

T.C.
NIĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MİDYAT' TA HALK HEKİMLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Fatih ALGAN

Niğde
Ağustos, 2023

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MİDYAT'TA HALK HEKİMLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Fatih ALGAN

Danışman : Prof. Dr. Faruk ÇOLAK

Üye : Doç. Dr. Mehmet ALPTEKİN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Perizat YERTAYEVA

Niğde
Ağustos, 2023

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**MİDYAT’TA HALK HEKİMLİĞİ**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 16/08/2023

Fatih ALGAN

ÖN SÖZ

Tarihî süreç içerisinde çeşitli medeniyetleri konuk eden Mardin ili ile bu köklü mazinin uzantısı durumundaki Midyat ilçesi son zamanlarda artan nüfusu, kültürel farklılığı ve zenginliği, turistik yapısı ile dikkatleri üzerine çekmiştir. Popüler kültür, iletişim araçları, göç, globalleşme gibi sebeplerden dolayı tüm dünya ve Türkiye’de meydana gelen değişim, dönüşümlerin belirtileri Midyat’ta da müşahade edilmiştir. Çalışmamızın konusunu oluşturan halk tababeti uygulamalarından bazıları bu değişim sürecinde giderek unutulmaya ve kaybolmaya başlamıştır. Her ne kadar bilim ve teknolojik gelişmeler hızla insan yaşamına etki etmeye devam etse de yine de insanoğlunun birtakım ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Günümüzde sağlık bilimleri bir hayli ilerlemiş, geçmişte tedavisi mümkün olmayan birçok hastalığın tedavisi mümkün kılınmıştır. Fakat halk, günümüz tıbbının da insanoğlunun hastalıklarına tamamıyla çare olamadığı fikrine inanmaktadır. Söz konusu değerlendirmeler ışığında bakıldığında halk tababeti bu bağlamda varlığını korumuştur. Bunun yanı sıra halk hekimliği yalnızca tıbbî olanakların yoksunluğundan değil aynı zamanda bazı sosyo-kültürel nedenlerden ötürü de varlığını devam ettirmektedir. Eğitimsizlik, dinsel ve geleneksel inançlar, ekonomik yetersizlikler vb. durumlar bu sebepler arasında gösterilebilir.

Türk halk biliminde, çok uzak geçmişten günümüze gelerek yaşayan halk hekimliği önemli bir unsur olarak yer almıştır. Halk hekimliği modern tıbbın alternatifi olarak kullanılmış ve kullanılmaya devam edecektir. Halkın kendine göre yüzyıllardır uyguladığı bu tıbbî yöntemlerde hastalıkları sağaltma amacı en temel unsur olarak yer alırken aynı zamanda onların geçmişten süregelen gelenek, görenek, inanç ve yaşam tarzları hakkında da genel bilgiler bulunmaktadır. Halkın bu zengin birikimlerinden herkesin haberdar olmasını sağlamak, bunların unutulmasının önüne geçmek ve gelecek nesillere aktarmak amacıyla Mardin’in Midyat ilçesindeki halk hekimliği uygulamaları kayıt altına alınmıştır.

Çalışmamızda saha araştırması kapsamında yapılan derlemeler sözlü kaynak kişiler ve yazılı kaynaklar temelinde oluşturulmuştur. Saha çalışması sırasında görüşme, gözlem ve mülakat tekniği kullanılmıştır. Gözlem tekniğinin bir çeşidi olan katılımlı gözlem yöntemiyle saha çalışması yapılan insanların arasında kısa da olsa bir vakit geçirerek kişilerden doğal ortamlarında doğrudan, sağlıklı, detaylı ve özgün bilgiler edinmeye çalıştık. Görüşme öncesinde kaynak kişilere sorulacak sorular ve bilgi alınmak istenen konu başlıkları önceden belirlenmiştir. Kaynak kişileri görüşme

sırasında sıkımlama, görüşmeyi sohbet havasında gerçekleştirmeye dikkat edilmiştir. Toplanacak verilerin sağlıklı bir şekilde temini için görüşme esnasında kaynak kişilerin de rızası alınmak suretiyle cep telefonu vasıtasıyla ses kaydı ve deftere kaydetme yöntemleri uygulanmıştır. Görüşmeler sırasında elde edilen verilerin bir kısmı yöre halkının konuştuğu Arapça ve Krteyle yapıldığı için bu dilleri iyi bilen ve bunları Türkçeye çevirecek kişilerin yanımızda bulundurulmasına zen gösterilmiştir. Toplanan hastalık tedavi pratikleri bilgisayar ortamına aktarılıp, sınıflandırmaya tabi tutularak bunların düzenli bir şekilde çalışmadaki yerini alması sağlanmıştır. Sözlü kaynakların dışında halk hekimliğiyle ilgili basılı kaynak taramasında ilgili kitap, tez, makale, süreli ve süresiz yayınlar ile internet ortamında YK Dokümantasyon Merkezinden, niversite kütüphanelerinden yararlanılmıştır.

Çalışmanın Giriş bölümünde problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, araştırmanın sınırlılıklarının yanı sıra Midyat'ın tarih, coğrafya, ekonomi, sosyal ve kültürel yaşam, nüfus gibi tanıtıcı bilgileri yer almaktadır.

Birinci bölümde hastalık kavramı, sağlık-sosyoloji ilişkisi, sağlık psikoloji ilişkisi, sağlık-kültür ilişkisi; halk hekimliğinin ne olduğu, neleri ihtiva ettiği, nasıl ortaya çıktığı, toplumlar tarafından ne şekilde algılandığı ve nasıl uygulandığı, modern tıpla ne gibi farklılıklarının olduğu, Anadolu ile dünyadaki tarihçesi ve halk hekimliğiyle ilgili yapılmış çalışmalar hakkında bilgiler yer almaktadır.

İkinci bölümde araştırmamızın temelini oluşturan hastalıklara, bu hastalıkların araştırma alanında hangi uygulamalarla tedavi yollarına gidildikleri hakkındaki bilgi ve erhli değerlendirmelere yer verilmiştir.

nc bölümde yöredeki hayvan ve bitki hastalıklarına karşı uygulanan tedavi yöntemleri aktarılmıştır.

Bu alıma konusunun belirlenmesinde ve çalışma süresince ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Faruk ÇOLAK'a teşekkürü bir borç bilirim.

Fatih ALGAN

Niğde, 2023

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİDYAT'TA HALK HEKİMLİĞİ
ALGAN, Fatih
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Faruk ÇOLAK
Ağustos 2023, XV + 311 sayfa

Türk folklorunun önde gelen alanlarından olmasına karşın günümüz şartlarında modern tıptaki imkân ve ilerlemelerin artması sonucu halk hekimliğinin uygulama sahası bir hayli daralmıştır. Kültürel değerlerin birçoğunda olduğu gibi halk hekimliği uygulamaları da unutulma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Yüzyıllardan süzülerek gelen ve halkın sosyal, dinî ve kültürel yapısına ışık tutabilecek olan halk hekimliği uygulamalarını gün yüzüne çıkarmak, koruma altına almak ve varlığını sürdürmek son derece önemlidir. Zengin bir kültüre sahip olan Mardin'in Midyat ilçesinde bu zenginliğin gerektiği kadar değerlendirilmediği hakikatinden hareketle çalışmamızda Midyat mahalli halk tababeti ögelerine ulaşılmış, toplanan ürünler derlenip yazıya geçirilmiştir. Bu suretle Midyat'ın öncelikle Güneydoğu Anadolu ardından Anadolu kültüründeki durumunun tayin edilmesine fayda sağlayacak bu zengin mirasın; sonraki nesillere ulaştırılması, unutulmaması ve daha sonra bu konuyla alakalı yapılacak çalışmalara ışık tutması amaçlanmıştır. Geçmişten günümüze kadar gelen köklü bir kültürel zenginliğe sahip olan Midyat'ta gelişen teknolojiye rağmen kültürel unsurların korunduğu bir yaşam tarzının sürdürüldüğü görülmektedir. Bölge halkının hastalıklar karşısında, modern tıp teknikleri yanında kültürel deneyim sonucu ortaya çıkan halk hekimliğinin pratik tedavi yöntemlerine de başvurduğu görülmektedir. Bu çalışmada saha araştırması sonucu ve konuyla ilgili kitap, dergi ve akademik çalışmaların gözden geçirilmesiyle tespit edilen ürünler, sınıflandırma ile çözümleme yoluna gidilerek Midyat halk tababetinin Türk dünyasındaki konumu ve ehemmiyeti saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmada genel itibariyle halk hekimlerinin tedavi pratik ve metotları ortaya çıkarılmış ayrıca aynı hastalıklara karşı uyguladıkları yöntem farklılıkları gösterilmiştir. Araştırma alanındaki halk tababeti pratik ve sağaltım metotlarının elde edilmesiyle bu pratiklerdeki eski Türk inanışlarına, Türk halk anlatılarına, mitolojiye bununla birlikte Eski Mezopotamya, Hitit, Mısır uygarlıklarına ait izler sürülerek bunların halk

hekimliğindeki yansımaları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Böylelikle bu kültürel zenginliklerden gelecek nesillerin istifade etmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Halk hekimliği, Midyat, Türk folkloru, hastalık, tedavi.

**ABSTRACT
MASTER THESIS**

FOLK MEDİCİNE İN MİDYAT

ALGAN, Fatih

Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Prof. Dr. Faruk ÇOLAK

August 2023, XV + 311 pages

Although it is one of the leading fields of Turkish folklore, the field of application of folk medicine has narrowed considerably as a result of the increase in opportunities and advances in modern medicine in today's conditions. As with many of the cultural values, folk medicine practices have also faced the danger of being forgotten. It is extremely important to unearth, protect and maintain the practices of folk medicine that filtered through the centuries and can shed light on the social, religious and cultural structure of the people. Based on the fact that this richness is not sufficiently evaluated in the Midyat district of Mardin, which has a rich culture, in this study, the elements of folk medicine in the region were reached, the products obtained were compiled and written down. In this way, this rich heritage, which will contribute to the determination of Midyat's place first in the Southeastern Anatolian culture and then in the Anatolian culture; It is aimed to transfer to future generations, not to be forgotten, and then to be useful for researches on this field. In Midyat, which has a deep-rooted cultural richness from the past to the present, it is seen that a lifestyle in which cultural elements are preserved despite the developing technology. It is seen that the people of the region resort to the practical treatment methods of folk medicine, which first emerged as a result of an appropriate cultural experience, despite modern medical techniques. In the study, the place and importance of Midyat folk medicine in the Turkish world has been tried to be determined by the field research, the material, classification and analysis obtained by scanning the periodicals published in the region or which are still being published. In the research, the technique, method and application style of folk medicine performers were revealed and the differences between the performers were also shown. By determining the folk medicine practices and treatment methods in the research area, traces of ancient Turkish beliefs, Turkish folk narratives, mythology, as well as Ancient Mesopotamian, Hittite and Egyptian civilizations in these practices were tried to be

revealed, and their reflections in folk medicine were tried to be revealed. Thus, it is aimed that future generations will benefit from these cultural riches.

Key words: Folk medicine, Midyat, Turkish folklore, disease, treatment.

KISALTMALAR

Akt.	:	Aktaran
C.	:	Cilt
cm	:	santimetre
Çev	:	Çeviren
dk	:	dakika
gr	:	gram
K	:	Kaynak Kişi
km	:	kilometre
km²	:	kilometrekare
lt	:	litre
m	:	metre
MÖ	:	Milattan Önce
MS	:	Milattan Sonra
S	:	Sayı
s	:	Sayfa
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
vb.	:	ve benzeri
vd.	:	ve diğerleri
vs.	:	ve saire
Yay.	:	Yayın
yy.	:	yüzyıl

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
KISALTMALAR	viii
İÇİNDEKİLER	ix
0. GİRİŞ	1
0.1. Problem Durumu	1
0.2. Araştırmanın Amacı	1
0.3. Araştırmanın Önemi	2
0.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	2
0.5. Midyat'ın Tarihi, Coğrafi, Ekonomik ve Sosyal Durumu	3
0.5.1. Midyat Tarihi.....	3
0.5.2. Midyat'ın Coğrafi Yapısı.....	4
0.5.3. Midyat'ın Sosyo-Kültürel Yapısı	5
0.5.4. Midyat'ta Ekonomik Yapı	6
0.5.5. Midyat'ta Tarım ve Hayvancılık	6
0.5.6. Midyat'ın Nüfusu	8
BİRİNCİ BÖLÜM	9
1. HALK HEKİMLİĞİ ÜZERİNE	9
1.1. Hastalık.....	9
1.2. Sağlık-Sosyoloji İlişkisi	10
1.3. Sağlık-Psikoloji İlişkisi	11
1.4. Sağlık-Kültür İlişkisi	13
1.5. Halk Hekimliği.....	16
1.6. Halk Hekimliğiyle İlgili Yapılmış Çalışmalar	31
1.6.1. Kitaplar	31
1.6.2. Makaleler	34
1.6.3. Tezler	40
1.6.3.1. Doktora Tezleri	40

1.6.3.2. Yüksek Lisans Tezleri.....	42
İKİNCİ BÖLÜM.....	48
2. MİDYAT'TA HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARI	48
2.1. AĞRILAR	48
2.1.1. Adale (Kas) Ağrısı.....	48
2.1.2. Ayak Ağrısı.....	49
2.1.3. Bacak/Diz Ağrıları.....	54
2.1.4. Baş Ağrısı	56
2.1.5. Baş Dönmesi.....	57
2.1.6. Diş Ağrısı.....	59
2.1.7. Karın Ağrısı	63
2.1.8. Karın Şişliği.....	64
2.1.9. Kulak Ağrısı	65
2.1.10. Kuyruk Sokumu Batması (Ağrısı).....	67
2.2. BAĞIRSAK HASTALIKLARI	68
2.2.1. Basur.....	68
2.2.2. Gaz Sancısı	70
2.2.3. İshal	72
2.2.4. Kabızlık	73
2.2.5. Kurt Düşürme	74
2.3. ÇOCUK HASTALIKLARI	75
2.3.1. Anlaşamayan Çocuklar.....	75
2.3.2. Aydaş	76
2.3.3. Bebek Gazi	81
2.3.4. Konuşamayan Çocuklar.....	83
2.3.5. Kurbağacık.....	89
2.3.6. Pamukçuk	90
2.3.7. Sağımsızlık	91
2.3.8. Suçiçeği	92
2.3.9. Susalık	93
2.3.10. Yürüyemeyen Çocuklar.....	93
2.4. DERİ (CİLT) HASTALIKLARI.....	95
2.4.1. Alerji.....	95

2.4.2. Çıban.....	95
2.4.3. Çil/Yüzdeki Lekeler	97
2.4.4. Deri Çatlaması	97
2.4.5. Egzama	99
2.4.6. Kaşıntı.....	101
2.4.7. Kızarıklık	102
2.4.8. Mantar.....	104
2.4.9. Nasır (Deri Kalınlaşması).....	105
2.4.10. Pişik	107
2.4.11. Saç Dökülmesi/Saç Kıran.....	108
2.4.12. Sedef Hastalığı.....	110
2.4.13. Siğil.....	110
2.4.14. Sivilce (Akne).....	112
2.4.15. Uçuk.....	113
2.4.16. Yanık	115
2.4.17. Yılancık	116
2.5. GÖZ HASTALIKLARI	117
2.5.1. Arpacık (İt Dirseği)	117
2.5.2. Göz Ağrısı.....	119
2.5.3. Göz Kanlanması	121
2.5.4. Göz Perdesi/Katarakt	122
2.6. HAREKET SİSTEMİ (ORTOPEDİ) HASTALIKLARI.....	124
2.6.1. Bel Ağrısı.....	124
2.6.2. Bel Fıtığı.....	127
2.6.3. Burkulma (İncinme)	127
2.6.4. Felç	128
2.6.5. Fıtık (Bel/Boyun).....	129
2.6.6. Kırık-Çıkık.....	130
2.6.7. Kireçlenme.....	131
2.6.8. Morarma	132
2.6.9. Romatizma.....	133
2.7. KALP DOLAŞIM SİSTEMİ HASTALIKLARI	135
2.7.1. Damar Dönmesi.....	135
2.7.2. Damar ve Kalp Hastalıkları	136

2.7.3. Kolesterol.....	137
2.7.4. Tansiyon Düşmesi (Hipotansiyon)	139
2.7.5. Tansiyon Yükselmesi (Hipertansiyon)	140
2.7.6. Varis.....	141
2.8. MİDE HASTALIKLARI	142
2.8.1. Mide Ağrısı.....	142
2.8.2. Mide Bulantısı	144
2.8.3. Mide Ekşimesi	145
2.8.4. Mide Suyu (Reflü)	146
2.8.5. Mide Ülseri	147
2.8.6. Hazımsızlık.....	148
2.9. SOLUNUM SİSTEMİ HASTALIKLARI	149
2.9.1 Astım (Nefes Darlığı)	149
2.9.2. Bademcik Şişmesi.....	151
2.9.3. Boğaz Ağrısı	153
2.9.4. Bronşit	154
2.9.5. Grip/ Soğuk Algınlığı	155
2.9.6. Guatr	156
2.9.7. Kabakulak.....	157
2.9.8. Nezle	159
2.9.9. Öksürük	162
2.9.10. Sinüzit.....	164
2.9.11. Verem (Tüberküloz)	164
2.9.12. Zatürre	165
2.10. ÜRİNER SİSTEMİ HASTALIKLARI	166
2.10.1 Altını Islatma	166
2.10.2. Böbrek Hastalıkları.....	167
2.10.3. Böbrek Taşı.....	168
2.10.4. İdrar Yolu İltihabı.....	169
2.10.5. Prostat	171
2.10.6. Taş Düşürme/Kum Dökme	172
2.11. YARALAR.....	173
2.11.1. Ağız Yarası	175
2.11.2. Meme Yarası.....	176

2.12. ZEHİRLENMELER.....	177
2.12.1. Akrep Sokması	177
2.12.2. Arı Sokması	178
2.12.3. Böcek Sokması	180
2.12.4. Yılan Sokması.....	181
2.12.5. Gıda Zehirlenmesi	183
2.13. DİĞERLERİ.....	184
2.13.1. Albaması (Lohusa Humması)	184
2.13.2. Anne Sütü Arttırma	190
2.13.3. Ateş.....	191
2.13.4. Balgam.....	192
2.13.5. Bayılma.....	193
2.13.6. Bit Tedavisi.....	194
2.13.7. Burun Kanaması/Burun Tıkanıklığı	195
2.13.8. Cin Çarpması	196
2.13.9. Dalak Kesme (Dalak Şişliği)	197
2.13.10. Deri Kesilmesi	198
2.13.11. Diken Batması	200
2.13.12. Doğumu Kolaylaştırma.....	201
2.13.13. Dolama.....	202
2.13.14. Et Ezilmesi.....	204
2.13.15. Eye Batması (Kaburga Ağrısı)	206
2.13.16. Gelincik Hastalığı	206
2.13.17. Göbek Kaçması (Düşmesi).....	207
2.13.18. Göğüs Hastalıkları	208
2.13.19. Hacamat	209
2.13.20. Hamile Kalamamak (Kısırlık)	210
2.13.21. Hıyarcık	216
2.13.22. İç Hastalıkları	217
2.13.23. İltihap.....	217
2.13.24. İştahsızlık.....	218
2.13.25. Kadın Hastalıkları.....	219
2.13.26. Kanser	221
2.13.27. Kansızlık (Anemi)	224

2.13.28. Karaciğer Yağlanması	225
2.13.29. Kara Kabarcık (Şarbon).....	226
2.13.30. Kırk Basması	227
2.13.31. Kızamık	234
2.13.32. Kilo Alma/Şişmanlatma	235
2.13.33. Kol/Bacak Şişliği.....	236
2.13.34. Kuduz.....	237
2.13.35. Nazar.....	243
2.13.36. Sarılık.....	251
2.13.37. Sıcak Çarpması (Hipetermi)	253
2.13.38. Sıtma.....	254
2.13.39. Sigara Tiryakiliği.....	255
2.13.40. Sinir	256
2.13.41. Soğuğa Karşı Korunmak	257
2.13.42. Solucan	258
2.13.43. Stres	259
2.13.44. Şeker Hastalığı (Diyabet)	260
2.13.45. Şişme (Ödem).....	261
2.13.46. Unutkanlık/Alzheimer	262
2.13.47. Ur (Tümör)	263
2.13.48. Uykusuzluk.....	263
2.13.49. Vücut Kokusu	265
2.13.50. Zayıflatma.....	265
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	267
3. HAYVAN VE BİTKİLERDE HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARI	267
3.1. Hayvanlarda Oluşan Hastalıklar ve Tedavi Şekilleri	267
3.1.1. Ayak ve Tırnak Hastalıkları	268
3.1.2. Bit	269
3.1.3. Doğum Rahatsızlıkları	269
3.1.4. Göz Hastalıkları	269
3.1.5. İştah Açma	270
3.1.6. Kırık-Çıkık.....	270
3.1.7. Meme Yarası.....	270
3.1.8. Nazar.....	270

3.1.9. Sarılık.....	271
3.1.10. Sindirim Sistemi Bozukluğu.....	271
3.1.11. Şap Hastalığı.....	271
3.1.12. Şişme	272
3.1.13. Uyuz.....	272
3.1.14. Zayıflık	272
3.1.15. DİĞERLERİ	273
3.1.15.1. At Hastalıkları	273
3.1.15.2. Tavuk Hastalıkları.....	273
3.2. Bitkilerde Oluşan Hastalıklar ve Tedavi Şekilleri.....	274
3.2.1. Bitkilerin Beslenmesi	275
3.2.2. Böceklerden Koruma	276
3.2.3. Çürüme	276
3.2.4. Kuruluk.....	276
3.2.5. Sararma.....	277
SONUÇ.....	279
KAYNAKÇA.....	292
ÖZ GEÇMİŞ.....	306

0. GİRİŞ

0.1. Problem Durumu

Çalışmanın hazırlanması aşamasında Midyat'ın merkez ve köylerinde yaşayan pek çok kişiden derleme yapılmış, halk hekimliğine yönelik çeşitli tedavi bilgisi elde edilmiştir. Derleme sırasında görüşme ve gözlem yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışma yapılırken birçok sıkıntı ve sorunla karşılaşmıştır. Derleme için görüşülen kişilerden bazılarının çalışmanın amacı belirtilmiş olmasına rağmen bilgi vermekten kaçındığı veya mesafeli durduğu görülmüştür. Bunun yanın sıra 2020-2022 yılları arasında yoğun olarak yaşanan COVID-19 pandemisi bulaş korkusu sebebiyle görüşme ve derleme faaliyetlerini kısmî anlamda olumsuz etkilemiştir. Hastalıkların tedavisi amacıyla kullanılan bitki ve diğer ürünlerin tam olarak hatırlanamaması veya karıştırılması nedeniyle sıkıntılar yaşanmıştır. Yörede derleme yapılan kişilerden özellikle yaşlı olanların hastalık tedavi uygulamalarını genelde Arapça, Kürtçe ifade etmeleri ve bunları Türkçeye çevirmede yaşanan zorluklar araştırmanın en zorlu kısmını oluşturmuştur. Bununla birlikte yöre halkının hastalık tedavi pratiklerinde kullandıkları kimi bitkilerin Türkçe isimlerini bilmemeleri de bu zorluğun bir diğer şekli olarak karşımıza çıkmıştır. Ancak tüm bu sıkıntı ve güçlükler karşın çok verimli bir çalışma mahsulü tezahür etmiştir.

0.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, halk biliminin önemli bir alanı olan halk tababetinin geçmişten günümüze taşıdığı pratik ve bilgi birikimlerini derleyip kayıt altına alarak gelecek neslin bu bilgilerden yararlanmasına vesile olmaktır. Ayrıca halk hekimliği pratiklerinin tarihî kökenini araştırıp ortaya çıkarmak, çeşitli uygulamaların hangi gayeyle nasıl yapıldığını tespit ederek günümüzdeki uygulamalara rehber olmaktır. Bununla birlikte sağlıkla alakalı halk inanış ve uygulamalarını tespit ederek öz kültürümüzü bilmek, milletimizin ulu geçmişine merakını yöneltmek, atalarımızın yaşamda karşılaştıkları güçlükleri bilmesini sağlayarak kişilerin yaşama daha sıkı tutunmalarına destek olmak, halk inanışları bağlamından sağlıkla alakalı örf ile âdetlerin kuşaktan kuşağa taşınmasını sağlayarak kültürümüzün muhafaza edilmesine katkı sunmaktır.

0.3. Araştırmanın Önemi

Bilimsel tıbbı alternatif olarak karşımıza çıkan halk hekimliği kendine özgü tedavi yöntemleri kullanmaktadır. Halk hekimliği, Türk halk bilimi alanında çalışanların en sık karşılaştıkları konulardan birisidir. Halkın pek çok sözlü kültürel unsurlarında olduğu gibi modern tıbbın yaygınlaşması ve ulaşılabilirliğinin kolaylaşması halk hekimliği pratiklerinin gün geçtikçe unutulma riskiyle karşı karşıya kalmasına sebep olmaktadır. Eski dönemlerden günümüze kadar kuşaktan kuşağa sözlü olarak gelen, halkın sosyo-kültürel ve dinsel yapısını aydınlatmada katkı sağlayacak olan halk hekimliği pratiklerini gün yüzüne çıkarmak, koruma altına almak ve varlığını bu suretle idame ettirmek son derece önemlidir. Zengin bir kültüre sahip olan Mardin'in Midyat ilçesinde bu zenginliğin gerektiği kadar değerlendirilmediği ve doğrudan konuyla alakalı daha önceleri derleme faaliyetlerinin yapılmadığı hakikatinden hareketle çalışmamızda Midyat mahali halk tababeti öğelerine ulaşılmış, toplanan ürünler derlenip yazıya geçirilmiştir. Yöredeki halk tababeti pratik ve sağaltım metotlarının toplanmasıyla bu uygulamalarda yer alan eski uygarlıklara ait izler sürülmeye çalışılarak yüzlerce yıllık kültür birikiminden bazılarının yansımaları ortaya çıkarılmak suretiyle Midyat'ın Türk kültürü içerisindeki yerinin belirlenmesine katkıda bulunmak, bu kültürel unsurların sonraki nesillere ulaştırılması, yok olmaması ve ardından bu konuyla alakalı gerçekleştirilecek araştırmalara yararlı olması sağlanacaktır.

0.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmanın sınırını Mardin'in Midyat ilçesi merkez mahalleleri, bazı köyleri ile yöre halkının civar ilçelerde yaşayan kimi tanıdıkları oluşturmaktadır. Bu sınırlar dâhilinde Midyat yöresinde yaşayan halk arasında geçmişte kullanılmış ve günümüzde varlığını devam ettiren tedavi metotları derlenerek kayıt altına alınmıştır. Tezin konusu insan hastalıkları, bazı hayvan ve bitki hastalıkları olarak sınırlandırılmıştır.

0.5. Midyat'ın Tarihi, Coğrafi, Ekonomik ve Sosyal Durumu

0.5.1. Midyat Tarihi

Midyat; Fırat ile Dicle tarafından topraklarının beslenildiği, en eski medeniyetlere ev sahipliği yapmış yörelerdendir. Söz konusu bölge çeşitli isimlerle anılagelmıştır. Batı kaynakları buralara Mezopotamya (iki nehir arası); Araplar güney tarafına Sevad, Irak; kuzey tarafına da el-Cezire diyerek bölgeyi iki kısımda değerlendirmiştir. El Cezire Arapçada “ada” anlamına gelmektedir (Çevik, 2007: 105).

Midyat, “Turabdin” şeklinde isimlendirilen yörenin kesiştiği alanda yer alır. 10 bin km²den fazla yüz ölçümüne sahip olan bu bölge; batıdan Mardin, kuzeyden Hasankeyf, doğudan Cizre, güneyden de Nusaybin tarafından çevrelenir ve bu bölgeye de “Turabdin” denir. Bu isim köken olarak Süryanice Tûr (dağ) ve Abdin (kullar/ibadet edenler) sözcüklerinin birleşimiyle “abidler dağı, ibadet edenlerin dağı” anlamlarında kullanılmıştır. (İşler ve Çetin, 2000: 4)

Bölgenin adı ile kuruluşu hakkında farklı düşünceler vardır. İncelenen belgelerde Midyat isminin çeşitli değişimlerin ardından Arapça, Süryanice ve Farsçadan terkip etmiş olan “ayna” anlamına geldiği ifade edilmektedir. Bir başka söylentiye göre de “mağaralar şehri” anlamına gelen “Matiate” sözcüğünden adını aldığıdır. Matiate adı, Asur yazıtlarında MÖ 9.yy’da geçmektedir. Burada ilk yerleşim alanlarının mağaralar olduğunu gösteren ve Midyat’a 3 km’lik mesafede bulunan, Acırlı Mahallesi çevresinde yer alan, ziyaret ve mesire bölgesi olan “Eleth” mahalinin Romalılar zamanından günümüze ulaştığı ifade edilmektedir (İşler ve Çetin, 2000: 149).

Mardin’in Midyat ilçesinin tarihi, Orta Asya’dan Anadolu’ya göç eden Eti Türklerinin MÖ 2000’li yıllarda Mezopotamya’ya gelmeleriyle başlar. Bölgeden geçişler esnasında Midyat’ı büyük bir mağara kenti halinde kurmuş, hayvanlarını da buralara yerleştirmişlerdir. Midyat’ın altında yer alan bu mağaralar, o dönemde kalkerden açılmış birbirleriyle irtibatlı yerlerdir. Yöreye sonradan Komuk Türkleri gelir. Komuklar yüzyıllarca Asurîlerle savaşırlar. Komuklar, Asur hükümdarı Tıglatninip döneminde bölgede hüküm sahibi olmuşlardır. Yöre MÖ 500-100 yıllarında Makedon, Pers, Roma istilasına uğrayarak buraya hâkim olunmuştur. Bölgenin inşası özellikle Selefkuslar Dönemi MÖ 180 yıllarına denk gelmektedir (Uygun, 2008: 3). Midyat’ın Eti unsurlarından olan Komuk Türkleri tarafından kurulduğu görüşü yaygın

olsa da (Günkut, 1937: 32; Dolabani, 1972: 191; Arınç, 2009: 375) yörede Komuk Türklerinin varlığına dayalı kuvvetli tarihi kayıtlara daha ulaşılammıştır.

Bölgede Hristiyanlık MS 5.yy'a değin etkin olmuştur. İslamiyet'in 7.yy'da yayılışı ile birlikte Arap akınları başlamış, Halit Bin Velit orduları yöreyi fethetmişlerdir. Abbasilerin bölgeye gelmeleriyle bayındırlık faaliyetleri başlamıştır. Bölgenin çoğu köyü Harun El Reşit döneminde kurulur. Onun oğlu olan Memnun, Türk-Arap karışımından oluşturduğu orduyu Cizre-Mardin yolu boyunca yüz karakola yerleştirir. Dolayısıyla Midyat ve çevresindeki bazı köylere "Mhalme" adının verilmesinin kökünde bu durum yatmaktadır. Mhalmi; yüz yer, yüz ordugâh, yüz mahalle anlamlarını içerir. Cizre-Mardin arasını kapsayan bölgelerdeki yörelerde Türkçe, Arapça, Süryanice karışımı olan Mhalmice dili konuşulmaktadır. Söz konusu mahallelerden bazıları şunlardır: Yolbaşı, Acırlı, Sarıköy, Söğütlü, Çavuşlu, Sarıkaya, Gelinkaya, Düzgeçit, Ovabaşı, Ziyaret, Düzova, Yayvantepe, Pelitli, Eğlence vs.dir. Bu mahallelerin Mhalmice isimlerinin karşılığı ilçede hâlâ bilinmekte ve kullanılmaktadır (Demir, 2019: 20). Ben-i Hilal boylarının çoğunluğunun Necet çölünde yaşayan Orta Asya Türklerinden olduğu Mhalmiler ile ilgili bir diğer görüştür. Mhalmilerin, 1209'da Selçuklular Dönemi'nde toplu şekilde İslamiyet'e geçtikleri ifade edilmektedir. Bir başka görüşe göre ise Mhalmilerin, halk ile Süryani Ortodoks Patriği arasındaki anlaşmazlıklardan dolayı 16.yy'da dinlerini değiştirdikleridir. Midyat; 11.yy'da Artuklular Dönemi'nde Mardin, Hasankeyf ile Musul vilayetleri arasında kavşak noktası görevi görmüş, parlak bir dönem geçirmiştir. Artuklulara bağlı özerk bir beylik olan Derizbinliler bölgenin merkez köylerinde hüküm sahibi olmuşlardır. Midyat 1535 yılında Bıyıklı Mehmet Paşa öncülüğündeki Osmanlılara geçmişti. Nihayet 1810 yılına gelindiğinde Midyat ilçe kimliğini almıştır (Uygur, 2008: 4). Midyat Cevat Paşa tarafından 1915 yılında imar edilmiştir. Cevap Paşa Cami, Askerî Kışla ve Ulu Cami yine aynı dönemde yaptırılmıştır (İşler ve Çetin, 2000: 15).

Çeşitli sebeplerle birçok topluluğun geçiş noktası olması ve bu topluluklara ev sahipliği yapması Midyat'ın farklı kültürlerle etkileşimini sağlayarak bölgenin dinler ve diller şehri sıfatıyla anılmasını sağlamıştır.

0.5.2. Midyat'ın Coğrafi Yapısı

Midyat, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin güneyinde yer alan Mardin iline bağlı coğrafi konumu itibari ile doğusunda Dargeçit ilçesi, batısında Ömerli ilçesi,

kuzeybatısında Savur ilçesi, kuzeyinde Batman iline bağılı Gercüş, güneyinde Nusaybin ilçesi, doğusunda ise Şırnak iline bağılı İdil ilçesi yer almaktadır. Yüzölçümü 1083 km²dir.

Midyat ilçesinin arazileri genellikle engebeli olmakla beraber çok yüksek dağı yoktur. İlçe merkezi ise ortalama 800-1100 m arasında değışen bir yaylada kurulmuştur. Susuz olan eteklerde üzüm bağıları, sulak yerlerde ise sebze ve meyve yetiştirilmektedir. Ovalar küçük düzlüklerdedir. Buralarda genellikle tahıl ekimi yapılmaktadır.

Bölgede dağ ve araziler ormansız ve çıplaktır. Elli yıl öncesine kadar bu dağların ormanlık olduğı, yakın köylerdeki palamut ve meşe köklerinden anlaşılmaktadır.

Midyat' ta karasal iklim görülür. Kışlar soğuk, yağmur ve kar yağışlı; yaz ayları ise sıcak ve kurak geçer.

Midyat ilçesinde belli başlı bir akarsu yoktur. Sivrice köyü arazisinde doğarak Nusaybin Ovası'nı sulayan ve Çağ-Çağ hidroelektrik santralini çalıştıran Beyazsu ve Karasu çaylarından fazla yararlanılmamaktadır. Beyazsu Çayı'nın etrafı ağaçlı ve ormanlıktır. Buralarda çeşitli sebze ve meyve yetiştirilir. Akarsulardan balık avlanılabilmektedir. İlçe 1968 yılında bu santralin açılmasıyla elektriğe kavuşmuştur. Daha önce 1959 yılında dizel motorla çalışan elektrik şebekesi vardı. Bu açıdan da Beyazsu ve Karasu çaylarının önemi büyüktür. Ayrıca ilçenin içme suyunun yarısı bu kaynaklardan karşılanmaktadır (İşler ve Çetin, 2000:14).

0.5.3. Midyat'ın Sosyo-Kültürel Yapısı

Geçmişten bu yana çeşitli uygarlıkları konaklayan Midyat; farklı örf, adet, kültür, dil ve dinleri bünyesinde taşımış, tüm bu farklılıklar içinde hoşgörü değıerini tam manasıyla yansıtmayı başarmış yörelerimizdendir.

Günümüz teknolojisinin etkisiyle birçok kültürel unsur unutulmuş, başka kültürlerin tesiri altına girerek yok olmuş ya da yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Tüm bu olumsuz gelişmelere karşın Midyat, örf ve adetlerini korumuş ve yaşatmıştır. Toplumsal ilişkilerde, doğum, evlenme ve ölüm gibi geçiş dönemleri ile özel günlerde kültürel yapı kendini göstermektedir. Midyat'ta farklı etnik grupların bir arada bulunması zengin bir kültürel miras ortaya çıkarmıştır.

Midyat'ta; asırlar boyunca Müslümanlar, Süryaniler ve Yezidiler aynı çatı altında yaşamışlar ve yöre zamanla dinler kenti vasfına sahip olmuştur. Bununla birlikte ilçede Türkçe, Arapça, Kürtçe, Süryanice konuşulmasıyla ilçe diller kenti özelliğini de

kazanmıştır. Tüm bu özelliklerinden dolayı Midyat “dinler ve diller kenti” unvanıyla anılır olmuştur. Dil, din, ırk gibi sosyo-kültürel çeşitliliğiyle uzun yıllardır hoşgörüyle bir arada yaşayan Midyat halkı; zaman zaman bu birliktelikten kaynaklı gelişen etkileşimlerle kültürel geçişler de yaşamıştır.

Midyat, farklı dinî unsurları bir arada bulundursa da yapılan dualarda “affedilme ve sağlık” temennisi ön plana çıkmaktadır. Midyat’taki bu üç farklı dinin dualarındaki benzerlik bazı yasaklarda da kesişir: İnsan öldürme, şans oyunları, zina, hırsızlık, yalan şahitlik, gıybet, iftira, adaletsizlik vs. gibi konulardır. Geçmişten bu yana genel olarak dini hoşgörü söz konusu olmuşsa da geçmişte cehalet, hırs ve menfaat gibi durumlardan dolayı bazı sıkıntılar da yaşanmıştır. Ancak yer yer bazı sorunlara rağmen yöredeki insanlar günümüzde hâlâ birbirleriyle hoşgörü ve saygı anlayışı ile hayatlarına devam etmektedirler (İşler ve Çetin, 2000: 69).

0.5.4. Midyat’ta Ekonomik Yapı

Midyat’ın temel geçim kaynaklarını tarım, el sanatları, ticaret, hayvancılık, tekstil oluşturmaktadır. Gerek civar illerin kavşak noktasında olması gerekse sınıra yakınlığından ötürü nakliyecilik de yapılan işlerden birisidir. Bölgede son zamanlarda ticaret potansiyeli artmıştır. İlçe köylülerinin ürettikleri ürünleri yörede kurulan pazar yerlerinde sattıkları gözlemlenmektedir. Çevre il ve ilçelerden Midyat’a alışveriş için gelmesi, bölgenin ticaret hacmini olumlu yönde etkilemektedir. Taşımacılık ve müteahhitlik alanlarında gelişmeler vardır (İş, 2006: 47-48). Son zamanlarda unutulma tehlikesi bulunan el sanatlarının icrası ve yaşatılması adına Midyat İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü bünyesindeki Halk Eğitim Merkezi tarafından çeşitli atölyeler açılmıştır.

Midyat tüm bu verilerle birlikte modern bir yapıya da bürünmeye başlamıştır. Kültür unsurları bakımından zengin bir mirasa sahip olan diller ve dinler kenti Midyat; yurt içi ve yurt dışından turist ağırlamakta, dolayısıyla ekonomik yapısı bu sayede gelişme göstermektedir. Bu gelişmelere bağlı olarak hizmet sektöründe de gözle görülür bir ivme yakalanmıştır.

0.5.5. Midyat’ta Tarım ve Hayvancılık

Midyat’ta tarım ve hayvancılık bölge halkının yaşamında büyük önem arz etmektedir. Yörede çalışan nüfusun yarısına yakını tarım sektöründe çalışmaktadır.

Fakat tarıma elverişli olmayan alanların çokluğu ve sulu tarım arazilerinin azlığı yöre halkının taşımacılık, hizmet ve ticaret sektörlerine veya farklı geçim kaynaklarına eğilimler göstermesine sebep olmuştur. Ayrıca tarımdan elde edilen mahsullerin giderleri karşılamaması da bu çalışma alanından koparak farklı seçeneklerde iş imkânlarına kaymaları beraberinde getirmiştir. Tüm bu veriler ışığında değerlendirildiğinde ilçenin nüfus yapısı, büyük şehirlere veya yurt dışına yapılan göçlerle değişmiş; buna bağlı olarak da çok sayıda tarım alanının süresiz şekilde nadasa bırakılması söz konusu olmuştur.

Midyat'ta tarım alanında en çok üretilen mahsuller: üzüm, kavun, buğday, acur (salatalık), mercimek, nohut, arpa vb.dir. Yörede karpuz ve üzüm bağları eskisi gibi verimli değildir. Bölgede üzümünden pekmez, şarap, pestil, sucuk, kuru üzüm yapılmaktadır (İşler ve Çetin, 2000: 27).

İlçe Tarım Müdürlüğü'nün 2005 yılı verilerine göre inceleme alanında 16433 dekar arazi tarımsal gayelerle kullanılmaktadır. Bu sahanın büyük bir çoğunluğunda kuru tarım yapılmaktadır. Söz konusu alanın %30.7'sini üzüm bağları, %23.3'ünü buğday ekim alanları, %13.9'unu da kırmızı mercimek üretim alanları oluşturmaktadır. Bu istatistiki veriler bağlamında bakıldığında Midyat'ta tarımla geçimini sağlayan nüfusun var olan tarım alanlarının %68'ini bu üç ürünün ekimi için ayırdığı gözlemlenmektedir. Ayrıca bunlara ek olarak bölgede arpa (%11,9), yem bitkileri (%10,3), sebze (%5,3), Antep fıstığı (%2,3), meyve (%2,1) ve zeytin (%0,2) üretimleri yapılmaktadır. Fakat bu üretimlerin çoğunluğu ticari amaçlı değil ailelerin kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir.

Son yıllarda Midyat Kaymakamlığı ve İlçe Tarım Müdürlüğü'nün özendirmesiyle bölgede seracılık faaliyeti yaygınlaşmıştır. Domates, biber, salatalık, mısır, fasulye, patlıcan gibi ürünlerin yetiştirildiği seralar; yöre halkı için ek gelir kaynağı sağlamaktadır. Yine benzer şekilde kiraz bahçeleri de bir diğer teşvik edilen unsurlarından biridir.

Midyat'ta hayvancılık faaliyetlerinin yeri ve önemi tarımdan sonra gelmektedir. Hayvancılık uğraşının kent merkezinden uzak köy ve mahallelerinde yürütüldüğü görülmektedir. Bu bölgelerde hayvancılık faaliyeti ile uğraşanların tarımda olduğu gibi ticari kaygılardan ziyade kendi temel ihtiyaçlarını giderecek kadar az sayıda hayvan sahibi oldukları dikkati çekmektedir. Buna ek olarak hayvan yetiştiriciliğindeki maliyet sebebiyle bölgede bu faaliyetle uğraşanların sayısı azalmış ve hayvancılık geçmişe nazaran önemini kaybetmiştir (Sevendi ve Daşdemir, 2011: 135-182).

0.5.6. Midyat'ın Nüfusu

Midyat bulunduğu konum itibariyle eski zamanlardan bu yana nüfusu kalabalık olan bir yerleşim yeri olmuştur. Ancak başta ekonomi olmak üzere yıllar içinde çeşitli sebeplerle nüfusta değişimler meydana gelmiştir.

1871 yılı verilerine göre Midyat'ta 13.997 ev, 210 köy bulunmaktaydı. Söz konusu dönemde Midyat Mardin'e bağlı en büyük kaza konumundaydı. Nüfusun 30.920'si Müslüman, 5.572'si gayrimüslim olmak üzere toplam 36.492 kişiden ibaretti (Çetin, 2006: 102).

Midyat'ta nüfusa dair en sağlıklı bilgilere Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte yapılan düzenli sayımlar sonucunda ulaşılmaktadır. 1927'de yapılan ilk sayımlar neticesinde Midyat ilçesinde kadın nüfusu 15.943, erkek nüfusu 16.285 olmak üzere toplam 32.228 kişi ikamet etmekteydi. Nüfus değişimi bazı dönemler dışında çoğunlukla artış göstermiştir. 1927'de yapılan sayımlar sonucu kır nüfusunun kent nüfusuna oranla 7 kat fazla olduğu Midyat'ta günümüz itibariyle nüfusun büyük çoğunluğu kent merkezinde konumlanmıştır (Çetin, 2005: 85-87). Midyat nüfusu 2022 yılına göre 120.069'dur. Bu nüfusun 59.939'u erkek ve 60.130'u kadından oluşmaktadır. Yüzde olarak ise %49,92'si erkek, %50,08'i kadındır (www.mardin.gov.tr).

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HALK HEKİMLİĞİ ÜZERİNE

1.1. Hastalık

TDK’de hastalığın “Organizmada birtakım değişikliklerin ortaya çıkmasıyla sağlığın bozulması durumu, rahatsızlık, çor, dert, sayrılık, illet, maraz, maraza, esenlik karşıtı. Ruh sağlığının bozulması durumu.” (sozluk.gov.tr.) şeklinde iki temel tanımı bulunmaktadır. TDK’nin tanımında da belirtildiği gibi hastalıktan insanların sadece bedensel bozukluklarını değil çeşitli nedenlerle gelişen psikolojik sorunlarını da anlamak gerekir. Hastalıkları algılama şekli, hastalığı tespit etme ve adlandırma, hastalığı tedavi etmek amacıyla uygulanan pratikler; o toplumun kültürü, dini, inancı ve coğrafyasıyla doğrudan ilişkilidir. Nitekim fiziksel hastalıklar ve psikolojik rahatsızlık çatısı altında değerlendirilebilecek kötü iyelerin (ruh), cinlerin bedene girmesi; ruhun kaçırılması, nazar ve doğaüstü varlıklardan gelecek türlü zararlar inanç ve kültürel yapıyla ilgilidir. Bu açıdan bakıldığında herhangi bir yöredeki kişilerin hastalık ve sağaltım yöntemleri hususundaki bilgi birikimleri, o yöredeki kişilerin müşterek kültürünün bir parçasıdır. Dolayısıyla söz konusu toplulukta bulunan herkes bu kültürel unsurlardan haberdardır. Fakat bazı insanların bu alanda diğer insanlardan farklı olarak yetenek sahibi olup uzmanlaştığı durumlar da söz konusu olmuştur.

Eski dönemlerden beri hastalık, hastalığın oluşum sebebi ve tedavi yolları toplumlara göre farklı şekilde algılanmış ve uygulanmıştır. İlkel insanlar avcılık, toplayıcılık zamanlarında bazı vakitler doğanın sert iklim koşullarından, bazı vakitler de avlanma sırasında hastalanmış veya hayatlarını kaybetmişlerdir. İnsanlığın yerleşik hayata geçmesiyle tarım ve hayvancılık faaliyetleri başlamış; buna bağlı olarak gıda kaynaklı ve mikropların yayılımı gibi sebeplerle hastalıklar ortaya çıkmış, bazıları da ölümle sonuçlanmıştır. Son yıllarda ise stres, hareketsiz yaşam sürme, yanlış veya dengesiz beslenmeden kaynaklı hastalıklar, süregen hastalıklar, kalp hastalıkları ve kanser artış göstermiş; zaman zaman da bu hastalıklar insanların ölümlerine sebebiyet vermiştir.

Eski Yunanlarda tabiatüstü, soyut kuvvetlerin hastalıklara neden olan temel unsurlar olduğu düşünülmekteydi. Tabiatla iç içe yaşayan ilkel toplumlar, tabiat kaynaklı risk ve olumsuzluklar karşısındaki çaresizliklerden ötürü doğaüstü mistik

unsurlara karşı korunma çabası içinde olmuşlardır. Buna bağlı olarak geliştirilen metotlar da sihir ve inanç kaynaklı olmuştur. Eski Türklerde büyüsel tedavi yöntemlerini şaman, kam, baksı adı verilen kişiler ve din adamları uygulamaktaydı. Fakat yıllar geçtikçe hastalıklara karşı uygulanan büyüsel ve dinsel yöntemler zamanla doğal unsurlarla da tedaviyi gerçekleştirme aşamasına gelmiştir. 1800'lerden itibaren hastalık ile sağlık algısı; tıptaki teşhis ve tedavi amacıyla üretilen araç ve gereçlerin, deneysel araştırmaların artmasıyla kısmen değişimlere uğramıştır. İnsan vücudu adeta makine muamelesine tabi tutulup hastalıkların ruhsal ve sosyal boyutu görmezden gelinmiştir. 1850'lerden sonra yapılan araştırmalar sonucunda tüketilen gıda, su, solunan hava, haşere ve hayvanların ısırılmalarıyla vücuda giren canlı mikroorganizmalardan kaynaklı hastalıkların meydana geldiği tespit edilmiştir (Tekin, 2007: 28-29). Günümüz modern tıbbının da benzer anlayışları sürdürdüğü söylenebilir. Nitekim modern tıpta hastalığın teşhis ve tedavisinde kullanılan tomografik cihazlar, radyoloji, laboratuvarı gibi tıbbî araç gereçlerin yer almasıyla hastalığın yalnızca maddesel olarak neden-sonuç ilişkisi ve gözlem yoluyla teşhis edilmeye çalışılarak hastanın psikolojik durumunun yok sayılması, hastanın bedenine neredeyse dokunulmaksızın ve bakılmaksızın tedavisinin yalnızca birtakım cihaz ve makineler vasıtasıyla gerçekleştirilmeye çalışılması belki de bu alanın eksik kalan, eleştirilecek bir noktası olarak göze çarpmaktadır. Bugün söz konusu bu boşluğu doldurduğu düşünülen halk tıbbının neden hâlâ yok olmadığı sorusunun cevaplarından biri de kanımızca bu anlayıştır. Zira halk tababeti insan hastalıklarını algılama ve tedavi noktasında insanı bedensel ve ruhsal birliktelikle, bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmektedir.

1.2. Sağlık-Sosyoloji İlişkisi

TDK'de sağlık "Bireyin fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden tam bir iyilik durumunda olması, vücut esenliği, esenlik, sıhhat, afiyet" (sozluk.gov.tr) olarak tanımlanmaktadır. Sağlık, sıhhat, iyileşme, tedavi, hastalık, hekim vb. sözcükler başlangıçta tıp ilmini çağrıştırmak ve doğrudan bu alanın inceleme sahasında görülmekle birlikte kültürel unsurlar barındırmasından dolayı halk bilimi ve sosyolojinin de inceleme kapsamında yer almaktadır. Sağlık algısı toplumun kendisi ile doğrudan ilişki hâlinindedir. Bir bölgede sağlıkla alakalı meydana gelebilecek sorunlar hem kişiyi hem de kişinin içerisinde yer aldığı halka da olumsuz tesir edebilecektir.

Sağlığın en temel iki anlamı çağrıştırdığı fiziksel sağlık ile ruhsal sağlığın yanı başına sosyal sağlığı da ilave etmek dikkate değer bir durum olarak görülmelidir. Zira insan sosyal bir varlıktır ve o insanın bulunduğu toplumda belli görev ve mesuliyetleri bulunmaktadır. Kişi bu görev ve mesuliyetlerini ifa edebiliyorsa toplumsal açıdan sağlıklı birey olur. Dolayısıyla sağlığın bedensel, ruhsal ve içtimâî yapısını bir arada zincirin halkaları gibi bütünsel şekilde, çok boyutlu düşünmek lazım gelmektedir.

İçeriğinde gerçekçi yöntemlerin yanı sıra mitolojik veriler ve sihirselsel yöntemlerin de bulunduğu halk hekimliği uygulamaları cemiyeti bir araya toplamada ve o cemiyetin hakikatini devam ettirmede aktif rol alan etmenler şeklinde ortaya çıkmaktadır. Derleme alanından toplanacak veriler pratiklerin unutulmasına mani olacak gerçek örneklerle desteklenmeli, fiilin gerçeklik ve inandırıcılık yönü arttırılmalıdır. Halk hekimliği günümüz şartlarında zaman zaman bazı ön yargıları ya da iklimleri halkın nezdinde çağrıştırsa da bununla ilgili herhangi bir çalışma ya da sayısal veri söz konusu değildir. Halk hekimliği uygulamaları, modern tıp alanının etkili olmadığı vakitlerde kökü mitik unsurlara dayanan metotları kullanmakta ve varlığını sürdürmektedir. Söz konusu pratikleri uygulayanların türlü kaygılarına rağmen toplumun belirli kesimlerinden gelen onay, yardım ve teşviklerle bu uygulamaların yok olmasının önüne geçilmesi ve böylelikle de gelecek kuşaklara kazandırılması mümkün hâle gelecektir (Öncül, 2013: 2035).

Sağlık, toplumsal bir müesseseye dönüşmekle beraber yurttaşların sağlıklı alakalı ihtiyaç ve beklentilerini karşılamak amacıyla meydana getirilmiş usulleri, görevleri, normları, inançları ve değerleri kapsar (Özçelik Adak, 2015: 9). Sağlıkla yaşamını sürdüren insanlar parça bütün yoluyla içinde bulunduğu cemiyetin de sürekliliğini bu suretle sağlamış olurlar. Bu sebeplerden ötürü kişilerin fiziksel, psikolojik ve toplumsal yönden bütünüyle esenlik içinde bulunmasını sağlamak, sağlık kurumlarının olduğu kadar şahsi olarak bizlerin de amaçları dâhilinde olmalıdır.

1.3. Sağlık-Psikoloji İlişkisi

Psikoloji günümüz çağdaş yaşamında büyük öneme haizdir. Kişiler, kendilerini gerçekleştirme noktasında türlü zorluk ve mücadelelerle karşı karşıya kaldıkları için ruhsal durumları bu anlamda süreçten etkilenebilmektedir. Sosyolojik sürecin yanı sıra hastalıklar karşısında yaşananlar kişilerin psikolojik yapısını da etkilemektedir. Eski sağlık anlayışında insanların sadece bedeni esas alınarak tedavi yoluna gidilmekteydi.

İnsan beden ve ruhu ile birlikte bütüncül yapıya sahip bir varlıktır. Kişinin sağlıklı olabilmesinin temel koşulu beden ve ruh sağlığını korumasından geçmektedir. Yalnızca vücut sağlığına özen gösteren kişi ruh sağlığını görmezden geldiğinde hem bedensel hem de ruhsal, sadece psikolojik sağlığına hassasiyet gösteren kişi bu kez de vücut sağlığını ihmal ederek hastalıkların önünü açabilmektedir. Bu bağlamda vücut ile ruhsal yapının birbirini tamamlayan bir bütün oldukları gerçeği karşımızda durmaktadır.

Halk hekimliğinde sağlık, kişinin sadece vücudunu değil ruh durumunu da düzeltmeyi amaçlamaktadır. Hastalığın tedavisinde öncelikle teşhis, ruhun iyileştirilmesi, ardından da beden iyileştirilmesi düşüncesi hâkimdir. Çünkü halk hekimliğinin sağaltma düşüncesinin kökünde ruh-beden sağlığı birlikteliği söz konusudur. Günümüzdeki tüm teknolojik gelişmelere ve bununla ilintili olarak gelişen modern tıbbın olanaklarına rağmen halk tababeti varlığını korumuştur. Bunun sebebi olarak ise modern tıbbın insan hastalığını iyileştirmede sadece vücudu baz alması ve rasyonel açıklamalar ışığında hareket etmesiyle halk hekimliği hastalığın tedavisinde ruhun da teşhisi ve iyileştirilmesi gerektiği fikrini öne çıkararak vakaya bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Bu bağlamdan bakıldığında ortaya çıkan tartışmaların kökeninde modern tıbbın vücudu makine şeklinde görmesi, halk hekimliğinin ise ruh-beden ilişkisini birlikte ele almış olması fikri vardır.

Bireyler hastalandıkları süreçte veya sonrasında vücudundaki herhangi bir uzuvdan dolayı sorun yaşarsa bu durum sadece bedensel bir rahatsızlığa değil aynı zamanda psikolojik bir yıkıma da neden olabilmektedir. Örneğin fiziksel görünüşlerini problem eden veya çeşitli sebeplerle cilt hastalıkları beliren, kırık çıkık ya da herhangi bir organın kesilmesi sonucu uzunca müddet yatağa mahkûm olan, görme yeteneğini yitiren, böbreği alınan, diyaliz kaygısı taşıyan, kanser tanısı konan, vücudunda yanıklar oluşan, kalp rahatsızlığı yaşayan, sakat kalan ve daha pek çok hasta ile yakınlarının psikolojileri altüst olabilmektedir. Bu kişiler hastalıklarının getirdiği zorluk ve sıkıntılarla depresyona girebilmekte, kendilerine güven duygusunu kaybedebilmekte, çaresizlik ve umutsuzluk yaşayabilmektedir. Böylesi bir vaziyette çıkmaza giren kişi ve yakınlarına moral vermek, psikolojilerini onarmak önemli bir hâle gelmektedir. Eski tıbbî anlayışta hastalık yaşayan kişi ve yakınlarının ruhsal sağlığı çoğu zaman görmezden gelinebilmekte ve bu süreçte yalnızca sorun yaşanan organın tedavisi üzerine çalışılarak söz konusu organın bir vücutta bulunduğu, o vücudun sosyal yaşamı ve ruhu olan bir varlığa haiz olduğu unutulabilmekte, kişiler göz ardı edilebilmekteydi.

Günümüz sağlık anlayışında bedensel sağlığın kişilerin ruhsal hâli ile sosyal muhitinden bağımsız olmadığı düşüncesi kabul görmektedir. Bu bağlamda hastalıkların engellenmesi, tanısı ve iyileştirilmesinde sağlığın psikolojik yaklaşım ve pratiklerden destek alması zorunlu bir hâle gelmiştir. Geleneksel alanlardan olan biyomedikal dalda, rahatsızlıkların yalnızca fizyolojik etmelerin neticesi şeklinde geliştiği ve hastalığın davranışsal durumunun yok sayıldığı görülmektedir. Ancak biyomedikal alanı da içeriğinde bulunduran biyopsikososyal hastalık ile sağlık telakkisi; hastalık-sağlık ilişkisini toplumsal ve psikolojik etkenleri de göz önünde bulundurarak değerlendiren, çağdaş sağlık görüşüne elverişli bir örnektir (Bolak Boratav ve Sunar, 2005: 4).

Psikolojik etkenlerin sağlık üzerinde etkisinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Bir tıbbî psikoloji dalı olan sağlık psikolojisi; kişinin hastalık ve sağlığı üzerinde kültürel, davranışsal ve ruhsal etmenlerin ne şekilde katkı sunduğunu anlamaya çalışmakla uğraşır. Söz gelimi stres yaşayan bireylerin çeşitli hastalıklara yakalanma ihtimallerinin huzurla yaşamayı sürdüren bireylere göre daha fazla olduğu bilinmektedir. Davranışsal etkenlerin de sağlık üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Örneğin sigara içme, alkol tüketme gibi alışkanlıklar sağlığa zarar verebilirken spor yapma gibi davranışlar da sağlık için faydalı olabilmektedir. Dolayısıyla sağlık psikolojisi; bireyi biyolojik, davranışsal, psikolojik ve sosyolojik bir bütün olarak gören ve tedavisini bu düzlemde oluşturan biyopsikososyal bir bakış açısını kullanmaktadır.

Çeşitli süreğen ve ölümcül hastalıklarla savaşmada, hastalıkların tedavisinde kişileri ruhsal açıdan güçlendirmede psikolojik hizmetlerin payı çok önemlidir. Son zamanlarda insanların talepleri doğrultusunda psikolojik destek almada artış yaşandığı görülmektedir. Ayrıca esenlik hâli, sağlıklı hayat yaşamının bir yaşam şekli olarak içselleştirilmesi ve koruyucu, engelleyici tıp ile diğer sağlık pratikleri gibi konular yaygın hâle gelmiştir. Dolayısıyla sağlık bilimleri, psikoloji biliminin sahip olduğu bütün birikimlerden yararlanarak sağlık psikolojisi yaklaşımını ortaya atıp ilgileri üzerine çekmektedir. Özetle hastalık evresi ve sonrasında hastalığın ruhsal boyutunu göz önünde bulundurarak hastalığı asgari seviyede tutmak veya ortadan kaldırmak mümkün hâle gelebilmektedir.

1.4. Sağlık-Kültür İlişkisi

Sağlık ile kültür süreç içerisinde birbirilerini etkileyen, birlikte yetişen, şartlara göre değişim gösteren, dinamik yapıda unsurlardır. Toplamların hayatı algılayış

biçimleri, günlük hayattaki yaşantıları o halkın sahip olduğu kültürel değerlere göre şekillenmekte, herhangi bir sorunla karşılaşıldığında o soruna çözüm arama yeri yine kültür olmaktadır. Dolayısıyla kültür insanların ve halkların hayatında her an yanı başlarında bulunan, onları bütünüyle kuşatan, canlı ve soyut değerlerdir.

Toplumlar tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren her türlü kültürel birikimi kendi bünyeleri içine katmış, bu kültürler kuşaktan kuşağa aktararak o toplumların folklorunu meydana getirmiştir. Folklor, milletlerin kültürel genlerini içeren ve yaşatan bir unsurdur. Toplumun ortak şuuraltından taşınan özelliklerin kişinin doğumuyla birlikte çevresinden aldığı deneyimlerle beslenip şekillenmesiyle birlikte folklor grup bilincini meydana getirir. Kişinin doğumundan itibaren çevresinden edindiği ve o çevrenin hamuruyla yoğrulmasına imkân veren kültürel unsurlardan herhangi birinin yokluğu toplum aklı ve birliğini sarsar. Dolayısıyla kişi varlık sebebi olarak gördüğü o toplumun gelenek, görenek ve ayinlerini içselleştirerek sonraki nesle ulaştırmalıdır. Kültür aktarımının çok geniş bir alanı içermesinden dolayı halk tababetiyle ilgili bütün tedavi yöntemleri de bu yolla gelecek kuşaklara aktarılır. Böylesi kültür taşıyıcılığı uygulamaları sayesinde kişilerde grup bilinci oluşur ve gruba ait olma duygusu gelişir, tüm bunlara bağlı olarak da kişinin aynı kültüre sahip bireylerle bir arada olmasıyla da öz güveni inşa edilmiş olur (Öncül, 2011: 11).

Kültür; cemiyetin bir parçası olan fert tarafından edinilen gelenek, görenek, inanç, ahlâk, yasa, norm, sanat ve her türlü bilginin tamamı şeklinde açıklanmaktadır (Türkdoğan, 1991: 4). Toplumların hastalığı algılayışı, ona karşı takındığı tutum ve tedavi yöntemi o toplumların aynı zamanda kültürel yapısını aksettirir. Halk hekimliği dâhil olduğu halkın kültürünün bir ögesi durumunda olup bu minvalde gelişim sağlamaktadır. İnsanların ortak akılla meydana getirdiği tedavi yöntemleri nesilden nesile iletilip yığın kümesi hâline gelerek o toplumun sahip olduğu sağlık anlayışını ve kültürünü gözler önüne sermektedir. Halkın tecrübelerle oluşturduğu uygulamalar gelenekselleşerek halkın her bir üyesinin asgari düzeyde bu bilgilere hâkim olması sağlanır. Çünkü kişinin sağlıklı bir vücuda ve ruha haiz olmasında genetik yapısı ve beslenme biçiminin yanı sıra kültür de etkin bir rol oynamaktadır.

Türkiye'nin çeşitli yerlerinde teknoloji ve diğer imkânlarla paralel olarak modern tıpta ciddi gelişmeler yaşanmıştır. Ancak tüm bu gelişmelere karşın iyileşme ümidiyle halk hekimliği uygulamalarına olan talep ve ilgi azalmamıştır. Bunda kültürel değerlerin ve inançların değişime karşı kapalı veya dirençli olması gösterilebilir ki bu durum hemen her toplulukta rastlanan ortak bir özelliktir. Milletimizin halk

hekimliğıyle ilgili fikir ve pratikleri onların inanç yapılarıyla da örtüşmektedir. Bu açıdan bakıldığında Türk folklorunda büyük öneme sahip halk hekimliğı, Türk kültürel değerlerini yansıtan bir tür ayna niteliğindedir. Milletlerin var olan bu kültürel hazinelerinin yok olmasının önüne geçmek adına çeşitli çalışmalarla araştırma ve kaydetme yollarına gidilmiştir. Geçerliğı kabul görmüş uygulamalar da ülkelerin sağlık yetkilileri tarafından bilimsel/rasyonel tıpta kullanılmak suretiyle alınmış ve onlardan faydalanılmıştır.

Herhangi bir hastalığın meydana gelen alametleri bir millet için hastalık olarak ifade edilirken farklı bir millet için ise o alametler hastalık olarak görülmemektedir. Çünkü hastalık ile sağlık anlayışı her millette farklı yorumlanmakta, aynı hastalığın dahi farklı topluluklarda farklı algılanabildiğı görülmektedir. Örneğın çok şişman bir kadın herhangi bir yerde dilek veya kıskançlık nesnesi şeklinde çağrışım yaparken başka bir bölgede fiziki, hissi bir rahatsızlık gibi algılanabilmektedir. Kültür ayrıca hastalığın görülme durumuna da etki etmektedir. Halkların yaşam şekli, sevinçleri, hüznüleri, sancı hissetme ve ölüm biçimi toplumların sağlık kültürünü ortaya koymaktadır (Illich, 2017: 94-95). Amerika’da yapılan bir çalışmada ağrı nedeniyle gelen farklı kültür ve milletten insanların reaksiyonları ölçülmüştür. Çalışma sonucunda Amerika yerlilerinin temkinli ve sakin, Yahudi ve İtalyanların gereğinden fazla sızlandıkları, İrlandalıların ise acıyı küçümseyerek yok saydıkları ortaya konulmuştur (Cırhinlioğlu, 2017: 44).

Bütüncül bir özellik gösteren kültürün toplumsal boyutu, diğır disiplinlere tesir etmekle birlikte onlar da zaman zaman kültüre tesir edebilmektedir. Karşılıklı biçimdeki bu tesirin neticesinde halkların beslenme alışkanlıklarının da kültürlerine etki ettiğı anlamı çıkabilmektedir. Bir topluluğun inancı, normları, gelenek ve görenekleri o topluluğun beslenme kültürünün şekillenmesinde belirleyici olabilmektedir (Elmacı, 2013: 43). Sıhhatli olabilmenin en önemli belirleyicilerinden olan beslenme şekli de söz konusu kültürel öğeler çerçevesinde biçimlenmektedir. Tüm bu veriler bağlamında bakıldığında toplumların inancı, dini, sahip oldukları değerleri, alışkanlıkları, beslenme yapısı, aile yapısı ve ekonomik durumu gibi etmenler o toplumların hastalık ile sağlık algısını, sağlık durumunu doğrudan etkilemekte, bunlara göre şekillenmektedir.

1.5. Halk Hekimliği

Türk dünyasında em, emçi, ot, otaçı (Kaşgarlı Mahmud, 2018: 178,444) gibi isimlerle anılan halk hekimliği; insanlığın varoluşundan beri hastalıkları iyileştirmek üzere gözlem ve tecrübeler ışığında teşekkül etmiş, yapısında zaman zaman büyüsel ve dinsel tedavi yöntemlerini de ihtiva eden tıbbî ve kültürel bir disiplindir. Halk hekimliği pratikleri ekonomik gerekçeler, alışkanlıklar veya modern tıbbın hastalıklara müdahalede kimi zaman yetersiz kaldığı durumlarda başvurulmuş ve günümüz Türk dünyasında varlığını sürdüren bir alandır. Geçmişten günümüze kadar halk tababeti ile ilgili araştırmacılarca pek çok tanım yapılmıştır. Bu tanımlamalardan bazıları şunlardır:

Halk hekimliği; olanaksızlıklar veya çeşitli sebeplerle meyledilen, hastaneye gidemeyen ya da gitmek istemeyen kişilerin hastalıklarını teşhis ve iyileştirme sebebi ile başvurdukları alan olarak tanımlanmaktadır. Hastalıkların içeriği gerek bedensel gerekse de inanışlarla ilgili ortaya çıktığı düşünülen nazara, insan veya doğaüstü varlıklardan gelebilecek türlü kötülükler ve rahatsızlıklara kadar geniş bir yelpazede değerlendirilmektedir (Boratav, 1999: 155).

Orhan Acıpayamlı (1989: 5) halk hekimliğini, “Maddi ve manevi araçlar yardımıyla halkın sağlığını korumak ve hastaları sağlıklarına kavuşturmak” olarak tanımlar. Eriş Asil (1989: 33) halk hekimliğini halkın çeşitli sebeplerle doktora başvurmadıkları veya başvuramadıkları vakitlerde hastalıkları tanımlama ve sağaltmada kullandıkları metotlar; Fahri Dağı (2013: 118) halk hekimliğini çok eski devirlerden günümüze değin gelişerek ulaşan, toplumların kendi imkânlarıyla rahatsızlıklara karşı uyguladığı tedavi pratikleri; Nurten Özer (1989: 204) halk hekimliğini hekim olup olmadığına bakılmaksızın, bu alanda yetenekli, tedavi metoduna haiz kişilerin içerisinde bulunduğu toplumun kültürüne dayalı olarak gelenek ve görenekler temelinde gözlemle yaparak yaşayarak kazandığı tecrübeler ışığında hastalığın kaynağı ve nedeni düşünülmeksizin sağaltıma dönük, şifa amacıyla gerçekleştirdikleri türlü fiiliyat olarak ifade ederken; Faruk Çolak (2015: 3) ise halk hekimliğini, “İnsanların hastalık karşısındaki tutum ve davranışının sonucunda meydana getirdiği uygulamalardan oluşan bir kültürel birikim.” olarak tanımlamaktadır.

Yukarıdaki tanımlamalar bağlamında halk tababetinin genel olarak kişilerin olanaklarının, hastanelerin sınırlı olduğu zamanlarda veya hastanelere ulaşımın mümkün olmadığında yöneldikleri alan olarak görülse de günümüzün bilimsel tıbbının

tüm gelişmişliği ve ulaşılabilirliğine karşın halk yine de çeşitli sebeplerle halk ilacı, kocakarı ilaçlarını kullanmaya devam etmektedir.

İnsanlık, tarih sahnesine çıktığı zamandan bu yana hastalıklardan uzak kalarak sıhhatli bir yaşam sürmeyi sağlayacak gizemler üzerinde kafa yormuştur. İlkel insanlar, rahatsızlıklarının nedenine vakıf olamadıklarından dolayı bunun altında yatan sebebin doğaüstü varlıklardan veya Tanrı'nın ceza vermesinden kaynaklı geliştiğine inanmışlardır. Buna dayalı olarak insanlar hastalıklarını iyileştirmek adına Tanrı'ya ve mistik varlıklara kurbanlar, çeşitli saçılar armağan etmişlerdir. Eski Türklerde şairlik, din adamlığı ve hekimlik gibi görevlerin bir arada toplandığı kişiler olan şaman, kam, baksı, otacı; hastalıkları iyileştiren halk hekimleri olmakla beraber bunu yaparken Tanrı'yla irtibat kuran, hediyeleri kendi aracılıklarıyla ona ulaştırdığına inanılan, dinsel kimliğe haiz kişiler olmuşlardır. Eski çağlardaki insanlar hastalıklarını sadece dinsel, büyüsel yöntemlerle değil tıbbî metotlarla da iyileştirme çabası içinde olmuşlardır. Tıbbın tarihî gelişimine bakıldığında, eski devirlere doğru gidildikçe bugün halk hekimliği çatısı altında bulunan uygulamaların esasında eski zamanların tıbbi olduğu görülmektedir. Yani geçmiş dönemlerdeki tıbbî pratiklerin pek çoğu aslında günümüzün halk tıbbi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Halk hekimliğinin varlığı insanlığın var olduğu zamanla birlikte doğmuş dolayısıyla geçmişi de en eski zamanlara kadar uzanmaktadır. İlkel zamanlarda yaşamış olan insanlar hayvanların yaptıkları hareketleri izlemiş ve kendilerine uygulayabilecekleri tedavi yöntemlerini oluşturmada onları bir nevi ilham kaynağı olarak görmüşlerdir. Ancak bu tedavi yöntemleri devir insanların sadece sınırlı sayıda hastalıklarının sağaltımında etkili olmuştur. Örneğin türlü hastalıklar veya doğa olayları neticesinde meydana gelen ürkütücü hadise ve doğal afetler karşısında etkisiz kalmışlardır. Bu da o dönem insanının kaldıkları çaresizlikler karşısında büyü veya sihre yönelmelerine neden olmuştur (Şehsuvaroğlu, 1970; Akt. Şar: 1989: 222). Halk hekimliğinin temellerinden biri de inançlardır. Toplumlar; inanışları ekseninde kötü niyetli kişilerin, özellikle de büyücülerin yaptıkları büyüler yoluyla istenilen kişiler üzerinde hastalıklar oluşturabildiklerine ve hatta onları öldürebildiklerine inanmışlardır. Halk, bu tarz olumsuz durumlara maruz kalmamak adına dini vazifelerini tam olarak ifa etme çabası içinde olmuşlardır (Acıpayamlı, 1989: 1). Bu bağlamdan bakıldığında günümüzde bilinen ve kimi yerlerde hâlâ uygulanmaya devam eden pek çok halk hekimliği pratikleri en eski devirlerden itibaren halkın tecrübeyle bir sonraki nesle kültür süzgecinden geçirmek suretiyle ulaştırdığı ilkel tıp ve aynı zamanda halk

bilimi unsurlarıdır. Halk hekimliği pratikleri içerisinde yer alan dinsel ve büyüsel yöntemler de o toplumun teşhisini koyamadığı, adlandıramadığı veya tedavisi karşısında çaresiz kaldıkları hastalıklara karşı uygulanan, o toplumun kültürüne, ortak bilincine ayna tutan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple bazı tedavi yöntemlerinin kökünü çok eskilere giden türlü büyüsel uygulamalarda görmek mümkündür. Günümüzde modern tıbbın tüm gelişmişliğine rağmen bu tarz uygulamaların varlığı halkın inanç unsurlarının ne denli köklü ve güçlü olduğunu göstermektedir.

Dünyada tıp uygulamalarının başlangıcı insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlık var olduğu günden beri çeşitli hastalıklarla karşılaşmış, bu hastalıkların tanı ve tedavisine yönelik çeşitli pratikler uygulayarak bu alanda tecrübeler edinmişlerdir. Söz konusu bilgi ve uygulamaların tarihsel başlangıcı tahminler dâhilinde MÖ 3000 yıllarına değin sürmektedir. Bu yıllarda tıp alanında Mısır, Çin, Hitit, Roma, Mezopotamya, Yunan, İran gibi medeniyetler başı çekmişlerdir. Halk hekimliği tarih boyunca dört merhaleden geçmiştir. Bunlar: İç güdüsel dönem, dinsel dönem, gözleme dayalı dönem (ampirik), çağdaş dönem şeklinde sıralanmaktadır. Herhangi bir belgeye dayanmamakla birlikte eski devir topluluklarında iç güdüsel dönemin ortak olduğu düşünülmektedir. Burada hekimlik pratiklerinden bazılarına masal, efsane, mitolojik anlatılar ve halk hikâyelerinde rastlanmakta ayrıca tüm bunların iç güdüsel dönemin ürünleri olduğu bilinmektedir. Dinsel dönemde hastalıkların kökeninde ve iyileştirilmesinde dinî yapıların, inançların, büyüün etkili olduğu hususu dikkati çekmektedir. Hitit, Mezopotamya, Antik Roma, Eski İran, Hint uygarlıklarında dinsel kökenli tedavi metotları ön plana çıkarken Eski Mısır uygarlığında hekimlik pratikleri gözleme, deneye dayalı (ampirik) bir anlayışla oluştuğundan ileri düzeyde gelişim kat edilmiştir. Eski Çin’de hekimlik bilgi ve uygulamalarının başka medeniyetlerden daha eski ve köklü olduğu, bu tıbbî birikimin de Çin’den diğer toplumlara doğru yayıldığı görüşü bilim insanlarınca tahmin edilmektedir. Eski Yunan’da ise hekimlik mitolojik devir ve bilimsel devir olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır (Çolak, 2015: 4-6). Toplumlar kötülüklerden arınmak, hastalıkları sağıltmak amacıyla inançları bağlamında çeşitli sihir ve büyüsel uygulamalar gerçekleştirmişlerdir (Polat, 1995: 1). Eski Mezopotamya’da Ninova’da yapılan kazılar sonucu çıkartılan çivi yazısı ile yazılmış kil tabletlerinden, o döneme ait hastalıkların sebepleri ve sağıltım metotları öğrenilmektedir. Eski Mezopotamya’da inançlarla ilgili birtakım dinî usullere rastlanmaktadır. Doğa olaylarının korkutucu geldiği zamanlar veya çeşitli kötülükler

ve hastalıklardan korunmak adına Tanrı'ya yalvarmak, kurban kesmek gibi uygulamalar yürütmüşlerdir. Ayrıca bedene giren ve rahatsızlıklara sebebiyet veren cinlerin çıkartılması amacıyla muskalar yapılmış, bu muskaları hastanın boynuna asmışlardır. Buna benzer uygulamalar günümüz Anadolu halk hekimliğinde de söz konusudur. Yine Eski Çin belgelerinde de sayısı elliye bulan halk hekimliğiyle ilgili eserler bulunmaktadır. Bu eserlerin içeriğine bakıldığında ise geçmiş zamanlardan beri etkileşim halinde bulunan Hint, Orta Asya ve Uygur kültürlerinin etkisi altında da kaldığı görülmektedir (Şar, 1989: 222-223). Farklı medeniyetlerin geçmişinde bulunan sağaltım metotları, kişilerin tabiatı ve tabiatüstü kuvvetleri anlamlandırmaları sonucunda meydana gelmiştir. Mısır, Çin, Hitit, Roma, Mezopotamya, Yunan, İran gibi medeniyetler coğrafya olarak birbirlerinden uzak olmalarına karşın, halk tıbbı bağlamında değerlendirilebilecek pek çok benzer tedavi metodu tatbik etmiştir. Bunların içinde bitkisel kökenli sağaltım ürünleri en önde gelir. Bunun haricinde dua etmek, muska takmak, kurban kesmek, büyü yapmak gibi dinsel ve sihirsel uygulamalar ortak pratikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğaüstü kuvvetlere atfedilen mana, soyut varlıklardan muhafaza olunma duygusu, uygarlıklarda ilaç üretiminde kullanılabilecek bitki türlerinin varlığı sağaltım metotlarının farklı bölgelerde benzer olmasında ya da çeşitlenmesinde etkili olmuştur. Bireylerin hastalanma kaygısı, bazı hastalıkların ölümle nihayetlenmesi, her daim sağlıklı olma arzusu çeşitli toplumları sürekli olarak yeni tedavi metot ve teknikleri arama çabasına itmiştir. Ancak günümüzde dahi modern tıptaki büyük atılımlara rağmen pek çok hastalığın kaynağı ve tedavisi hâlâ çözülebilmemiş değildir. Hâl böyleyken eski devirlerdeki uygarlıklarda hastalığın hayatın çok belirgin hakikat ve sürekli mevcut olan bir korku sebebi olduğunu idrak etmek çok güç görünmemektedir. Dolayısıyla yaşamını bu türden tehlike duygusu ve korku altında sağlıklı sürdürebilme gayreti en eski devirlerden beri halk hekimliğine ve dinî-sihirî pratiklere müracaat eden toplumların farklı uygarlıklarda benzer veya değişik sağaltım metot ve teknikleri meydana getirmesinde etkili olmuştur.

Sihir ile inançlar birbirleriyle doğrudan ilişkilidir. Halk hekimliğiyle ilgili geçmişten bugüne yapılan çalışmalarda inanç ve sihirle bağlantılı pek çok uygulamaların bulunduğu görülmektedir. Yerli topluluklarla ilgili yapılan çalışmalarda; tedavi uygulamalarında tabiatüstü güçlerden, kutsal olandan yardım istemek en çok rastlanan pratiklerdendir. Kültür çeşitliliği bakımından en ön sıralarda yer alan Afrika ve Melanezya'da yapılan çalışma sonuçlarında buralardaki toplumların halk hekimliğine ait sağaltım uygulamalarının temelinde sihrin öne çıktığı göze

çarpmaktadır. Günümüzde kullanılagelen halk hekimliği uygulamalarının kökeninde ilkel toplumların tabiatüstü ilişkileri sonucunda doğan yöntemler yatmaktadır (Kaplan, 2011: 156). Milletler arasında çeşitli ayrılıklar var olmasına karşın halk tıbbının hastalıkların sağaltımında din ile sihri dayanak alması yukarıda belirttiğimiz gibi ortak özellik olarak dikkat çekmektedir. İyileştirme metotlarındaki bilgi ve uygulamalar ilerleyen zamanlarda farklılığa uğrayabilir, fonksiyonlarını tamamlayanlar da ortadan kalkar ve unutulur. Fakat genel olarak bakıldığında halk kültürü içerisinde bulunan halk hekimliği uygulamaları süreç içerisinde güncellenmek suretiyle varlığını koruyup sonraki kuşaklara da aktararak toplumun ortak ürünü haline dönüşmektedir.

Halk biliminin önemli alanlarından biri olan halk hekimliği teknolojik olarak çağ atlayan günümüzün küreselleşen dünyasında modern tıbbın gelişmesi ve her bölgede hastanelerin bulunuyor olması, popüler kültür, göç, medya gibi unsurlara rağmen varlığını tüm canlılığıyla korumuştur. İnsanlar modern tıbbın hastalıklarına tamamiyle çare olmadığı fikri, tıbbî olanaksızlıklar, ekonomik yetersizlikler, eğitimsizlik, dinsel ve geleneksel inançlar, ön yargılar ve diğer sosyo-kültürel gerekçeler nedeniyle halk hekimliğine yönelmişlerdir. Bu bağlamda çok uzak dönemlerden günümüze kadar ulaşan halk hekimliği uygulamaları bilgisi Türk halk biliminde önemli bir unsur olarak yer almıştır. Halk tıbbı, halk tababeti, alternatif tıp, tamamlayıcı tıp, geleneksel tıp, geleneksel tedavi, halk ilacı, kocakarı ilacı gibi isimlerle de anılan halk hekimliği uygulamaları başlangıçta deneme-yanılma yoluyla tecrübe edilerek faydalı, tedavide müspet sonuçlar veren pratiklerin kullanılmaya devam edildiği ve sonraki nesle ulaştırıldığı ancak hastalıklara çare olamayan, zararlı uygulamaların ise terk edildiği bilinmektedir. Halkın kullandığı tedavi yöntem ve teknikleri pratik olarak hastalıkları iyileştirme amacıyla kullanılırken esasında bu uygulamalar o halkın aynı zamanda sosyal, kültürel, dinsel ve inançsal yapısını da gözler önüne sermektedir. Zira her toplumun hastalıklara bakış açısı, içerisinde bulunduğu toplumun kültürel anlayışına paralel olarak oluşmuş, hastalıklara karşı geliştirdikleri tedavi metotları da buna bağlı olarak gelişme göstermiştir. Yani her toplumun hayatı algılama şekli, inancı, örf ve adetleri farklı olabildiği için sağaltım metotları da buna bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Halk hekimliği toplumların gösterdiği gayretler sonucunda hastalıkları tanılamak, hastalıkları iyileştirmek amacıyla uyguladığı pratiklerde çeşitli yöntem ve tekniklere başvurmaktadır. Bunlardan Orhan Acıpayamlı'nın sınıflandırması şöyledir:

1) Irvasa usulüyle yapılan sağıaltmalar: Bedenle direkt olarak ilgisi bulunmayan, hastaya psikolojik tesir ve telkinlerle hastayı etkileme amacı taşıyan sağıaltma metodudur.

2) Parpılama yoluyla yapılan sağıaltmalar: Hastaların bedenlerindeki çeşitli bölgelerinden kesme, dağılama, çizme vs. gibi kan akıtmak suretiyle gerçekleştirilen bir tedavi yoludur.

3) Dinî metotla gerçekleştirilen sağıaltmalar: İnsanların Allah'a yakarması; türbe, yatır ve ziyaret yerlerine gidilmesi ya da dinsel kimliğe haiz kişilerden yardım istenilmesi şeklinde uygulanan sağıaltıdır.

4) Bitki kökenli emlerle yapılan sağıaltmalar: Bitkilerin kökü, gövdesi, yaprağı, kabuğı, çiçeğı, meyvesi veya tohumu aynen olduğı şekilde yahut da bazı muamelelere tabi tutulmanın ardından hastalara tatbik edilen tedavi şeklidir.

5) Hayvan kökenli emlerle yapılan sağıaltmalar: Canlı ya da ölmüş hayvanların herhangi bir uzvu, uzuv parçası ya da hayvana ait bir unsur (göbek bağı, kartalın pisliğı, öd, kirpi eti vb.) oldukları gibi yahut da kimi işlemlere tabi tutulduktan sonra uygulanan tedavi usulüdür.

6) Maden kökenli emlerle gerçekleştirilen sağıaltmalar: Su, maden suyu, toprak, tuz, taş, cam, altın, gümüş, bakır, demir gibi nesneler aynen olduğı gibi, başka malzemelerle karışım halinde veya bazı işlemlerden geçirilmesinin ardından uygulanan tedavi yöntemidir (Acıpayamlı, 1989: 2-5).

Don Yoder ise halk tababetini iki kısma ayırır:

1) Doğal halk hekimliğı,

2) Dinsel-büyüsel halk hekimliğı.

Doğal halk hekimliğı, kişilerin tabiata ilk etkilerinden birini oluştururken çeşitli hastalıkları iyileştirmede bitkilerden, hayvansal ve madensel ürünlerden faydalanmayı içerir. Zaman zaman bitkisel halk hekimliğı adıyla da anılan doğal hekimlik, eski ilkel toplumların ortak ürünü sayılmakla beraber bu tıbbı aitt olan kimi yararlı tedavi yöntemleri modern tıbbı değin ulaşmıştır. Halk tababetinin ikinci unsuru sayılan dinsel-büyüsel tıp da hastalıkların sağıaltımında dini ve büyüleyici gücün saklı olduğı sanılan; taşıyanı, takanı ve sahip olanı zararlı etkilerden koruyup iyilik getirdiğine inanılan çeşitli nesne veya yazılı kâğıtlardan faydalanır (Yoder, 1975: 23-24). Hastalıkları iyileştirme yöntemlerinden öne çıkan uygulamalardan biri hasta kişiyi doğrudan ya da dolaylı olarak bir insana, hayvana, bitkiye veya bir cisme yöneltme işlemidir ki bu uygulama halk hekimliğı ile ilkel tıbbın kesişen ortak özellikleridir. Söz

konusu yöneltme işlemi dokunma yoluyla ya da simgesel olarak söz gelimi bir siğilin satılması biçiminde olabilir. Hastalığın ağaç ve çalılara, çivi ya da kama sokmak suretiyle devredilmesi doğrudan temasın en bilindik örneğidir (Yoder, 1975: 29). Aslında tüm bu uygulamaların kökünde bulunan düşünce, vücuttaki hastalık ya da vücuda giren kötülüklerin başka bir şeye göçürülmesiyle/devredilmesiyle ilgilidir.

Yazılı belgeler ışığında yapılan araştırmalar bitkiler aracılığıyla gerçekleştirilen sağaltmaların Anadolu'daki başlangıcının Hititler Dönemi'ne kadar gittiğini göstermektedir. Günümüzde modern tıp hayatımızın her alanında yer etmesine karşın insanlar sıklıkla bitkileri tedavide kullanmaya devam etmektedirler. Bu kullanım alanları kırsal bölgelerde yabani bitkilerden; kentlerde de aktarlar, çerçiler tarafından karşılanmaktadır (Sol, 2007: 176-177). Çok eski dönemlerde insanlar bitkileri tedavi amacıyla kullanma aşamasına birdenbire geçmemiş, çeşitli tecrübelerin ardından faydalı ve zehirli bitkileri ayırmışlardır. Bunlardan faydalı olanlarını hastalıklarının tedavisi için kullanmışlardır. Anadolu, 13 bine kadar bitki türüyle dünyanın en verimli bitki örtüsüne haiz yerleşim alanlarından biridir. Geçmişten bugüne bütün uygarlıklar söz konusu bu bitki çeşitliğinin avantajını yaşamış, bu bitkilerden tedavi amaçlı yararlanma yoluna gitmiş ve günümüzde de Anadolu insanı hâlâ bu zenginlikten yararlanmaya devam etmektedir (Bayat, 1989: 58).

Anadolu'da örnekleri saptanabilen halk tababeti pratiklerinin beslendiği kültürel unsurlar beş grupta değerlendirilmiştir:

- 1) Orta Asya'dan getirilen aslî unsurlar
- 2) Anadolu'nun eski kavimlerinden gelen unsurlar
- 3) Hristiyanlık ve Mazdeizm gibi inanç sistemlerinin geçici tesirleri ile gelen unsurlar
- 4) İslamiyet'in kabulüyle bu medeniyetin getirdiği unsurlar
- 5) Modern millî bünyenin doğmaya başlamasıyla ortaya çıkan unsurlar (Bayat, 1992: 43).

Anadolu halk tababetinde hastalık isimlerinin pek çoğu Türkçedir. Lisanımızın Arap ve Fars dillerinin kelime ve kural olarak istilasına rağmen halk tababetindeki hastalık isimlerinin bu mukavemeti, halk kültürünün diğer dallarda olduğu gibi bu dalda da kuvvetli olduğunu gözler önüne sermektedir. Söz konusu hastalık isimlerinden bir kısmı şunlardır: albasması, kırkbasması, ince hastalık, ısıtma, kurdeşen, kızıl yel, sarılık, saçkıran, soğuk algınlığı, soğuklama, soğuk kesmiş, süt sıtması, süt toplaması, süt çalkalama, sürgün, sungüt, sıkmaca, samra, çakma, çalınma, karın çubuğu, kuş

palazı, kısırlık, kan ingini, kabakulak, alacama, kırk karışması, kanlı buru, kızma, kızıl yel, köstüm, köstebek, karın yarığı, kavuç, dışarlık, değişme, dumağı, dolama, donatma, buruntu, bulgur püskürmesi, boğmaca, kuduz, öksürük, bıcılğan, bezeme, belsoğukluğu vs.dir (Acıpayamlı, 1989: 5). Dünyada geçmişten günümüze kadar farklı dönemlere göre bazı dillerin siyasi, dini, ekonomik, kültürel veya çeşitli sebeplerle popüler hâle gelerek hem diğer ülkelerde hem de Selçuklu Dönemi'nden beri ülkemizde yoğun bir biçimde kullanıldığı bilinmektedir. Söz konusu kullanımlardan günümüzde gerek modern tıp gerekse de halk içinde hastalık adlarının Türkçeden ziyade Arapça ve Farsça karşılıkları azalmakla birlikte özellikle Latince ve İngilizcedeki isimleriyle yoğun bir şekilde kullanıldığına şahit olunmaktadır. Dünya üzerinde en fazla konuşulan diller arasında en ön sıralarda yer alan Türkçenin yazılı tarihi geçmişi MS 8.yy'da yazılan Orhun Yazıtları'na dayansa dahi gerek somut gerekse de soyut pek çok kavramı ifade etme kudretine haiz olan Türkçenin elimize ulaşmasa da esasında yazılı ürünleri çok daha eskilere uzandığı gerçeği karşımızda durmaktadır. Hâl böyleyken çok köklü ve zengin bir yapıya sahip olan Türkçenin olanaklarından hem günlük dilde hem de çalışmamızın konusunu oluşturan halk hekimliği ile modern tıp bağlamındaki hastalık isimlerinin Türkçesini kullanmada duyarlı olunması lazım gelmektedir.

Anadolu coğrafyası Asya ve Avrupa arasında köprü görevi üstlenmesinin yanı sıra bitki örtüsü ve doğal kaynaklar bakımından zengin olması nedeniyle tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Dolayısıyla her medeniyet bu topraklarda kendilerinden bir kültürel bir parça bırakmıştır. Bu kültürel miras halk hekimliği alanında da varlığını hissettirmiş, çeşitli uygulamalar sonraki nesle aktararak pek çok hastalık tedavisi tecrübe edilmiştir. Ünlü tıp bilgini Hipokrat da Anadolu coğrafyasında yetişmiştir. Anadolu'nun Türkleşmesiyle birlikte hekimlik uygulamaları hız kesmemiş çok sayıda darüşşifa, bimaristan, maristan adları verilen hastaneler yapılmıştır. Bunun dışında bazı halk hekimleri de usta-çırak yöntemiyle yetişip gerek yaşadıkları dönemde gerekse de kendilerinden sonrakilere birikimlerini aktararak bu alanda katkı sağlamışlardır. Bununla birlikte Anadolu Selçuklu Dönemi'nde İç Batı Anadolu ve İç Anadolu Bölgesi'nde şifa amaçlı birçok kaplıca ve ılıcalar yapılmış, bunlardan bazıları da farklı dönemlerde yenilenerek günümüze değin ulaşmıştır. Osmanlı Dönemi'nde halk hekimliği, Selçuklulardan kalan miras devralınarak tüm zenginliğiyle devam etmiştir. Osmanlı'da 17-19.yy'da aktarlık bu alanı destekleyen ve tedavi amaçlı her türlü ürünü satan dükkânlar Mısır Çarşısı adı verilen yerlerde faaliyetlerini

sürdürmüştür. Başlangıçta yalnızca baharat ile drog satan bu aktar dükkânları daha sonra ilaçlar yapmaya ve satmaya başlamıştır (Şar, 1989: 226-227).

Türkler İslamiyet'in kabulünden önce Orta Asya yaşamında iyi-kötü ruhların, ata ruhlarının çevrelerinde bulunan unsurlarda yaşadığına; hayatlarını sağlıklı idame ettirebilme durumunun da o iyelerle iyi geçinme şartıyla mümkün olabileceğine inanıyorlardı. Fakat bunun tersi vaziyette ise hastalıkların söz konusu iye ve ruhlarla kötü geçinip onları sinirlendirdiklerinde, bedenlerine giren kötü ruhların etkisiyle meydana geldiğine inanıyorlardı (Koşay, 1956: 87). Bu tür inanç kaynaklı yaşamda fiziksel hastalıkların tedavisi emçi, otacı denen kişilerce yapılıyordu (Bayat, 1989: 61). Otala- "iyileştirmek" anlamıyla Atebetü'l Hakayık'ta (Arat, 1992: 61) geçmektedir. Fiziksel hastalıkların yanı sıra oluşum nedeni soyut varlıklar olan ruhlara dayandırılan hastalıkların tedavisini ise kamlar üstlenmiştir (Sever, 2016: 159).

“Olarda birisi *otacı* turur

Kamug ig togaka bu *emçi* erür

Bularda basa keldi *afsunçılar*

Bu yi yeklig igke bu ol emçiler

Bularka yime ök katılgı kerek

Bu yil yeklig igke okıgu kerek” (Arat, 1979: 438).

“Bunlardan biri tabiplerdir, bütün hastalıkları ve ağrıları bunlar tedavi ederler. Bunlardan sonra efsuncular gelir, cin ve peri çarpmasından gelen hastalıkları bunlar tedavi ederler. Bunlar ile de görüşmek, tanışmak gerektir; cin ve peri çarpmasından gelen hastalıkları okutmak lazımdır.” (Arat, 1991: 315).

Kutadgu Bilig’de Yusuf Has Hacıp; tüm ağrı ve rahatsızlıkların tabiplerce, peri ile cinlerden gelen hastalıkların ise efsuncularca iyileştirildiğini (Arat, 1979: 438) ifade eder. Kutadgu Bilig’de efsuncu olarak ifade edilenler kamlardır (Bayat, 1989: 61). Bulundukları toplumun tabii üyesi olan kamlar kadın ya da erkek olabilmekle birlikte ruhlar alemine geçtikleri, ayinler gerçekleştirdikleri, kendilerinden geçtikleri (transa geç-) vakitler olur ki bu anlar onları diğer insanlardan ayıran özellikler olarak ifade edilmektedir (İnan, 1972: 80).

Kaynağını putperestliğin en eski biçimlerinden alan sihir, büyü, tılsım gibi inanç ve düşünceleri içeriğinde bulunduran uygulamalar, Türk inanç sisteminde de bulunmaktaydı. Öyle ki VIII. ve XIV. yüzyıllarda Budizm ve Maniheizm dinlerine bağlı Türk topluluklarının yaşadıkları Doğu Türkistan’da yapılan arkeolojik kazılarda çıkartılan gereçlerin içinde sihir gayesi ile yapıldığı belirlenen muska ve resimler ele geçirilmiştir. Uygurlara haiz olduğu bilinen din kitaplarında, farklı büyülü şeyleri içeren işaretlere tesadüf edilmiştir. Türk topluluklarında kamlar, icra edilen ritüel veya herhangi bir törende kendilerinden geçercesine coşkulu bir durumda çeşitli hastalıkları büyüsel yöntemle sağaltırlardı. Kam; bu inanç ile uygulamalarda ruhun rehberi, hamisi ve aynı zamanda hekimi konumundaydı (Araz, 1995: 165). Dolayısıyla bu kişiler ruhani, falcı, büyücü, hekim, cerrah vasıflarını bir arada taşımaktaydı (Köprülü, 1999: 147). İslamiyet’e geçildikten sonra kamlara yüklenen ruhanilik ve kutsallık sıfatları zamanla ortadan kalkarak yalnızca büyücülük, iyelerle (ruh) bağlantı sağlayabilme özelliklerini taşır hâle gelmiştir (Köprülü, 1999: 154). Kutadgu Bilig’de

“Kamug igke ot ol emi belgölüg
Ol ig emlegüçi kamı belgölüg”

“Her derdin belli ilacı ve tedavi edecek kamı bulunur.” (İnan, 1972: 72) şeklindeki beyitte çeşitli hastalıkların sağaltımını kamların ifa ettiği görülmektedir.

“Otaçı onamas mu’aazzım sözün
Mu’aazzım ataçığa evrer yüzün
Ol aymış otuğ yese igke yarar

Bu aymış bitig tutsa yekler yırar” (İnan, 1972: 73) dörtlüğünde ise hekimlerden sonra mu’aazzimlerin yani afsuncuların geldiği, bu kişilerin yel ile şeytan hastalıklarına yakalanan kişilere okuyup üfleyerek bitig yani muska yazdıkları ifade edilmektedir. Kamlar söz konusu özellikleriyle bugün ülkemizin pek çok yerinde hoca, cinci hoca isimleriyle karşımıza çıkmaktadır (Araz, 1995: 166).

Eski Türklerde kimi boylarda kamlara senelik maaş bağlanır, kimi boylarda ise tören ve ayinlerin ardından hizmetlerine karşılık ücret ödenirdi. Hakiki kamlar genellikle dünya malına düşkünlük göstermezlerdi. Bu sebeple kamların pek çoğu yoksul durumda olmuştur (Sever, 2016: 160). Kamların söz konusu bu nitelikleri günümüzde ocaklı olarak zikredilen kişilerin hastalıkları tedavi etmek amacıyla

gerçekleştirdikleri uygulamaların ardından kişilerden doğrudan ücret talep etmeme, kişilerin kendilerinin içlerinden geldiği şekilde ve miktarda ücret ya da hediye vermeleri özelliğiyle benzerlik göstermektedir.

Halk hekimliği pratikleri; ilkel insanların doğa olayları karşısındaki tepkileri, içinde bulundukları toplumun hekimlik pratikleri ile kendilerininkini kıyas ve ödüncleme halinden teşekkül etmiştir. Bu tedavi pratiklerinin biçimlenmesinde büyüün payı fazladır. Tabiatüstü güçler ya da kötü ruhların kişilere musallat olmasıyla büyücüler doğaüstü kuvvetlerle bağlantıya geçerlerdi. Dinsel itikat ile büyüün tavin ettiği pratikler bağlamında rahatsızlıklar kişinin bedenine bu doğaüstü güçler veya şer ruhların girmesiyle izah edilirdi. Kötü ruhların olumsuz tesirine maruz kalmamak, bunlardan muhafaza olunmak için toplum efradının ortak akılla oluşturup geliştirdiği, kültürel değerlerinin de etkisiyle biçimlenen pratikleri neticesinde halk hekimliğinin ilk temelleri inşa edilmiştir. Ayrıca eski Türk geleneğine ait olan sihir yöntemiyle tedavi etme Şaman inancıyla bağlantılı olmuş ve bu özellik günümüze İslami öğelerle birlikte kültürel aktarımlarla ulaşmış hatta İslamiyet'e has bir durum gibi varlığını sürdürmeye devam ettirmiştir

Halk içinde hastalığın tanılanmasıyla başlayan tedavi, hastalık sağaltılırsa söz konusu tedavi yöntemi toplumun diğer fertleri tarafından da benimsenerek sürdürülür. Ancak uygulanan pratik hastalığa cevap vermezse o uygulama terk edilip yerine başka yöntemler denenir. Burada temel gaye hastalığın tedavi edilmesi olduğu için hem dinsel hem de büyüsel tüm yöntemler tecrübe edilir. Bunlarla birlikte bilimsel tıbbın yöntemleri de zaman zaman tatbik edilebilmektedir. İnsanlar özetle çevrelerinde bulunan bitkilerden iklimleri, doğa ile olan ilişkileri ve dünyayı algılayış durumları çerçevesinde ilaçlar üretmişlerdir. Bu ilaçları hazırlamada bitkilerin dalı, gövdesi, çekirdekleri, tohumları, kabukları, yaprakları, çiçekleri, kökleri ve reçinelerinden yararlanmışlardır. Bu ürünler kimi zaman karışım şeklinde de kullanılmıştır. Bitkilerin yanı sıra doğada bulunan madensel ve hayvansal ürünler de tedavinin önemli parçası olarak görülmüştür. Hayvanların eti, sütü, kafatası, derisi, kılı, gübresi, kabuğu (yumurta), ağı (örümcek) sağaltımda kullanılan hayvansal ürünler olarak karşımıza çıkmaktadır. Madensel ürünlerden genel olarak demir, altın, toprak, su, tuz, taş ve insan ürünü malzemelere dayalı olan kimyevî, endüstriyel ilaçlar da kullanılmıştır. Ayrıca halk tababetinin içeriğinde sadece bedensel hastalıklar değil cin çarpması, ruhsal varlıkların tesiri gibi psikolojik hastalıklar da bulunmaktadır. Halk bu türden hastalıkları tedavi etmek amacıyla büyüsel yöntemlere başvurmanın yanında dinsel

metotlardan olan Allah'tan yardım isteme, dua okuma, muska taşıma pratikleri uygulamakta; türbe, yatır ve mezarlıkları ziyaret etmektedir.

İlçede hastalıkların sağaltılması amacıyla insanlar bazı vakitler direkt olarak çağdaş tıbbı başvurabilirken öte yandan çağdaş tıbbın hastalıklara deva olamadığını düşündükleri hâllerde ise halk hekimliğine yönelmektedirler. Bu durum her zaman bu usulle ilerlememektedir, kimi zamanlar yöre halkı hastaneye gerek duymadığı veya basit olarak düşündüğü hastalıklarının tedavisi için doğrudan halk tıbbına yönelmektedir.

Çağdaş tıp ve halk hekimliği arasında bazı farklar söz konusudur: Çağdaş tıp; neden-sonuç ilişkisi bağlamında kesin, net ve bilimsel bilgileri içerirken halk hekimliğinde böylesine bir akılsal, bilimsel silsile olmayıp daha ziyade dinsel inançları yaşam şekli, deneyim haline getiren bilgi birikimi ve yöntemler söz konusudur. Halk hekimliği uygulama yöntemlerinden olan din/büyü, çağdaş hekimliğin dayanağı olan bilim/akılcılık ilkeleri ile teşhis ve iyileştirme metotları açısından mukayese edilerek tartışılmalıdır. Bahsi geçen halk hekimliği (halk tıbbı) ile çağdaş hekimlik (modern tıp) Batı tıbbı ile Batı dışı toplumlardaki tedavi yöntemlerindeki farklılıklardan dolayı; Batı tıbbı modern tıp, Batı uygarlıkları dışındaki halklarda ise halk tıbbı/geleneksel tıp adlarıyla özdeşleştirilmiştir (Kaplan, 2011: 151). Halk tıbbı, kendisine atfedilen farklı adlandırmalardan ötürü insanların zihninde zaman zaman olumlu veya olumsuz algılar canlandırmaktadır. Örneğin çağdaş/bilimsel tıbbı sağladığı katkılardan dolayı “alternatif tıp” ifadesiyle olumlu, “batıl, kocakarı ilaçları” ifadesiyle de olumsuz algıları üzerine çekmede etkili olmuştur (Öncül, 2011: 11).

Halk tıbbı düzeninin bilimsel tıbbın tüm gelişmişliğine rağmen varlığını sürdürmesini sağlayan, unutulmasına engel olan onun irtibatlarıdır. Sağaltım yöntemleri ve problemler içindeki tertipli bağlantılar, düzenli işleyen sistemin değişimine direnç sağlar. Nitekim doğada bulunan tüm bitki ve diğer unsurların Allah tarafından bütün hastalıklara çare olarak verildiği inancı, tanrısal kuvvetten hareketle din-iman-şifalı bitki birlikteliği yoluyla sağlığa kavuşma arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermektedir. Bu sıradan ilişki biçimi, bitkilerle sağlık kazandırma metoduna yalnızca umumi bir uyum katmaz; bununla birlikte onu öylesine kuşkucu bir usulle oluşturur ki çağdaş tıbbın öne attığı kanıtlar, söz konusu bağıntıya ulaşamaz (Hufford, 1986: 307).

Halk tıbbında sihrî, örf-adet ve inançlara yönelik uygulamalarla birlikte kıymetli, faydalı pratik ve bilgiler de yer almaktadır. Zira günümüzdeki ilaçların bazıları

halk tıbbına ait ilaçlarda yapılan araştırmalar neticesinde ortaya çıkmıştır. Halk hekimliğiyle ilgili araştırmaların artması hiç kuşku yok ki modern tıba çok sayıda malzeme ve katkı sağlayacaktır. Halk hekimliğinde hastalığı oluşturan hâller arasında çoğu zaman neden-sonuç ilişkisi bulunmaz çünkü eski inançların kalıntısı olarak hastalıkların altında bazı büyüsel, doğaüstü, metafiziksel unsurların yattığı düşünülmektedir. Fakat tüm bunlara karşın halk hekimliğindeki sağaltım yöntemlerinden kimilerinin; hastalıklara çare olduğunun ispat edilmesi, halk hekimliği bilgi ve pratiklerinin modern tıpla örtüşmesiyle zaman içinde modern tıpta da kabul görebildiği anlaşılmaktadır. Bunlardan özellikle akla ilk gelenler hacamat, sülûkle tedavi, anne sütünün kulak ve göz ağrılarında kullanılması gibi uygulamalardır ki bu tedavi yöntemleri günümüzde modern tıpta da yer almaktadır. Modern tıp esasında halk hekimliğini küçük görmektedir fakat bunun bir ön yargı olduğu, halk tıbbında yer alan belki de binlerce tedavi metodunun araştırılmayı, keşfedilmeyi beklediği su götürmez bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Bulunduğumuz yüzyıl itibariyle çağdaş tıbbın gelişimde ne denli yol aldığına bakıldığında bu durumla ters orantısal olarak halk tababetine olan ilginin, ihtiyacın azalmaya başlaması beklenen bir gelişmedir. Ancak insanların son yıllarda -özellikle de 2000'li yılların başından itibaren- bitkisel tedavi yöntemleri ve diğer halk hekimliği pratiklerine ilginç bir şekilde teveccüh ettikleri, ilgilerini arttırdıkları çok bariz biçimde gözlemlenmektedir. Bu durumun yaşanmasında hiç şüphe yok ki pek çok sebep bulunmakla birlikte halk hekimliği tedavi unsurlarının doğal olması, kimyasal ürünler içermemesi, pratik olması, ekonomik ve kolayca temin edilebilip hazırlanabilir olması, halkın pek çok hastalığın iyileştirilmesinde bu tedavi yöntemlerini tecrübe etmiş olması, modern tıpta kullanılan ilaçlara nispeten yan etkisinin az olması ya da hiç olmaması gibi sosyolojik ve psikolojik pek çok faktör bulunmaktadır. Bunların yanı sıra hastalıklara karşı halk hekimliği uygulamalarını ihtiva eden pek çok kitabın yazılıp satışa sunulması, büyük televizyon kanallarında akademisyen veya tıp uzmanlarının yayınlar yapması da bu alana duyulan alaka ve güvenin artmasını perçinlemiştir. Bu sayede modern tıp alanında çalışan bilim insanları da zaman zaman yüzünü halk hekimliği pratiklerine çevirerek araştırmalarını bu alanda sürdürmektedir. Dolayısıyla modern tıp ile halk tıbbının aslında birbirlerini beslediği, birbirleriyle ödünçleme hâlinde oldukları, her ikisinin de aynı gereksinim ve amaçla insanlığa hizmet için ortaya çıkmış bir bütün oldukları görülmektedir.

Hastalığın tanı ve tedavisi hasta kişilerin şikâyetlerine ve benzer hastalıklar için gelen kişilere uygulanan yöntemlere göre tayin edilmekteydi. Hastalığın tanısı

esnasında muayene aracı kullanılmayıp hastalık sahip olunan tecrübeye göre yorumlanıp değerlendirilir. İyileştirilebileceğine kanaat getirdikleri kişilere bakılır, kanaat getirmedikleri kişilerin ise hastaneye gitmeleri tavsiye edilir. Dinsel vasıflarıyla ön plâna çıkan bazı insanlar tedavilerini dua okumak, suyun üzerine dua okuyarak üfleme, muska yapmak gibi dinî veya sihrî metotlarla yapmaktadırlar. Dinî- sihrî tedavi şekli uygulanan insanlara iyelerin (cin, peri, ruh) musallat olduğu anlayışı ve inancı bulunmaktadır. Cinler çoğunlukla pis yerlerde bulunur düşüncesi söz konusudur. Bu tür yerlerde (metruk alanlar, lavabolar, banyolar, ahırlar, bataklıklar vs.) bulunan cinleri rahatsız ettiği düşünülen insanlara cinlerin musallat olduğu inancı bulunmaktadır (Taner, 1983: 12). Böylesi duruma maruz kaldığı düşünülen hasta kişilerin tedavisinde onları psikolojik olarak iyileştirme çabası görülmektedir. Dinsel ve manevî hüviyetleriyle tanınan kişiler haşare zehirlenmelerine karşı da zaman zaman ağrı hissedilen bölgeyi hafifçe okşamak, büyülemek veya okumak gibi iyileştirme yöntemleri uygulamaktadırlar.

Em yapımı ve hastalıkları iyileştirmede genellikle yörede yetişen bitkiler tercih edilmektedir. Bununla birlikte tedavide kullanılmak üzere süt, yoğurt, yumurta, et, bal gibi hayvansal ürünlerin de yer aldığı görülmektedir. Yani yaşanan yer ve yakınlarda bulunan bitki ve diğer ürünler, oluşturulacak ilaçların belirlenmesinde doğrudan etkili olmaktadır. Hastalıkların tedavisinde bitki, hayvan ve maden kökenli malzemelerin yanı sıra hayat standartlarının evrilmesiyle birlikte ihtiyaç dâhilinde kimi eczane ilaçları, kolonya, sabun, şeker, türlü kremler gibi endüstriyel malzemeler de kullanılabilmektedir.

Ülkemizin pek çok yerinde ve yörede modern tıbbın gelişim göstermesiyle insanların büyük çoğunluğu hastalıklarını tedavi ettirmek için hastanelere yönelmektedir. Ancak kırsal bölgelerde ikamet eden, tarım ve hayvancılıkla uğraşan kimi kişiler malzemelerin teminini kolay, pratik, ekonomik ve doğal görmesi; kimi kişiler hastalığını basit görüp hastaneye gerek duymadan kişisel imkânlarla iyileştirebileceğine inanmaları; kimi kişiler de hastalıklarının modern tıpta çaresinin olmadığını düşünmeleri gerekçeleriyle halk hekimliğine yönelmektedir. Ayrıca çeşitli sebeplerle modern tıbbi ikinci plânda görme, hastalığı önemsememe, hastalığın kendiliğinden iyileşeceğini düşünme ya da çevredeki insanların telkinleri kişilerin halk tababeti yöntemlerini kullanmalarında etkili olan hususlar olarak dikkati çekmektedir. Öte yandan özellikle kırsal bölgelerden gelen hasta kadınsa erkek doktorlara, erkekse kadın doktorlara karşı çekingenlik gösterebilmektedir. Ancak bu anlayışın günümüzde

büyük oranda kırıldığını söylemek mümkündür. Mahrem rahatsızlıklardaysa her iki cinsiyet için de genel olarak mecbur kalınmadığı sürece hastanelere yönelmede ihmalkâr davranıldığı bilinmektedir. Bunlara ilave olarak hastalığın ileri boyuta geçmesi ve hastaneye zamanında başvurmama nedeniyle hastalığın tedavisinin mümkün olamadığı, tedavide istenilen neticeye ulaşamaması gibi gerekçeler de halkın halk tababetine meyletmesinde etkili olan hususlardır. Genel kanı eğitim düzeyi yüksek, kent merkezlerinde yaşayan insanların halk hekimliği pratiklerine itibar etmeyip modern tıbbın sunduğu imkânlardan yararlanarak hastalıklarını tedavi etme biçiminde olduğudur. Fakat bu algı da günümüzde kırılmaya başlamış, söz konusu düşüncenin aksine bilinçli kimi insanların evde tedavisi mümkün hastalıklarının tedavisi için doğal, pratik, yan etki içermeme, ekonomik olma vb. sebeplerle çerçilere veya tanınan, bilinen uzmanların, aile büyüklerinin, çevrenin tavsiye ettikleri kuşaktan kuşağa tecrübeler ışığında yoğrularak gelmiş halk hekimliği uygulamalarını kullandıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca imkânı olan kişilerin ve özellikle emeklilerin şehir hayatının stres ve karmaşasından uzaklaşmak amacıyla kırsal bölgelere, köylere dönmeleri de sağlıklı ve doğal yaşam sürme isteğinin en bilindik sosyolojik örneği olarak göze çarpmaktadır.

Netice itibariyle çağdaş tıbbın çare olamadığı zamanlarda devreye halk hekimliği girmiş; hastalar hem bitki, hayvan ve maden kökenli emler marifetiyle gerçekçi yöntemler dâhilinde hem de manevî, psikolojik açıdan güçlendirilerek tedavi edilmeye çalışılmıştır. Modern tıbbın insana maddi ve fiziki açıdan bakışına karşın halk hekimliği kişiyi hem ruhen hem de bedenlen bütüncül bakış açısıyla iyileştirmeye çalışması halk hekimliğinin olumlu görünmesini ve revaçta olmasını sağlayan faktörler olmuştur. Halk tıbbı olumlu, pratik ve hastalıklara çare olabildiği düşünceleri gibi geniş bir yelpazede algılanmakla birlikte bu alanın istismara açık olabildiği de görülmekte, kimi kişilerce ticari kazanç kapısına döndürülebilmekte, insanların umutlarıyla oynanabilmektedir. Ayrıca halk hekimliğinin içeriği itibariyle tıp, eczacılık, antropoloji, sosyoloji, psikoloji gibi disiplinlerin yakın ilgisi dâhilinde olmakla birlikte esasında halk biliminin araştırma alanına doğrudan girdiği yöredeki söz konusu tedavi uygulamalarının tahlili sonucunda ortaya çıkarılmıştır.

1.6. Halk Hekimliğiyle İlgili Yapılmış Çalışmalar

1.6.1. Kitaplar

Mustafa Salman'ın 1948 yılında yayımlanan *Halk Hekimliği ve Halk Veterinerliği* başlıklı çalışmasında Balıkesir ili Savaştepe ilçesi Karacal köyü ve çevresinde derlenen halk hekimliği ve veterinerliği uygulamalarına yer verilmiştir.

Turhan Baytop'un 1963'te yayımlanan *Türkiye'nin Tıbbi ve Zehirli Bitkileri* başlıklı çalışmasında 6 binden fazla bitki çeşidi tanıtılmıştır. Çalışmada hangi hastalığın tedavisinde ne tür bitkinin kullanıldığı hakkındaki bilgiler yer alırken bununla birlikte bitkiler yararlı ve zararlı şeklinde sınıflandırılmıştır.

Mehmet Göbelez'in 1969 yılında yayımlanan *Hastalıkların Tedavisinde Sebze ve Meyvelerin Değeri* başlıklı çalışmasında sebze ve meyvelerin hastalıkların tedavisinde kullanılması ve önemi ile ilgili genel bilgilere yer verilmiştir.

Zeki Başar'ın 1972 yılında yayımlanan *Erzurum'da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları* adlı çalışması Erzurum'daki halk tıbbı ve eski Türklerdeki inanmaları içermektedir.

Orhan Acıpayamlı'nın 1974 yılında yayımlanan *Türkiye'de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü* başlıklı çalışması Anadolu'da doğumla alakalı olarak gerçekleştirilen uygulama ve inançları içermektedir.

Sedat Veyis Örnek'in 1974'te yayımlanan *Türk Halkbilimi* başlıklı çalışması üç bölümden teşekkül etmektedir. Birinci kısımda Türk folkloruyla alakalı kitap, neşriyat, seminer, toplantı, kongre, dernek ve kurumlar; ikinci kısımda töre, gelenek, moda gibi kavramlardan bahsedilmektedir. Üçüncü kısımdaysa doğum öncesi, doğum, çocukluk, diş çıkarma, sünnet, evlilik, ölüm, taziye gibi geçiş dönemi konuları anlatılmıştır.

Abdülkadir İnan'ın 1986'da yayımlanan *Tarihte ve Bugün Şamanizm* adlı çalışması, Orta Asya Eski Türk kültüründeki şamanların Türk folklorundaki yerinden bahsetmektedir. Çalışmada; şamanların Orta Asya kültüründen İslâmî kisveye bürünerek geçişi, şaman geleneğinin bugün Anadolu'da hâlen devam ettiği hatta kadın şamanların günümüzde türlü kadın hastalıklarını iyileştirme metotlarını uyguladıkları veya ebelik yaptıkları anlatılmaktadır.

Turhan Baytop'un 1994'te yayımlanan *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü* adlı çalışmasında takriben 4 bin bitkinin ismi bulunmaktadır. Latince Bitki Adları bölümünde 1300 kadar bitkinin Latince karşılığı verilmiştir. Renkli Resimler bölümünde ise bitkilerin fotoğrafları alfabetik sırasıyla gösterilmiştir. Kitaptaki bitkilerin Anadolu ağzıyla belirtilmiş olması da eserin bir diğer özelliklerindendir.

Hasan Hüseyin Polat'ın 1995 yılında yayımlanan *Sivas Ulaş'ta Halk Hekimliği Uygulamaları* adlı çalışmasında Sivas'taki halk tababeti pratikleri bulunmaktadır. Sivas yöre halkından elde edilen tedavi metotları tafsilatlı biçimde çalışmada yer almıştır.

Rıfat Araz'ın 1995'te yayımlanan *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği* başlıklı çalışması Giriş ile 3 bölümden meydana gelmektedir. Girişte Harput'u tanıtıcı genel bilgiler yer almaktadır. Birinci Bölümde tengri, iyeler, kam gibi kavramlar ve bunlar kullanılarak uygulanan halk hekimliği yöntemleri hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde doğum, evlenme, ölüm, mezar, yas tutma, kurban, adak vs. gibi geçiş dönemlerine değinilmiştir. Üçüncü Bölümde ise hastalıkları sağaltma metotları, ocak, ocaklı, türbe ve ziyaretler hakkında bilgiler söz konusudur.

Sedat Veyis Örnek'in 1995'te yayımlanan *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane* adlı çalışması Giriş ile dört kısımdan meydana gelmektedir. Birinci kısımda din başlığı altında dinsel temel kavramlar olan animizm, dinamizm, totemizm, fetişizm, şamanizm; yüce varlık tasarımı, ibadet, ibadetin sosyal yanı, öte dünya ile ilgili tasarımlar, dinin başlangıç kuramları ve dinlerin dağılımı konuları; İkinci kısımda büyü ile ilgili açıklamalar, büyü çeşitleri ve araçları; üçüncü kısımda sanat başlığı altında ilkel sanata ilişkin genel açıklamalar, yerli sanatın bölgesel özellikleri, dans, müzik, dram, şiir, süslenme ve teknikleri; son olarak dördüncü kısımdaysa efsane başlıklı konular yer almaktadır.

Ümit Serdaroğlu'nun 1996 yılında yayımlanan *Eskiçağ'da Tıp* başlıklı çalışması ilkel dönem insanının tıpla ilgili sağaltım, metot ve pratiklerini içermektedir. Çalışmada ayrıca tıp ilminin ana doktrinleri, sihir, sihir ile din ilgisi aktarılmıştır.

Ayşegül Demirhan Erdemir'in 2001 yılında yayımlanan *Şifalı Bitkiler Doğal İlaçlarla Geleneksel Tedaviler* adlı çalışmasında bitkisel, hayvansal ve madensel drogların halk arasındaki kullanımı aynı zamanda bu kullanımların faydalı ve zararlı yönleri ifade edilmektedir.

Mustafa Aça'nın 2005'te yayımlanan *Balıkesir Yöresi Doğum Sonrası İnanış ve Uygulamaları* adlı çalışması Loğusa, Çocuk, Loğusa ve Çocuğun Birlikte Yer aldığı İnanış ve Uygulamalar, Çocuk Hastalıkları şeklinde dört başlık altında incelenmiştir. Doğum ve bebeklik dönemleri anneye ilişkilendirilerek anlatılmış ayrıca söz konusu başlıklar altında bölgede derlenen pratik ve inançlar değerlendirilmiştir.

İsmet Zeki Eyüboğlu'nun 2007 yılında yayımlanan *Anadolu İlaçları* başlıklı çalışmasında insan ve doğayı karşı karşıya getiren olayların altı çizilmekte, Anadolu'da yapılan ve uygulayıcıları tarafından yürütülen ilaç ile bunların tedavi metotları üzerine

bilgiler yer almaktadır. Kitapta bitkisel ilaçlarla halk hekimliği tedavisinin önemi ve halk hekimlerinin hazırlamış oldukları ilaçlar hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Yaşar Kalafat'ın 2010 yılında yayımlanan *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri* başlıklı çalışması Giriş ve İki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Türk inanç dizgesi bulunmakta; birinci kısımda Tengri, iyeler, şaman, kam hakkında bilgiler; ikinci kısımda ise doğum, evlenme, ölüm gibi geçiş dönemleri ile adak, kurban, yas, yuğ, mezar konuları yer almaktadır.

Kürşat Öncül'ün 2011'de yayımladığı *Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi Halk Hekimliği (Kars-Iğdır)* başlıklı çalışması, bir halk hekimliği saha araştırması olup Kars ve Iğdır illerinden derlenmiş halk hekimliği pratikleri hakkında bilgiler vermektedir.

Tuba Özkan'ın 2012 yılında hazırladığı *Geleneksel Tıptan Modern Tıbbi Ocaklık Kurumu* adlı çalışması modern ve postmodern süreçler dâhilinde geleneksel tıbbın son zamanlarda revaçta olma durumu aktarılmıştır. Çalışmanın esasında ocaklık müessesesi bulunmaktadır. Sağaltımın bilhassa zihni yönü üzerinde duran kuramsal yaklaşımlar ile hastalığın bedensel nedenlerine atıfta bulunan eski çağ devri tıp yaklaşımları ve tedavi ocaklarının gerçekleştirdikleri pratikler mukayese edilmiş; sağaltım metotları, kuramsal yaklaşımlar bağlamında tahlil edilmiştir.

Ahmet Süheyl Ünver'in 2014'te yayımlanan *Selçuk Tababeti* adlı çalışmasında Selçuklu tababeti, tıp tarihi, Selçuklu Dönemi hastaneleri, darüşşifaları ve kaplıcaları anlatılmış, ayrıca tıbbî folklora yer verilmiştir.

Faruk Çolak'ın 2015'te yayımlanan *Yazılı ve Sözlü Belgeler Işığında Niğde Halk Hekimliği* başlıklı çalışmasının Giriş Bölümünde dünyada, Türkiye'de ve Niğde'de halk hekimliği hakkındaki bilgiler yer almaktadır. Niğde'de tespit edilen hastalıkların alfabetik sırayla tedavisi, tedavi yöntemi ile süreçleri detaylı olarak incelenmiştir. Eser; “İnsan Hastalıkları, Ocaklar, Yatırlar ve İçmeler, Hayvan Hastalıkları, Bitki Hastalıkları” başlıkları altında sınıflandırılmıştır.

Pervev Naili Boratav'ın 2015 yılında yayımlanan *100 Soruda Türk Folkloru* adlı çalışması âşık edebiyatı, destan-hikâye, meddahlık, masal, fıkra, efsane, bilmece, atalar sözü, alkış, kargış, tekerleme, mani, türkü, seyirlik halk oyunları başlıkları altında halk edebiyatının tüm yönleri hakkında bilgilerin yer aldığı kaynak kitabıdır. Kitabın ikinci bölümünde tabiat bilgisi, tabiat yasalarını etkileme başlığı altında halk hekimliği ve türleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bununla birlikte bu bölümde büyücülük halk hekimliği içinde bir tedavi metodu şeklinde ifade edilmiş, Anadolu'daki pek çok yerden verilen örnekler ile bu tedavi yöntemleri izah edilmiştir.

Ali Haydar Bayat'ın 2016'da yayımlanan *Tıp Tarihi* adlı çalışmasında yer alan Giriş bölümünde tıp tarihi ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Birinci Bölümün adı olan “Genel Tıp Tarihi”nde uygarlıkların hekimlik tarihçesi, tedavi metotları, tıbbî ilerlemeler, ünlü tıpçılarla ilgili bilgiler yer almaktadır. “İslam ve Türk Medeniyetlerindeki Tıp” adlı İkinci Bölümde ise Türk tababeti ve sırasıyla Selçuklu, Osmanlı, Cumhuriyet Dönemi'ndeki hekimlik tarihçesi ve tıbbî gelişmelerden bahsedilmektedir.

Ayhan Karakaş'ın 2016'da yayımlanan *Değişim Sürecinde Osmaniye Halk Hekimliği* başlıklı çalışmasında Osmaniye halk tababeti uygulamaları bulunmakta, hastalıklar vücut bölgelerindeki hallerine ve birbiriyle bağlantılı hastalıklara göre kategorize edilmiştir. Söz gelimi “iç hastalıklar”, “deri hastalıkları”, “hareket sistemi hastalıkları” vb. biçimde bir sınıflandırmayla hastalıklar ve sağaltım metotları aktarılmıştır. Bunun dışında Osmaniye'deki ocaklar hakkında da bilgiler yer almaktadır.

Mustafa Sever'in 2016 yılında yayımlanan *Mersin ve Yakın Çevresinde Halk İnançları ve Halk Hekimliği* adlı çalışması Giriş ile İki kısımdan teşekkül etmektedir. Birinci kısımda Halk İnançları ve Uygulamaları başlığı altında doğum, evlenme, ölüm gibi yaşamın geçiş dönemleriyle alakalı araştırma alanındaki inanç ve pratikler aktarılmıştır. İkinci kısım Halk Hekimliği ve Halk Veterinerliği Hastalıklar ve Tedavi Şekilleri başlığı altında insanla ilgili hastalıklar ve tedavi şekilleri, hayvanlarla ilgili hastalıklar ve tedavi şekilleri, ocaklar, yatır ve türbeler, kaplıca, ılıca ve içmeler hakkındaki bilgiler yer almaktadır.

1.6.2. Makaleler

Orhan Acıpayamlı'nın 1969'da yayımlanan *Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri* başlıklı çalışmasında halkın yakalanmış olduğu hastalıkların teşhis edilme yöntemleri, hastalıktan şikâyetçi kişilerin bu hastalıklarını tedavi etmek amacıyla gerçekleştirdikleri işlemler, hastalığın tedavisini kimlerin yürütebileceği ve Türk halk tababetinde uygulaması yapılan temel sağaltım metotları ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

Selçuk Aydar'ın 1976 yılında yayımlanan *Hastalığı Devretme Geleneği* adlı çalışmasında; halk tababeti pratiklerinde kullanılan sihirsel pratikler incelenmiş, bu

metotlarla hastanın iyileştiği ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra hastaya tatbik edilen sihirsel pratiklerle hastalığın cansız nesnelere iletildiği böylelikle hastanın eski sağlığına kavuştuğu belirtilmiştir. Tatbik edilen bu devretme (aktarma) metodu üç madde şeklinde sınıflandırılmış ve Anadolu'nun pek çok bölgesinden örneklerle izah edilmiştir.

Ali Haydar Bayat'ın 1989'da yayımlanan *Türk Dünyasında Özellikle Anadolu Tıbbî Folklorunda Akıl Hastalıklarının Tedavi Yolları ve Kaynakları* başlıklı çalışmasında İslamiyet öncesinden günümüze değin Türklerde akıl hastalıkları, Anadolu'da akıl hastalıkları ve bunların tedavi yöntemleri hakkında bilgiler aktarılmaktadır.

İkbal Sucu'nun 1989 yılında yayımlanan *Ege Bölgesi Halk İlaçları* adlı çalışmasında Ege bölgesinden elde edilmiş halk ilaçları ve bu ilaçların kullanıldığı hastalıklar ile ilaçlarda kullanılan bitkilerin saptaması yapılmıştır.

Nurten Özer'in 1989 yılında yayımlanan *Türk Halk Hekimliğinde Kaplıcalarımız* başlıklı çalışmasında tarihten günümüze kaplıcaların halk hekimliği açısından kıymeti ile ilgili bilgiler verilmektedir.

Orhan Acıpayam'ın 1989'da yayımlanan *Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi* adlı çalışmasında Türkiye'de hastalıkların iyileştirilmesinde uygulanan tedavi yöntemleri ırvasa, parpılama, dinsel, bitki kökenli emlerle, hayvan kökenli emlerle ve maden kökenli emler şeklinde altı başlık altında tasnif edilmiştir. Tasnif edilen bu tedavi metotları örneklerle izah edilmiştir. Ayrıca emlerle gerçekleştirilen tedavilerde en çok bitkisel kökenli emlerin kullanıldığı, büyüsel-sihirsel pratiklerde ise daha çok temas büyüünün kullanıldığı ortaya konulmuştur.

Sevgi Şar'ın 1989 yılında yayımlanan *Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü* başlıklı çalışmasında halk hekimliğinin geçmişten günümüze kadarki tarihsel gelişimi hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Ayşe Duvarcı'nın 1990 yılında yayımlanan *Halk Hekimliğinde Ocaklar* başlıklı çalışmasında ocak kavramı üzerinde durulup halk tababetinde ocak ve ocaklı olarak tanınan kişilerin genel özellikleri, ocakla ilgili durumdaki ateş ile insanların ilişkileri, ocaklıların nerelerde yaşadıkları, ocaklıların yatır ve türbelerle olan temasları, nasıl ocaklı olunabileceği ve ocaklıların hastalık tedavisinde hangi metotları tatbik ettikleri ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

Ali Haydar Bayat'ın 1992 yılında yayımlanan *Anadolu Tıbbî Folklorunda Göz Hastalıkları* adlı çalışmasında; tıp tarihinde göz hastalıkları, Anadolu halk hekimliğinde göz hastalıkları, Anadolu dışı Türk dünyasında göz hastalıkları başlıkları altında bilgi verildikten sonra ayrıca Anadolu'da göz hastalıkları başlığı altında çeşitli göz hastalıklarının hangi tedavi uygulamaları ve ilaçlarla iyileştirilmeye çalışıldığı hakkında bilgiler aktarılmaktadır.

Abdülkadir Emeksiz'in 1998 yılında yayımlanan *Türk Halk Kültüründe Üzerlik* adlı çalışmasında üzerlik türlü yönlerden incelenmiştir. İlk bölümde bitkisel olarak üzerlik ile ilgili bilgi verilmiş, etimolojik olarak sözcük açıklanmış ardından da üzerlik örneklerle tarihte bir sağaltım ögesi olarak verilmiştir. Makalenin ilerleyen bölümünde nazara karşı üzerliğin kullanımı ele alınmıştır. Bu bölümde üzerliğin ne şekilde nazar tedavisinde kullanıldığı izah edilmiştir. Bu kısımdan sonra edebiyatta ve yazılı kaynaklarda üzerliğin kullanımı açıklanmıştır ve çeşitli tarihi metinlerden, iki adet Özbek romanından ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Mezarından Kalkan Şehit adlı romanından üzerlik sözcüğünün bulunduğu bölümler örnek olarak aktarılmıştır. Çalışmanın sonlarında ise süs eşyası ve kumaş boyası olarak (Cezayir'de) üzerliğin kullanımları anlatılmıştır.

Muharrem Kaya'nın 2001'de yayımlanan *Eski Türk İnanışlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğinde İzleri* başlıklı çalışmasında atalar kültü, tabiat kültleri, gök tanrı kültü ve şamanlık başlıkları altında Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya göçerken beraberlerinde getirdikleri kültürlerinin günümüz Anadolu'sundaki izleri değerlendirilmiştir.

Nerin Köse'nin 2002 yılında yayımlanan *Kazakların Halk Hekimliğiyle İlgili Bazı Pratikleri Hakkında* adlı çalışmasında Kazakların halk hekimliğine ilişkin tedavi yolları; sihir ve büyüye dayanan tedavi yolları, ilaçla tedavi edilenler ile ilaçla ve sihir yoluyla tedavi edilenler olmak üzere üç başlık hâlinde incelenmiştir.

David J. Hufford'un 2007 yılında yayımlanan *Halk Hekimleri* başlıklı çalışmasında Amerika'da folklor ve halk tababeti ile ilgili tanıtıcı bilgiler yer almaktadır. Çalışma; sağlık sistemi yaklaşımı, bütünleşme, doğal ve doğaüstü, halk psikiyatrisi, halk hastalıkları adlarını taşıyan başlıklardan oluşmaktadır. Çalışmada bilhassa halk tababetinde doğal (bitkisel-hayvansal) ve doğaüstü (büyü, kem göz) gibi sağaltım yöntemlerinin kullanımı hakkında bilgiler aktarılmıştır.

İbrahim Dilek'in 2007 yılında yayımlanan *Sibirya Türklerinde Ateşle İlgili İnançlar, Törenler ve Bazı Efsaneler* adlı çalışmasında Sibirya'da yaşayan Altay, Tuva, Hakas ve Yakut Türklerinin ateşle ilgili, inanç, tören ve efsaneleri ele alınmıştır.

Metin Ekici ve Adem Öger'in 2007 yılında birlikte hazırladıkları *Türklerde "Ocak Kültü" ve Bu Kültün Alevilik İncasına Yansımaları* adlı çalışmada eski Türk inanmaları içerisinde bulunan ocak kültürünün Alevi-Bektaşî inanç yapısına uyum sağlayarak türlü şekillerdeki yansımaları aktarılmıştır. Bunun dışında bildiride ateş kültürü açıklanmış, ateş kültürü ile ocak kültürü arasındaki ilişki incelenmiştir. Ateş, ocak ve atalar kültürünün Alevi Bektaşî halkının inanmaları arasına nasıl girdiği ve günümüzde ne şekilde sürdürüldüğü izah edilmiştir.

Selma Sol'un 2007'de yayımlanan *Edirne'de Halk Hekimliği* başlıklı çalışmasında saha araştırması metoduyla elde edilen Edirne'deki geleneksel sağaltım biçimleri aktarılmıştır.

İskender Oymak'ın 2010 yılında yayımlanan *Anadolu'da Su Kültünün İzleri* başlıklı çalışmasında İslam öncesi yer-su inanışlarının daha sonraki dönemlere, Anadolu'daki su kültürüne yansımaları ele alınmıştır.

Melike Kaplan'ın 2011'de yayımlanan *Halk Tıbbının Kökenleri: Teşhisten Tedaviye Din ve Büyü İlişkisi* başlıklı çalışması halk tababetinin dinsel-büyüsel kökenli uygulamalarının genel bir değerlendirmesini içermektedir. Dinsel ve büyüsel pratiklerin bir kısmı, muhtelif yerli topluluklardan örneklerle mukayeseli bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Giriş kısmında halk tıbbı hakkında bilgiler verildikten sonra halk tıbbında "dinsel ve büyüsel" uygulamalar, köken arayışı: yerli topluluklar, teşhis ve tedavide "büyü-dinsel yaklaşım" başlıkları altında bilgiler aktarılmıştır.

Faruk Çolak'ın 2012 yılında yayımlanan *Niğde Halk Hekimliğinde Dışkı ve İdrar Kullanılarak Yapılan Tedavi Usulleri* başlıklı çalışmasında dışkı ve idrar kullanılarak yapılan tedavilerin kimi belgeler aracılığıyla köken olarak Hitit, Mezopotamya ve Eski Mısır'a kadar uzanabileceği ifade edilmiştir. Çalışmada genel olarak Niğde'de dışkı ve idrarla yapılan tedavi uygulamaları ile bu uygulamaların kullanıldığı bazı hastalıklardan bahsedilmiştir.

Ayten Altıntaş'ın 2014'te yayımlanan *Osmanlı Tıp Kitaplarına Göre Sülükle Tedavi* başlıklı çalışmasında Osmanlı hekimlerinin yazdıkları tıp kitaplarında sülüğün kirli kanın temizlenmesinde önemli bir yere sahip olması, bedendeki ağrılarda hacamat yerine kullanılması, kan fazlalığı, basur tedavisi, deri hastalıkları, göz ağrısı ve diş

ağrısı gibi hastalıklarda tedavi yolu anlatılmaktadır. Bildiride klasik dönem Osmanlı tıp kitaplarında yer alan sülûkle tedavi konusu tanıtılmaktadır.

Özen Yaylagül'ün 2014'te yayımlanan *Anadolu'da Yaşayan Halk Hekimliği Uygulamalarının Eski ve Orta Türkçe Tıp Metinlerindeki Temelleri* adlı çalışmasında, Türk halk tababetine dayanak oluşturduğu düşünülen eski ve orta Türkçe tıp metinlerinde ortak olarak bulunan kimi öğelere dikkat çekilerek bu metinlerde yer alıp bugün de halk arasında sürdürülen bazı sağaltım metotlarından bahsedilmiştir.

Satı Kumartaşlıoğlu'nun 2014'te yayımlanan *Türk Kültüründe Ateş ve Ocak İyeleri* başlıklı çalışmasında ateş ve ocak iyeleri ile ilgili genel bilgi verildikten sonra bu iyelerin antropomorfik yönü, etrafında oluşan kural ve tabular, kadın görünümü ve zararlı ruhlarla ilgisi incelenmiştir.

Faruk Çolak'ın 2015'te yayımlanan *Sağaltma Tekniği Olarak Tıbika Tutma Uygulamasının Kültürel Kökeni* adlı çalışması çocuğu yaşamayan kadınlara uygulanan geleneksel bir sağaltma tekniği olan tıbikanın köken olarak kelime anlamı, ne olduğu hakkındaki tanımlamalar; tedavi tekniği olarak tıbika uygulamalarının hangi şehirlerde devam ettirildiği, tedavi teknikleri ve materyallerinin kültürel kökenleri hakkındaki değerlendirmeler; tıbikalı olduğu düşünülen bir kadının yeni doğum yapmış, kendisi ve çocuğu sağlıklı bir kadının ayak ucuna, bir hayvana veya yeni meyve vermiş bir ağacın üzerine silkinme pratiği gibi hastalığın bir varlıktan başka bir varlığa nakletme olan göçürme tekniği hakkında örnek uygulamalar; avlanmaktan kurtarılan kuşun öldükten sonra içinin boşaltılarak tös hâline getirilmesi ve tös hâline getirilmiş kuşun çocuğun yastığının altında saklanması şeklinde bilgiler sunmaktadır.

Fatma Ateş'in 2015 yılında yayımlanan *Anadolu Halk Hekimliği Uygulamalarında Demir Unsurunun Kullanımı* adlı çalışmasında halk tababeti pratiklerinde demirin kullanımı ve beş şehirde (Adana, Denizli, Elazığ, Kütahya, Mersin) saptanan yedi tane ocak (albastı, diş muskası, kumru, mankafa, nazar, sarılık, yılancık) içerisinde demirin tedavideki konumu ve önemi üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra demirin Kur'an-ı Kerim'de geçtiği, faydalarından bahsedildiği ve efsane, destan gibi türlerde de kullanımlarının olduğu belirtilerek bazı saptamalar yapılmıştır.

Mehmet Alptekin'in 2018'de yayımlanan *Meddah Behçet Mahir'in Halk Anlatılarında Halk Hekimliği ve Baytarlığı* başlıklı çalışmasında Meddah Behçet Mahir tarafından nakledilen halk anlatılarındaki (destan-halk hikâyesi) halk hekimliği ve halk baytarlığı öğeleri saptanarak metinlerden elde edilen örnekler benzer destan ve halk hikâyelerindeki motiflerle karşılaştırılmıştır. Çalışmada genel itibariyle halk hekimliği

ve baytarlığı konusunun Meddah Behçet Mahir'in halk anlatılarına ne şekilde yansıdığı, Türk halk hikâyeciliği ve destancılığı içerisindeki konumu metinlerden saptanan örneklerle tartışılmıştır.

Recep Tek'in 2018'de yayımlanan *Anadolu Türk Halk Hekimliğinde Toprak* başlıklı çalışmasında Türklerin anasır-ı erbaa şeklinde ifade ettiği varlıklardan biri olan ve aynı zamanda Türk mitolojisinde bereketin sembolü durumundaki toprak incelenmiştir. Günümüzde toprağın şifa kaynağı olarak algılandığı, pek çok hastalıkta sağaltım amacıyla kendisinden yararlanıldığı örneklerle aktarılmıştır. Çalışmada toprağın halk hekimliğinde; doğum ile ilgili sağaltma uygulamalarında toprak, ocaklarda toprakla yapılan sağaltmalar, türbe, yatır gibi ziyaret yerlerinde toprakla yapılan sağaltmalar, diğer halk hekimliği uygulamalarında toprak ile son bölümde toprakla ilgili tedavi yöntem ve tekniklerin değerlendirilmesi başlıkları altında bilgiler bulunmaktadır.

Ayşe Uğureli'nin 2019'da yayımlanan *Anadolu Halk Hekimliğinde Köstebek Kullanımı ve Köstebek Ocaklarının Mitolojik Yansımaları* başlıklı çalışmasında köstebek ocaklarının temelinde yatan inanışlar mitolojik bağlamda çözümlenerek köstebeğin Türk mitolojisindeki yansımaları ve bundan kaynaklı kullanım şekilleri değerlendirilmiştir.

Abdurrahim Yıldız'ın 2020'de yayımlanan *Kültürel Bir Gösterge Olarak Renk Sembolizmi ve Beyaz'ın Kültürel İşlevleri* adlı çalışmasında ana renklerin simgesel ve anlamsal karşılıkları ile ilgili temel bilgiler anımsatılarak hem evrensel hem de yerel boyutlarıyla beyaz (ak) rengin işlevleri ve anlamları üzerinde durulmuş, beyaz rengin Türk kültür tarihindeki konumu ve ehemmiyeti hakkında bilgiler verilmiştir.

Mehibe Şahbaz'ın 2020'de yayımlanan *İslâmiyet Öncesi Türklerde Saç Kültürü* başlıklı çalışmasında İslâm öncesi Türk devletlerindeki kültürü ifade eden ve güzelliğin ana unsuru olan saç kültürü üzerinde durulmuştur. Türk kültüründe saç tarihsel bir süreç içerisinde değerlendirilerek, eski Türklerde saçın simgesel anlamları üzerinde durularak saçın uzunluk, renk, süsleme ögesi olarak saç örgüsü ve kültüre yansımaları ele alınmıştır. Ayrıca saçın mitoloji ve masallardaki yeri ve önemi üzerinde durulurken saçla ilgili inançlar, benzetmeler, büyüler, rüyalar ele alınmaya çalışılmıştır.

Recep Tek'in 2021 yılında yayımlanan *Anadolu Türk Halk Hekimliği Uygulamalarında Analogik Düşünce* adlı çalışması, Anadolu'da icra edilen tedavi yöntem ve tekniklerinden bir tür taklit büyü olan analogik düşüncenin hangi hastalıklarda karşılaştığı ve ne şekilde uygulandığı hakkında bilgiler sunmaktadır.

Rezan Karakaş'ın 2021 yılında yayımlanan *Doğanın ve İnsanın Dirilişinin Simgesi: Yumurta* adlı çalışmasında yumurtanın Türk halk kültüründe farklı inanış ve ayinlerdeki anlamı ile bu bağlamda üstlendiği işlevler ortaya konulmuştur. Ayrıca yumurtanın Türk ve dünya mitlerindeki görünüşleri, günümüz Türk halklarının geleneksel pratiklerindeki belirtileri incelenmiştir.

1.6.3. Tezler

1.6.3.1. Doktora Tezleri

Melike Kaplan'ın 2008'de yayımlanan *Geleneksel Tıbbın Yeniden Üretim Sürecinde Kadın* başlıklı çalışmasında geleneksel tıbbın önemli bir aktarıcısı ve uygulayıcısı durumunda olan kadının rolü anlatılmaktadır.

Zeyneb Ümit Belbez'in 2011'de yayımlanan *Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Hareketi: Tıbbı Alternatif Arayışları 20. Yüzyılın Sonlarında Bilimsel Tıbbın Sınırlarını Nasıl Yeniden Şekillendirdi* başlıklı çalışmasında halk tıbbı ile modern tıp, halk tababetinin çağdaş tıbbı seçenek olarak sunulması durumları hakkında bilgi ve değerlendirmeler bulunmaktadır.

Fahri Dağı'nın 2013 yılında yayımlanan *Türk Halk Anlatılarında Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma* adlı çalışmasında Türk halk anlatılarında bulunan halk tababeti öğeleri belirlenerek değerlendirmeler yapılmıştır. Üç bölümden meydana gelen çalışmanın birinci kısmı İslamiyet Öncesi İnançları ve Dinleri Çerçevesinde Türklerde Halk Hekimliği başlığı altında eski Türk dinleri ve inançları, kültürler ve halk hekimliği, sağaltma yöntem ve teknikleri; İkinci bölümde İslamiyet Öncesi ve Sonrası İlk Yazılı Kaynaklarda Halk Hekimliği, Üçüncü bölümde ise Türk Halk Anlatılarında Halk Hekimliği başlığı altında destanlarda halk hekimliği, halk hikâyelerinde halk hekimliği, masallarda halk hekimliği, efsanelerde halk hekimliği, fıkralarda halk hekimliği konuları hakkında bilgiler yer almaktadır.

Fatma Ateş'in 2015 yılında yayımlanan *Adana Halk Hekimliğinde Ocak Kültü* başlıklı çalışması Adana halk tababeti bağlamında ocaklık geleneği, alan araştırması ile kaynak yayınlardan alınan bilgileri ihtiva etmektedir. Çalışma Giriş ve Beş kısımdan meydana gelmektedir. Girişte araştırma alanı hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Kült nedir başlığı altında bazı kültürlerin açıklandıktan sonra bunların ocak kültürü ile ilişkisi ve ocak kültürüyle alakalı yapılmış çalışmalar yer almaktadır. İkinci bölümde Türk mitolojisi ve kamlık geleneğinde ateş ve ocak kültürü, Üçüncü bölümde

Adana halk hekimliğinde ocak, dördüncü bölümde Adana ilinde yer alan türbe, yatır ve makamlar başlıkları bulunmaktadır. Beşinci bölümde ise Adana Yöresi Halk Edebiyatı Ürünlerinde Ocak Kültü başlığı bağlamında halk tababetine bağlı tedavi ocakları konusunun Adana’da halk edebiyatı ürünlerine ne şekilde etki ettiği çeşitli örneklerle açıklanmıştır.

Satı Kumartaşlıoğlu’nun 2015’te yayımlanan *Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü* adlı çalışması on bölümden meydana gelmektedir. Çalışmada Türk kültüründe mitolojik anlatılardan günümüzdeki yansımalarına değin ateş ve ocak bağlamında şekillenmiş inanış ve pratikler incelenmiştir.

Münire Baysan’ın 2016’da yayımlanan *Kütahya ve Yakın Çevresinde Halk Hekimliği ile Ocak Kültü* adlı çalışmasında yörenin halk tababeti pratikleri ile ocak kültü incelenmiştir. Beş bölümden meydana gelen çalışmanın ilk kısmında Kütahya ve çalışma konusu ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. İkinci kısımda halk tababeti, üçüncü kısımda Türk halk hekimliğinde ocaklar, dördüncü kısımda Kütahya ocaklarının yapısal özellikleri, beşinci kısımda ise Kütahya ocaklarında tedavi edilen hastalıklar ve tedavi yöntemleri başlıkları altında bilgiler yer almaktadır.

İmran Gündüz Alptürker tarafından 2018’de hazırlanan *Geleneksel Tıbbın Şifa Ritüelleri Üzerine Bir Araştırma: Amasya Örneği* adlı çalışmasında Amasya halk tababeti uygulamaları aktarılmıştır. Çalışmada yöredeki sihirsel-dinsel iyileştirme ayinleri, ayin simgelerinin kavramsallaştırılma şekilleri ile ayinlerin uygulanma yöntemleri yer almaktadır. Ayinler; söz, fiil ve fonksiyon bakımından oluşturuldukları tarihî bağlam yönünden incelenmiştir.

Karlygash Ashırkhanova’nın 2019 yılında hazırladığı *Kazakistan’da Halk Hekimliği* adlı çalışması üç bölümden meydana gelmiş olup bu çalışmanın ilk bölümünde; Bakşılık geleneğinden başlanarak Kazak halk hekimliğinin tarihî gelişimi anlatılmıştır. Kazaklarda halk hekimliği ile yapılan bilimsel araştırmalardan önemli görülen bazı çalışmalara yer verilip açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde Kazak halk hekimliğinde uygulanan tedavi yöntemlerine yer verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde hastalıklar ve bu hastalıklar için uygulanan farklı yöntemler açıklanmıştır. Ek bölümünde ise Kazak Türkçesine ait hastalık adları ve bitki adlarına yer verilmiştir.

Tekin Çifçi’nin 2019 yılında yayımlanan *Adıyaman ve Çevresinde Halk İnançları ve Halk Hekimliği* adlı çalışması Üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışma ve çalışma alanı ile ilgili genel bilgiler; İkinci bölümde Hayatın Çeşitli Dönemlerine Göre Adıyaman’da Halk İnançları ve Uygulamaları başlığı altında

doğum, evlenme, ölüm, Adıyaman ve çevresinde halk hekimliği ve tedavi şekilleri; Üçüncü bölümde ise Adıyaman Bölgesinde Ocaklara Göre Halk Hekimliği hakkında bilgiler yer almaktadır.

Fatih Tekel'in 2021 yılında yayımlanan *Kırıkkale Halk Hekimliğinde Ocaklar ve Türbeler* başlıklı çalışması Giriş ve İki bölümden oluşmaktadır. Girişte halk hekimliğiyle ilgili çalışmalar, araştırma alanıyla ilgili bilgiler, halk hekimliği, inanç ve inaniş, ocak/aile, türbe, kült konu başlıkları yer almaktadır. Birinci bölümde Kırıkkale Halk Hekimliğinde Ocaklar başlığı altında ocaklı olma yolları, ocakların özellikleri, ocaklara başvurma nedenleri, ocaklarda uygulanan tedavi yöntemleri, ocakların tedavide yaptıkları uygulamalar, ocaklarda uygulanan tedavilerde zaman faktörü, ocak tedavilerinde nesneler, renkler, sayılar ve dualar, Kırıkkale halk hekimliğinde türbe ziyaretleri; İkinci bölümde ise Ocaklar ve Türbeler başlığı altında Kırıkkale ili ocakları, Kırıkkale ili türbeleri hakkında bilgiler aktarılmıştır.

Özlem Ünalın'ın 2021 yılında yayımlanan *Alanya'da Halk Hekimliği* adlı çalışması Giriş ve Üç bölümden oluşmaktadır. Girişte araştırma alanı, halk hekimliği ve ocak kültürüne dair tanıtıcı bilgiler bulunmaktadır. Birinci bölümde Alanya Halk Hekimliğinde Sağaltım Merkezleri üst başlığı altında ocaklar, türbe ve ziyaret yerleri; İkinci bölümde Alanya'da Halk Hekimliği Uygulamaları ve Sağaltma Yöntemleri; Üçüncü bölümde ise Doğum ile İlgili Halk Hekimliği Uygulamaları hakkında bilgiler yer almaktadır.

İlker Avcıoğlu'nun 2022 yılında yayımlanan *Geçmişten Günümüze Giresun İli Halk Hekimliği İnanış ve Uygulamaları* adlı çalışması Üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırma alanı, halk hekimliği, Türk halk hekimliğinde sağaltıcılar, halk hekimliği çalışmaları, Anadolu halk hekimliğinde temel kavramlar; İkinci bölümde Giresun Halk Hekimliği uygulamaları hakkında bilgiler; Üçüncü bölümde ise Giresun halk hekimliği ve baytarlığı değerlendirme tablosu, Giresun halk hekimliğinde kullanılan malzemeler, Giresun yöresinde tıbbi aromatik bilgiler ve değerlendirmeler yer almaktadır.

1.6.3.2. Yüksek Lisans Tezleri

Sever Görgen Satır'ın 1994'te yayımlanan *Muğla'da Halk Hekimliği* başlıklı çalışması Üç bölümden teşekkül etmiş olup çalışmada halk hekimliği pratikleri detaylı bir biçimde ele alınmıştır. Birinci bölümde, çalışmanın yapıldığı Muğla hakkındaki

genel bilgiler yer almaktadır. İkinci bölümü halk hekimliği ile tarihçesi, hastalık ve sağlık kavramı, halk hekimliğinde etkili olan inançlar hakkındaki bilgiler oluşturmaktadır. Üçüncü bölümde ise bölgede hastalıklara karşı uygulanan pratikler başta olmak üzere çeşitli tedavi metotları incelenmiştir.

Candan Torun'un 2002 yılında yayımlanan *Halk Hekimliği ve Çankırı'daki Halk Hekimliği ile İlgili İnanış ve Uygulamalar* adlı çalışması Üç bölümden teşekkül etmiş olup Birinci bölümde Çankırı'yı tanıtıcı bilgiler; İkinci bölümde halk tababeti hakkında genel bilgiler; Üçüncü bölümde de yöre halkının hastalıklara karşı gerçekleştirdikleri sağaltım metotları yer almaktadır.

Tülin Er'in 2005'te yayımlanan *Elazığ'daki Halk Hekimliğinde Ocak Anlayışı ve Buna Bağlı İnanışlar ve Uygulamalar* başlıklı çalışması Giriş ve iki kısımdan meydana gelmektedir. Girişte araştırma alanıyla ilgili tanıtım yapılmıştır. Çalışmanın diğer bölümlerinde Elazığ mahalindeki halk tababeti pratikleri, ocaklı aileler ile yöre insanının inanışları hakkında bilgiler yer almaktadır.

Salih Uçak'ın 2007 yılında yayımlanan *Ergani'de Eski Türk İnançlarının İzleri ve Halk Hekimliği* başlıklı çalışması Ergani örnekleminde eski Türk inançları ve halk tababeti konularını içermektedir.

Zübeyde Nur Özgen'in 2007 yılında yayımlanan *Adana (Merkez) Halk Hekimliği Araştırması* adlı çalışmasında Adana halk tababetine bağlı âdet, inanış ve pratikler incelenmiştir.

Bülent Çevik'in 2008'de yayımlanan *Konya'da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dünü ve Bugünü* adlı çalışması Üç bölümden meydana gelmiş olup çalışmada Konya halk tababetinin tarihî süreç içerisindeki değişim ve dönüşümü aktarılmıştır.

Uygar Kurum'un 2008'de yayımlanan *Düziçi'nde Halk Hekimliği* başlıklı çalışması Giriş ve Üç bölümden teşekkül etmiştir. Girişte Düziçi'ni tanıtıcı bilgiler yer alırken Birinci bölümde Halk Hekimliği başlığı altında insan hastalıkları, hayvan hastalıkları, bitki hastalıkları ve bunlara karşı uygulanan tedavi pratik ve metotları bulunmaktadır. İkinci bölümde Hastalıkların Tedavisinde Başvurulan Şifalı Sular ve Ziyaret Yerleri; Üçüncü bölümde de iyileştirme pratiklerinde faydalanan bitkisel, hayvansal ve madensel maddelere yönelik bilgiler yer almaktadır.

Alpaslan Gönenç'in 2011'de yayımlanan *Antalya İli Korkuteli İlçesinde Halk İnançları ve Halk Hekimliği* başlıklı çalışması Antalya'nın Korkuteli ilçesindeki halk inançları ile halk tababetini ihtiva etmektedir.

Nuray Bozyiğit'in 2011'de yayımlanan *Gaziantep'te Halk Hekimliği (Merkez)* adlı altı bölümden oluşan çalışması Gaziantep halk tababeti pratiklerini ihtiva etmektedir.

Aydın Temizsoylu'nun 2012 yılında yayımlanan *Ankara'da Halk Hekimliği* adlı çalışması İki bölümden meydana gelmiş olup Birinci bölümde araştırma konusu ile alanı hakkında bilgi; İkinci bölümde de halk tababeti ve Ankara halk tababeti uygulama bilgisi bulunmaktadır.

Ayşegül Özasan'ın 2012'de yayımlanan *Halk Hekimliğinde Ocaklık Kurumu ve Araban (Gaziantep) İlçesi Örneğinde Kadın Ocaklılar* başlıklı çalışması alan araştırmasını temel alan, Gaziantep'in Araban ilçesinde yaşayan kadın ocaklılarla icra edilen mülakatlardan yararlanılarak oluşturulmuştur. Çalışmada halk tababetindeki ocaklık kurumu Araban yöresi örnekleminde ele alınmıştır.

Züleyha Ülger'in 2012'de yayımlanan *Aydın (Merkez) ve Çevresinde Halk Hekimliği* başlıklı çalışması halk tababeti hakkında genel bilgi ile Aydın halk tababeti pratiklerini ihtiva etmektedir.

Akın Uyar'ın 2013'te yayımlanan *Halk Hekimliği Kapsamında Yozgat Ocakları* adlı çalışmasında Yozgat ili bağlamında ocaklık geleneği değerlendirmesi ile inanç ve pratikler aktarılmıştır.

Nagihan Baysal'ın 2014'te yayımlanan *Gelenek ve Değişim Ekseninde Trabzon Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma* başlıklı çalışmasının birinci kısmında halk tababetinin kaynakları, tedavi metotları; İkinci kısımda halk tababetinin geçmişten günümüze kadarki süreci; Üçüncü bölümde Trabzon halk tababeti hastalık pratik ve metotları aktarılmıştır.

Hilal Tavukcu'nun 2016'da yayımlanan *Gelenegin Yeniden Keşfi Bağlamında Halk Hekimliği (Ankara Kent Örneği)* başlıklı çalışması iki bölümden meydana gelmiş olup birinci kısımda halk tababetiyle alakalı kavramlar, ikinci kısımda ise Ankara Halk hekimliği konuları yer almaktadır.

Sümeysra Sinoğlu'nun 2017'de yayımlanan *Rize İlinde Geleneksel Halk Hekimliği Uygulamaları* adlı çalışması Rize halk tababetine yönelik âdet, inanış ve pratikleri içermektedir.

Sümeysra Tozlu'nun 2017'de yayımlanan *Çorum İli Halk İnançları ve Halk Hekimliği* adlı çalışması Üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın Birinci bölümünde araştırma alanı; İkinci bölümünde Halk İnanışları ve Uygulamaları başlığı altında özel

günlerle ilgili inançlar, belirli zamanlarla ilgili uygulamalar, geçiş dönemleri olarak ifade edilen doğum, evlenme, ölüm; Üçüncü bölümdeyse Çorum Halk Hekimliği başlığı altında evde uygulanan tedaviler, ocak tedavileri, türbeler hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Ali Bulut'un 2018 yılında yayımlanan *Kilis Halk Hekimliği* adlı çalışması Beş kısımdan meydana gelmiş olup çalışmanın birinci kısmında, Kilis hakkındaki bilgilere yer verilmiştir. İkinci kısımda, halk edebiyatı açıklanmış ardından da halk hekimliğiyle ilgili yapılan akademik çalışmalar yer almıştır. Üçüncü bölümde, Kilis'te yapılmış saha çalışması neticesinde elde edilen bilgiler doğrultusunda hastalıklar sıralanmış ve bu hastalıkların tedavisi için uygulanan halk hekimliği pratikleri belirtilmiştir. Dördüncü bölümde, dinî, sihirsel inanış ve pratikler bulunmaktadır. Son bölümde de hastalıklarda kullanılan malzemeler ifade edilmiştir.

Elif Saygı'nın 2018 yılında yayımlanan *İnebolu Halk Kültüründe Halk Hekimliği* adlı çalışması İki bölümden meydana gelmiş olup Birinci bölümde Halk tababetiyle alakalı kavramlar, Halk hekimliği ile modern tıp arasındaki fark, halk hekimliğinin tarihçesi, halk hekimliği üzerine yapılmış çalışmalar; İkinci bölümde ise İnebolu Halk Hekimliği Uygulamaları başlığı altında hastalıklar ve uygulanan tedavi pratikleri, İnebolu'da doğum ile ilgili yapılan uygulamalar, İnebolu'da derlenen diğer inanışlar, İnebolu halk hekimliğinde kullanılan malzemelerin hastalıklara göre tasnifi hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Erol Çanlı'nın 2018'de yayımlanan *Selendi (Manisa) Halk Hekimliği Çalışması* başlıklı çalışmasında araştırma alanı hakkındaki bilgiler aktarıldıktan sonra Halk Hekimliği, Türklerde Halk Hekimliği, Halk Hekimliğinde Tedavi Yöntemleri, Selendi'deki Ocaklar, Selendi'de Geleneksel Tedavi Uygulamaları, Selendi'de Türbeler ve Şifalı Sular konularına yer verilmiştir.

Mehmet Yusuf Aslan'ın 2018 yılında yayımlanan *Silvan (Diyarbakır)'da Halk Hekimliği* başlıklı çalışması Beş bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırma alanı ile ilgili bilgiler, Birinci bölümde Halk Hekimliği Üzerine, İkinci bölümde Silvan Halk Hekimliğinde Fiziki Hastalıklar ve Tedavi Uygulamaları, Üçüncü bölümde Silvan Halk Hekimliğinde Tedavi Yöntemleri, Dördüncü bölümde Silvan Halk Hekimliğinde Kullanılan Malzemeler, Beşinci bölümde ise Silvan Halk Hekimliğinde Tedavi Merkezleri hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Selim Zorluer'in 2018'de yayımlanan *Çayıralan (Yozgat) Yöresinde Halk Hekimliği ve Halk İnançları* başlıklı çalışmasında halk inançları, halk hekimliği ve halk hekimliği tedavi yöntemleri konuları işlenmiştir.

Halimenur Koç'un 2019'da yayımlanan *Balıkesir'de Sağaltıcı Ocaklar ve Halk Hekimliği Uygulamaları* başlıklı çalışması iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Balıkesir hakkında tanıtıcı genel bilgilere değinildikten sonra halk hekimliği ile ocaklar hakkında yapılmış akademik çalışmalara yer verilmiştir. İkinci bölümde, halk tababeti bağlamında tecrübe vasıtasıyla öğrenilmiş tedavi metotları ve Balıkesir'deki ocakların hastalıklara karşı yürüttükleri tedavi şekilleri incelenmiştir.

Okan Atahan'ın 2019'da yayımlanan *Hatay Yöresi Halk Hekimliği* başlıklı çalışmasında Hatay'ın halk inanışları ve halk hekimliği pratikleri incelenmiştir. Yörede yapılan derleme çalışması neticesinde halkın hastalıkların sağaltımı için uyguladıkları pratikler toplanmış, ardından da bu hastalıklar ve tedavi yöntemleri sırasıyla verilmiştir. Daha sonra yöre halkının uygulamış olduğu tedavi metotları Orhan Acıpayamlı'nın yapmış olduğu tedavi tasnifi ölçüsünde değerlendirilmiştir. Ayrıca hastalıklara karşı yörede uygulanan tedavi pratikleri belirtilmeden önce bu hastalıkların modern tıptaki açıklamaları ifade edilmiştir.

Ömer Ünal'ın 2019 yılında yayımlanan *Hatay'ın Dört Yol İlçesinde Halk Hekimliği* adlı çalışması Dört Yol yöresinde geçmişte uygulanmış ve günümüzde uygulanmaya devam eden halk tababeti pratiklerini ihtiva etmektedir. Dört bölümden oluşan çalışmada, Hatay ili Dört Yol ilçesi halk hekimliği ve halk hekimliği uygulamaları incelenmiştir. İlk bölümde, halk hekimliği hakkında genel literatür çalışmalarına yer verilmiştir. İkinci bölümde, Dört Yol ilçesinde hastalıkların sağaltılmasında kullanılan halk hekimliği uygulamaları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, bölgede ocaklık geleneği ve ocaklarda yapılan sağaltma yöntemleri ele alınmıştır. Ayrıca bir tedavi merkezine başvurmadan yapılan sağaltmalara yer verilmiştir. Son bölümde ise bölgede tedavi amacıyla başvuru alan ziyaret yerleri ve türbeler belirtilmiştir.

Yusuf Diş'in 2019'da yayımlanan *Erzurum İli Horasan İlçesinde Halk Hekimliği* başlıklı çalışması Giriş ve İki ana bölümden meydana gelmektedir. Girişte araştırma alanı; Birinci bölümde halk hekimliği, halk hekimliğinin tarihçesi, halk hekimliğiyle ilgili yapılmış çalışmalar; İkinci bölümde de Horasan İlçesi Halk Hekimliği Uygulamaları üst başlığı altında yöredeki halk hekimliği uygulamaları, geçiş

dönemlerinden doğum uygulamaları, çeşitli hastalıklar için uygulanan halk hekimliği yöntemleri konu başlıkları hakkında bilgiler bulunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MİDYAT'TA HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARI

2.1. AĞRILAR

2.1.1. Adale (Kas) Ağrısı

Kasların vücudun herhangi bir yerinde yoğun bir şekilde gereğinden fazla kullanımı, kasların zorlanması, yaralanma, soğuk algınlığı veya stres gibi sebeplerle ortaya çıkmaktadır. Midyat'ta adale ağrısını geçirmek için gerçekleştirilen uygulamalar şunlardır:

- Dananın yağı eritilip sürülür. (K5, K15, K17)
- Buz uygulanır. (K50, K53, K80)
- Masaj yapılır. (K9, K22, K60)
- Sıcak su ile bölge sıcak tutulur ve masaj yapılır. (K38, K80)
- Kantaron otunun yağı ya da çayı tüketilir. Güneşte bekletilmeyeni içilir. (K60)
- Sırttaki bazı damarlar sıkılır. (K60)
- Kuyruk yağı sürülür. (K21)
- Yumurta bir bez parçasına sürüldükten sonra ağrıyan yere konur. (K19)
- Bıçak bir savaş kılıcıyla temas ettirilip okunur. O bıçak hasta kişinin ağrıyan yerine teması sağlanır. Bu uygulamaya tımışka denir. (K86)
- Ada çayı, kekik çayı iyi gelir. (K57)
- Ağrıyan yere sıcak taş konur. (K74)
- Sıcak su ve sabunla yıkanır. (K94)
- Keçi boynuzunun içi ısıtılıp ağrıyan bölgeye koyulur, bazen bu işlem bardakla da yapılır. (K6)
- Biberiye karışımı sürülür. (K80)
- Zerdeçal, kuşburnu içilir. (K48)
- Şimşek çıktığında demir bir direğin yanında vücudun neresi ağrıyorsa orası için dua edilir. (K71)

Değerlendirme

Kas ağrıları için yörede bitkisel kökenli ilaçlar olan kantaron otunun yağı veya çayı, ada çayı, kekik çayı, zerdeçal, kuşburnu tüketilmektedir. Dana yağı, kuyruk yağı, yumurta gibi hayvansal kökenli ürünlerin bölgeye sürülmesi yaygın görülen tedavi uygulamalarıdır. Madensel kökenli olarak buz, sıcak su ile masaj, sıcak taşın bölgeye sürülmesi yaygın görülen yöntemlerdir. Kas ağrısının olduğu yerin masaj gibi fiziksel aktivitelerle rahatlatılarak dindirilmesi yörede bilinen uygulamalardandır. Ayrıca bıçağın savaş kılıcıyla temas ettirilip bölgeye sürülmesi, şimşegin çıktığı sırada demir bir direğe yaslanması mitolojik olarak demir kültürüyle alakalı iken söz konusu işlemlerin yapılması sırasında dua edilmesi de dinsel kökenli uygulamalar olarak dikkat çekmektedir.

2.1.2. Ayak Ağrısı

Ayaklarda yanma, uyuşma, morarma, eklem ağrısı, şişme, yırtılma, kırılma, burkulma, kireçlenme ya da çeşitli sebeplere bağlı gelişen yaralanmalar vs. şeklinde kendini göstermektedir. Yörede ayak ağrısına karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Ayaklar leğenin içine uzatılır, ayaklara sirke koyulur. (K14, K80)
- Buzlu su uygulanır. (K53, K80)
- Masaj uygulaması yapılır. (K25, K33)
- Önce zeytin yağı, sonra da hamur koyulur. (K4)
- Ayak ovulur, üstüne buz konur. (K17)
- Hamur konur. (K10)
- Sert bir tahtayla ayağa vurup uyuşması sağlanır. (K16)
- Zift merhemi kullanılır. (K45)
- Sarımsak ezilip merhem haline getirildikten sonra sürülür. (K47)
- Bıçak bir savaş kılıcıyla temas ettirilip okunur. O bıçak hasta kişinin ağrıyan yerine teması sağlanır. Bu uygulamaya tımışka denir. (K92)
- Ayak altına soğan konur. (K84)
- Çiğ yumurta koyulur. (K96)
- Yağ sürüp ovulur. (K102)

- Soğan közlenip üstüne konur. (K94)
- Lıska (yakı) takılır. (K78)
- Şimşek çaktığında demir bir direğin yanında vücudun neresi ağrıyorsa orası için dua edilir. (K71)
- Su ile bol bol yıkanılmalı sonra ise zeytin yağı ile masaj yapılmalı. (K76)
- Sıcak suyla yıkanır. (K81)
- Sıkça yürüyüş yapılır. (K74)
- Ayva çekirdeği suda bekletildikten sonra ayak suya sokulur. (K48)

Değerlendirme

Yörede ayak ağrısı için geleneksel uygulamalardan olan ayakların içi su dolu leğenin içine konması, buzlu su ile yıkanması, masaj uygulaması en sık görülen pratiklerdir. Söz konusu uygulamalardan masaj yapma, buzlu su ile yıkama hareketsizlik veya başka nedenlerden kaynaklı olarak belirebilen hastalığa karşı kan akışını hızlandırma ve buna bağlı olarak rahatlama sağlamaktadır. Ayrıca içi su dolu leğende ayakları bekletme ayaklardaki ödem tehlikesini azaltma ve şişkinliği indirmede etkili olmaktadır. Bitkisel kökenli ilaçlar zeytin yağı, hamur, sarımsak, soğan, ayva çekirdeği olarak görülmektedir. Hayvansal kökenli ilaç olan yumurta tarihin her döneminde hemen hemen bütün uygarlıklar için en önde gelen besin kaynağı olurken kimi uygarlıklar için de mitik bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Bölgede ayak ağrısı için yumurtadan faydalanılması eskicil bir uygulama olarak göze çarpmaktadır. Tarihi çok eski zamanlara değin uzanan yumurta asırlarca pek çok farklı medeniyetlerce kendisinden yararlanılmış ve kullanılmıştır. Yumurta; hayatın tüm enerjisini ince ve kırılgan kabuğunun altında, esasında yaşamın kendisini gizleyen, kişinin hem doğayla hem de kendisiyle alakalı beklentilerini karşılayan özel bir varlıktır. Kusursuzluğun bir numunesini gözler önüne seren bu oval nesne insanlığın yaşamaya, çoğalmaya yönelik isteklerini ortaya çıkarır. Bundan ötürü yumurta mitolojiden günümüze, oval ve pürüzsüz yapısı ile yazılı ve sözlü kültürde geniş bir biçimde kendisinden bahsettirmiştir. Mitlerde evrenin yaratılış, tanrıların, destan kişilerinin ya da şamanların hikâyeleri nakledilirken yumurtadan hareket edilmektedir. Uzayın dünya çerçevesi; kozmik yumurtanın kabuğu olarak görülmüş, içinde yer alan bereketli tohum gücüyle tabiatın tükenmez hayat canlılığını simgelemiştir. Kalevala Destanı'nın giriş kısmında olağanüstü özellikler gösteren bir kuş, bakirenin dizini görmesinin ardından yuvasını

oraya yapıp yumurtalarını bırakır. Yumurtalar kırılıp denize saçılır; kırılan parçalarından gökyüzü, ay, güneş ve bulutlar oluşur. Hint mitolojisinde kozmik yumurtadan, yedi kat gök ve yedi kat yer meydana gelir. Benzer şekilde Hint kültüründe insan ile kuş karışımı bir yaratık olan garudalar, büyüyle yaratılan yumurtadan çıkmıştır. Yumurtanın bulunduğu inanış ve anlatılar Türk mitolojisinde de karşımıza çıkmaktadır. Yakut Türkleri, iyi şamanların yeryüzüne bir kartal marifetiyle getirildiğine inanırlardı. Şaman olacak çocuk onlara göre ruhu daha doğmadan evvel bir kartal tarafından yutulurdu. Ormanlık bir bölgeye gelen kartal yumurtayı kayın ağacı, gürgen ve kırmızı çamın dalına bırakmış. Ağaç üstündeki yumurtadan bir müddetin ardından bir çocuk çıkar, ağacın altında yer alan beşiğe düşen çocuk o kısımda yetiştirmiş. İyi niteliğe sahip şamanlar, al renkli çam üzerinde bulunan yumurtadan; kötü niteliğe sahip şamanlarsa gürgen ağacında bulunan yumurtadan doğarmış. Bir başka mitik tahkiyeye göre Samruk kuşu, her sene Bayterek isimli hayat ağacının üstüne altın bir yumurta koyar. Ama ağaç köklerinde varlığını sürdüren ejderha, yukarı tırmanıp bu yumurtayı tüketir. Kazak halk kahramanı Er Töştik yer altı krallığına ulaşarak bu ejderhayı öldürür. Er Töştik, bu kuşun yardımı sayesinde yer üstüne çıkar. Kırgız epopelerinde Alp Kara Kuş'un yumurtalarından meydana gelen yavrularıyla rastlaşan destan kişisi bu yolla kendini donanımlı hâle getirir. Kaşgarlı'nın naklettiği bir mitte Kerkes kuşunun yumurtası, Barakların temeli şeklinde ifade edilir. Tarım ayinlerinde mühim bir yer teşkil eden yumurta içerik ve şekilsel vasıflarıyla aynı zamanda evrensel bir kültür. Tohumların yetişmesi amacıyla Finlandiyalı köylü, tohum ekme zamanı süresince cebinde bir yumurta bulundurur yahut ekili tarlaya bir yumurta ilave eder. Estonlar, ekim anında dayanıklılık kazanmak gayesiyle yumurta yerler; İsveçliler ekili tarlalara yumurta atarlar. Almanlar; keten ektikleri zaman tohumların arasına yumurtayı da dahil ederler, tohum ekimi esnasında yumurta tüketirler veyahut tarlaya verimli olması için yine yumurta atarlar. Tüm bu örnekler bağlamında bakıldığında yumurta esasında ilk fiilin tekrar etmesini, yani yaradılışın yenilenmesini sağlamaktadır. Avrupa'da gerçekleştirilen 1 Mayıs etkinlikleri için yapılan ağaç süslemelerinde boyalı yumurta kabukları kullanılır. Hristiyanların paskalya bayramlarında tükettikleri paskalya yumurtası, Adonis'in her ilkyazında ölümünün ardından tekrardan canlanışını sembolize eder. Moluk Adaları'nda hasta kimsenin ruhunun cinlerce çalındığı inancı vardır. Cinin yaşadığı yere yumurta ve birçok sunu bırakılarak ruhu geri almak amaçlanır. Bunun yanı sıra Celebesli Alfoerler yeni bir eve girdikleri vakit o evde yaşayanların ruhları yenilenir; gece yapılan törenden

sonra sabah vakti tanrılara pirinç ile yumurta sunulur. Yumurta halk hekimliği uygulamalarında kendisinden sıkça faydalanılan hayvansal kökenli bir üründür. Yumurta; kırık çıkık problemlerinde, ağrı ve sızıları geçirme veya deri hastalıklarını iyileştirmede dolaylı şekilde ya da doğrudan ilaç görevinde kullanılmıştır. Bütün bu sağıltımlarda yumurtanın kabuğuyla özünde bulunan öğelerden istifade edilir (Karakaş, 2021: 32-35).

Tatar Türklerinde yere düşerek ayağını acıtan kimse, yer iyesinden yardım almak ve kendisini acındırmak üzere düştüğü bölgeye yağ, tuz, yumurta gibi yiyecekler koyar; demir bir obje (iğne, çivi) ya da insan boyu uzunluğunda ip yerleştirir; bununla birlikte o anda sihirsel ifadeler zikreder. Midyat'ta bir kimseden yumurta ödünç alındığı vakit muhakkak iade edilir. Zira yumurta çocukla bir tutulur. "Bayza bi veledi" ifadesiyle verilen yumurtanın iade edilmesi aslında evdeki bolluğun azalmaması amacıyla. İzmir'in Tire ile Amasya'nın Merzifon ilçelerinde Hıdırellez gününün sabahı yumurta yiyen, süt içen kişilerin çeşitli rahatsızlıklardan muhafaza edileceğine inanılmaktadır (Karakaş, 2021: 40-41).

Söz konusu uygulamalardan yöredeki adıyla tımışka pratiği ile şimşegin çıktığında demir bir direğin yanında vücudun ağrıyan yeri için dua edilmesi dinsel ve sihirsel pratik olarak dikkati çekmekte ayrıca bu durum şimşek miti ve demir kültü çatısı altında analogik bir uygulama şeklinde değerlendirilmektedir. Çakay Han Türk mitolojisinde yıldırım tanrısıdır. Şimşekler ve yıldırımlar çaktırır. Attığı oklar yıldırımlardır. Yıldırım ve şimşek, tanrının başlıca silahı ve gücünü gösterme biçimidir. İnanişâ göre yeryüzündeki kötü ruhları izleyip bu ruhların saklandığı ağaçların üzerine oklarını yani yıldırımlarını göndererek bu ruhları öldürür. Bu sebepten yıldırım düşen ağaçtan bir parça dalın saklanması durumunda, dalın saklandığı haneye kötü ruhların giremeyeceğine inanılmaktadır (Uslu, 2016: 220). Gagavuz Türkleri ile Anadolu'da ilkbaharda beliren ilk gök gürültüsü anında demir parçası alınıp bedenle teması sağlanırsa söz konusu bölgelerin demir kadar dayanıklı hâle geleceği beklentisine girilir. Anadolu'da gelin damadın evine gireceği sırada demir kadar kuvvetli olması amacıyla sembolik olarak demire bastırılır. Bu onun demir gibi güçlü olması içindir (Türkmen ve Türker, 2014). Dolayısıyla söz konusu pratik analogik bir uygulama olarak dikkati çekmektedir. Yaşamın çeşitli evrelerinde demirin koruyuculuğuna örnek teşkil eden durumlar görülmektedir. Hastalık, sihir ve tabii afetlere karşı korunmada, doğum, evlenme ve ölüm vakalarının içinde, halk tababetinde sürekli olarak demirin muhafaza ediciliğinden istifade edilmiştir.

Demir, Türk milleti arasında kendisine oldukça saygı duyulan bir maden olmuştur. Nitekim Türklerde metal tanrı ve tanrıçası yer almaktadır. Aynı zamanda bu tanrı ile tanrıça ateşin de tanrısı olarak kabul edilmektedir. Bunun sebebi demir ve metal işçiliğinin ateşten ayrı düşünülmemesi, ateşin bu işçiliğin bir parçası durumunda olmasıdır (Karakurt, 2012: 260). Altay Türklerinde yeraltı tanrısı konumundaki Erlik Han'ın yaşadığı yerin damı demirden olup kalkanı yayvan ve düz demir, kılıcı da yeşil demirden oluşmaktaydı. Şamanlar; eski dönemlerden beri demire kutsiyet yükler, sanat erbabını veya demircileri bir ruhun muhafaza ettiğine inanırlardı. Yakutların inancına göre demir ile şaman bir yuvadan çıkmıştır (Uraz, 1992: 168). Şaman ve demirci Türk mitolojik sisteminde bir bütün olarak görülür. Çünkü demirci gizli bir şaman olup fal bakan, gelecekle alakalı kehanetlerde bulunan kişidir (Akman, 2013: 124). Ergenekon destanında da Bortecine adındaki demirci dağda demir madeninin bulunduğu bir yeri, yaktıkları ateşle eritip oradan geçecek kadar yol açmışlar, Ergenekon'dan çıkmışlardır. Demirci böylelikle kurtarıcı, üzerinden geçtikleri demir yol da bir kurtuluş sahası olmuştur (Uraz, 1992: 169). Martin dokuzunda Ergenekon'dan çıkıldığı için her sene bu zamanda Türk hakanları merasim düzenlemekteydiler. Kızgın demir bir örsün üstüne konur, Hakan çekiçe bunun üzerine vurur, ardında da şölen yapılırdı (Uraz, 1992: 169). Toplumlarca demirin bu denli kutsal görülmesinin ardında savaşlarda kullanılan demirden yapılmış silahların sağlam olması yatmaktadır. En sağlam gürz ile en keskin kılıçlar her daim demirden elde ediliyordu. Bir milletin savaşı kazanmasında askerlik bilgisinin yanında şüphesiz ki silahlarının da sağlamlığı çok önemlidir. Demir, tüm bu özellikler dolayısıyla kutsal görülen maddeler içinde kendine yer edinmiştir. Demirin veya diğer madenlerin genel itibarıyla kutsal kabul edilmesinin sebebi bunların aslında bıçak yahut kılıç nesneleriyle alakalı olmalarıdır (Çoruhlu, 2012: 37). Şamanlar kötü ruhların saldırılarına karşı kendilerini korumak amacıyla elbiselerinin üzerine demir objeler takmışlardır. Ayrıca madensel objelerin canlı olduğu fikrinden ötürü de bunların pas tutmayacağı inancı vardır (Çoruhlu, 2012: 77).

Her devirde mukaddes kuvvetlerle örülü olduğuna inanılan demirin toprakta oluştuğu ile Kur'an'da Hadid yani Demir suresinde demirin insanlığa yarar sağlayacak özelliklere haiz olduğu belirtilerek yeryüzüne gökten indirildiği ifade edilmektedir. Her iki olasılıkta da düşünüldüğü vakit demirin kutsal kabul edilmesine kâfi derecede kanıt sunulmaktadır. Bu bağlamda demir tarihsel devirde pek çok ulusça kutsiyeti benimsenmiş ve hürmet gösterilen bir maden konumuna ulaşmıştır. Bu kutsi maden diğer uluslarda ehemmiyet gösterilmesinin yanında esasında Türkler arasında paha

biçilmez bir nesne şeklinde görülmüş hatta zaman zaman kült olarak benimsenmiştir. Söz gelimi Türkler önemli bir konuda söz verecekleri vakit mukaddes durumda bulunan demir veya çoğunlukla demirden teşekkül etmiş kılıç üzerine el basarak ant içerlerdi (Ateş, 2015: 73-74).

2.1.3. Bacak/Diz Ağrıları

Günlük hayatta gereğinden fazla yapılan yürüyüşler, ayakta uzun süre kalma, ağır yükler taşıma gibi aktivitelerin bacak ve dizlere baskı oluşturmasıyla veya çeşitli sebeplere bağlı olarak oluşan yaranmalar sonucu bacak ve dizlerde oluşan kırılma, burkulma, kaymalar vb. şekillerde ortaya çıkmaktadır. Midyat'ta bacak ve diz ağrılarına karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Isırgan otu ile iyileştirilir. (K83, K86)
- Naylon ile bağlanır. (K91, K103)
- Kaya tuzu ısıtılıp üstüne konur. (K84, K91)
- Hamile kadınlarda bacağı çıkanlar için at birkaç gün susuz bırakılır, kadın ata bindirilir, ayakları aşağıdan birleştirilir. Hayvan suya götürülür. Su içtikçe bacak gerilir ve böylece düzelir. (K60)
- Ayak çıkınca bir tahta ve ip yardımı ile yerine oturtulur. (K60)
- Bamya tohumu suda 1 gece bekletilir. Tohumu ile birlikte içilir. Böylelikle dizdeki sıvı kaybı giderilerek ağrı geçirilir. (K83)
- Bacak ovulur, kaynatılmış ıspanak sarılır. (K96)
- Ada çayı yaprağı ezilir, arpa unundan hamur yapıldıktan sonra yufka açılıp ezilen ada çayı yaprağı hamurun üzerine konulur ve bununla ağrıyan yerin üzeri sarılır. (K102)
- Yağ sürülür, buz tedavisi uygulanır. (K53)
- Koyunun yağı sürülüp bezle kapatılır. (K95)
- Yağ sürülüp masaj yapılır, yürüyüş yapılır. (K98)
- Sarımsak ezilip merhem haline getirilir ve sürülür. (K19)
- Bıçak bir savaş kılıcıyla temas ettirilip okunur. O bıçak hasta kişinin ağrıyan yerine teması sağlanır. Bu uygulamaya tımışka denir. Tımışka eskiye dayanan bir ocak yöntemidir. (K86)

- Zeytin yağı sürüp dinlendirilir. (K92)
- Kaplıcaya gidilir. (K76)
- Şimşek çıktığında demir bir direğin yanında vücudun neresi ağrıyorsa orası için dua edilir. (71)
- Sıcak suyla yıkanır. (K79)
- Zencefil suyu iyi gelir. (K1)
- Kerevizli yoğurt tüketilir. (K80)
- Hindistan cevizi yağı sürülür. (K4)
- Yumurta sarısı sürülüp bezle üstü kapatılır. (48)

Değerlendirme

Midyat yöresinde bacak/diz ağrısını geçirmek için bitkisel kökenli ilaçlar olan ısırgan otu, bamya tohumu, kaynatılmış ıspanak, ada çayı yaprağı, sarımsak, yağ, zeytin yağı, zencefil suyu, Hindistan cevizi yağı kullanılmaktadır. Hayvansal kökenli ilaçlara koyun yağı, yumurta sarısının sürülmesi uygulamaları gösterilmektedir. Madensel kökenli ilaçlar olarak ise kaya tuzu, buz, sıcak su, demir kullanılmaktadır. Söz konusu uygulamalardan şimşegin çıktığında demir bir direğin yanında vücudun ağrıyan yeri için dua edilmesi dinsel ve sihirsel pratik olarak değerlendirilmekte ayrıca bu durum şimşek miti ve demir kültü çatısı altında analogik bir uygulama şeklinde gelişmektedir.¹ Abdulkadir İnan da buna benzer uygulamayı, “Yıldırım düşen ağaçtan bir parça alınıp saklanırsa o yere kötü bir ruh (yek) giremez.” şeklinde ifade etmektedir (İnan, 1986: 30). Yöredeki “Hamile kadınlarda bacağı çıkanlar için at birkaç gün susuz bırakılır, kadın ata bindirilir, ayakları aşağıdan birleştirilir. Hayvan suya götürülür. Su içtikçe bacak gerilir ve böylece düzelir” uygulamasında su kültü ve at kültü görülmektedir. Her bir nehir yahut türlü su kaynaklarının farklı farklı bir ruhu bulunduğu inanan eski Türkler, suya kutsiyet yükleyerek orada yaşayan varlıkları mutlu kılmak adına süci/şarap sunarlar. Anadolu’nun türlü bölgelerinde genellikle de ziyaret yerlerinin ya da kutsiyet gösterilen ağaçların çevresindeki suların hastalıkları iyileştireceğine, kapalı durumdaki şans açacağına; dertleri ve belaları savacağına; haneye sıhhat, huzur ve bolluk getireceğine inanılır (Kalafat, 1999: 50). Suyun yanı sıra Türk mitolojisinde at ise olağanüstü güçleri üzerinde taşıyan, kişilerin bu özelliklerden yararlanmasına vesile olan çok yönlü bir hayvan konumundadır. Don değiştirme vasfına haiz olan at söz

¹ Şimşek miti ve demir kültü için bkz. : ayak ağrısı.

konusu bu özelliğiyle şamanlara ve velilere benzemektedir, bu sebeple de kutsaldır. Atın ölülere diriltebilme yetisi dolayısıyla at tanrının oğlu görevini elinde tutmaktadır. At, Türklerin konargöçer yaşamlarında mühim bir yardımcı konumundadır. Birçok işin at ile yapılması söz konusudur (Kafesoğlu, 2007: 221). “Toplumumuzda ata gösterilen kıymet ve at sevgisi binlerce sene öncesine uzanmaktadır. At, Türk mitolojisine göre Tanrıları görmüş ve onlara yakın olmuştur. Evrenin sırlarına hakimdir. Bununla birlikte insanlara da yakındır. Onların iyiliğine yardımcı olmuştur.” (Seyidoğlu, 1995: 93). Tüm bu açıklamalar ışığında atın hastalıkların tedavisi aşamasında yardımcı bir unsur olarak yer aldığı görülmektedir.

2.1.4. Baş Ağrısı

Baş ağrısı insanların neredeyse tamamının hayatının bir döneminde ya da günlük hayatta karşılaştığı sıkıntıların başında gelmektedir. Her yaş ve topluluktaki kişilerin yaşam kalitesini düşürmektedir. Baş ağrısı; genetik olarak eğilimli bireylerde, enfeksiyon oluşumu sonucunda, beyindeki ırlar, damar bozuklukları, yanlış ilaç kullanımı, kadınlarda adet döneminde, herhangi bir kaza sonucunda, baş bölgesinde meydana gelen hasarlar, stres, fazla çalışma, göz, kulak ve burun hastalıkları, diş ağrısı, açlık, susuzluk, uykusuzluk gibi çeşitli sebeplerle meydana gelebilmektedir (medicalpark.com.tr). Midyat'ta baş ağrısına karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Tütün kırıntıları burna çekilerek hapşırık sağlanır. (K44)
- Başa sıkı yazma bağlanır. (K62)
- Sinüzit için buharlı hava teneffüs edilir. (K66)
- Sarımsak yutulur. (K32)
- Hacamat yapılır. (K67)
- Limon ile su içilir. (K35)
- Soğan kaynatılır, buharı burundan çekilir böylece de ağrıya sebep olan sinüzit temizlenir. (K55)
- Akik taşlarıyla oynanır. (K71)
- Acı bir ot yedirilir. (60)
- Tuzlu ayran içilir. (K81)

- Aluç yaprağı kaynatılıp içilir. (K56)

Değerlendirme

Günlük hayatın her anında çeşitli nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan baş ağrıları için yöre halkı hastaneden ziyade deneme yanılma yoluyla geçmişten süzülerek gelen tedavi yöntemlerini kullanmışlardır. Limonlu su, aluç bitkisinin kaynatılarak suyunun içilmesi ve sarımsak bitkisel kökenli emlerle; buharlı havanın teneffüs edilmesi veya soğan kaynatılıp buharının içe çekilerek sinüzlerin temizlenmesinin sağlanması ve akık taşları madensel kökenli emlerle gerçekleştirilen tedavi metotlarıdır. Tuzlu ayran, başa yazma bağlanması yörede uygulanan diğer tedavi yöntemlerindendir. Hacamat yaptırmak da parpılama yöntemi ile yapılan baş ağrısını geçirmek için uygulanan bir başka metottur.

2.1.5. Baş Dönmesi

Süreklilik arz eden baş dönmesi insan hayatının kalitesini düşürmektedir. Süratle kendi eksenini çevresinde dönmek, birdenbire ayağa kalkmak ya da oturmak, ağır sporlar yapmak, açlık, susuzluk baş dönmesine neden olan etkenlerin başında gelmektedir (medicalpark.com.tr). Yörede baş dönmesine karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Bir bez su içine konulduktan sonra başa sürüp bekletilir. (K57, K71, K74)
- Tuzlu ayran içilir. (K58, K62, K79)
- Limon yenir. (K48, K97)
- Kabak çekirdeği iyi gelir. (K48, K53)
- Bektaşi üzümü yenir. (K53)
- Limonlu çay içilir. (K78)
- Hastanın başı bağlanır, halk hekiminin eli hastanın başına konulur ve sure okunur. (K82)
- Nane limon çayı içilir. (K102)
- Şekerli su içilir. (K75)
- Kan şekeri düşmüşse bal yedirilir. (K83)
- Masaj yapılır. (K98)

- Soğan koklatılır. (K94)
- Şimşek çıktığında demir bir direğin yanında vücudun neresi ağrıyorsa orası için dua edilir. (K71)
- Sabah aç karna bir fincan pekmez içilir. (K1)
- Aluç yaprağı kaynatılıp suyu içilir. (K80)
- Baş sabit tutulur. (K88)

Değerlendirme

Baş dönmesi yörede esasında zaman zaman baş ağrısı ile birlikte anılmakta ve aynı hastalık çeşidi olarak da bilinmektedir. Dolayısıyla baş dönmesi ve ağrısının nedenleri ile bunlara karşı yapılan tedavi yöntemlerine karşı sorulan soruların cevapları da benzer olabilirken farklı tedavi yöntemlerinin de bazısına has olabileceği derlenen diğer metotlarla gözlemlenmektedir. Yörede bezin ıslatıldıktan sonra başa sürülmesi, tuzlu ayran içilmesi, limon yenmesi, kabak çekirdeği tüketimi bu hastalık için en sık rastlanan tedavi yollarıdır. Kimi ülkelerde çoğu hastalıkların tedavisinde doğal ilaç vazifesinde kullanılan, bilindik üzümle benzer tada sahip amla meyvesi olarak da bilinen Bektaşî üzümünün yenmesi diğer yörelerin tedavi yöntemlerinden farklılık gösteren uygulama olarak göze çarpmaktadır. Limonlu su, nane limon çayı, soğan koklatma, pekmez, aluç çayı bitkisel kökenli emler olurken bal hayvansal kökenli emlerdendir. Ayrıca hastanın başı bağlanarak halk hekiminin dua okuması dinsel kökenli tedavi yöntemlerindendir. Şimşek çıktığı vakit demir direğe vücudun ağrıyan baş kısmı ya da herhangi bir yerinin temas ettirilerek dua edilmesi dinsel ve büyüsel tedavi yöntemi olurken demir kültünün varlığı da bu uygulamada kendini doğrudan göstermektedir. Bununla birlikte Orta Asya Türklerindeki inanışa göre ilk gök gürültüsü duyulduğunda bulunulan mekânda baş ilk görülen şeye dokundurulursa bir sene süresince baş ağrısı olmayacağı (Türkmen, 1999: 178) bilgisi de söz konusu tedavi uygulamasının yörede de bilindiği ve hâlâ yaşadığının bir göstergesi olmuştur.

Bektaşî üzümü; yeşil-sarımsı ya da kırmızımsı renkte, yumuşak, ufak, tüylü kabuklu ve şeffaf bir meyve (wikipedia.com) olarak tanımlanmaktadır. Bektaşî üzümü ismiyle tanınan bu meyvenin tarımdaki bir başka ismi “amla meyvesi”dir. Amla meyvesi, çok yıllık bir nebattan elde edilip kuvvetli bir ağaçta olgunlaşmaktadır. Meyveleri aynen ülkemizde bilinen üzümlere benzer biçimde bir dalda toplanıp salkım şeklinde büyümektedir. Ancak kimi zaman aynı salkımda ayrı renkli üzümler bir arada

bulunabilmektedir. Bektaşı üzümü, haziran ayında ülkemizde olgunlaşmakta ve gıda alanında çokça kullanılmaktadır. Meyvenin çeşitleri renkleriyle tasnif edilmektedir. Kırmızı, kahverengi, sarı ve yeşil meyveli olmak üzere çeşitleri bulunmaktadır. Avrupa, Asya ve Amerika'da yetiştirilen amla meyvesinin arasında meyvenin bulunduğu iklim ve beslendiği toprak sebebiyle tat ve renk farklılığı oluşabilmektedir Normal üzümün tadıyla benzerlik taşımakla birlikte kırmızı ve sarı üzümlerden biraz daha ekşi tada sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu meyve Asya ve Avrupa'da bulunurken 16. yüzyılda Londra'da ilk olarak tanınmıştır. Bektaşı üzümü 19. yüzyıla gelindiğinde ise İngiltere'de herkesçe tanınır hâle gelmiştir. Bektaşı üzümünün kullanım alanının artmasıyla bu meyveden şarap, tatlı ve puding yapılmıştır. Bunun dışında Bektaşı üzümü Çin tababetinde çeşitli hastalıklara karşı organik bir em olarak kullanılarak önemli bir yer teşkil etmiştir.

2.1.6. Diş Ağrısı

Dişlerde rahatsızlık görülmesi gündelik yaşamı doğrudan etkilemektedir. Beslenme, hayat kalitesini ilgilendirmekte ve estetik olarak da zaman zaman kaygılara sebebiyet verebilmektedir. Diş ağrısının oluşmasında diş temizliğine dikkat edilmemesine bağlı olarak oluşan çürükler, enfeksiyon nedeniyle oluşan apseler, diş etinin çekilmesi veya diş eti hastalıkları, dişte oluşan çatlak ve kırıklar, yirmilik dişler gibi çeşitli sebepler yer almaktadır. Diş ağrısı belirtisi kişi tarafından sürekli tekrar eden zonklamalar şeklinde veya yemek yeme, su içme sırasında kendini hissettirmektedir (medicalpark.com.tr). Midyat'ta diş ağrısı tedavisi için uygulanan yöntemler şunlardır:

- Tuzlu su gargarası yapılır. (K4, K11, K56, K80)
- Dişin üzerine karanfil konulur. (K1, K71, K80, K97)
- Üzerine sarımsak konulur. (K7, K46 K48, K80)
- Tuz konulur. (K62, K67, K68)
- İğne ateşin içine koyulur, ardından iğneyi dişin üstüne koyup içindeki mikropları öldürmesi sağlanır. (K39, K51)
- Dişlerin dökülmemesi için kirpi eti yarım saat ağızda bekletilir, sonra tükürülür. Çocukken yapmak daha iyi, ömür boyu diş sağlam kalır. (K35, K60)
- Diş çürüğü için misvak kullanılır. (K93)

- Yoğurt tüketilir. (K93)
- Tuzlu su, rakı iyi gelir. (K54)
- Sumak ve tuz suda karıştırılarak gargara yapılır. (K45)
- Kuzunun çışı ağızda çalkalanır. (K47)
- Hiçbir hastalığı olmayan bir koç kesilir. Koçun etinden hasta kişiye yedirilir. Ayrıca hayvanın çene kemiği hastanın ağrıyan dişinin olduğu yere bağlanarak temas büyüğü yapılır. Sebebi ise sağlıklı koçun diş sağlığının hasta kişiye geçeceği, hasta kişinin diş rahatsızlığının da çene kemiğine geçeceğine inanılır. (K60)
- Diş düşen kişi diş alır, dişini kiremitlere ya da sert kayaların olduğu yerlere atar. Böylece dişin daha sağlam çıkacağına inanılır. (K46)
- Diş düşen kişi tarafından dam ya da yüksek bir yere çıkılarak dişin daha iyi ve sağlam çıkması için dua edilir ardından diş güneşe doğru fırlatılır. (K56)
- Çörek otu yağı sürülür. (K78)
- Yumurta kabuğu kaynatılıp suyu içilir. (K32)
- Yaban palamudunun bir meyvesi toz hâline getirilip dişin üzerine konur. Çok acı olduğu için ağrı kesilir. Aynı palamudun ortası delinir kolye gibi boyna asılır böylece nazar da engellenir. (K60)
- Melengiç ağacının çiçekleri ve yaprakları kullanılır. (K58)
- Bıttım sakızı çiğnenir, tuz ve zeytin iyi gelir. (K98)
- Ağrı kesici hap kullanılır, bulunmazsa tuzlu su gargarası yapılır. (K103)
- Maydanoz suyu içilir. (K44)
- Sıcak bir demir yardımıyla diş baskı uygulanır. (K27)
- Keçi idrarı sürülür. (K82)
- Dişin üzerine tütün koyup bekletilir. (K50)
- Çam sakızı çiğnenir gibi tüketilir böylelikle diş etleri gelişir ve ağız içerisinde bulunan zararlı plaklar temizlenir. (K1)
- Kızartılmış yumurta iyi gelir. (K94)
- Peçeteye koyun idrarı dökülüp dişin üstüne konulur. (K52)
- Sigara dumanı kullanılır. (K51)
- Ağrıyan dişe zeytin konur. (K57)
- Mardin sakızı (terğuziye) çiğnenir. (K66)

Değerlendirme

Diş ağrısı insan hayatının herhangi bir evresinde sıklıkla karşılaştığı ve kişinin gerek beslenme durumunu gerekse de hayat kalitesini doğrudan etkileyen bir rahatsızlıktır. Buna bağlı olarak diş ağrısına karşı gerçekleştirilen tedavi yöntemleri de bir hayli çeşitlilik göstermektedir. Diş ağrılarına karşı uygulanan tedavi yöntemlerinin büyük çoğunluğunun ortak özellikleri arasında esasında ağrıyan diş içerisindeki sinirleri uyuşturma ve ağrıyı dindirme bulunmaktadır. Diş ağrısını geçirmek için tuzlu su gargarası yapma; diş sarımsak, karanfil, tuz koyma yörede en sık görülen tedavi şekilleridir. Tuz antiseptik bir özelliğe sahip olduğu için tuzlu su ile yapılan gargaralar diş eti ve diş arasındaki kalıntı veya iltihabın giderilmesine, ağız içindeki başka yaraların iyileşmesine yardımcı olmaktadır. Sarımsak, doğal bir antibiyotik olma özelliğiyle ağızdaki bakterileri, iltihabı yok etme vb. yönde diş sağlığına olumlu katkılar sağlamaktadır. Karanfil, bakterileri atma ve ağrıyı uyuşturma adına etkili antiseptik bir diğer ürün olarak dikkati çekmektedir. Burada tuz, su madensel kökenli ilaç malzemeleri olurken iğne veya vb. demir parçalarını ısıttıktan sonra dişin ağrıyan yerine temas ettirerek iltihabı kurutma amacı da yine madensel kökenli tedavi şekli olmaktadır. Bu uygulamada aynı zamanda parpılama ile yapılan tedavinin alt unsurları olan dağlama ya da tütsüleme yöntemi de kullanılmaktadır. Kaynağı demir olan bir nesnenin ateşte ısıtıldıktan sonra hastalıklı bölgeye temas ettirilmesi veya doğrudan bastırılmasıyla uygulanan yöntemdir. Dağlama metoduyla hastalığı sağaltmanın temelinde ateşin yok edici ve temizleyici etkisi bulunmaktadır.² Ocaklılar bu sebeple, ateşte kızdırdıkları objeleri hastaya tutarak veya hastalıklı yeri dağlayarak kişiyi hastalıktan arındırdıklarını düşünmektedirler. Bu gibi uygulamalarda ateş esasında hastalığa neden olan varlığı korkutmak için de kullanılmaktadır. Bitkisel kökenli ilaçlar arasında karanfil, sarımsak, sumak, çörek otu, palamut, melengiç, zeytin, maydanoz, tütün görülmektedir. Modern diş tıbbında da tavsiye edilen misvak diş sağlığı için uygulanan bir başka tedavi yöntemidir. Hayvansal kökenli ilaçlarda ise kirpi eti, yoğurt, koyun ile keçi idrarı, yumurta kabuğu kullanılmaktadır. Dışkı ve idrarla yapılan tedaviler tarihî süreç olarak net olarak bilinmese de çok eskilere dayanmaktadır. Bazı tarihi çalışmalar sonucu Hititlerin büyü ve türlü yaraları köpek dışkısı ile bitki çiçekleri kullanarak sağalttıkları bilinmektedir (Ünal, 1980: 487). Bununla birlikte Hitit tıbbının Babil tıbbının izinden gittiği (Ünal, 1980: 476) bilgisi dâhilinde yaklaşıldığında söz

² Ateş kültü için daha detaylı bilgi için bkz. : uçuk, kuduz.

konusu uygulamaların kökeni eski Mısır ve Mezopotamya'ya değin uzanabilmektedir. Yörede diş ağrısı için koyun veya keçi idrarının ağızda çalkalanması veya diş sürülmesi uygulamaları diğer illerimizde de rastlanan bir durum olmakla beraber diğer çeşitli hastalıkların tedavisinde de karşımıza çıkan bir yöntem olarak dikkati çekmektedir. Nitekim Niğde'de dışkı ve idrar ile yapılan tedavi yöntemleri şu hastalıklara karşı uygulanmaktadır: “Bademcikte köpek dışkısı, kan durdurma ve yaralarda eşek dışkısı ve insan idrarı, nazarda hayvan dışkısı ve insan idrarı, akrep sokmasında insan dışkısı, arı sokmasında hayvan ve insan dışkısı, aydaş hastalığında hayvan dışkısı, çibanda hayvan dışkısı, dolamada insan dışkısı, diken batmasında insan idrarı, egzamada tavuk dışkısı, sarılıkta güvercin dışkısı, kulak ağrısında çocuk idrarı, karın ağrısında koyun-keçi dışkısı, romatizmada hayvan dışkısı ve ummada at dışkısı kullanılmaktadır.” (Çolak, 2012: 62). Koyun, keçi ve koç gibi hayvanlardan yararlanma aynı zamanda hayvan kültürünün de izlerini taşımaktadır. Eski Türklerde koyun ile bilhassa beyaz koç Gök Tanrı için takdim edilen kurbandır. Kuvvet ve alpliğin timsali olan koç, bazı vakitler hanedan arması olarak kullanılmıştır. Budizm'de tanrılarla alakalı olduğu düşünülen keçi Taoizm'de ölümsüzlüğün sembolü olmuştur. Bununla birlikte koyun, Türk hayvan takviminde yılı sembolize etmiştir. Koyun; İslamiyet'le birlikte huzur, dinginlik, barış ve bolluğu simgelerken koç ise yiğitlik, hâkimiyet ve gücü simgelemiştir (Çoruhlu, 1999: 171-174).

Sağlıklı koçun çene kemiği hastanın ağrıyan dişine temas ettirilerek göçürme tekniği uygulanmıştır. Büyüsel bir yapı arz eden bu uygulamanın amacı esasında hayvanın diş sağlığının hasta kişiye, hasta kişinin diş rahatsızlığının da çene kemiğine geçirme (göçürme)dir. Buna benzer olarak diş düşen kişinin dişini kiremit veya sert kayalara fırlatarak hastalığın taş, taşın sağlamlığının da hasta kişiye geçeceği inancı yine göçürme uygulaması ile açıklanmaktadır. Göçürme; hastalığı canlı ya da cansız herhangi bir objeye iletme veya kaya, taş, altın, demir, su, toprak, çimen, yaprak gibi sihirsiz kuvvet taşıdığına inanılan objelerdeki gücü hasta vücuda taşımadır (Aytar, 1976a: 7639-7640; 1976b: 7723).

Diş yerinden çıkan kişinin dişini dam ya da yüksek bir yere çıkarak dua eşliğinde güneşe doğru fırlatması uygulaması ayin kültürü ile ilgilidir. Türk inanç sisteminde güneş koruyucu özelliği ile gök, ay ve yıldız gibi bir iye konumundadır. Hunlarda Türk hükümdarların güneşe saygılarından ötürü otağlarını doğuya, güneşin doğduğu yere açtıkları belirtilmiştir (Kalafat, 1995: 37). Türklerin büyük çoğunluğu evlerinin kapılarını güneşin doğduğu yöne yaparlardı (Uraz, 1992: 29). Çin

kaynaklarında Hunların Tanhusu'nun gündüz vakti güneşe, gece ise aya ibadet ettiği ifade edilmiştir (Gökbel, 2002: 212). Yakutlar güneş ve ayı iki kardeş olarak kabul ederken aynı zamanda onlara tanrısal güçler izafe etmişlerdir (Günay ve Güngör, 2007: 71). Buna bağlı olarak “Ayın tuwsın onınnan, juldızın tuwsın solınnan” şeklinde iyi bir dilekte bulunurlardı. Kazak Türkleri yeni ay gördüklerinde “Ay gördük, erenlik gördük, yeni ayda yarıkla, eski ayda esirge” diye dua ederlerdi (İsmail, 2002: 323). Türk inancında güneş ve ay birer koruyucu iye olarak kabul edilmekteydi. Onlar günün karanlık zamanında Tanrı'nın insanlara gönderdiği ışığı yeryüzüne indirmektedir. Bu nedenle çadırın ortası Türklerde, tepe noktasından delik hâlde bırakılır ve karanlıkların arasından iyiliği taşıyan “tündük” ismindeki ışık bu delinen yerden içeri dolardı (Kalafat, 1998: 68). Çin kaynaklarında Türkler bu koruyucu iyeleri memnun etmek, onların rızasını kazanmak için kurban kesmekte ve bunu da doğanın en canlı olduğu yılın 5. ayında bir merasim ile yaparlardı (İnan, 1986: 3). Göğe ait bu unsurlara kutsallık yüklemenin esasında Tanrı'nın gökyüzünü makam olarak teşkil ettiği inancının etkisi söz konusudur. Hem güneş hem de aya söz konusu ayırıcı niteliklerinden ötürü kutsiyet atfedilmiş, böylece Türklerde bu kutsallığa dayanılarak birtakım ritüeller ortaya çıkarılmıştır.

2.1.7. Karın Ağrısı

Karın ağrısı; hazımsızlık, gaz sancısı, kas ağrısı, bağırsak tıkanıklığı, bağırsak bozukluğu, şeker hastalığı, apandisit, böbrek taşları çeşitli organlarda oluşan enfeksiyonlar, kan akışının azalması, gastrit, ülser, mide kanseri vs. gibi birçok sebebe bağlı olarak oluşmaktadır. Yörede karın ağrısı için uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Karın ağrısına karşı yavşan otu kaynatılıp içilir. (K24, K41, K59, K88)
- Karın ısıtılır. (K23, K48, K80)
- Tuğla getirip sobanın üstünde ısıtıldıktan sonra karın üzerine konur. (K94)
- İğne ısıtılıp ağrıyan yer yakılır. (K23)
- Papatya çayı içilir. (K25)
- Şimşek çıktığında demir bir direğin yanında vücudun neresi ağrıyorsa orası için dua edilir. (K71)

- Nane çayı içilir. (K94)
- Sirke, bal, su ya da limon, bal, su karıştırılarak içilir. (K30)
- Yoğurt tüketilir. (K46)

Değerlendirme

Karın ağrısına karşı yörede yavşan otundan faydalanma ile karnı sıcak tutma en sık uygulanan tedavi yöntemleridir. Papatya ve nane çayı bitkisel kökenli ürünler olarak kullanılırken hayvansal kökenli ürün olarak yoğurt; karma kökenli ürün olarak ise sirke, bal, su veya limon, bal, su karışımları kullanılmaktadır. Sıcak tuğlanın karna konması pratiğinde karnı sıcak tutma amacının yanı sıra esasında ateşte ısıttıkları tuğlayı hastanın karın bölgesine temas ettirmek suretiyle hastalığı taş tuğlaya göçürme, nakletmek de vardır. İğnenin ısıtıldıktan sonra ağrıyan yerin yakılmasında parpılama yöntemi, şimşek çakması sırasında demir direğin vücudun ağrıyan yerine temas ettirilmesi uygulamasında ise demir kültünden yararlanma yoluna gidilerek sağaltım amaçlanmıştır.

2.1.8. Karın Şişliği

Vücut içinde faydalı mide ile bağırsak bakterilerinin meydana getirdikleri belli ölçüdeki gaz normal ve sağlıklı kabul edilmektedir. Ancak bu gaz oranının artmasıyla vücuttan çıkışında zorlanmalar yaşanır ve bu da karın ve bağırsak duvarlarında gerileme yol açarak karın ağrısına, kontrolsüz gaz çıkarmaya, nefes darlığına, geçirmeye, düzensiz olarak lavaboya gitmeye, patlama hissiyatı uyandıran şişmelere sebep olmaktadır (medicalpark.com.tr). Yörede karın şişliğine karşı uygulanan pratikler şunlardır:

- Rezene çayı içilir. (K21, K25, K55, K80)
- Sırt sıvazlanıp gaz çıkarması sağlanır. (K57, K75)
- Hakiki yağ ile ayran karıştırılıp içirilir. (K75)
- Nane çayı içilir. (K97)
- Limonlu su içilir. (K10)
- Taze zencefil çayı içilir. (K80)
- Yürüyüş yapılır. (K48)

Değerlendirme

Karın şişliğine karşı rezene çayı içme, sırtın sıvazlanarak gaz çıkarmaya çalışılması yörede en bilindik tedavi yöntemleridir. Nane ve zencefil çayı, limonlu su bitkisel kökenli malzemeler olurken yağ ile ayran karışımının içilmesi hayvansal kökenli ilaç olarak kullanılmakta ayrıca yürüyüş de spor yapma şeklinde uygulanan diğer pratiktir.

2.1.9. Kulak Ağrısı

Kulak ağrısı, her yaştan insanın başına gelebilen genellikle üst solunum yolu kaynaklı oluşan yaygın bir ağrı çeşididir. Kulak ağrıları bölgenin enfeksiyon kapması, bölge içinde kir veya su birikimi, çene eklemi problemleri, yabancı cisimlerin kulağa sokulması, travma, tümör, iltihap gibi nedenlerle de oluşmaktadır. Kulak problemleri; bölgede kızarıklık, ağrı, şişme ya da tahriş, ateşin düşüp yükselmesi, kaşıntı, kulağın çınlaması şeklinde belirtiler göstermektedir (medicana.com.tr). Yörede kulak ağrısını iyileştirmek amacıyla uygulanan pratikler şunlardır:

- Yeni doğum yapan kadının sütünden birkaç damla sürülür. (K6, K13, K15, K22, K33, K48, K80, K94)
- Sigara dumanı üfürülür. (K13, K30, K102)
- Kız çocuk doğuran kadının sütüne biraz tuz dökülüp kulağa sürülür. (K47, K60, K84)
- Soğan veya sarımsak suyu damlatılır. (K14, K38, K43)
- Soğan haşlanır sonra kulağa konur. (K5)
- Sakız çiğnenir. (K25)
- Sarımsak, zeytin yağı ısıtılıp kulağa konulur. (K35)
- Kız çocukları için anne sütü sürülür. (K35)
- Kantaron yağı kulağa damlatılır. (K60)
- Karınca yağı sürülür. (K60)
- Amca oğlu ya da amca kızı evlendiği zaman kadının sütü, kulağın içine konulur. (K49)
- Deniz kabuğuna benzer boncuk takılır, kül suyu sürülür. (K25)

- Küçük çocuğu olan anne ya da babanın kulağı ağrıdığında o küçük çocuğun içtiği sütten kulaklara birer damla koyulur. (K81)
- Halk hekimi ya da hac taşına dokunmuş kimsenin baş parmağı hastanın kulağına sürülür. (K103)
- Kaya tuzu sulandırılıp damlatılır. (K97)
- Sıcak su şişesi kulağa konur. (K44)

Değerlendirme

Yörede kulak ağrısına karşı gerçekleştirilen yöntemler çeşitlilik göstermenin yanında bu yöreye has kimi farklı pratiklerin de uygulandığı görülmektedir. Söz konusu bu pratiklerden yeni doğum yapmış kadının sütünün kulağa damlatılması en çok bilinen yöntem olurken, bu pratiğin kimi varyantlar bağlamında yörede çeşitlilik gösterdiği yani tercih edilecek anne sütünden kız çocuk doğuran annelerin sütü, amca oğlunun evlendiği kadının sütü veya amca kızının sütünün iyi geldiği şeklinde sınırlamalara gidildiği gözlemlenmektedir. Söz konusu bu sınırlandırmaların esasında yöre kültürünün ilgisi olduğu çok açıktır.

Hac taşına (Hacerülesved) dokunan kimsenin parmağının ağrıyan kulağa sürülmesi pratiği diğer yörelerden farklılık gösteren, dikkati çeken bir başka farklı tedavi yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Müslümanların kutsal kabul edilen Kabe'nin duvarında yer alan ve hacca gittikleri vakit dokunmak istedikleri taş Hacerülesved olarak bilinmekte, hac ve umre ziyaretlerinde bulunan Müslümanlar bu taşı görmek ve buna dokunmak için çaba göstermektedirler. Hacerülesved'in cennetten geldiğine inanılmakta ve ilk defa Hz. İbrahim tarafından yerleştirildiği düşünülmektedir. Ayrıca taşın Hz. peygamber tarafından öpülüp ona değer verdiği ifade edilmektedir. Kulak ağrısı için halk hekimi veya hac taşına dokunmuş birinin elini, kişinin ağrıyan kulağına sürerek iyileştirme yönteminin temelinde fikrimizce halk hekimi olarak kastedilen kişinin ocaklı olduğu, el alma yoluyla bu yetiyi kazanmış olabileceğidir. Hac taşına ise kanaatimizce ifade ettiğimiz sebeplerden dolayı kutsallık atfedildiğinden dolayı oraya dokunmuş kimsenin bu kutsallık inancından ötürü dokunduğu eliyle şifasını rahatsız olan yere aktararak hastalığı iyileştireceği inancı yatmakta ve bu bağlamdan bakıldığında dinsel kökenli bir tedavi yöntemi uygulandığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

İlçede kulak ağrısına karşı uygulanan diğer yöntemler ise kulağa sigara dumanı üflenmesi, soğan ve sarımsak veya onların suyunun damlatılması ya da bunların zeytinyağıyla karıştırılarak sıcak halde konması, kantaron yağı, karınca yağı, kaya tuzu, kül suyu, sıcak su sürme gibi bitkisel ve madensel kökenli emlerdir. Bu ürünlerden antiseptik özelliği ile bilinen sarımsak iltihaplı yaralarda tedavi edici özelliğe sahiptir. Kulak ağrılarını geçirmede sarımsağın tercih edilmesi (ayrıca kendi başına soğan veya zeytinyağı ile karıştırılarak) neredeyse Anadolu'nun genelinde bilinmektedir. Tuz, orta kulaktaki fazla sıvının daha hızlı atılmasına yardım eden madensel bir üründür. Ayrıca kişinin ağrıyan kulağına sıcak uygulama yapmasının da ağrıyı hafiflettiği bilinmektedir.

2.1.10. Kuyruk Sokumu Batması (Ağrısı)

Kuyruk sokumu; omurgaların en alt kısmında, kalçaların hemen üstünde yer alan üçgene benzer bir kemiktir. Çoğu kasın birleşme noktasını oluşturmasından ötürü önemlidir. Halk içinde poçık olarak da bilinen kuyruk sokumu yapılan araştırmalarla kadınlarda erkeklere oranla ağrı oluşumun 5 kat fazla olduğunu göstermiştir. Kuyruk sokumu ağrısının nedenleri arasında uzun süreli oturmalar, bölgenin darbe alması, çok kilolu ya da çok zayıf olma, sinir sıkışması, omurga sorunları gibi faktörler yer almaktadır. Genelde sert bir zemine oturulduğu vakit hissedilen aşırı ağrılar, oturma hâlimden ayağa kalkıldığında hissedilen ağrı, dışkı sırasında ya da cinsel ilişki sırasında hissedilen ağrılar şeklinde belirtiler gösterebilmektedir (medicalpark.com.tr). Yörede kuyruk sokumu ağrısı için uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Masaj yapılır. (K25, K30)
- Biraz toprak ve kül karıştırılır, ıslatılarak ağrıyan yere konur. (K74, K92)
- Bu alanda tecrübeli birine masaj ile tedavi uygulattırılır. (K16, K102)
- Kül hamur haline getirilip sürülür. (K5)
- Elle kuyruk sokumu bölgesine bastırılır. (K13)
- Hakiki yağ ile masaj yapılır. (K84)
- Zeytin yağı sürülüp bardak vurulur. (K17)
- Sıcak su uygulanır. (K48)

Değerlendirme

Yörede kuyruk sokumu rahatsızlığı için uygulanan yöntemler elle uygulanan gerçekçi ve geleneksel tedavi metotlarını içermektedir. Ağrıyı dindirme veya hafifletme, rahatlatma, sakinleştirmeye yönelik fiziksel egzersizler olan bölgeye masaj yapma en sık görülen uygulama olurken bunu toprakla külün karıştırılıp veya tek başlarına sürülmesi, yağ sürülüp masaj ya da bardak vurma, sıcak su uygulaması şeklindeki yöntemler takip etmektedir.

2.2. BAĞIRSAK HASTALIKLARI

2.2.1. Basur

Basur, “Kalın bağırsağın alt bölümünde ve anüste toplardamarların genişlemesiyle ortaya çıkan, ileri aşamalarında kanama ve ağrı ile belirgin varis türüdür.” (sozluk.gov.tr). Çoğunlukla yaştan ilerlemesi, uzun süre sabit şekilde oturma, hamilelik zamanı, aşırı kilo, kalça çevresinde beliren ur basurun daha sık görülmesine neden olan unsurlardan bazılarıdır (medicalpark.com.tr). Yörede basurun oluşumuna önlem almak için ve oluşan basura karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Bölgeye sarımsak sürülür. (K53, K94)
- Soğuk yerlere oturmaktan kaçınılır. (K23)
- Katı ürünlerin tüketilmemesine özen gösterilir. (K49)
- Sülük yapılır, toz şeker sürülür. (K22)
- Bal, süt, pekmez karıştırıp içilir. (K19)
- Kekik kaynatıp çay gibi içilir. (K39)
- Limonun kabuğu kızartılıp bölgeye sürülür. (K50)
- Isırgan otu sürülür. (K70)
- İki yumurta sarısı pişirilir, basur olan yere uygulanır. (K47)
- Toplanan otlar suda kaynatılır, o suyla bölge yıkanır. (K100)
- Bol bol su içilir. (K44)
- Kara merhem (zift merhemi) sürülür. (K67)
- Kurutulmuş siyah üzüm ile dağ bitkisi karıştırılıp yenilir. (K51)
- Ilık su ile banyo yapılır. (K46)
- Zeytin yağı içilir. (K52)

- Deneyimli halk hekimi tarafından çıkan yara kesilir. (K68)
- Yoğurt düzenli şekilde tüketilir. (K66)
- Gazlı içeceklerden uzak durulur. (K80)
- Keçiboynuzu tüketilir. (K80)
- Papatya çayı tüketilir. (K17)
- Zerdeçal iyi gelir. (K45)
- İncir, maydanoz, hurma tüketilir. (K48)

Değerlendirme

Yörede basuru tedavi etme amaçlı çok çeşitli yöntemler uygulanmaktadır. Sıkça rastlanan bir hastalık olduğundan geniş bir tedavi malzemesi söz konusudur. Özel bölgede oluşan bu hastalıktan çekindikleri veya utandıkları için halk doktora gitmeyi son çare olarak görmektedir. Basur sorunuyla alakalı geleneksel sağaltım metotlarının yörede ön plana çıktığı görülmektedir. İltihabı kurutucu özelliğiyle bilinen sarımsak, kekik çayı, ısırgan otu, kuru üzüm, zeytin yağı, keçiboynuzu, papatya çayı, zerdeçal, maydanoz, hurma, limon kabuğu gibi ürünler bitkisel kökenli iken yumurta, yoğurt hayvansal kökenli tedavi malzemeleridir. Bölgeye sülük yapıştırma basuru geçirmede dikkati çeken bir başka sağaltım yöntemidir. Halk hekimi tarafından çıkan yaranın kesilmesi parpılama yöntemine örnek olarak gösterilirken soğuk yerlere oturmaktan kaçınma, katı gıdaların tüketiminin azaltılması, bolca su içme, gazlı içeceklerden kaçınma basuru önlemede uygulanan diğer unsurlardandır.

Hemoroid hastalığı (basur) tedavi yöntemlerinden birisi de sülükle hemoroid tedavisidir. Sülükle tedavi metodu ağrıların geçirilmesi amacıyla özellikle kullanılan bir yöntemdir. Basurun aşırı ağrı oluşturan bir çeşidi olan tromboze hemeoroidde (boğulmuş basur) meme içinde bekleyen pıhtılaşmış kanın alınması sonucu ağrının büyük oranda azalmasında etkili olmaktadır. Boğulmuş basurun modern tedavisinde de içeride basınç oluşturan kanın alınması yöntemi bulunmaktadır. Bu kanın alınmaması durumunda kan beden tarafından emilir veya zayıf bir bölgeden süresi haftalar alabilecek kendiliğinden akma durumu ortaya çıkabilmektedir. Ancak hasta her türlü ihtimal sonucunda yine de 1-2 hafta içinde rahatlar. Boğulmuş basura sülük yapıştırılması hâlinde basur memesi içindeki basıncı oluşturan kanın sülük tarafından emilmesi hastada rahatlama sağlar. Hastada geçici rahatlık sağlayan bu durum sülük tedavisiyle beraber daha kısa zamanda düzelmiş ve ağrı buna bağlı olarak daha çabuk

sürede ortadan kalkmış olur (www.hemoroidklinigi.com). Bugün modern tıbbın içine dâhil olan “medikal sülük”ün Osmanlı tıbbı içinde de önemli bir yeri vardı. Osmanlı hekimleri tarafından yazılan tıp kitaplarında sülük mevzusu, sağlığın muhafazası bölümünde bulunan “arınmak” ile hastalıkların sağaltımı bölümünde bulunmaktadır. Hekimler burada sülüğün kirli kanın temizlenmesinde önemli bir görevi olduğu ve bedende oluşan çeşitli ağrılarda hacamat yerine kullanıldığı şeklinde ortak görüşe sahiptir. Sülüğün hem kan fazlalığı hem de basurun iyileştirilmesinde yararlı olduğu ve bununla birlikte nasıl uygulanacağı ifade edilir. Bilhassa sülüğü makata yapıştırmanın kanı tüm bedenden çekeceği ve böylece zararlı olan kirli kanı temizleyeceği aktarılır (Altıntaş, 2014: 32).

Kara merhem; insanların çeşitli yerlerinde meydana gelen çıban, apse, egzama gibi iltihaplı deri problemlerinin sağaltımında kullanılan bir emdir. Tıp terminolojisinde kara merhem ihtiyol merhem şeklinde geçmektedir. İlacın antiseptik tesire sahip olduğu belirtilmektedir. Merhemin rengi siyah olduğu için genel olarak halk arasında ve yörede kara merhem veya zift merhemi olarak bilinmektedir. Çok kuvvetli antibakteriyel bir merhem olan kara merhem deriye sürüldüğü an kısa sürede tesir etmektedir. Ardından da iltihabı kurutup deride daha geniş bölgelerde meydana gelebilecek iltihap oluşumuna engel olmaktadır. İlacın etken maddesi ihtiyol pomad olarak isimlendirilmektedir. Bu ilaç yağlı merhem şeklinde olup kendine has bir kokuya sahiptir. İlacın içerisinde ayrıca yardımcı madde olarak beyaz vazelin bulunmaktadır. Çok az miktarda da olsa içerisinde lanolin yer almaktadır. İçerisinde etken madde bulunan ihtiyol, alüminyum tüpler hâlinde eczanelerde satılmaktadır.

2.2.2. Gaz Sancısı

Nefes alırken ya da yiyecek tüketirken havanın yutulması ve yine gıda tüketiminin ardından mayalanma oluşması ile birlikte karın ile bağırsakta faydalı bakteriler aracılığıyla gaz oluşumu meydana gelmektedir. Sağlıklı kişilerde günlük ortalama 12-20 gaz çıkarma olurken bebeklerde bu sayı daha fazladır. Söz konusu durum sağlıklı sindirimin doğal bir neticesidir. Fakat kimi gerekçelerden ötürü bağırsakta biriken gaz dışarı atılamayınca gaz ağrısı meydana gelmekte, bu da kişilerin günlük hayatlarında bazı sıkıntılar yaşamalarına neden olmaktadır

(medicalpark.com.tr). Midyat yöresinde gaz sancısına karşı uygulanan pratikler şunlardır:

- Sırta yukarıdan aşağıya doğru masaj yapılır. (K48, K98, K102, K103)
- Mercimek büyüklüğünde ikşut (küsküt) bitkisi kurutulup birkaç saat suda bekletildikten sonra yenilir. (K7, K50)
- Zencefil kaynatıldıktan sonra suyu içirilir. (K27, K80)
- Karın ovulur. (K5)
- Sırttaki damar sıkılır. (K57)
- Kimyon kaynatıldıktan sonra suyu içilir. (K44)
- Nane ve zencefil tüketilir. (K19)
- Rezene çayı içirilir. (K8)
- Şekerli su içirilir. (K48, K55)
- Yavşan otu³ tüketilir (K41)
- Papatya çayı içilir. (K46)
- Nane çayı içilir. (K8)
- Bal kabağı tüketilir. (K91)
- Sakız çiğnenir. (K21)
- Sıcak su içilir. (K48)

Değerlendirme

Gaz sancısı için sırta masaj yapma ile ikşut⁴ adındaki bitkinin kurutulduktan sonra onu suda bekletip tüketme en sık bilinen uygulamalardır. Kimyon, nane, zencefil, rezene, yavşan otu, papatya ürünlerinin çayı yapılarak tüketilmesi uygulanan diğer tedavi yöntemleridir. Gaz sancısına karşı uygulanan yöntemlerin tamamına yakınının bitkisel kökenli malzemeler kullanılarak yapılması dikkati çekerken geri kalan yöntemleri ise sırta masaj yapma oluşturmaktadır.

³ Yavşan otu yörede Arapça karşılığı “cığde” olarak da bilinmektedir.

⁴ İkşut için bkz. : bebek gazı.

2.2.3. İshal

İshal, “Olağandan daha çok, daha sık ve sulu dışkı çıkarma, sürgün, ötürük, iç sürme, cır cır, amel, linet, kabız karşıtı.” (sozluk.gov.tr) şeklindeki ifadeyle tanımlanmaktadır. İshal; enfeksiyonlar, bağırsak ve sindirim sistemindeki su emiliminin azalması ile su salınımının çoğalması, tüketilen gıdalar, temizliğe dikkat etmeme, alerji, aşırı olarak meyve tüketme gibi sebeplerle ortaya çıkabilmektedir (medicalpark.com.tr). Midyat yöresinde ishale karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Kuru hâldeki çay ile yoğurt karıştırılır, yenir. (K14, K17, K25, K36, K47, K48, K94)
- Yoğurt, leblebi, elma tüketilir. (K19, K39, K68)
- Haşlanmış patates yedirilir. (K13, K44)
- Nar, muz yenir. (K11, K50)
- Muz yenir. (K80, K84)
- Nohut yedirilir. (K15, K81)
- Kuru haldeki çay ufaltılıp yutulur. (K22)
- Kahveye limon sıkılıp mama şeklinde yenir. (K90)
- Acı kahve içilir. (K35)
- Gazozun içine bebek aspirini konup içilir. (K35)
- Kayısı suyu içilir. (K70)
- Sinameki çayı içilir. (K78)
- Melengiç ağacının yaprak ve kabukları kaynatılıp içirilir. (K57)
- Kuru yiyecekler yenir. İshal durana kadar su içme azaltılır. (K84)
- İncir ve çınar yaprakları kaynatılıp suyu içirilir. (K27)
- Kekerimsi kahve verilir. (K102)
- Leblebi ve kuru çay, yoğurt ile karıştırılıp yenir. (K98)
- Vişne suyu içilir. (K35)

Değerlendirme

Çeşitli sebeplere bağlı olarak oluşan ishal herkesin zaman zaman karşı karşıya kaldığı bir rahatsızlıktır. Günlük hayatın akışını çok etkilemese de kişilerin hayat kalitesini düşüren bu duruma karşı insanlar hastaneye gitmeden az maliyetle, kısa

zamanda ve doğal yollarla sağaltım yolu aramış; böylece gerek ülkemizin herhangi bir bölgesinde gerekse de Midyat yöresinde çok sayıda tedavi metodu ortaya çıkarılmıştır. Kuru çayın yoğurt ile karıştırıldıktan sonra tüketilmesi yörede en çok uygulanan yöntemdir. Leblebi, haşlanmış patates, muz, nohut, kuru kahve ile limon suyu karışımı, sinameki çayı, melengiç yaprağı veya kabuğunun çayı, incir veya çınar yaprağı çayı, kahve, kayısı suyu, elma, nar ishale karşı tüketilen bitkisel kökenli sağaltım ürünleridir.

2.2.4. Kabızlık

Kabızlık, dışkı sıklığının azalması veya normal sıklıkta olmasına karşın zor ve ağrılı dışkılama olarak tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr). Her yaşta bireyde görülebilen kabızlık bağırsak hareketlerinin yavaşlamasının ardından ortaya çıkan bir problemdir. Beslenme biçimi, hareketsiz hayat sürmek, ilaçların yan etkisi, dışkı gereksinimi hissedildiğinde öteleme alışkanlığı, basur, anal kanalındaki darlık, psikolojik vb. çeşitli sebeplerle oluşmaktadır. Lavaboya gidildiğinde dışkıda kan görülmesi, ateşin çıkması, yorgunluk, dışkıda zorlanma veya katı dışkı çıkarılması, haftada 3 defadan az lavaboya çıkma gereksinimi duyulması kabızlığın temel belirtileridir (medicalpark.com.tr). Yörede kabızlık sorununa karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Çocuklar kabız olunca sabun kullanılır. (K60, K79)
- Ayran, pestil, kuru üzüm, incir tüketilir. (K7, K70)
- Kuru incir ve kaysı yenir. (K25, K48)
- Kaysı, kuru erik, kuru incir yenir. (K66, K81)
- Kurutulmuş kayısı yenir. (K7, K52)
- Zeytin yağı ve su içilir. (K94, K102)
- Sıcak su içilir. (K74, K82)
- Yoğurt suyu içilir. (K96, K103)
- Bir iki kaşık yağ içilir. (K67)
- Limon suyu içilir. (K38)
- Maydanoz kaynatılıp suyu içilir. (K35)
- Soğan kaynatılıp suyu içilir. Böylelikle bağırsaklar rahatlatılarak gaz çıkarma sağlanır. (K35)
- Kuru haldeki kahveye limon sıkılıp tüketilir. (K53)

- Çiğdem çiçeği tüketilir. (K51)
- Bol bol su içilir, nane ve zencefil kaynatıp suyu içilir. (K93)
- Kurutulmuş meyveler tüketilir. (K25)
- Şekerli su içilir. (K1)
- Karbonatlı su içilir. (K80)

Değerlendirme

Kabızlık için uygulanan yöntemler yörede çeşitlilik göstermektedir. Kuru üzüm, kuru incir, kuru kayısı, zeytin yağı, pestil yörede en çok kullanılan bitkisel kökenli ürünler olurken bunları maydanoz, soğan, çiğdem çiçeği, nane, zencefil, limon suyu, kurutulmuş türlü meyveler gibi ürünler takip etmektedir. Bunların dışında sabun, ayran, sıcak su, yoğurt suyu, şekerli ve karbonatlı su da kabızlık için kullanılan diğer sağaltım malzemeleridir.

2.2.5. Kurt Düşürme

Sindirim organlarındaki kurtların oluşturduğu şikâyetler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bir tür bağırsak parazitidir. Genellikle okul çağındaki çocuklarda görülmektedir. Kurtlar üremek ve hayatta kalmak amacıyla insan vücudunu kullanır. Parazit solucanlarının yumurtalarının bilinmeden solunması ya da yutulmasıyla bulaşıcı enfeksiyona sebebiyet verir. Kurt yumurtaları kirli ellerde, yüzeylerde ya da eşyalarda bulunabilir. Ayrıca yatak örtüleri, tuvalet, banyo, havlu, kıyafetler, yiyecekler, bardaklar, mutfak tezgâhı, okul sıraları gibi yerlerde olabilir. Kurtlar vücuda girdikten 1-2 ay süre sonra yumurtalarını bırakmak amacıyla anal bölgeye varır. Bu da makat çevresinde kaşıntılara neden olmaktadır. Kişinin bölgeyi kaşmasıyla da orada bulunan yumurtalar parmaklara geçer ve tırnakların altına konumlanır. Ardından oyuncak, yatak örtüleri, yiyecek, içecek, giysi ya da tuvalet gibi başka yüzeylere geçer. Kurt yumurtaları herhangi bir yüzeyde 2-3 hafta yaşayabilmektedir. Kurtlar hayvanlardan bulaşmamaktadır (medicalpark.com.tr). Yörede kurt düşürme işlemi için yapılan uygulamalar şunlardır:

- Acı çehre otu tüketilir. (K23)
- Elma sirkesi tüketilir. (K25)

- Bol bol sarımsak tüketilir. (K75)
- Nane ve maydanoz tüketilir. (K1)
- Mazot yağı içirilir. (K36)
- Çiğ patates verilir. (K90)
- Ilık zeytin yağı içirilir, göbek bölgesine masaj yapılır. (K82)
- Zerdeçal çayı içilir. (K54)
- Sıcak uygulanır. (K27)
- Bol bol su içilir. (K82)
- Kekik çayı içilir. (K48)

Değerlendirme

Yörede kurt düşürme adına uygulanan yöntemlerde vücudu ve özellikle bağırsağı kurtlardan arındıran bitkisel kökenli emlerin tercih edilmesi göze çarpmaktadır. Bu bitkiler, antiseptik ve kurt düşürücü özelliği ile sarımsak; antibiyotik özelliği ile kekik ve bu vasıflara haiz diğer bitkiler olan acı çehre otu, elma sirkesi, nane, maydanoz, patates, zeytin yağı, zerdeçaldır.

2.3. ÇOCUK HASTALIKLARI

2.3.1. Anlaşamayan Çocuklar

Anlaşamayan çocuklarda; birbirleriyle sürekli tartışan, uyumsuz görüntü veren, gereğinden fazla hareketli olan, fiziksel olarak kendilerine ya da birbirlerinin oyuncaklarına zarar verebilen saldırgan bir tavır içinde olma özellikleri gözlemlenmektedir. Yörede anlaşamayan çocuklar için derlenen pratik şöyledir:

- Çocuklar bir hocaya götürülür. Birbirine yakın olan iki ayrı ağaca çocuklar bağlanır. Hoca bir yandan dua ederken çocuklar ağaca bağlı olduklarından korkudan ağlarlar. Hocanın duası ve çocukların ağlama sesiyle birlikte gerçekleşen 10-15 dakikalık tedavi seansı sonrası çocukların daha uyumlu olacağına inanılır. (K93)

Değerlendirme

Söz konusu pratikte dinsel uygulamanın yanı sıra ağacın Türklerde kült olarak görülüp kutsal kabul edilmesinden hareketle ağacın çocukları sakinleştirici ve uyumlu

hâle getireceği inancı, İslamiyet öncesi dönemdeki Orta Asya temelli bir yöntem şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

2.3.2. Aydaş

Aydaş; zayıf, gelişmeyen bebek ya da çocuk anlamlarına gelmektedir. Midyat'ta aydaş hastalığına karşı uygulanan pratik ve inançlar şunlardır:

- Sütli ürünler tüketirilir. (K50, K57, K66)
- Pekmez, tavuk ciğeri verilir. (K18, K19, K48)
- Anne sütü, tahin, pekmez tüketirilir. (K33, K38, K53)
- Bebek ya da çocuğun gelişmemesi annesinin sütünden kaynaklandığı düşünülür bu sebeple anne sütü kesilip hayvan sütü verilir. (K1, K4)
- Vitamin hapları verilir. (K11, K80)
- Süt annelere verilir, hayvan sütü verilir. (K22)
- Hekim kontrolünde mama takviyesi yapılır. (K14)
- Pirinç nişastası verilir. (K10)
- İştah açıcı şurup verilir. (K48)
- Halk hekimi tarafından büyük bir tencerenin içine it kafatası konur ardından çocuk da oraya konularak eline su dökülür. Sonra kafatası ile çocuk arasındaki su makasla kesilmeye çalışılır, bu sırada da dua ve ayetler okunur. (K58)
- Kurşun döktürülür. (K94)
- Kemik suyu verilir. (K44)
- Keçi sütü verilir. (K67)
- Bölgedeki Yezidilerin inanişına göre hastalanmış çocukların iyileşebilmesi adına kül şeklinde toz ile horoz kanı karıştırılır. Ortaya çıkan karışım haç işareti biçiminde hasta olan çocukların alnına koyulur. (K85)
- Ay tutulması yaşandığı esnada ipekten mendil evin dışına koyulur. Daha sonra bu mendil rahatsız olan çocuklar için kullanılır. Böylelikle gelişimini sağlayamayan çocuğun iyi olacağı inancı söz konusudur. (K85)
- Çocuk rahatsızlandığında Yezidi şeyhinin yanına götürölüp şeyh tarafından çocuğa iyileşmesi için dua edilir. (K28)

- Yörede kimi Müslümanlarca hasta çocuğun alnına bir tür toz karışım haç biçiminde sürülür. (K72)
- Yöredeki çocukların gözlerinde şaşılık veya benizlerinde solma olduğu vakitlerdeki rahatsızlıklar, aydan düştü şeklinde ifade edilmektedir. Bölgede bu tanımlama yöre Arapçası ile “vıkığ min kamar” sözü ile bilinir. Başına böylesi bir şey gelen çocuğa hoca tarafından Yasin suresi okunur. Ardından çocuğa hafifçe su dökülerek korkutulur, sobanın içinde biriken isle çocuğun alnına işaret çizilir. Gün doğuna dek çocuğu öpmekten uzak durulur. Çocuğun böylelikle kendine gelip iyileşeceği inancı vardır. (K104)
- Çocuk yüksekçe ateşe yakalandığında ya da titreyip nöbet geçirdiğinde oluşan hastalık anı “aydan düşme” olarak bilinir. Başına böyle bir hastalık gelen çocuğun alnına tencerede oluşan is, haç işareti olacak biçimde sürülür. (K24)
- Akşam vaktinde çocukların aynaya bakmasının hastalık getireceğine yani yöredeki bilinen adıyla aydan düşme vakasının oluşacağına inanılmış. Söz konusu nedenden dolayı da çocuk aynadan uzak tutulur. (K104)

Değerlendirme

Midyat yöresinde aydaşlık için uygulanan tedavi yöntemlerinden yarıya yakınıni hayvansal kökenli ürünler oluştururken geriye kalan kısımlarının neredeyse büyük çoğunluğunu dinsel ve büyüsel kökenli, eski inançlara yönelik pratikler meydana getirmektedir. Aydaş olan çocuğun gelişimini istendik seviyeye getirme adına yörede sütli ürünler, keçi sütü, anne sütü (kimi zaman da anne sütünden kaynaklı aydaşlığın ortaya çıktığı inancından dolayı anne sütü kesilip onun yerine çocuk süt anneye verilir ya da hayvan sütü ile beslenilirdi.), kemik suyu, tavuk ciğeri şeklinde hayvansal kökenli gıdalar tercih edilirken bunun yanı sıra doktor rehberliğinde mama, vitamin hapları, iştah şurupları da kullanılırdı. Dinsel ve büyüsel kökenli uygulamalar ise şu şekildedir:

“Halk hekimi tarafından büyük bir tencerenin içine it kafatası konup, ardından çocuğun da oraya konularak eline su dökülmesi; kafatası ile çocuk arasındaki suyun makasla kesilip bu sırada dua ve ayetlerin okunması” ifadesinde köpeğe ait bir organ ile bu işlemin yapılması köpeğin mitolojik bir hayvan olarak yer aldığını göstermekte; kafatası ile çocuk arasındaki suyun kesilmesi işleminde büyüsel kökenli, bu esnada duaların okunması dinsel kökenli pratiklerin bir arada olduğunu gösterir niteliktedir. Çocuğun geniş bir kazana konup temsili olarak pişiriliyormuş gibi yapılmasındaki esas

gaye “çocuğu pişirdim, size hayır gelmez” mesajını kötü ruhlara vererek onları çocuk üzerinden uzaklaştırma amacıdır. Bununla birlikte köpek kafatasının çocukla birlikte aynı kazanda bulundurulmasının temelinde hastalığı köpeğe göçürme düşüncesinin etkisi söz konusu olmaktadır.

Eski Türk geleneğinde köpek kimi zaman yardımcı, kimi zaman da engelleyici olarak karşımıza çıkabilmektedir. Genelde olumsuz bir anlam yüklenmiştir. Güçlü olan Şamanlar; ayinler yapıldığı esnada kartal, kurt gibi hayvanların zayıf olan Şamanlar ise köpek suretine bürünüyor, köpektен çoğunlukla yeraltına gitmede araç olarak yararlanılıyordu. Köpek; bu menfi çağrışımına paralel olarak kimi Türk kabilelerinde cenaze merasimlerinde kurban edilmiş, Türk evren bilgisinde de ölüme alamet olan bir sembol durumunda olmuştur (Çoruhlu, 2010: 176). İslamiyet’in ardından avın mühim görünmesi ve asil kişiler içinde saygın, prestij bir spor şeklinde algılanması gerekçesiyle köpek daha fazla önem kazandı. Av köpeği sadakat ile dostluğun sembolüdür, o ayrıca sabır ile tevekkülün de timsali olarak görülmüştür (Çoruhlu, 2010: 177). Köpek, Eski Moğol hikâyelerinde çoğu zaman dişidir. Eski Çin hikâyeleri de kuzey bölgede yaşayan insan bedenli, köpek başlı boylardan söz eder. Bununla birlikte Tibetliler varlıklarının kökünü köpeğe dayandırıyorlardı. Bu anlamda “köpek ata” inancının temeli Tibet’te atılmıştır. Tibet insanı; köpeğe değer vermiş, bununla da kalmayıp soylarının köpektен geldiğini düşünmüşlerdi. İnsanlar köpeğe hürmet ediyor, ona dokunmuyor, canına zarar vermeyip onu tabu addediyordu (Ögel, 1998: 565).

Kurşun döktürmede “demir kültü”, yöredeki Yezidilerin hasta çocuğun alınına kan ile kül karışımını hac şeklinde sürmeleri “kan kültü” ile ifade edilebilmektedir. Kanın Türklerde mukaddes görülmesi Tanrı tarafından hakanlara verilen kutun kanda saklı bulunduğu inancıyla bağlantılıdır. Kutsallığın kanda olduğu inancından hareketle Tanrı’nın yeryüzündeki temsilcisi olarak görülen hanedan mensuplarının kanlarını akıtmamaya özen gösterilmiş, ölümler çoğunlukla boğarak gerçekleştirilmiştir. Kanlı kurban, kurbanların kanının akıtılmasıyla ortaya konulmaktadır. Kanlı kurban algısında ruhun hayvan kanında yer aldığı inancı doğrultusunda kurbanın adandığı şahsa takdim edilmesi bulunmaktadır (Çelik, 2012: 121-122). Yezidilerde ölünün tabuta konulmasının ardından bir horoz kesilerek kanı tabuta sürülür. Kesilen horozun kişiye öbür dünya hayatında yardım edeceği itikadı söz konusudur. Horozun mukaddes bir varlık olarak sayılması, sancakları (Melek Tâvus heykelleri) çağrıştırmaları ile gün doğumunu işaret etmesindendir (Akça, 2006: 113). Söz konusu ifadeden de anlaşılacağı üzere Yezidilerde horozla kutsallık atfedilmekte dolayısıyla gelişmeyen çocukları için

dinsel ve sihirsel kökenli uygulamaya yönelik olarak haç işaretini yapmak için koyulan malzemeler içinde horoz kanı yer almaktadır.

Hastalığın ortaya çıkmasında veya kısmen hastalığı sağaltmada ayın etkisinin olduğu düşüncesi “ay kültü” ile açıklanmaktadır. Çocuklar yöredeki inanişâ göre, aylık döngüsünü tamamlamak üzere olan 27 günlük ay ve hilâl şeklindeki yeni doğan ayı görürlerse korkar ve bu sebeple de hastalanırlar. “Ay basması”, kaynağını ilkel insanın sıra dışı varlıklarla ilgili endişe ve korkularından alan, mitolojik kökenli bir hastalıktır. Sıra dışı bu rahatsızlığın tedavisinde kullanılan metotlar da bununla bağlantılı olarak olağanüstü ve sihirsel fiillerden meydana gelmektedir.

Ay, insanlık var olduğu zamandan bu yana insanlığın ilgisini çekmiştir. Ayın konumu, parlaklığı, şekli, hareket hâlinde olması gibi durumlar bu ilginin oluşmasında doğrudan etkili olan unsurlardandır. Toplumlar ayın diğer gök cisimlerinden farklı olarak nitelendirdiği bu gibi özelliklerinden dolayı ayla ilgili çeşitli inanmalar ortaya çıkarmış, ayın hayatın akışını olumlu veya olumsuz etkilemede rol oynadığını düşünmüş ve hatta zaman zaman ona kutsiyet atfetmişlerdir. Kimi toplumlarda ayın ışığı veya şekli olumlu bir duruma geçişi müjdelerken kimi toplumlarda ise olumsuz durumların habercisi ve hatta doğrudan etkileyicisi olarak görülmüştür. Nitekim bazı milletlerin inanişâna göre hamile kadınları ve yeni doğan çocukları ay ışığından uzak tutarak hastalığın oluşmasını önleme amacı taşıdığı bilinmektedir. Söz konusu benzer durum halk hekimliği derlemesinin yapıldığı Midyat ilçesinde de görülmektedir. Küçük çocukların yaşlılarına göre gelişmediği, zayıf olduğu ya da hasta düştüğü ve hatta öldükleri vakitte ayın etkisi ile ortaya çıktığı inancı yaygınken bu durumun tersi olarak nadir de olsa ay tutulmasının olduğu zamanların hasta olan veya gelişimini tamamlayamayan çocukların iyileşmesi için fırsat olabileceği inancı da vardır.

Ay; günümüzden yüzyıllar önce dini, inancı, tarımı, ticareti etkileyerek insan, toplum ve kültürlere yön vermiştir. Ayın toplumlar üzerindeki gücü ve etkisinin daha çok olması sebebiyle bununla alakalı dinî ritüellerin ve inanişların sayısı güneş ile ilgili olanlardan daha çoktur (Eşmeli, 2014: 197). Geçirdiği evreler, konumu, uzaklığı, değişen rengi, parlaklığı gibi faktörler ayı diğer gökyüzü unsurlarına oranla imtiyazlı konuma getirmektedir. Dinî ritüellerin arasında ay, yerleşik hayata geçtikten sonra yerini güneşi merkeze koyan toplumlara bırakmadan evvel göçebe yaşam süren toplumların inancındaki en temel yapı taşlarından biri durumundaydı. İnsanlar bu bağlamda ay gözlemlerini Paleolitik Çağ’dan beri küçük taş veya kemiklere kazımıştır (Sayılı, 1982: 21).

Ayın farklı evre ve görünümlemler içerisindeki yansıması onun “canlı” olduğu izlenimini yaratmıştır. Bu canlılık; doğa ile yaşamın düzeni, zaman, tohum ekme, gelgit olayı hatta regl dönemleri ile bağlantılı olmuştur. Birbirinden farklılık arz eden görüngülerin tamamı, ayın düzenli hareketlerine göre ayarlanır veya ayın bu hareketlerinin tesiri altında olur. Neolitik ağ’da tarımın yaygınlaşmasıyla birlikte ayın deniz suları, yağmur, bereket, kadın ile hayvanın verimliliği, tabiat, ölüm, ölümden sonraki hayat ile ilişkisi güçlenmiş; din yönden tanrı ve kutsal kültünde ay dinsel bir fenomen olarak inanç bağlamındaki yerini almıştır. Ekin ve hasat döneminde, kadının doğurganlığı üzerinde, hayvanların iftleşmesinde de ayın etkisi olduğuna inanılmıştır (Eliade, 2005: 187).

Ayın döngüleri göz önüne alınarak doğa ile gökyüzünün gözlemlenmesiyle birlikte ekim ve hasat dönemi yapılmıştır. Modern tarımın yaygın olduğu günümüz yaşamında bile ayın etkisi hâlâ geçerlidir. Örneğin kırsal yerlerde kereste kesileceği vakit yeni ayın olmasına zen gösterilmektedir. Anadolu’da eğer ay karanlığında ağaç kesilirse ağaç kurtlarının ağacı yiyerek onu kullanılmaz duruma getireceğine, ayın aydınlığında kesildiğinde ise kesilen ağacın uzun süre dayanacağına inanılmaktadır. Bunun yanı sıra ay hilâl şeklindeyken onun iki ucu aşağı dönük olursa o ay yağmurlu, kuzeye yakın olursa kurak geçeceğine inanılmaktadır (Eşmeli, 2014: 197).

Mezopotamya’da yağmur, gelgit ve tufan ile ay ve su arasında bir bağlantı olduğuna inanılmıştır. Ay tanrısı olarak kabul edilen Sin’e yazılmış bir ilahide, tanrının su ile olan ilişkisi tüm açıklığıyla görülmektedir (Eliade, 2005: 187-88). Söz konusu ilahideki “Sen bir kayık gibi suyun üstünde yürüdüğün vakit, saf Fırat Irmağı, doluncaya dek suyla doldurulur.” ifadesi ile Sümerler, Sin’in yıldızlar ve gezegenler eşliğinde bir kayıkla Fırat’ta yolculuk yaptığına inanmıştır (Hooke, 1993: 26).

Eski ve günümüz bazı toplumlarında ay olumlu kült olarak algılanmasının yanı sıra kimi milletlerde ya da bölgelerde olumsuz durumların yaşanmasına neden olan bir unsur olarak grlmştr. Söz gelimi Slav toplulukları arasında ay ışığı çoğunlukla hamile kadınlar ile yeni doğan bebekler için zararlı ve tehlikeli kabul edilir. Bu sebeple yeni doğan bebekler mehtaplı gecelerde evden dışarı çıkarılmaz, evdeyken de ay ışığının üzerine vurmasına müsaade edilmez. Polonyalılar arasındaki inana göre ay ışığı uyuyan bebeğin üstüne yansır ise bebek hastalanır. Bunu önlemek amacıyla ayın boğulmasına yönelik olarak içine emzik konmuş bir kap su cam kenarında bulundurulur (Petrudin, 1995: 246). Kimi bölgelerde de ay ışığından bebeği korumak için beşiğin

altında bıçak saklanır (Koval, 2016: 75). Bazı Belarus halkları için de kimi çocuk hastalıklarının kökeninde yine ay ışığının bulunduğu inancı vardır.

Ay çarpması, ayın dolunay hâlindeyken dışarıya çıkan çocuklarda meydana geldiği inancına dayanmaktadır. Halk arasında ay yenilenince ya da eskiyince ortaya çıktığına ve çoğunlukla vücut yapısı dayanıksız durumdaki çocuklara tesir ettiğine inanılan bir hastalık türü olarak değerlendirilir. Ateş, kusma, ağır kokulu ishal hastalığın belirtileri olarak görülmüştür. Bununla birlikte çocukların yüzlerinde solma meydana gelir. Bu hastalığa yakalanan çocuklarda yağlı yiyecekleri yeme isteği görülürken tatlı besinleri de yememe isteği oluşmaktadır. Dolayısıyla hastalığın belirtilerini bu besinleri çocukların canlarının çekip çekmeme durumu gösterir olmuştur. Bu hastalığı geçiren çocuklar kazan dibindeki isle karalanır; alın, el ve ayaklarına isle ay işareti çizilir veya hekime ulaştırılır. Tedavisi yapılamazsa ölümle dahi sonuçlanabileceği ifade edilir (Bayat, 2017: 270).

Ay, güneş ve yıldızlarla ilgili pratik ve inançlar neredeyse tüm dinlerde yer almaktadır. Bu unsurlar gökle alakalı inanmaları doğursa da bunlara sadece birtakım kutsiyetler atfedilmiş, hiçbir vakit Tanrı olarak kabul edilmemiştir (Kalafat, 1998: 58). Dolayısıyla ay, güneş, yıldız, yıldırım ve fırtınaya bağlı olarak oluşan inançlar Gök Tanrı kültü ile ilişkilendirilmelidir.

2.3.3. Bebek Gazı

Bebeklerin ortalama 1/5'inde genellikle akşam vakitleri ağlama belirtileriyle ortaya çıkan bir sorundur. Bebeğin beslenme esnasında doğru bir konumda tutulmamasından kaynaklı yutulan havalar, sindirim sorunları, bağırsaklardaki sinirlerin yeterince gelişmemiş olması, ebeveynlerin bebek bakımı konusunda deneyimli olmaması gibi çeşitli sebeplerle gaz problemleri ortaya çıkmaktadır (medicalpark.com.tr). Yörede bebek gazına karşı uygulanan pratikler şunlardır:

- Bebeğin sırtı gaz bırakana kadar ovulur. (K1, K4, K18, K30, K48, K70, K71, K74, K75, K90, K91, K95, K103)
- Yavşan otu⁵ kaynatılıp içilir. (K5, K19)
- Anason, rezene çayı içirilir. (K48, K50)

⁵ Yavşan otu yörede “meryem hort” ismiyle de bilinmektedir.

- Bebeğin göğsü zeytin yağıyla ovulur. (K71, K76)
- Karna ılık havlu koyulur, kundak yapılır. (K53)
- Küsküt⁶ bitkisi iyice kaynatılıp bebeklere içirilir. (K93)
- Kimyon kaynatılıp içirilir. (K103)
- Çok az miktarda rezene çayı içilir. (K82)
- Lokum bezin içine katılır ardından bebeklerin ağzına konulur. (K94)
- Karın bölgesine masaj yapılır. (K79)

Değerlendirme

Yörede bebek gazı sorunlarına karşı uygulanan pratikler geleneksel tedavi metotlarına dayanmaktadır. Bebek sırtının ovulması bölgede en çok uygulanan yöntemdir. Bölgede bilinen meryem hort (yavşan otu), bu yöre ile özdeşleşmiş ikşut (küsküt), anason, rezene, kimyon bitkilerinin çayı yapılarak içirilmesi bitkisel emlerle yapılan metotlar olarak değerlendirilirken bebeğin göbeğinin zeytin yağı ile ovulması, karna ılık havlu koyulması, lokumun bezin içine katılıp ardından bebeğin ağzına konması gözlemlenen diğer geleneksel pratiklerdendir.

Yöredeki halk arasında meryem hort adı olarak bilinen “ülper yavşan” bitkisi ülkemizin başka bölgelerinde çoğunlukla kış mevsimlerinde çocuklarda meydana gelen karın ağrısına iyi gelmekte ayrıca şeker hastalığına da büyük faydalar sağladığı düşünülmektedir. Bitki bu sebeple karın ağrısı ve şeker hastalarına da tavsiye edilmektedir.

Zengin bir bitki çeşitliliğine haiz olan ülkemizde farklı bölgelerde de tanınmalarına karşın kimi bitki çeşitlerine konan yöresel adlar o bitkileri efsaneleştirmiştir. Mardin ve çevresinde kültürün bir parçası durumuna gelmiş olan “ikşut” veya “küsküt” bitkisi bu duruma en güzel misaldir. Bölge ve kültürüyle özdeşleşen küsküt bitkisi drog olarak anne ve yeni doğan bebeklerin fizyolojik sarılık sağaltımında ve karaciğer hastalıklarında da kullanılmaktadır. Bu drog bölgede doğadan toplanmakta orada bulunan baharatçılarda ve yerel aktarlarda şifa amacıyla satılmaktadır. Bu otsu bitkiden kurutulmuş veya toz şeklinde faydalanılmıştır. Bu drogun kaynağı hakkında uzun dönemlerden beri çeşitli araştırmalar yapılmış olmasına karşın bitkinin tanımlanması zor olmuştur. Ancak yapılan bilimsel tetkikler neticesinde bu efsane nebatın asalak bir bitki olan küsküt (*cuscuta spp.*) olduğu belirlenmiştir.

⁶ Küsküt bitkisi yörede “ikşut” ismiyle bilinmektedir.

Mardin ve çevresinin halk tababetinde sıklıkla kullandığı küsküt bitkisi ülkemizin diğer yörelerinde işut, kişut gibi adlarla da bilinmektedir. Türkçe Bitki Adları Sözlüğü (Baytop, 1997)'ne göre küsküt bitkisine ülkemizde konulan yerel adlar şunlardır: Canavarotu, gelinsaçı, cinsaçı, şeytansaçı bostanbozan, bağbozan, küşüt, eftimon, kızıl sarmaşık vs.dir. Yine aynı çalışmada çeşitli türlere sahip olan küsküt bitkilerinin ülkemizde büyük çoğunlukla “bostanbozan” adıyla anıldığı ve bilindiği; bu türlerin bir ya da birkaç yıllık, parazit ve klorofilsiz bitkiler oldukları belirtilmektedir (Şekeroğlu, Koca ve Meraler 2011: 57).

Zeybek (1994) bitkinin tanımını şöyle yapmaktadır: “Gövdeleri ipliksel, yaprakları pulsu, hostoriyum'larını yeşil bitkilerin iletim demetlerine göndererek beslenen klorofilsiz tam parazit tırmanıcı bitkilerdir.” Çayır-mera bitkileri ve tarımsal sahalarda bitkisel üretime ciddi zararlar getiren küskütün (*cuscuta spp.*) dünyada iki yüz tür yetmiş varyete bulunurken ülkemizde ise on altı farklı çeşidi söz konusudur (Şekeroğlu vd. 2011: 58).

İkşut (küsküt); Mardin yöresinde sembol bir bitki hâline gelmiş, çoğunlukla yeni doğum yapmış annelere ve seyrek olarak da birkaç çay kaşığı kadar az miktarda bebeklerine bitkisel çay şeklinde verilmektedir. Mardin'de baharatçı ve aktarlardan temin edilip kurutulan ikşut bitkisi öncelikle soğuk sudan geçirilmek suretiyle temizlenmekte ardından ılık suda takriben bir gece oda sıcaklığında cam kapta ağzı kapalı hâlde bekletilip çay şeklinde hazırlanarak günde 3-4 su bardağı içilmek üzere hastaya verilmektedir. Bu aşamada şeker ya da bal gibi herhangi bir tatlandırıcı ürün eklenmemektedir. Tedavisi 1 ay kadar sürmektedir (Şekeroğlu vd. 2011: 59).

2.3.4. Konuşamayan Çocuklar

Çocuklarda bazen içinde bulundukları dönemle ilişkili olarak kazanmaları veya geliştirmeleri beklenen özellikleri vaktinde elde edememe, geç tamamlama şeklinde sorunlar gözlemlenmekte, bu durum da gelişim geriliği olarak değerlendirilmektedir. Gelişim geriliği tanımlaması ile sadece biyolojik gelişim değil aynı zamanda zihinsel, sosyal, motor ve dil alanlarındaki gelişimler de akla gelmelidir. Yeni doğan bebeklerde konuşmayı sağlayan bileşenlerdeki kontrol mekanizmasının gelişimi 1 yıldan sonra oluşur ve bu yaştaki bebekler anlamlı sözcükler kullanmaya başlarlar. Bebekler 2 yaşından sonra cümleler kullanmaya, 4-5 yaş ile birlikte de artık kendini, ihtiyaçlarını

ve çevresini uzun, karmaşık cümlelerle ifade edebilecek bir konuma gelmektedirler. Bu bağlamda bakıldığında çocuklardan 18-30 aylık süre zarfı içinde konuşma yetisini kazanması beklenir. Genellikle bütün çocuklarda ortak gelişim evresi bulunmaktadır. Konuşma yetisi ile ilgili yaşlılarına göre gelişim aşamasını tamamlamada gerilik sezilen çocuk için konuşamama sorunu bu suretle tespit edilebilmektedir (medicalpark.com.tr). Midyat yöresinde konuşamayan çocuklar için gerçekleştirilen uygulamalar genellikle dinsel, inançsal ve büyüsel özellikler taşımaktadır. Bunlar şu şekildedir:

- Dil altında bir damar var o damar yırtılır ya da kesilir. (K14, K19, K30, K49, K60, K76)
- Çocuk, cami girişinin kapısında cami kapısının kilidiyle durur. Caminin içinden çıkan ilk kişiye kilit uzatılır, bu kişi kilidi açınca çocuğun dilinin de açılacağına inanılır. (K3, K41, K42, K43, K99)
- Kurban kesilir. (K2, K5, K41, K59, K89)
- Okunan sudan verilir. (K2, K6, K20, K43)
- Muska yaptırılır. (K3, K41, K59)
- Kilisenin anahtarı suya konur ardından o su konuşamayan çocuğa içirilir. (K98)
- Kilise anahtarı ağza koyulur. (K53)
- Yöredeki Süryanilerce, konuşamayan çocuklara konuşmaları için kilisenin anahtarı verilir. Burada genelde Aynverd (Gülgöze) köyünde bulunan Mor Hadbşabo Kilisesi anahtarı çocuğun ağız içine koyulur. Yörede yaşayan Araplar yani Mhallemilerin de bu hastalık durumunun tedavisi için kilisenin düzeltici etkisine inanırlar. Hatta çoğu hastalıkların tedavisinin bazı kiliselerin etkisiyle iyileştirildiği inancı bulunmaktadır. (K9)
- Güzel konuşan ve herhangi bir rahatsızlığı olmayan bir büyük ya da çocuk tarafından hasta olan çocuğun ağzına tükürülür. (K60)
- Dayı tarafından yeğenlerinin ağzına topukla üç kez vurulur. (K60)
- Bülbülün dili yedirilir. (K74)
- Dil altındaki damara dokunulur. (K98)
- Kör olan bir insanın ayakkabısı o öldükten sonra alınır. Konuşamayan kişinin gözü bağlanır sonra alınan ayakkabı ağzının etrafında döndürülerek ayet ve dualar okunur. (K83)
- Dil altına iğne batırılıp alttan makas ile kesilir. (K62)

- Bülbül eti verilir. (K84)
- Dil altına b ld rc n yumurtası konur. (K72)
- Yöredeki Yezidilerce, çocuklarının dili açılıp konuşmaları için bölgedeki Meyraf Ziyaret yerine çocuklarıyla gidilir. Ziyaretin tepesine 50 cm civarında bir bez ba lanıp orada adak adanır ya da hayvan kesilip ba ışlanır. (K28)
- İnsanlara zulmetmiş birinden kaçırılan ekmek çocuğa yedirilir. (K3)

Değerlendirme

Midyat yöresinde konu amayan çocuklar için gerçekleştirilen uygulamalar genellikle dinsel, inançsal ve büyüsel özellikler taşımaktadır. Kilise ve cami kilit anahtarlarının su içine konularak içirilmesi veya camide kilitte bekleyen çocuğun camiden çıkan ilk kişi tarafından açtırılması pratikleri içeriğinde dinsel, ayin kökenli, demir k ltlerini⁷ barındırmasının yanı sıra bir taklit büyüsü olan analogik uygulamaları ihtiva etmektedir. Bu uygulamaların benzerine Anadolu'nun çeşitli yerlerinde rastlanılmasının yanı sıra bu pratikler yine çoğu bölgede yürüyemeyen çocuklar için yapılan köstek kesme uygulamasını da hatırlatmaktadır. Nitekim köstek kesmede halkın yaygın inancına göre yürümenin gecikmesi ya da y r yememenin ardında yatan unsur çocuğun aya ındaki soyut bir engel durumunda olan k stektir. Bu inançtan ötürü çocukların ayaklarına kolayca kopacak bir ip ba lanarak bu şekilde yürümesi ve yürüme sırasında da ipi koparması beklenir.  ocuk adımını attığı vakit ipi koparabilirse çocuğun rahatça y r yece i inancı vardır. Çocukların ayaklarına takılmış ip veya herhangi bir nesne ayaklardaki engel olarak düşünülmektedir. Çocuğun ayaklarına ip ba lanarak k ste in kesilmesi ayininin temelinde “benzerin benzerle yok edilmesi” fikrinden dolayı analogik tedavi yöntemi bulunmaktadır. Yürüyemeyen  ocuklar için yapılan ve adına gelenekselle miş olarak köstek kesme denen bu pratikler adı henüz konmasa da konu amayan çocuklar için de uygulanmaktadır. Zira orada da çocukların konu amamasında, a ızlarındaki engel kilit olarak tasavvur edilmekte ve bu nesne ile somutla tırılmaktadır. Konu amamanın ardında yatan sembolik kilit engeli de dini inançtan süzülen kilise veya cami anahtarı ile açılmak suretiyle engelin yok edilerek dilin açılması şeklinde değerlendirilmektedir. Söz konusu bu pratiklerde “benzer benzeri yaratır” ilkesinden hareketle analogik, dinsel ve büyüsel kökenli uygulamalar bir arada gözlemlenmektedir. Diğer uygulamalardan “Bülbül etinin, dilinin

⁷ Demir kültü için bkz. : ayak ağrısı.

yedirilmesi” pratikleri güzel sesi ile meşhur kuşun özelliklerinin çocuğa geçeceği inancından dolayı yine analogik tedavi yöntemi ile ilgilidir.

“Hastalık durumunun tedavisi için kilisenin düzeltici etkisine inanılıp ziyaret edilmesi ve Yezilerin bölgedeki Meyraf Ziyaret yerine gidip orada adak adamları, bez bağlamaları” ocak kültürünün hastalık iyileştiren kilise ve türbeler ile ilişkili olduğunu ve iç içe geçtiğini göstermektedir. Nitekim yöredeki kimi insanların sosyal ve tıbbî yaşamında bazı kiliselerin hastalıkların tedavisine iyi geldiğine inanılırdı. Bu sebeple halk tarafından kiliseler ziyaret edilirdi. Hangi kilise hangi hastalığa iyi geliyorsa kişi hastalığının türüne göre oraya gidip ziyarette bulunurdu. Bu pratikler esnasında adaklar adanır, kurban kesilir, dileklerinin gerçekleşmesi için zaman zaman da kiliselerin kapıları ve eşikleri öpülürdü. Yöredeki gayrimüslim halkın inanç sisteminde yer alan kilise ve tedavi edici dua metinlerinden yararlanmak için kimi zaman Müslüman komşu halk da kiliseye başvuruyordu. Bu gibi durumlarda duaların hazırlanıp yazılmasında papazlar veya işin ehli olan kişiler rol almaktaydı. Yazılan bu dua kâğıtlarının çoğu vakit akan bir suya atılması yoluyla hastalığın olumsuz etkilerinin ortadan kalkacağına inanılmıştır.

“Dil altına iğne batırılıp alttan makas ile kesilmesi, dil altında bulunan bir damarın yırtılması ya da kesilmesi” parpılama yöntemi ile yörede en fazla uygulanan yöntemlerdendir. “Muska yaptırma, kurban kesme, cami ve kilise anahtarlarını ağza koyma, okunmuş su içme, konuşamayan kişinin gözünü bağlayıp ölmüş kör birinden alınan ayakkabıyla ağzının etrafında döndürüp ayet ve dualar okumanın temelinde dinsel ve inanca dayalı, büyüsel uygulamalar yer almaktadır. Ayrıca “Dayının konuşamayan yeğenlerinin ağzına topuğuyla üç kez vurur.” pratiği de esasında çocuğun konuşmasına engel olduğuna inanılan kötü, kara iyeleri korkutmak, kaçırmak ve böylelikle dilin açılmasını sağlamak amacıyladır.

“Güzel konuşan ve herhangi bir rahatsızlığı olmayan bir büyük ya da çocuk, hasta olan çocuğun ağzına tükürür.” uygulamasında büyüsel tedavi yöntemi ve halk hikâyelerindeki tükürükle iyileştirme motifi kullanılmıştır. Bu motif hikâyelerde çeşitli hastalıkların sağaltımında kullanılmıştır. “Kirmanşah Hikâyesi”nde dervişin ağzında oluşan barın yaraya sürülmesiyle tedavi gerçekleşmektedir. “Yusuf ile Züleyha” hikâyesinde üzüntü ve ağlamaktan gözleri kör olan Züleyha elindeki putu kırarak kibleye dönüp Allah’a dua eder. Ardından Hz. Hızır gelerek ağzının barını Züleyha’nın gözlerine sürerek onu iyileştirir. Kör olan gözün ağız barıyla açılması motifine Hristiyanlık anlatılarında da rastlanmaktadır. Markos İncili’nde Hz. İsa Celile Gölü’ne

gittiğinde yanına onu iyileştirmesi için sağır ve konuşma sorunu olan birini getirirler. Hz. İsa da adamın kulağına parmaklarını sokar, sonra da parmaklarına tükürüp onun diline dokundurarak hem kulaklarını hem de dilini açarak onu iyileştirir (Dağı, 2013: 146-147). Dolayısıyla bu bağlamdan bakıldığında tükürük ile iyileştirme motifinin kökünün Hristiyanlık anlatılarına değin uzandığı görülmektedir.

Kilise veya cami kilit anahtarlarının su içine konularak içirilmesi pratiği ayrıca su kültüne örnektir. Doğa kültürleri arasında su ve yer kültürü en ön taraflarda kendilerine yer bulmaktadır. Suyu kutsiyet atfedilmesindeki en önemli etken kozmosun suyla başlayıp suyla bitmesinden kaynaklıdır. Evrenin yaratılışıyla ilgili olarak Altay Türklerinin efsanelerinde "İlk önce sadece su vardı; ay, güneş, gök ve yer yoktu" (İnan, 2006: 14) ifadesine rastlanmaktadır. Balık ya da insan olarak hayal edilen su ruhları, suların sahibi ve hâkimi kabul edilmiş; onlara bu sebeple de su iyesi denmiştir.

Altaylılarda, insanları yaratıp onları kötü varlıklardan koruyan yer-su tanrılarıdır. Bu ruhlar; sağlık verir, hayvanların çoğalmasında etkili rol oynar ve kötü ruhların kötülüklerini engeller ancak kendilerine saygı duymayanları da hasta edip cezalandırırlar. Su; aynı anda hem duyan, evlenen hem de çocuk ile aileye haiz, hizmetinde kimi gizil kuvvetleri bulunduran, muhafaza edici bir iye olarak kabul edilmiş; eski Türk inançlarında kutsallaştırılmıştır. (İnan, 2000: 50-51).

Eski Türk inançlarında yer-su ruhları merhamet sahibi ve koruyucu ruhlar olduklarından, kutsal su kavramı içine ırmak, pınar, dere ve bütün akıntılı sular girmektedir. Bunlar dinsel ve sihirsel uygulamalarda, töre ve inanmalarda mühim bir vasıta durumundadır (Örnek, 1995: 103-104).

Türkler her bir göl, ırmak veya pınarın farklı bir iyesi bulunduğu inancını taşırlar, suya kutsallık yükleyerek onları mutlu kılmak adına onlara süci (şarap) sunarlar. Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde, özellikle de ziyaretgâhların ya da mukaddes ağaçların çevresindeki suların rahatsızlıkları iyileştireceğine; kişilere şans getireceğine; türlü sıkıntıları savacağına; ev halkına sıhhat, bolluk ile huzur getireceğine inanılır (Kalafat, 1999: 50).

Öldükten sonra sihirli ve kutsal bir kuvvet aracı durumundaki ab-ı hayat ile yeniden canlanma motifleri Anadolu ve Altay masallarında çoktur. Ab-ı hayatın, kimi Altay efsanelerinde uzayın 12. katına değin yükselen Dünya Dağı'nın üzerindeki kayın ağacı ve bunun altındaki kutsal çukurda yer aldığı ifade edilirdi. Yine bunun başında mukaddes ruh olarak bir bekçi bulunmaktaydı. Ab-ı hayat ölüleri diriltip hastaları tedavi ettiği gibi yaşlıları da gençleştirirdi (Ögel, 1993: I/106-107). Sular; mitik

dönemlerde kendisine hürmet gösterilen, adaklar yollanan iye iken belirli bir vaktin ardından şifa kaynağı bir öge durumuna gelmiştir.

Yakup Han Manas destanında, hatununun kısır kalmasının nedenleri arasında “Mübarek pınarlar yanında gecelemiyor” sözünü kullanmıştır. Buna benzer şekilde Kırgız-Kazak geleneklerinde, kadınlar kısır olduğu vakit; yalnız başına yetişen bir ağaç, kutlu pınar kenarında ya da bir kuyu başında geceledikleri, kurban keserek türlü adaklar sundukları ifade edilir. Aynı biçimde Molla Gazi Hoca tarafından Kırgız-Kazakların geleneklerinden, “Kadınları kısırlaşırsa sahrada yalnız başına yetişen bir ağaç, su ya da bir pınar (kuyu) yanında koyun kesip geceledikleri” şeklinde anlatılır (İnan, 2000: 168; İnan, 1998: II/258).

Türklerin eski inanmalarında yer alan su kültü, mevcudiyetini günümüzde hâlâ sürdürmektedir. Türkler, yaşadıkları yerlerde bir sıkıntı ve zorlukla karşılaşmaları hâlinde su kültürüne dayalı ritüelleri gözler önüne sermektedirler. Kutsal su Türklerde çoğu vakit dualara dönüş yapan, onlara yardım eden motiflerle karşımıza çıkmaktadır. Suyun Türklerin eski inanç sistemindeki göze çarpan bir başka özelliği de İslamiyet’in kabulünden sonra dinî bir kimliğe bürünerek devam etmiş olmasıdır. Su kaynakları; halk tababeti bağlamındaki ocak kültüründe kendisine çokça başvurulmuş, kimi hastalıkları tedavi edici bir öge durumuna gelmiştir. Bu sular genellikle yatır, türbe, ziyaretgâh çevresinde bulunabilmekle birlikte bir başına da benzer fonksiyonu sağlayabilmektedir.

Su kültürüne dayalı şekilde mukaddes olanla bütünleşme ve muhafaza sağlama çoğu vakit bedene sürülen ya da içilen su aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Söz konusu bu su kaynakları kutsallıklarını kimi zaman bir baba, dede, veli ya da şehit ile irtibatından kimi zaman bir taş, ağaç, tepe yahut dağla bağlantısından kimi zaman da ağaç, mezar, tepe, taş unsurlarıyla beraber almaktadır. Anadolu’da bulunan mukaddes suların büyük bölümünden arzuda bulunmak gayesiyle yararlanılmasının yanında sular tedavi etme özelliği ile de ilgi görmektedir. Bununla birlikte nehirler veya bunların pınarlarıyla bağlantılı türlü inanışlar ile onları doğrulayan menkıbelere Anadolu’nun pek çok bölgesinde rastlanılmaktadır. Menkıbeler bu anlamda, kaynakların kutsallığını artırma noktasında büyük önem taşımaktadır (Oymak, 2010: 45).

Anadolu’da su kaynaklarının türbe yakınlarında olanlarının kutsal olduğuna inanılır. Bundan dolayı bu su kaynağından alınan suyla yıkanılmasının ya da suyun içilmesinin kişide bulunan hastalıkları iyileştirmede etkili olacağına inanılır. Şifa dağıtıcı fonksiyonuyla karşımıza çıkan su kültü ile alakalı pratiklerin (yıkanmak, içmek, kurban sunmak, yiyecek-içecek ve para saçmak vb. şekillerde) genellikle su

ruhlarına yakın olma, onlarla bütünleşme ve her türlü sorunları için onlardan yardım alma amaçları taşıdıkları bilinir (Oymak, 2010: 1).

2.3.5. Kurbağacık

Kurbağacık; çocuğun gelişmemesi, sıska, zayıf kalması durumudur. Midyat'ta kurbağacık için gerçekleştirilen pratikler şunlardır:

- İnek sütü içirilir. (K6, K67)
- Pirinç nişastası verilir. (K71, K76)
- Pekmez verilir. (K16, K57)
- Şeyhin yanına götürülüp okutulur. (K47)
- Kırmızı toprakla yıkatılır, dua edilir. (K70)
- Halk hekimi tarafından büyük bir tencerenin içine it kafatası konur ardından çocuk da oraya konularak eline su dökülür. Sonra kafatası ile çocuk arasındaki su makasla kesilmeye çalışılır, bu sırada dua ve ayetler okunur. (K62)
- Kelle paça çorbası yedirilir. (K74)

Değerlendirme

Yörede söz konusu rahatsızlığa karşı çocuklara hayvan kökenli emler olan süt ile kelle paça çorbası; bitki kökenli emlerden ise pirinç nişastası, pekmez gibi ürünlerin verilmesindeki temel amaç gelişmeyen çocukların kemik yapılarını güçlendirme ve kilo almalarını sağlamaktır. Bunlar yörede gözlemlenen gerçekçi tedavi yöntemleri olurken söz konusu pratiklerin dışında dinsel ve büyüsel özellikleri içinde taşıyan; çocuğun şeyh tarafından okunması, çocuğun kırmızı toprakla yıkanması ve dua edilmesi, köpek kafatası ile aynı tencere içine konan çocuğun eline su döküldükten sonra kafatası ile çocuk arasındaki suyun sembolik olarak makasla kesilmesi ve bu esnada duaların okunması uygulamaları gözlemlenen diğer tedavi yöntemleridir. Dinsel ve büyüsel uygulamaların yer aldığı bu pratiklerin temelinde toprak kültü⁸ ile köpek kültü⁹ bulunmaktadır. Köpek, Türk mitolojisinde başlangıçta tanrının görevlendirdiği bir hayvan olarak belirmektedir. Köpek insanlara yardım etmek ve onları muhafaza

⁸ Toprak kültü için bkz. : göz perdesi, kızarıklık, kuduz.

⁹ Köpek kültü için ayrıca bkz. : aydaş.

etmekle vazifelendirilmiştir. Fakat daha sonraları köpeğin şeytanın yalanlarına kanması, bekçilik görevini ifa edemez hâle gelmesi neticesinde köpek tanrının ilgi ve sevgisinden mahrum kalarak katından çıkartılmıştır. Köpek ile kurt eski mitik düşüncede benzer çağrışımlarla yer almış, zaman zaman da birbirlerinin yerine geçmiştir. Kimi Batılı araştırmacılar Türklerin bir köpeğin öncülüğünde Ön Asya'ya geçtiklerini ileri sürmekteydiler. Bu algıda muhtemelen köpeğin kurtla karıştırılmış olması yatmaktadır. Zira bu durum Türkçe dokümanlarla ortaya konulmuştur (Roux 2011: 87). Uygulanan yöntemlerden toprak ve dua birlikteliğinin benzerine Mersin'de rastlanılmaktadır. “Yemeyen, içmeyen, zayıf, yediğini kusan, ishal çocuklara yörede “kıyık” veya “kıyılık” olmuş derler ve kıyık ocağına götürülerek iyileştirilmeye çalışılır. Kıyık olmuş çocuk, yaşlı, uğurlu ağaçların kökünden üç çarşamba, İhlâs okunarak geçirilir. Mezarlıktan alınan toprak suya katılır, çocuk bu su ile çimdirilir.” (Sever, 2016: 197).

2.3.6. Pamukçuk

Pamukçuk, “Genellikle bebeklerde ağızda, sıklıkla yanak içinde veya dilde görülen bir çeşit mantar hastalığı, beyaz yara.” şeklinde ifade edilmektedir (sozluk.gov.tr). İnsan vücudunun normal yapısında birçok mantar türü ve bakteri bir denge dâhilinde bulunur. Ancak bu dengenin herhangi bir sebeple sarsılmasıyla mantar türleri ve bakteriler sayıca çoğalmaya, daha fazla artmaya başlayınca da enfeksiyon hastalıkları baş göstermeye başlar. Bir tür mantar hastalığı olan pamukçuk da bunlardan yalnızca birisidir. Hastalığın belirtileri arasında boğaz ile bademciklerde, yanakların içinde, dilin üzerinde ve diş etlerinde meydana gelen beyaz renkte katmanlar, ağızda kötü tat hissi, hafif kan akıntıları, yutkunma güçlüğü yer almaktadır (medicalpark.com.tr). Yörede pamukçuğa karşı uygulanan sağaltım yöntemleri şu şekildedir:

- Karbonatlı su, sirkeli su ile gargara yapılır. Bebekse pamukla bölge o su ile temizlenir. (K32, K48, K94, K98)
- Acı badem ezilip üstüne şeker koyulduktan sonra ağza sürülür. (K18, K36, K39, K43)

- Sumak ile tuzlu su karıştırılıp ağza sürülür, ağızda çalkalanır. (K5, K7, K38, K44)
- Tuzlu su ile gargara yapılır. (K45, K50, K80)
- Salça sürülür. (K25)
- Ağız su ve tülbentle temizlenir. (K18)
- Şeker konulur. (K22)
- Tükürükle temizlenir. (K94)

Değerlendirme

Hayat kalitesini olumsuz etkileyen ve ağız mantarı olarak da adlandırılan pamukçuk rahatsızlığı, her yaşta ortaya çıkabilen bir durum olmakla beraber genellikle bebeklik ya da erken çocukluk dönemi ile ileri yaşta görülen bir rahatsızlıktır. Pamukçuk hastalığının iyileştirilmesinde en çok bilinen ve yaygın bir biçimde tatbik edilen bitkisel sağaltım metodu karbonat ya da sirkenin suyla karıştırılıp gargarasının yapılması, tuzlu su ve sumaklı su gargarasının yapılması; hastanın bebek olması durumunda ise pamuk yardımıyla bölgenin temizlenmesidir. Ayrıca bölgeye acı bademin ezilip şekerle karışımının veya salça sürülmesi, tükürükle temizlenmesi uygulamaları yörede pamukçuğa karşı uygulanan diğer yöntemlerdir. Söz konusu pratiklerin esasında ağız yaralarına iyi gelen, ağız içindeki bakteri, mantar ve enfeksiyon oluşumunu engellemeye dönük uygulamalar olduğu bilinmektedir.

2.3.7. Sağımsızlık

Bebeğin annesini emmemesi durumu olarak ifade edilmektedir. Yörede sağımsızlığa karşı uygulanan yöntemler şunlardır:

- Bebek, süt anneye verilir ya da bebeğe hayvan sütü içirilir. (K10, K13, K22, K30, K51)
- Emmesi için üzerine pekmez koyulur. (K71, K82, K91, K97)
- Göğsün üzerine şeker sürülür. (K27, K30, K83)
- Şeker şerbeti içirilir, her gün banyo yaptırılır. (K17)
- Emene kadar şekerli su verilir. (K18)

Değerlendirme

Bebeğin annesini emmemesinin ardında pamukçuk hastalığı, burnun tıkalı olması nedeniyle bebeğin ağızdan nefes alıp vermesi, annenin tükettiği besinlerin sütün tadında değişiklik göstermesi, yanlış emzirme tekniği, emzirme saatlerinde değişiklik gibi (centralhospital.com) çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Yörede bu soruna karşı genellikle sütün tadını değiştirmeye yönelik olarak bebeğin süt anneye verilmesi ya da sütün tadının tatlı gelmesi adına şeker ya da pekmez ile tatlandırma pratikleri sergilendiği görülmektedir.

2.3.8. Suçiçeği

Suçiçeği, “Genellikle çocuklarda görülen döküntülü, bulaşıcı, salgın hastalık.” (sozluk.gov.tr) şeklinde tanımlanmaktadır. Hastalık virüs kaynaklı gelişmektedir. Damlacıkların soluma yoluyla insandan insana bulaşmasıyla yayılmaktadır. Bir defa bulaş olduktan sonra ömür boyunca bağışıklık kazanılmaktadır. Sulu döküntüler, döküntü anında yaşanan kaşıntılar görülen en genel belirtilerdir (medicalpark.com.tr). Suçiçeği aşısının uygulanmasıyla birlikte bu hastalığa bağlı olarak gelişen semptom ve vakalarda ciddi azalmalar oluşmuştur. Gelişen hastalıklar da hafif şekilde atlatılmaktadır. Her yerde olduğu gibi Midyat yöresinde de bu hastalığa karşı aşının varlığıyla ilintili olarak halk hekimliği tedavi yöntemlerine olan ihtiyacın gerekliliği azalmış ya da zamanla bilinen uygulamalar da unutulmuştur. Derlenen bazı uygulamalar şu şekildedir:

- Duş aldırılır. (K35)
- Vücut ısıtılır. (K60)

Değerlendirme

Suçiçeği hastalığı sağlıklı çocuklarda tedavi gerektirmediği için yörede buna karşı uygulanan yöntemler de sınırlılık göstermiştir. Hastalığa karşı duş aldırma ve vücudun ısıtılması gerektiği ifade edilmektedir. Bu yöntemlerden çocukların vücudunun sıcak tutulmaya çalışılmasındaki temel amaç esasında suçiçeğini engellemeye yönelik değildir. Tam tersine hastalığın bir an evvel tüm vücuda

yayılmasına neden olarak süreci hızlandırmaktır. Böylelikle birkaç gün içinde hastalığın kendi kendine geçmesi ve iyileşmesi beklenir.

2.3.9. Susalık

Susalık, su içmeyen veya su isteği olmayan çocuklarda görülen hastalık olarak ifade edilmektedir.

- Su içme dürtüsünü arttırmak için pekmez ya da ayran verilir. (K33, K95)
- Susatmayı tetikleyen gıdalar verilir. (K93)

Değerlendirme

Yörede bu tür bir hastalıkla ilgili uygulamaların çok sınırlı sayıda olması tarafımızca böylesi bir sorunun bölgede pek görülmediği ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Yörede susalık rahatsızlığı için su içme dürtüsünü ortaya çıkaracak ürünler, pekmez ve ayran tavsiye edilmektedir.

2.3.10. Yürüyemeyen Çocuklar

Anadolu coğrafyasında zamanında yürüyemeyen çocuklar için çeşitli uygulamalar yürütülmüştür. Bu uygulamaların büyük çoğunluğunu inançsal ve büyüsel işlemler oluşturmaktadır. Yürüyemeyen çocuklar türbelere götürülür, adaklar adanır, yemekler yedirilir ya da çeşitli karışımlardan teşekkül etmiş merhemler çocukların vücutlarına sürülürdü (Karakaş, 2005: 33). Midyat yöresinde de yürüyemeyen çocuklar için genel olarak benzer şekilde dinsel, büyüsel pratiklerin uygulandığı görülmektedir. Söz konusu pratikler şunlardır:

- Türbelere gidilir. (K3, K37, K43, K77, K88, K89)
- Muska yaptırılır. (K43, K63, K87, K88, K89, K104)
- Kurşun döktürülür. (K94, K95, K102)
- Kelle paça çorbası, kemik suyu gibi hayvansal gıdalar bolca tükettilerle kemik gelişiminin güçlendirilmesi sağlanır. (K11, K68)
- Çocuklar korkutulur ve şeyhlerin yanına götürülür. (K8)

- Eski usullerle yapılmış yürüteçlerle yürütülür. (K98)
- Ayakları toprağın altına gömülüp dua edilir. (K36)
- Baldan yapılmış şıma (ot ve baldan elde edilen karışım) eritilip suyla karıştırıldıktan sonra baştan aşağıya dökülür. (K39)
- Sağlıklı bir hayvanın boyun kemiği arasından su dökülür. Sağlıklı olan hayvanın sağlam organıyla temas eden su, hasta ve güçsüz olan çocuğun bacaklarına ve dizlerine dökülerek iyileşeceği inancı vardır. (K72)
- Büyükbaş hayvanların yanına koyularak onlardan korkup yürüyebileceğine inanılır. (K3)
- Yumurta kırılır ve kabuğunda kalan son sıvının da dizlere sürülmesinden belli bir süre sonra çocuğun yürüyeceğine inanılır. Bunun dışında boynunda sıkıntı olan çocuk için de hayvanın boynundaki kemik içinden su akıtılır, akıtılan o su da çocuğun boynuna akıtılır. Bir nevi temas büyüğü söz konusudur. (K24)

Değerlendirme

Yörede yürüyemeyen çocuklar için gerçekçi, geleneksel tedavi yöntemlerinin yanında ağırlıklı olarak dinsel, büyüsel ve inanca dayalı tedavi uygulamalarının varlığı dikkati çekmektedir. Nitekim bu bağlamda türbe ziyaretleri, muska yaptırma ve kurşun döktürme pratikleri yörede en çok uygulanan yöntemler olarak göze çarpmaktadır. Sağlıklı olan hayvanın sağlam organıyla temas eden suyun, hasta ve güçsüz olan çocuğun bacaklarına ve dizlerine dökülerek iyileşeceği pratiğinin temelinde göçürme¹⁰ tekniği ve suyun arınmayı sağlama düşüncesi, ayakların toprağın altına gömülüp dua edilmesi pratiğinde ise dinsel yöntemle birlikte toprak kültünün ve halk hikâyelerindeki toprakla¹¹ iyileştirmenin izleri bulunmaktadır. Ayrıca yumurtanın kırılıp dizlere sürülmesi pratiği de yumurtayı¹² mitolojik kökene götürmesi dolayısıyla dikkati çeken bir tedavi yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁰ Göçürme tekniği için bkz. : bel ağrısı, diş ağrısı.

¹¹ Toprak ile iyileştirme için bkz. : göz perdesi, kızarıklık, kuduz.

¹² Yumurta için bkz. : albasması, ayak ağrısı.

2.4. DERİ (CİLT) HASTALIKLARI

2.4.1. Alerji

Alerji; bazı yiyecek, koku, toz, ilaç vs. şeylere hastalık nispetinde verilen gereğinden fazla reaksiyon şeklinde ifade edilmektedir (sozluk.gov.tr.). Uygulanan bazı yöntemler şunlardır:

- Alerji olan yer tuzlu su veya sirkeli suyla silinir. (K103)
- Alerji öncesi 3-4 gün boyunca sürekli tüketilen aynı besin varsa artık onun tüketilmemesi önerilir. (K98)

Değerlendirme

Yörede alerjinin temel sebeplerinden birinin tüketilen besinlerle alakalı olduğu ifade edilmekte ve dolayısıyla alerjiye karşı korunmada tüketilen ürünlere dikkat edilmesi hususu ile bölgenin madensel kökenli ilaç olan tuzlu su ile temizlenmesi pratikleri gözlemlenmektedir.

2.4.2. Çıban

Çıban, “Vücudun herhangi bir yerinde oluşan ve çoğu, deride veya deri altında şişkinlik, kızartı, ağrı ve ateş ile kendini gösteren irin birikimi.” şeklinde tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr). Stafilokok ismindeki bakterilerin sebep olduğu enfeksiyonların meydana getirdiği cilt rahatsızlığıdır. Başlangıçta ufak bir sivilce şeklinde belirirken gittikçe büyüyerek kitle hâlini almaktadır. Fazla terleme, yağlı deriye sahip olma, kaşıntılı bir hastalık geçirme, alkol alma gibi etkenler çıbanın oluşumunu tetikleyen unsurlar olabilmektedir. Çıban vücudun herhangi bir yerinde oluşabilmektedir (medicalpark.com.tr). Yörede çıbanı geçirmek için uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Çıban çıkan yerin üzerine közlenmiş soğan konulur. (K23, K30, K44)
- Denize apse boşalana kadar sıkça girilir. (K93)
- Sarımsak dövülür, yaraya sürülür. (K67)
- Beyaz lokum elle ezilip uyumadan önce çıbanın üstüne bantlanır. Sabah uyanınca da çıkarılır. Böylelikle patlayıp iyileşmesi kolaylaşır. (K66)

- Kırk damar otu haşlanıp güllü lokum üzerine konulduktan sonra çıban çıkan yere sürülür. (K60)
- Pestil sürülür. (K60)
- Sıcak havlu koyulur. (K25)
- Çam ağacının yaprakları iyice ezilip krem haline getirildikten sonra sürülür. (K39)
- Armut suyu ile palamut suyu karıştırılıp içilir ve bölgeye sürülür. (K21)
- Amca oğluyla evlenen kişinin saçı sürülür. (K54)
- Zerdeçal tozu çıban çıkan yere sürülür. (K19)
- Çay ağacının yağı, 1 kaşık hakiki zeytin yağı ile karıştırılıp pamuk yardımı ile çıbanın üzerine sürülür. (K27)
- Çıban oluşan yer dağlanır. (K36)
- Çıbanlı yer kesilerek içindekiler akıtılır. (K45)
- Yaraya müdahale edilmeden kendiliğinden patlaması beklenir. (K47)
- Sıcak yeşil çay sürülür. (K80)
- Ilık su pamukla çıbana sürülür. (K49)
- Sıcak suyla pansuman yapılır. (K48)

Değerlendirme

Çıban yörede sıkça karşılaşılan bir cilt rahatsızlığıdır. Bilinen tedavi yöntemleri de buna bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Çıban çıkan yere közlenmiş soğan konması yörede en sık uygulanan tedavi şeklidir. Nitekim közlenmiş soğan, deri üzerinde yumuşatmayı sağlayarak çıban içinde yer alan iltihabı dışarı atmada etkili olmaktadır. Sarımsak, kırk damar otu, pestil, çam ağacı yaprakları, armut ile palamut suyu, zerdeçal, çay, zeytin yağı, yeşil çay çıban için kullanılan bitkisel malzemeler olurken denize girme ise denizin tuzlu ve çeşitli mineraller bulundurmasından dolayı kurutma ve mikrobu atmada etkili olan madensel kökenli tedavi yöntemidir. Çıban oluşan yerin dağlanması, çıbanın kesilip içinin akıtılması parpılama yöntemi ile aranan iyileşme pratikleridir. Çıban oluşan yere amcaoğlu ile evlenen kişinin saçının sürülmesi kültürel bir pratik olmakla birlikte, saçın eski Türk kültüründe büyüsel bir güce sahip olduğuna inanılırdı. Ayrıca bölgeye lokum sürme, ıslak ve ılık pamuk sürme, sıcak su ile pansuman yapma çıban için uygulanan diğer metotlardır.

2.4.3. Çil/Yüzdeki Lekeler

Vücudun herhangi bir yerinde genel olarak yüzdeki ciltte beliren herhangi bir iz şeklinde gözlemlenmektedir. Çokça cilt lekesi çeşidi olmakla birlikte bu lekeler çoğunlukla bir zarar teşkil etmemektedir. Daha çok estetik kaygılar taşımasından dolayı çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Ancak derideki kimi lekeler ise cilt kanseri veya diğer hastalıkların göstergesi durumunda olabilmektedir (medicalpark.com.tr). Yörede çil veya yüzde çıkan lekelerle karşı uygulanan pratikler şunlardır:

- Benler alınmaya çalışılmamalı, zorlanmamalı çünkü vücudun sigortasıdır. Aksi durum yapılırsa kansere çevirir. (K93)
- Türk kahvesi ılık suyla karıştırıp soğumaya bırakılır, ardından yüze sürülür. (K71)
- Aloe vera jeli lekenin olduğu yere sürülür. (K54)
- Limon çilin olduğu yere veya yüze sürülür. (K35)
- Yumurtanın akı yüze sürülür. (K35)
- Pirinç suyu çilin olduğu yere veya yüze sürülür. (K32)

Değerlendirme

Yörede cilt lekeleri için hücre yenileyici etkiye sahip olan aloe vera jeli; cildi canlandırma, ölü deriyi temizleme, sivilceyi kurutma, siyah noktaları geçirme özellikleriyle bilinen limon suyu; cildi sıkılaştırma, derinin temizlenmesini sağlama, sivilceleri azaltma ve akneleri engelleme gibi özellikleriyle yumurta akı; ölü derilerden arınma, cildi sıkılaştırma, gözenekleri temizleyerek ciltte oluşabilecek siyah nokta veya sivilceleri önlemede etkili olabilen kahvenin maske şeklinde yüze sürülmesi; cilde parlaklık verme, kırışıklıkları azaltma, gözenekleri temizleme gibi özellikleriyle de pirinç suyu kullanılmaktadır.

2.4.4. Deri Çatlaması

Alt deride yer alan bağ dokusu tabakasının fazlaca gerilmesi sebebiyle meydana gelmektedir. Deride dışarıdan fark edilecek düzeyde bir değişiklik sezilmektedir. Genellikle kadınlarda özellikle de hamilelik zamanlarında rastlanmaktadır. Alınan yoğun kilolar sonrası kilo verme, ergenliğe giriş ile birlikte vücut yapısında meydana gelen değişimler, hormon değişiklikleri, kullanılan bazı ilaçlar deri çatlaklarına

sebebiyet verebilmektedir (medicalpark.com.tr). Yörede deri çatlaklarına karşı uygulanan pratikler şu şekildedir:

- Patates suyu ve yumurta akı sürülür. (K19, K98)
- Limon suyu sürülür. (K19, K80)
- İnek sütünden yapılmış tereyağı çatlayan yere sürülür. (K81, K92)
- Yağ sürülür. (K95, K103)
- Vazelin sürülür. (K48, K97)
- Çatlayan yer, gece yatmadan önce temizce yıkanır; ardından bir poşet ya da naylonla sarılarak hava almayacak şekilde sabaha kadar bekletilir. Bu sayede çatlak yerin nemlenerek eski haline döneceğine inanılır. (K14)
- Kantaron yağı sürülür daha sonra sürülen yere poşet geçirilir. Bu işlem yaklaşık 10 gün boyunca akşamları yapılır. (K67)
- Kantaron otunun yağı ya da çayı tüketilir. Güneşte bekletilen yağ cilde sürülür. (K60)
- Yoğurt sürülür. (K1)
- Bal ve su karıştırılıp sürülür. (K23)
- Hayvan bezinden yapılan sabunlarla yıkanır. (K46)
- Kuyruk yağı sürülür. (K48)
- Çamur ya da kül sürülür. (K39)
- Örümcek ağı koyulur. (K96)
- Arap sabunu sürülür. (K55)
- Zeytin yağı sürülür. (K66)
- Kına sürülür. (K83)
- Tahta sabunu ile yıkanır. (K94)
- Çatlayan bölge sıcak suyun içine konulup ölmüş deri kesici bir aletle kesilir. (K91)
- Şeker peelingi yapılır. (K80)

Değerlendirme

Yörede deri çatlaması için bölgeye patates suyu, limon suyu, kantaron yağı, zeytin yağı gibi bitkisel kökenli malzemeler sürülmektedir. Hayvansal kökenli ilaçlardan ise yumurta akı, tereyağı, kuyruk yağı, yoğurt, bal ve örümcek ağı yer almaktadır. Örümcek ağının içeriğinde kaynak kişiden alınan bilgiye göre ezilen ya da

çatlayan deriyi onarma, akan kanı durdurma özelliğine sahip bir maddenin olduğu yönünde bilgi bulunmaktadır. Ağ doğrudan derinin üzerine konur ve ardından herhangi bir bezle bağlanarak tedavi süreci başlatılır. Ölü derinin sıcak suda bekletildikten sonra kesilmesi parpılama yöntemi ile yapılan pratiktir. Çatlayan derinin poşetle sarılıp gece boyunca bırakılıp nemlenmenin sağlanması, kına ve çeşitli sabunların sürülmesi geleneksel tedavi yöntemlerine örnektir. Ayrıca vazelin, çamur, kül sürme, şeker peelingi uygulamaları da yöredeki söz konusu diğer tedavi yöntemleridir. Yumurtanın beyazı içeriğindeki protein ve aminoasit sebebiyle derideki sorunları, deri hücrelerini onarma ve tedavide oldukça etkin rol oynamaktadır. Limon suyu, içeriğindeki asit nedeniyle deriyi yenileme görevi üstlenmekte, bununla birlikte cildin toparlanmasında etkili olmaktadır. Şeker, ciltteki ölü deriyi atar. Zeytinyağı, içeriğindeki antioksidan ve cildi besleyici unsurlar açısından oldukça zengin olduğundan çatlak tedavisinde kullanılıp çatlakları önleme ve gidermede etkilidir. Patates suyu ise içeriğindeki vitamin ve mineraller sayesinde cildin büyümesine, yenilenmesine ve onarılmasına katkı sağlamaktadır.

2.4.5. Egzama

Egzama, çeşitli etkenlerin neden olduğu yer yer kabuklaşma gösteren veziküller oluşması ve çoğu kez akıntı ile belirgin kaşıntılı deri yangısı şeklinde tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr). Her yaşta görülebilen egzama; çeşitli kozmetik ürünleri veya kimyasal madde (parfüm, şampuan, deterjan), kimi metallere veya bitki ve hayvanlara temas etme, güneş ışınları, alerji, stres, bazı yiyecek çeşitlerinin yenmesi gibi etkenler nedeniyle ortaya çıkabilmektedir (medicalpark.com.tr). Ciddi bir sorun olarak görülme de kişiler estetik kaygılarla bu cilt hastalığına karşı çeşitli pratikler geliştirmişlerdir. Midyat yöresinde egzamaya karşı uygulanan tedavi yöntemleri şu şekildedir:

- Sirke veya tuzlu su ile o bölge temizlenir. (K8, K15, K21, K23)
- Melengiç sabunu ile yıkanır. (K46, K49, K94)
- Suyun içine dualar okunarak üflenir. Ardından okunan su ya içilir ya da onunla yıkanılır. (K41, K77, K108)
- Üstüne tükürülür. (K37, K44)

- Salatalık sürülür. (K19, K80)
- Ilık suyla yıkanır. (K91, K102)
- Tuzlu okunmuş kına sürülür. (K11)
- Bıttım sabunu ile yıkanır. (K67)
- Dut yaprağı kaynatılıp suyu sürülür. (K60)
- Dutun suyu sürülür. (K60))
- Tılsımlı kişilerin tükürüğü çarşamba günleri sürülür. (K35)
- Beyaz dut verilir. (K98)
- Soğuk su ile yıkanır. (K57)
- Kül sürülür. (K35)
- Yoğurt sürülür. (K75)
- Aloe vera kullanılır. (K80)
- Hindistan cevizi veya yağı sürülür. (K52)
- Kolonya ya da su dökülür. (K48)

Değerlendirme

İlçede egzamaya karşı sirke veya tuzlu su ile bölgenin temizlenmesi, melengiç sabunu ile yıkanılması en sık uygulanan tedavi yöntemleridir. Bunların yanı sıra suyun içine dualar okunarak üflenmesi, o suyun içilmesi veya onunla yıkanılması, okunmuş tuzlu kınanın sürülmesi, kimi kişilerin tükürüğünün çarşamba günleri sürülmesi uygulamaları yöredeki ocak kültürüne bağlı aranan tedavi yöntemleridir. Egzamaya karşı halkın gerçekleştirdiği geleneksel pratiklerine ek olarak çoklukla dinî ve sihrî metotların da hastalığın sağaltımında fayda sağladığına kanaat getirilmektedir. Bundan dolayı yöre insanı bu tür sorunlar üzerine zaman zaman ocaklı kişilere başvurmaktadır.

"Ocak" kavramı Anadolu'da halk tababeti bağlamında "tedavi ocağı" şeklinde adlandırılan ve dabaz, sarılık, temriye gibi türlü hastalıkları iyileştiren kişi ya da aileler olarak bilinmektedir. Tedavi ocaklarında sistem çoğunlukla babadan oğula ya da aynı sülaleden birine el verme biçiminde devam ettirilmektedir (Ekici ve Öger, 2007: 1364). "Aile ocağı"nın türlü hastalıkları iyileştirerek tedavi ocaklarında mühim bir rol teşkil ettiği görülmektedir. Anadolu'da tedavi ocaklarının pek çoğu, sağaltım pratiklerini "aile ocağı" etrafında icra etmektedir. Tedavi işlemi bazen doğrudan ocaktaki ateşle, bazen ocakta saç ayağı yerine kullanılan taş, bazen ocaktaki kül, bazen de kömürle yapılabilmektedir. Her halükârda evde ateşin yakıldığı "aile ocağı" ile bağlantısı olan

bir nesne üzerinden tedavinin yapıldığı görülmektedir (Ekici ve Öger, 2007:1365). Türkiye'de hem ateş yakılan yer olan ocağa hem tedavi yapan kişi veya aileye hem de soylu aileleri ifade eden ocağa büyük bir kutsiyet atfedildiği ve saygı duyulduğu görülmektedir. Ateş, Türk kültürünün meydana gelmesinde öncü bir fonksiyon üstlenmiş ardından da ateşin yakıldığı yer olan ocak ile bunların hamisi olan atalar önemli görülerek söz konusu unsurlar zamanla çevrelerindeki çeşitli pratiklerle beraber birer kült haline gelmiştir. Hastalıkları, değişik metotlarla sağaltma gücüne haiz olduğuna kanaat edilen kişi ya da kişiler vardır ki bunlara genellikle “ocak” veya “ocaklı” dendiği gibi kimi yerlerde de “urasa” ismi verilmektedir (Ekici ve Öger, 2007: 1366). Halk arasında hekimlik görevini üstlenen kişi ile ailesine “ocaklı” denmektedir. Her bir ocağın hastalık tedavisi sarılık ocağı, sıtma ocağı, kuduz ocağı vs. gibi ayrıdır. Ocak denince ilk olarak belirli bir hastalıkla uğraşan aile ifadesi akılda canlanmaktadır. Bu ailede hastalıkları tedavi eden aile bireylerine ocaklı denilmektedir. Bu ocaklılar hastalıkları iyileştirme gücünü ailesinden kan bağıyla almaktadır. Bundan dolayı bu kişilerin herhangi bir eğitim veya öğrenim safhasına ihtiyacı bulunmamaktadır. Herhangi bir ocaklının soyundan gelmek yeterli görülmüştür (Acıpayamlı, 1968: 5). Türlü iyileştirme yeteneğine sahip olan bu kişiler, yeteneklerini farklı yollarla kazanmaktadırlar. Ocaklı olmanın usulleri arasında en sık ocaklı sulbünden gelme ve el alma/el verme olurken bunları yetenekli olma, bir hayvanı öldürme veya rüya yoluyla edinme şeklindeki ölçütler takip etmektedir (Ateş, 2015: 91). İslamiyet’le birlikte zamanla İslâmî bir hüviyet de yüklenen bu kişiler uyguladıkları tedavi pratiklerine bu durumla ilintili olarak dini terimleri de katmışlardır. Kamlar, ayin sırasında tedavinin etkisini arttırmak amacıyla çeşitli dinî kelime, söz ve dualar okumuşlardır. Bununla birlikte yaptıkları işin kutsallığını arttırmak adına kimi efsaneler ile bu süreci takviye etmişlerdir (Ateş, 2015: 13).

2.4.6. Kaşıntı

Kaşıntı; deri hastalıkları (cilt kuruluğu, egzama, uyuz), iç hastalıkları (böbrek yetmezliği, siroz, sarılık), alerji, kimi ilaçların yan etkilerine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (medicalpark.com.tr). Yörede kaşıntı için yapılan bazı uygulamalar şu şekildedir:

- Çarşamba günleri külün içine tükürülür ve ardından o kül kaşınan bölgeye konur. (K79)
- Sıcak su banyosu yapılmamalı çünkü deri altına girer kaşınır, ılık su ile yapılmalıdır. (K49)
- Kaşımamak gerekir çünkü egzamaya neden olur. (K93)
- Sirke ile bölge temizlenir. (K60)

Değerlendirme

Kaşıntıya karşı yörede bölgeye sirke sürme, sıkça banyo yapma, bölgenin kaşınmaması çünkü kaşıntının şiddetini arttırarak egzamaya sebebiyet verdiği düşüncesi, çarşamba günleri külün içine tükürülüp karıştırıldıktan sonra bölgeye sürülmesi anlayışları söz konusudur ki burada günlerden çarşambanın tercih ediliyor olması dikkati çekmektedir. Ortadoğu'nun bazı yerlerinde Çarşema Sor adındaki bayram yılbaşı (Serê Salê) bayramı olarak da bilinmekte, tarihsel olarak kökeni ise çok eski zamanlara dayanmaktadır. Yezidilerde kutsal görülen Melek Tavus (Tawisî Melek), 13 Nisan'dan sonra gelen ilk çarşamba günü kutlanır (Çifçi, 2019: 56). Midyat; İslam, Hristiyan ve Ezidilik dinlerinin buluşma noktası olarak kabul edilmektedir. Zira yöre; çeşitli dil ve dine mensup insanların bulunması sebebiyle hoşgörü, dil ve dinler kenti olarak anılmaktadır. Bölgede yaşayan insanlar her ne kadar öz kültürlerini koruyup yaşatsalar da bu insanların zaman zaman birbirlerinden kültür, inanç bağlamında etkilenmeleri, kelime alışverişinde bulunmaları her toplukta olduğu gibi burada da beklenen, doğal bir gelişmedir. Küle tükürülüp külün kaşınan yere sürülmesi için çarşamba gününün seçilmesindeki amaç kanımızca diğer etnik unsurlarca bu günün kutsal kabul edilmesi inancı ve/veya düşünce yapısının zamanla yöredeki diğer etnik gruplara da geçmesinden kaynaklı olabileceğidir.

2.4.7. Kızarıklık

Kızarıklık genelde derinin kuruması sebebiyle oluşmaktadır. Bunun yanı sıra güneş ışığına fazlaca maruz kalmak, az su içmek, hijyene dikkat etmemek, çok sıcak suyla yıkanmak gibi etmenler de kızarıklık sebebi olabilmektedir. Kızarıklıkla birlikte çatlama, kaşınma, pullanma, kuruma gibi belirtiler gözlemlenmektedir. Midyat yöresinde kızarıklık için uygulanan pratikler şunlardır:

- Yoğurt sürülür. (K1, K6, K27, K33, K71)
- Koyunun kuyruk yağı ve arpa iyice kızartıldıktan sonra kızarıklığın olduğu yere sürülür. (K86)
- Kül sürülür. (K95)
- Tuzlu su sürülür. (K92)
- Bölgeye tükürülür. (K11)
- Halk hekimi tükürüğü ve toprak karıştırılıp bölgeye sürülür. (K98)
- Zeytin yağı sürülür. (K56)
- Salça sürülür. (K58)
- Domates sürülür. (K13)
- Soğuk su ile yıkanır. (K96)
- Aloe vera jel kullanılır. (K38)
- Yeşil çay sürülür. (K80)

Değerlendirme

Kızarıklığa karşı en çok hayvansal kökenli ürün olan yoğurdun sürülmesi pratiği göze çarpmaktadır. Kül, tuz sürme, soğuk su madensel kökenli ürünler olurken zeytin yağı, salça, domates, yeşil çay sürme uygulamaları da bitkisel kökenli ilaçlar olarak kullanılmaktadır. Ayrıca kuyruk yağı ile arpanın kızartıldıktan sonra sürülmesi pratiğinde de karma kökenli tedavi yöntemi söz konusudur. Toprak ile tükürüğün karıştırılıp sürülmesi uygulaması dikkati çeken pratiktir. Tarihsel dönem içerisinde pek çok din ve kültürde kutsal kabul edilen toprak anasır-ı erbaa olarak ifade edilen dörtlü ögeden biridir. Türkler tarafından anasır-ı erbaa; ateş, su, toprak, ağaç biçiminde dört bazı zamanlar ateş, su, toprak, ağaç ile rüzgâr yahut ateş, su, toprak, ağaç ile demir biçiminde sayısı beşi bulabilen ögeler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Varoluşun temelini meydana getirdiği düşünülen su, ateş ve havanın yanı sıra toprak; Türklerce ıduk yer-sub fikri bağlamında mukaddes sayılmıştır. Toprak; Türk mitik düşünce sisteminde bereket ile bolluğun esası, içerisinde canlıları ihtiva eden, koruyan, besleyen bir hayat alanı olarak görüldüğünden ana şeklinde değerlendirilerek “toprak ana”, “yer ana” kavramlarıyla ifade edilmiş ve canlı bir varlık biçiminde düşünülmüştür. Ayrıca eski dönemlerden beri Türkler tarafından kutsiyet atfedilen toprak; ayrıca bir ilaç, şifa aracı, bir tedavi kaynağı şeklinde değerlendirilerek kendisinden yararlanılan bir unsur

olmuştur. Günümüzde Anadolu halk hekimliği bağlamında çeşitli hastalıkların tedavisinde ocaklıların veya kimi insanların özellikle ziyaretgâhlardan, türbe çevresinde teşekkül eden inanç ve pratiklerde ise mukaddes mekânların toprağından faydalanmaları söz konusudur (Ocak, 2002: 239; Tek, 2018: 189). Maden kökenli ilaçlar arasında değerlendirilebilecek olan toprak, bazı halk tababeti tedavi pratiklerinde kendisinden faydalanılan mühim bir şifa aracı olarak önümüzde durmaktadır. Toprak aynı zamanda insanlar için kutsal, halk tababetinde de bir güç vasıtası şeklinde kabul edilmiştir. Toprak; sağaltım pratiklerinde yalnız biçimde kullanılmakla beraber kül, un, su, yoğurt, tükürük, zeytinyağı, tuz, hayvan kanı vb. nesnelerle karıştırılmak suretiyle kendisinden istifade edilen bir öge olmuştur (Tek, 2018: 191).

2.4.8. Mantar

Mantar; vücudun değişik yerlerindeki kaşıntı ve deri dökülmeleri şeklinde ifade edilmektedir. En fazla ayak, tırnak, saç, kasık bölgelerinde meydana gelmektedir. Bulaşıcı enfeksiyon hastalıklarından olan mantar en yaygın deri hastalıklarındandır. Zamanla vücudun başka bölgelerine de yayılabilmektedir. Çok sıcak ve nemli ortamlarda bulunmak, sıkça terlemek, hasta hayvanlara temas etmek, dar kıyafetler giymek, kişisel eşyaları ortak kullanmak, temizliğe dikkat etmemek, cildi yeterli şekilde kuru tutmamak mantarın oluşmasına neden olan unsurlardır. Mantar; ciltte kaşıntı, kızarma, dökülme gibi belirtiler göstermektedir. Midyat'ta mantar rahatsızlığına karşı uygulanan pratikler şunlardır:

- Tükürük yoluyla iyileştirilir. (K39, K45, K48)
- Kül, yumurta ve tuz karıştırılıp sürülür ya da tuzlu su dökülür. (K16, K82)
- Okutulmuş kına sürülür. (K48, K95)
- Elma sirkesi sürülür. (K17, K83)
- Hacamat yapılır. (K67)
- Ayak kuru tutulur. (K60)
- Ayak parmakları arasına şeker konur. (K35)
- Kuru dut kürü uygulanır. (K32)
- Dırh (dikenli çalı) dikenini yakılır sonrasında yanan kısımdan öz suyu çıkar. Bu su mantarlı kısma sürülür. (K60)

- Şeyhin yanına gidilir, onun tükürüğü kül ve taze yumurta ile karıştırılıp üzerine sürülür. (K33)
- Sarımsak sürülür. (K25)
- Madeni su, yer altı sularına, sıcak ve şifalı sulara girilir. (K53)

Değerlendirme

Halk arasında mantarın genellikle ayakların uzun süre ayakkabıda kalmasından dolayı da ortaya çıktığı düşünülmektedir. Mantar hastalığının tedavisinde diğer cilt hastalıklarında olduğu gibi gerçekçi tedavi yöntemlerinin yanı sıra dinsel-büyüsel uygulamalar da geçerliliğini sürdürmektedir. Bunlardan okutulmuş kına sürülmesi pratiği dinsel tedavi yöntemi olarak kullanılırken ayrıca diğer tüm cilt hastalıklarının tedavisinde kullanılan ürünlerin yine mantarla ortak özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bunlardan büyüsel tedavi yöntemi olarak kullanılan ve yine halk hikâyelerinde zaman zaman karşımıza çıkan tükürükle¹³ iyileştirme motifinin varlığı; kül, yumurta ve tuzun karıştırılıp sürülmesi yörede kendini sıklıkla gösteren tedavi metotlarıdır. Yumurta; derinin temizlenmesini sağlama, akneleri engelleme gibi özellikleriyle birlikte ciltteki kusurları onarma ve iyileştirmede oldukça etkili olmaktadır. Sarımsak, sürüldüğü dokuda hücre yenilenmesine yardım eden; ölü, hasarlı dokunun atılmasını kolaylaştıran antiseptik bir em olarak kullanılırken elma sirkesi yenileyici ve onarıcı gücü sayesinde cilt hastalıklarının tedavisinde başvurulana malzemelerdendir.

2.4.9. Nasır (Deri Kalınlaşması)

Nasırlar; ayağında kemik çıkıntısı, parmaklarda ise şekil bozuklukları bulunan kişilerde ayakkabının bu çıkıntılar üzerinde yarattığı baskı sonucu meydana gelen bir cilt sorunudur. Cildin katılaşmasına bağlı olarak ağrı verici bir deri kabartısı şeklinde belirti göstermektedir. Yürüme esnasında veya ayakkabı içerisindeki konfor durumunu olumsuz etkilemektedir. Ayaklarla uyumlu olmayan, ayak sağlığını olumsuz etkileyen, topuklu ayakkabıların giyilmesi nasırın oluşumunu tetikleyen etmenlerdir. Ayrıca gün içinde uzun müddet ayakların ayakkabı içinde kalması, ayakların terlemesi, çıplak ayakla uzun süre yürümeyle ilintili olarak ayakta sürtünme ve kurumanın etkisiyle de

¹³ Tükürük ile iyileştirme motifi için bkz. : konuşamayan çocuklar.

nasır oluşumu mümkün olabilmektedir. Yörede nasıra karşı uygulanan tedavi yöntemleri şu şekildedir:

- Nasır olan yerler kesilip temizlenir. (K67, K83)
- Arpa üzerine okunur. (K7, K93)
- Papatya suyu sürülür. (K18, K71)
- Zeytin yağı sürülür. (K67)
- Akşamları kantaron yağı sürülür ve poşet geçirilir. (K67)
- Soğan ateş üzerinde pişirildikten sonra üzerine konulur. (K11)
- Domates ikiye bölünerek nasırın üzerine konulur, bir müddet sonra nasır düşer. (K75)
- Örümcek ağı konur. (K90)
- Bölge sıkça sıcak suyla yıkanır. (K1)
- Domates kabuğu sürülür. (K62)
- Gül yağı sürülür. (K23)
- Zımpara taşı kullanılır. (K36)
- Patates konur. (K43)
- İncir yaprağı sürüp toprağın altına konur. (K94)
- Sıcak suyun içinde bekletilip daha sonra kesici bir aletle nasırlı olan yer haftada 1 kez kesilir. (K49)
- Limon suyu sürülür. (K48)

Değerlendirme

Yörede nasırı iyileştirme adına uygulanan metotların çeşitlilik gösterdiği ve geleneksel tedavi yöntemlerinin sürdüğü anlaşılmaktadır. Söz konusu pratiklerden nasırın olduğu yerin kesilerek veya zımpara ile temizlenmesinde parpılama; papatya suyu, zeytin yağı, kantaron yağı, gül yağı, soğan, domates, patates, incir yaprağı, limon suyu bitki kökenli em; ilginç ve diğer yörelerden farklı bir yöntem arz eden örümcek ağının sürülmesi hayvan kökenli em; sıcak su maden kökenli em; arpa üzerine okumada ise dinsel ve büyüsel tedavi yöntemi kullanılmıştır. Limon, domates gibi ürünlerin içeriğinde bol miktarda asit bulunduğu için söz konusu bu tür doğal besinlerden elde edilebilen bu asitler nasırın kimyasal reaksiyonla parçalanmasını sağlamaktadır. Kullanılan malzeme ve tedavi yöntemlerinin genel olarak ortak özelliği nasırlı yerden

iltihabı atma ve hastalıklı bölgenin kazınıp ölü deriyi ortadan kaldırma vasfına sahip olması yönündedir.

2.4.10. Pişik

Vücudun havasız kalan yerlerinin çeşitli sebeplerle ıslak ya da nemli olması neticesinde meydana gelen cilt hastalığına pişik denmektedir. Pişik, cildin sağlıklı yapısının tahrip olarak iltihaplanmasıyla neticelenen kızarıklık ve döküntü hâlidir. Çoğunlukla bebeklerin idrar çıkarmasıyla ilintili olduğu için bebek bezinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Bebeklerin yanı sıra diğer yaş aralığındaki bireylerin de vücutlarının herhangi bir yerinde derinin uzunca müddet ıslak bulunmasından enfeksiyonların oluşup idrar, dışkı, ter gibi unsurlarla gelişmesi ve bölgenin de havasız kalması, bebek bezi ya da giysilerle sıkı teması sonucu pişikler meydana gelmektedir (medicana.com.tr). Yörede pişiği iyileştirmek için uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Kırmızı toprak hamur hâline getirildikten sonra sürülür. Bu toprağın mikropları öldürme özelliği vardır. (K6, K15, K17, K27, K36, K48, K80, K94)
- Pudra serpilir. (K32, K48, K70, K76, K80)
- Dağlarda, taşlarda oluşan kınalar ezildikten sonra pişik olan yere sülür. (K19, K23)
- Zeytin yağı sürülür. (K39, K43)
- Kantaron yağı, kremi sürülür. (K35, K60)
- Kaya yosunu sürülür. (K60)
- Buz konulup bol su ile yıkanır. (K47)
- Tereyağı sürülür. (K92)
- Yumurta beyazı sürülür. (K93)

Değerlendirme

Yörede pişik için en fazla maden kökenli em olarak kırmızı toprağın hamur hâline getirilip sürülmesi pratiği uygulanmaktadır. Toprağın yörede tercih edilmesindeki etkenlerden biri mikropları öldürme özelliğinin olduğunun söylenmesidir. Ayrıca bir diğer amaç pişiğin nedenlerinden olan, bebeğin idrarını yaptıktan sonra uzun bir müddet ıslak kalan bölgeyi toprak marifetiyle bedeninin idrarla

temasını engellemektir. Pişik olan bölgeye söz konusu uygulamayı sıklık bakımından pudra sürme yöntemi takip etmektedir. Pişik olan yere kına, zeytin yağı, kantaron yağı, kaya yosunu sürülmesi pratikleri bitki kökenli; buz, su maden kökenli; tereyağı, yumurta ise hayvan kökenli emlerdir. Basit tedavi yöntemlerini uygulayan halk modern tıbbı başvurmadan kendi bildiği geleneksel tedavi yöntemlerini kullanmıştır.

2.4.11. Saç Dökülmesi/Saç Kıran

Saç dökülmeleri çoğunlukla genetik faktörlerle ilişkili bulunmakla beraber türlü hastalıkların sonucu olarak da meydana gelebilmektedir. Demir, magnezyum, çinko, B12 eksiklikleri de saç dökülmesine neden olmaktadır. Normal şartlarda zayıf düşen saç telleri kendilerini yenilemek için dökülür, ardından saç köklerinden yenileri çıkar. Fakat bunun toplam saç teli oranının 1/10'luk kısmını geçmesi durumu normal kabul edilmemekte yani saç dökülmesi riskinin artık söz konusu olabileceğini işaret etmektedir. Saç diplerinin hava alması saçların sağlığı bakımından önemlidir. Baş derisinin temiz olması, baş derisi ve saçlar yıkanırken de doğal içerikli, kaliteli sabun ve şampuanları tercih etmek gerekmektedir (medicalpark.com.tr).

Saçkıran, kişinin saç veya vücudunun diğer bölgelerinde bulunan tüylerinin bir anda, kısa sürede dökülmesi olarak ifade edilmektedir. Baş üzerinde meydana geldiğinde dışarıdan rahatça fark edilebilecek yuvarlak biçimde belirmesi olarak sembolleşmiştir. Özellikle genetik etkilerle, egzama, tiroit hastalığı, sedef hastalığı, saman nezlesi gibi faktörlere bağlı olarak geliştiği düşünülmektedir. Genellikle genç yaştaki kişilerde ortaya çıkmaktadır. Erkeklerde kadınlara kıyasla görülme yüzdesi daha fazladır (medicalpark.com.tr). Yörede saç dökülmesi/saç kıran için uygulanan pratikler şöyledir:

- Melengiç (bıttım) sabunu kullanılır. (K1, K8, K21, K22, K51, K70)
- Gür saçlar için banyo yapmadan yarım saat önce başa zeytin yağı, limon suyu sürülür. (K55, K93)
- Karanfil kaynatılıp suyu saça fıs fıs olarak 15 defa sıkılır. (K67, K80)
- Saç kepeklenmesine karşı sirkeli su, zeytin yağı sürülür. (K60, K66)
- Dövülmüş sarımsak sürülür. (K60, K82)

- Saç suyunu yürekte içer sözünden hareketle kişi stres, sinir ve üzüntüden uzak kalmalıdır. (K93)
- Saça kolonya kesinlikle sürülmemelidir. (K93)
- Saçlar yıkanırken 1.ovalama sabun 2.si şampuanla yapılarak saç derisindeki gözeneklerin açılması sağlanmalıdır. (K93)
- Limon suyu saça canlılık ve parlaklık katar. (K93)
- Saç beyazlaması için ceviz kabuğu kaynatılır, Kaynatılan suyla düzenli olarak haftada bir kez banyo yapılır. (K66)
- Saçlar kazınır, saç derisine çizik atılır ardından sarımsak sürülür. (K60)
- Badem yağı sürülür. (K79)
- Sarımsak küllü sürülür. (K92)
- Fasulye, evde beslenen hindi, tavuk yenir. (K19)
- Yeşil sabunla saçlar yıkanır. (K95)
- Yeşil çayla saçlar sarmalanır. (K62)
- Saç kazıtılır, kazıtılan saç ezildikten sonra tekrar başa sürülür. (K103)
- Dut yaprağı dövülerek ondan merhemler yapılır. (K87)
- Kına sürülür. (K94)
- Bolca protein, kuru yemiş tüketilir. (K97)
- Üzüm bağından akan su saç diplerine uygulanır. (K102)
- Isırgan otu ezilip suyu saça sürülür. (K6)
- Zeytin yağı ve sarımsak karıştırılıp sürülür. (K48)

Değerlendirme

Saç dökülmesi sorunu ve saç kıran hastalıklarına karşı yörede uygulanan yöntemlerin büyük çoğunluğu ülkemizin çeşitli yerlerinde de bilinen ve tatbik edilen metotlardır. Çoğunlukla erkeklerde ortaya çıkmakla beraber kadınlarda da günümüzün problemlerinden biri olarak görülen saç dökülmesine karşı günümüzde çağdaş tıp olanaklarına yönelim başlansa da geleneksel tıbbî yöntemlerin uygulanmasına sıklıkla devam edilmektedir. Yörede soruna karşı bittim sabunu ile yıkanılması en çok rastlanan pratiktir. Zeytin yağı, limon suyu, karanfil, sirkeli su, sarımsak, badem yağı, ceviz kabuğu, dut yaprağı, kına, yeşil çay, üzüm bağının suyu, ısırgan otu, kuru yemişler bitki kökenli em olarak saç problemlerine karşı yörede kullanılmaktadır.

2.4.12. Sedef Hastalığı

Sedef hastalığı tedavisi bulunmayan, kronik olarak gelişen bir hastalık olmakla birlikte dünyada görülme oranı %1-3 şeklindedir. Hastalık cilt hücrelerinin çoğalması neticesinde meydana gelmektedir. Cildin derin katmanlarında deri hücreleri üretilip yavaşça yüzeye doğru yükselirler ve bir müddet sonra yaklaşık 1 ay sürecek yaşam döngülerini tamamlayarak dökülürler. Bu hastalıkta ise bu döngü birkaç güne kadar düşebilmektedir. Hücreler döngüyü tamamladıktan sonra dökülecek zaman bulamadığı için üst üste toplanmaya başlar. Böylelikle de hasta kişinin el, ayak, yüz derisi, baş, boyun ya da eklem bölgelerinde plak biçiminde meydana gelebilmektedir. Sedef hastalığının sebebi kesin olarak bilinmemektedir. Fakat genetik yapı ile bağışıklık sisteminin hastalığın oluşumunda belirleyici olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca cilt travmaları, sigara ve alkol alımı, soğuk ve kuru iklim, cilt ve boğaz enfeksiyonu, stres faktörlerinin hastalığı tetikleyici unsurlar olabileceği gözlemlenmektedir (medicalpark.com.tr). Yörede sedef hastalığına karşı bilinen uygulamalar sınırlı olmakla birlikte bazıları şunlardır:

- Çörek otu yağı sürülür. (K60)
- Balık hastalığının olduğu yerleri ısıtır. (K60)

Değerlendirme

Yörede sedef hastalığı hakkında yöre halkının sınırlı oranda bilgi sahibi olduğu görülmektedir. Söz konusu hastalık muhtemelen diğer cilt hastalıkları ile bir düşünülmüştür. Çörek otu yağının sürülmesi bitki kökenli em, balığın hastalığın olduğu yerleri ısıtarak geçirdiği inancı da büyüsel tedavi yöntemi ile açıklanmaktadır.

2.4.13. Siğil

Siğil, Human Papilloma Virüs (HPV) adı konan bir virüs grubundan kaynaklanan enfeksiyonların deride oluşturduğu iyi huylu cilt sorunlarıdır. En çok el, ayak ve yüz olmak üzere vücudun başka yerlerinde de çıkabilmektedir. Çoğunlukla zararsız olsalar da zaman zaman kaşınma, kızarıklık ya da ağrıya neden olabilmektedir. Vücudun bir yerinden başka bir yerine yayılabilir. Ortak kullanılan kişisel eşyalar

sonucunda da bulaşabilmektedir. Yörede siğili geçirmek için uygulanan yöntemler şunlardır:

- Kalemle üstü çizilir, ayet okunur. (K71, K90)
- İncir ağacı yaprağının sütü sürülür. (K10)
- Arpanın başı sonu kesilip kuyu ya da güneş görmeyen bir yere atılır. Arpa çürüdüğü zaman vücutta oluşan siğil de yok olur. (K60)
- Kaya yosunu kullanılır. (K60)
- Sigara külü basılır. (K60)
- Tuz konulur. (K35)
- Nane maydanozu suda kaynatarak onların buharı ile siğilin iyileşmesi sağlanır. (K49)
- Yoğurt veya onun kaymağı yenir ya da sürülür. (K95)
- Arpa ile tuz yanan tandıra atılır. (K50)
- Kara merhem sürülür. (K16)
- Soğan sürülür. (K49)
- 7 tane arpanın üstüne okunarak siğile dokundurulur ve tavuklara yedirilir. (K51)
- Kavun kabuğu sürülür. (K78)
- Demlenmiş çay sürülür. (K48)

Değerlendirme

Yörede siğil tedavisi için büyüsel metotların kullanılmasının daha etkili ve kesin bir çözümü olduğu ifade edilmektedir. Nitekim söz konusu uygulamalardan “Arpanın başı sonu kesilip kuyu ya da güneş görmeyen bir yere atılıp arpanın çürüdüğü vakit vücutta oluşan siğilin de yok olacağı, arpa ile tuzun yanan tandıra atılması, 7 tane arpanın üstüne okunarak siğile dokundurulması ve tavuklara yedirilmesi pratiklerinin temelinde büyüsel tedavi yöntemlerinden analogik yöntem ve göçürme teknikleri bir arada kullanılmıştır. Siğil oluşumu sonucunda bedenin herhangi bir bölgesinde meydana gelen kabartıların sağaltımı amacıyla şekilsel olarak hastalıkla benzerlik gösteren pirinç, arpa, mercimek, buğday gibi objelerden faydalanılarak onlar aracılığıyla bazı uygulamaları ortaya koymanın ardından onların toprağın içine koyulması yahut akıntı hâlindeki bir suya fırlatılması, böylelikle fırlatılan nesneler toprak ve suda çürüdükçe bedende beliren kabartıların da ortadan kalkacağı fikri analogi

yani benzeşimin söz konusu olduğu, taklit ilkesinin yürütüldüğü sağaltım pratiklerine örnektir. Taklitsel fillerden teşekkül eden bu sağaltım metotlarında analogik fikrin ortaya çıkardığı objeler taklit işleminin çevresinde gelişip işlemin merkezinde bulunan ve taklide dayalı fiilin gerçekleşmesine imkân tanıyan ana unsurlardır. Büyüsel ve dinsel metotların dışında incir yaprağının sütü, kaya yosunu, soğan, kavun kabuğu, demlenmiş çay bitki kökenli em; sigara külü, tuz, kara merhem maden kökenli ve insan yapımı ürünleri olarak yoğurt hayvan kökenli em olarak siğil çıkan yerlere sürülmektedir.

2.4.14. Sivilce (Akne)

Sivilce en basit tanımıyla “İçinde irin bulunan küçük deri kabarcığı, en küçük çıban.” (sozluk.gov.tr) olarak ifade edilmektedir. Derinin orta katmanında yer alıp yağ salgılayan kanalların tıkanması, şişmesi ardından bakterilerle alevlenmesi neticesinde oluşmaktadır. Ciltte çoğalan yağ salgısı ve gözeneklerin tıkanmasıyla siyah nokta belirir. Siyah noktalar, bakteriler ile enfeksiyona döner ve deriden kabarmış olarak kırmızı şişlikler hâlinde ortaya çıkarlar. Sivilceler özellikle ergenlik döneminde oluşmaktadır. Genetik yapı, beslenme şekli, hormonlar sivilcenin oluşumunda etkili olan faktörlerdir (medicalpark.com.tr). Midyat yöresinde sivilceyi geçirmek için uygulanan yöntemler şunlardır:

- Limon sürülür. (K7, K48, K50)
- Yüz sıkça sabunla yıkanır. (K13, K30, K95)
- Karbonat, yoğurt sürülür. (K4, K23)
- Yağlı yiyeceklerden bir süre uzak durulur. (K25, K49)
- Buz koyulur. (K7, K94)
- Midyat’ın Akçakaya Mahallesi’nde bulunan kuyudan çıkarılan su sivilce çıkan yerlere sürülür veya o sudan içilir. (K57)
- Pestil sürülür. (K60)
- Eşek sütü sabunu sürülür. (K47)
- Patates suyu sürülür. (K83)
- İncirin sütü sivilcelere sürülür. (K103)
- Melengiç sabunuyla yıkanır. (K95)

- Avokado yağı sürülür. (K15)
- Ağaç kabuğunun içindeki su sürülür. (K36)
- Sarımsak sürülür. (K102)

Değerlendirme

Sivilce sorununa karşı yörede limon, pestil, patates suyu, incir sütü, melengiç sabunu, avokado yağı, ağaç kabuğu suyu, sarımsak bitki kökenli em; karbonat, buz, su maden kökenli em; yoğurt, eşek sütü sabunu hayvan kökenli em olarak bölgeye sürülmektedir. Bu pratiklerin dışında yüzün sıkça sabunla yıkanması, yağlı yiyeceklerden uzak durulması da sivilceyi geçirmek için yörede sıklıkla uygulanan yöntemler olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.4.15. Uçuk

Uçuk, “Ateşli hastalıklar, ruhsal bunalımlar veya korku sonucu genellikle dudakta beliren kabarcık.” (sozluk.gov.tr) şeklinde tanımlanmaktadır. Uçuk herpes simpleks adı verilen bir virüs nedeniyle dudak, ağız ya da diş etinde yara şeklinde beliren mikrobik enfeksiyondur. Uçuklar özellikle dudak etrafında oluşmuş içi sıvı dolu kabarcıklarla ya da dil veya derinin üstünde herhangi bir bölgede kendini gösterebilmektedir. Uçuk sıklıkla bebeklerde çıkan pamukçuk yarasıyla karıştırılmaktadır. Uçuk; dudak ve çevresindeki ciltte kaşıntı, ağrı, yanma, karıncalanma, ateş, boğaz ağrısı gibi belirtilerle ortaya çıkmaktadır. Midyat’ta uçuğa karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Sarımsak sürülür. (K71, K95)
- 7 sene çobanlık yapmış bir insan tarafından taşlı çakmakla yakılır. (K13, K23)
- Bir çay kaşığı ısıtılarak uçğun üzerine küçük dokunuşlarla değdirilir, böylelikle uçğun korkup büyümeyeceği ve hemen geçeceğine inanılır. (K66)
- Soğan suyu konur. (K32)
- Sigara külü, tuz konur. (K35)
- Okutulur. (K35)
- Dudak çevresinde çıkan uçuklar; virüsleri, iç hastalıkları atar. Çıkan uçukların suyu kesinlikle akıtılmamalı, kuruyup kendisinin iyileşmesi sağlanmalıdır. (K93)

- Korkutularak geçirilir. (K60)
- Çakmak kıvılcımıyla yakılır ama bunu sadece çiftçiler yapabilmektedir. (K97)
- Zeytin yağı sürülür. (K68)
- Bal konur. (K74)
- Ruj sürülür. (K96)
- Sirke sürülür. (102)
- Göz kremi sürülür. (K48)

Değerlendirme

Uçuğa karşı bitkisel, madensel kökenli emlerin kullanılmasının yanı sıra büyüsel ve dinsel tedavi yöntemlerinin de kullanılıyor olması dikkati çekmektedir. Çay kaşığının ısıtılarak uçuğun üzerine küçük dokunuşlarla değiştirilmesi veya taşlı çakmakla yakılması uygulamalarında ateş kültünün izleri bulunmaktadır. Abdulkadir İnan uçuk veya başka bir deri hastalığına yakalananlar için şu ifadeyi kullanmaktadır: “Ateşe saygısızlık gösteren adamlar deri hastalığına tutulurlar. Bu hastalığı, çakmak taşıyla ateş yakmak suretiyle, ancak kartaldan türemiş olan şaman tedavi edebilir.” (İnan, 1986: 137). Buradan hareketle yöredeki söz konusu âyin de şamanizm kalıntısı olarak dikkati çekmektedir. Kırgız Türkleri uçuklarını ateşte iyice kızdırılmış demir parçasının ya da makas, maşa türünden bir nesnenin yaklaştırılması suretiyle tedavi ederlermiş. Anadolu sahasında uçuğa kızdırılarak basılan demirin yerini daha sonra ağaç almıştır. Şamanist kültürden gelen inanca göre her hastalığın bir iyesi (sahip) vardır ve bunlar ancak ateşten korkup kaçmaktadır. Ateş kültü ile ilgili olduğu açık olan bu tarz uygulamalara hem insan hem de hayvanların tedavisinde başvurulmaktadır. İslâmiyet’ten önce şaman ayinlerinde karşımıza çıkan ateşin tedavi edici özelliği günümüzde de devam etmektedir. Günümüzün halk hekimleri olan ocakların tedavi uygulamalarında başvuru yöntemlerinden biri de ateşle tedavidir. Alazlama, dağlama, tütsüleme yöntemi bugün de ocaklar tarafından kullanılmaktadır. Anadolu’nun çeşitli yerlerinde karşımıza çıkan kömür söndürme, taş kırma, sarılık, aydaş, kırk basması, kabakulak, temre ocağı gibi ocaklarda ateş ve ocaktan yararlanılmaktadır. Bu ocaklardaki tedavi uygulamalarında ateşin yanı sıra onun külü, közü, isi, dumanı ve ocağın taşından faydalanılmaktadır (Tekel, 2021: 42).

2.4.16. Yanık

Yanık; yüksek derecede ısı, güneş, elektrik, radyasyon ya da türlü yapıda kimyasal ürüne maruz kalma sonucunda deride meydana gelen doku kaybı şeklinde ifade edilmektedir. Yanıklar, deri üzerindeki şiddet ve derinliğe bağlı olarak birinci, ikinci ve üçüncü derece yanık şeklinde tasnif edilmektedir. Birinci derece yanıklar, yüzeysel yani cildin sadece üst kısmının etkilendiği basit ağrı ve kızarıklıkla beliren türüdür. 2. derece yanıklar; derinin orta yüzeyine kadar etkili olup ciltte şişliğe, yaraya, kırmızı veya beyaz lekelerle sebep olabilmektedir. Bu tür yanıklarda kabarcıklar çıkabilir ve ağrı olabilir. 3. derece yanıklarda ise yanığın cildin altındaki yağ tabakasına ulaşmış sinirleri yok etmesi, kemik ve eklemleri tahrip etmesi söz konusudur. Yanık yerinde kahverengi, beyaz, siyah lekeler oluşabilmektedir. Acil ve tıbbî müdahalede bulunulması gerekmektedir (medicalpark.com.tr). Midyat'ta oluşan yanıklara karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Yoğurt sürülür. (K16, K19, K25, K35, K38, K39, K44, K50, K60, K94, K95, K97)
- Buzlu su serpilir. (K5, K22, K94)
- Yanık üzerine yosun konur. (K35, K60)
- Diş macunu sürülür. (K71, K83)
- Yumurta sarısı sürülür. (K7, K48)
- Yumurta akı sürülür. (K17, K62)
- Elma dilimlenir, yanık bölgenin üzerine konur. (K6)
- Kantaron yağı sürülür. (K14)
- Salça sürülür. (K95)
- Tuzlanmış soğan konur. (K86)
- Yanık üzerine elma kabuğu konur. (K60)
- Arpa yakılır, toz hâline getirilir, ardından yanığa sürülür. (K60)
- Bicik otu (sarmaşık otu/acı ot) sürülür. (K82)
- Yumurta ve kahve çırparak karıştırılır, yanığa sürülür. (K11)
- Patates, yumurta, bal mumu koyulur. (K4)
- Koyunun kuyruk yağı, arpa ve şeker birlikte kızartılır, üç kere yanık yere sürülür. (K1)
- Buzlukta bekletilmiş un sürülür. (K15)
- Herhangi bir ot çeşidi kaynatılır, suyu katı hâline geldiğinde yanığa sürülür. (K58)

- Kül içine karıştırılmış yumurtanın sürülmesi ile tedavi edilir. (K45)
- Kavrulmuş mercimek konur. (K55)
- Zeytin yağı sürülür. (K94)
- Çiğ patates konur. (K75)

Değerlendirme

Yanık hayatın herhangi bir safhasında sıkça karşılaşılabilen bir sorun olduğu için yöre halkının da buna bağlı olarak geliştirdiği pek çok zengin tedavi yöntemi olmuştur. Uygulanan yöntemler modern tıbbın gelişmediği veya çeşitli sebeplerle hastanelere ulaşımında zorluk çekilen dönemlerden itibaren kullanılagelen, deneme yanılma ve kültür aktarımı yoluyla günümüze değin çeşitlenerek gelmiş geleneksel tedavi yöntemleridir. Söz konusu bu yöntemlerden yanığa yoğurt sürme pratiği yörede en fazla bilinen ve tatbik edilen uygulama olarak görülmektedir. “Öksüz Vezir Hikâyesi”nde de güneş yanığına karşı yanık olan yere söğüt yaprağı ile yoğurt sürülerek tedavi uygulanmıştır (Dağı, 2013: 169). Bunun dışında yosun, elma, kantaron yağı, salça, soğan, arpa, sarmaşık otu, kahve, patates, şeker, un, mercimek, zeytin yağı bitkisel em; yumurta sarısı, yumurta akı¹⁴, kuyruk yağı hayvan kökenli em; buzlu su, tuz, kül maden kökenli em olarak yanığa sürülmektedir.

2.4.17. Yılcık

Deride kızarıklık, şişlik, ısı artışı ve ağrı ile seyreden bir bakteriyel deri enfeksiyonudur. Genelde bacak çevresinde ve kemiklerinde oluşan iltihaplı yaradır. Herhangi bir deri hastalığının (mantar, deri çatlakları, egzama, uçuk, sedef hastalığı vs.) bulunması sonucu bakterilerin bu yollardan vücuda girerek enfeksiyon oluşturması, sivilcelerin sıkılmaya ve oynanmaya bağlı olarak enfeksiyon kapması, burun kullarının koparılması, yeni doğmuş bebeklere göbekten enfeksiyon bulaşması gibi sebeplerle oluşmaktadır. Yörede yılcık hastalığına karşı uygulanan sağaltım yöntemleri şunlardır:

- Soğuk suyla bölge sürekli yıkanır. (K5)
- Hamur kızartılıp üzerine konur. (K15)

¹⁴ Yumurta akı için bkz. : deri çatlaması.

- Bıçak ile kesilir, kırmızı örtü serilir. (K22)
- Hamur biraz kızartıldıktan sonra iltihaba sürülür. (K33)
- Örümcek ağı sürülür. (K60)
- Sirkeli su sürülür. (K55)
- Zeytin yağı sürülür. (K81)
- Kına sürülür. (K94)
- Bal tüketilir. (K43)

Değerlendirme

Yılancık hastalığına karşı yörede soğuk su, bölgenin bıçakla kesilip kırmızı¹⁵ örtü ile sarılması, hamur, zeytin yağı, örümcek ağı¹⁶, sirkeli su, kına, bal gibi bitkisel, hayvansal ve madensel kökenli emler bölgeye sürülerek kullanılmaktadır.

2.5. GÖZ HASTALIKLARI

2.5.1. Arpacık (İt Dirseği)

Göz kapaklarında çıkan küçük çıban, kabarcık, şişliktir (sozluk.gov.tr). Genelde gözde batma hissi veya kaşınmayla belirti gösterir. Birkaç gün içinde ise kendini cilt üzerinde belirgin hâle getirmektedir (medicalpark.com.tr). Yörede arpacığa karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Amca oğluyla evlenmiş kadın tarafından hasta kişinin gözüne üflenir. (K74, K79, K82, K84, K98)
- Sarımsaktan küçük bir parça alınır, iğnenin üzerine konarak ateş üstünde bekletilir ardından arpacığın olduğu yere sürülür. (K82, K102, K103)
- Patates konur. (K71, K78, K96)
- Arpacık çıkmayan göze çubuk ya da kürdan ile sürme çekilir böylece hasta olan gözün sağlıklı gözü kıskanması sağlanır. (K35, K60)
- Köpeğin önünde bulunan, içtiği su göze konur. (K32, K60)
- Çengelli iğnenin çengel olmayan kısmı sürülür. (K67)
- Çocukları evlenince arpacık çıkanlara saçının bükümü sürülür. (K60)

¹⁵ Kırmızı için bkz. : kuduz.

¹⁶ Örümcek ağı için bkz. : deri çatlaması, deri kesilmesi.

- Üstüne okunur. (K81)
- Amca oğluyla evlenmiş olan kadınların peçesi göze vurulur. (K53)
- Amcasının oğluyla nişanlı olan bir kıza ait altın göze sürülür. (K79)
- Akrabalardan birinin saçı o yere koyulur. (K76)
- Cancan otu (veronika çiçeği) göze sürülür. (K86)
- Anne sütü veya çay damlatılır. (K95)
- Dua okunur. (K74)
- Yeşil çay koyulur. (K80)
- Öz amcasının oğluyla evlenmiş kadının iki saç teli bölgeye koyulur. (K92)

Değerlendirme

Midyat yöresinde arpacık hastalığına karşı en çok uygulanan tedavi yöntemi, kültürel kökenli pratik olan amca oğlu ile evlenmiş kadının göze üflemesi durumu gözlemlenmektedir. Yine bu pratikle benzerlik gösteren yakın akrabalardan birinin saçı, peçesi ve altınının bölgeye sürülmesi söz konusu diğer kültürel kökenli pratikler olmakla birlikte bu uygulamalar esasında atalar kültüründen izler taşımaktadır. Buradan hareketle saç, peçe ve altın gibi nesnelerde bulunduğu inanılan büyüsel gücün ve sağlığın kişiye, hastalığın da bu nesnelere nakli düşüncesi dolayısıyla göçürme tekniğinden yararlanılmakta olduğu görülmektedir. Bölgeye iltihabı kurutucu ve iyileştirme özelliği ile bilinen sarımsak bununla beraber patates, veronika çiçeği, çay koyulması pratikleri bitkisel kökenli tedavi uygulamaları olarak karşımıza çıkarken altın, çengelli iğne, sürme çekme madensel kökenli tedavi metotlarıdır. Arpacık hastalığının pislikten kaynaklandığına inanılır. Nitekim bölgede köpeğin önünde bulunan suyun göze konması pratiğiyle esasında hastalığın halk arasında bilinen diğer ismi olan it dirseği kavramından hareketle isim benzerliği yoluyla özdeşlik kurulmakta, pis pisten alır anlayışı ile analogik bağ oluşturulmakta ayrıca arpacık çıkmayan göze çubuk ya da kürdanla sürme çekilip hasta olan gözün sağlıklı gözü kıskanması neticesinde hastalığın iyileşmesi uygulamaları yine analogik ve büyüsel tedavi uygulamaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kişinin statüsünü belirlemede bir işaret olan saç insanların ruh hâlini, sağlığını hastalığını ve sevincini gösteren bir unsur olmuştur. Bazı vakitler üzerinde büyüler yapmak amacıyla kullanılan saç atılmaz, saklanır. Eski Türk inancı olan Şamanizm'e göre şamanların saçlarını uzatmaları lazımdı çünkü uzun saçın büyüsel bir kuvvete haiz

olduğuna inanılırdı. Kesilmiş saçın ateşe veya çöpe atılması uğursuzluk olarak görölmüştür. Ayrıca hamile olan kadının saçının kesilmesi karnındaki bebeğin ömrünü kısaltacağına inandıkları için hamilelik döneminde saç kesimine hoş bakılmazdı. Eski Türklerde sıkça hastalanan ve bünyesi zayıf olan çocuklara niyaz saç, karın saç veya haydar adını verdikleri bir kuyruk saç bırakılır ya da nazar değmesini önlemek ve ömrünü uzatması için saçının bir tutamı bırakılıp geri kalan kısmı kazıtılırdı. Çocuk yedi yaşına gelene dek bu saçlar ile dolaşır ardından da kesilirdi. Eski Türklerde saç özellikle kadın saç büyülu gücün sembolü olarak görölmüştür. Eski Türklerde kadın saç ölüm ve bereketle ilişkilendirilen büyülerde kullanılmıştır (Şahbaz, 2020: 1492-1500).

2.5.2. Göz Ağrısı

Göz ağrısı; kişilerin hayatının herhangi bir evresinde karşılaşılabileceği, gözün dış ve iç kısmıyla alakalı olarak gelişebilen bir hastalık şeklinde meydana gelmektedir. Göz ağrısı; gözün enfeksiyon kapması veya tahriş olması, göze herhangi bir şeyin kaçması, kimyasal ürünlere maruz kalma, aşırı şekilde parlak bir şeye ya da güneşe doğrudan uzun süre bakma, travma geçirme vs. gibi çeşitli sebeplerle ortaya çıkmaktadır (medicalpark.com.tr). Midyat yöresinde göz ağrısı ile ilgili tedavi uygulamaları şunlardır:

- Gözde beliren ağrı veya beyazlık için tuz ile tükürük yoğurdun içinde karıştırıldıktan sonra sürölür. (K43, K59, K73, K87, K97, K100)
- Patates konur. (K32, K39, K46, K48)
- Demlenmiş çay damlatılır veya çay bezin üzerine döküldükten sonra gözün üzerine konur. (K13, K30, K49)
- Haşlanmış yumurta ikiye ayrılır ve gözün ağrıyan kısmına konur. (K13, K23, K80)
- Salatalık kullanılır. (K22, K39, K98)
- Dayanırsa limon suyu konur. (K11, K45)
- Soğuk su ile yıkanır. (K80, K103)
- Kırmızı et konur. (K35)
- Hac için Arabistan'a gidenler oradan ismid taşı adında bir taş getiriyorlar. Taş fırına götürölür ve hamurla çevrilir. Taş 1 saat kadar fırında bekletilir. Ardından

soğumaya bırakıldıktan sonra hamuru çıkarılır. Çıkarılan taş ufalanır, ezilir; badem kırılır, yağı taşa karıştırılır. Yapışması için sürme çubuğu ile göze çekilir. Böylece göz keskinleştirilir, kuvvetlendirilir. (K66)

- Kantaron otunun yağı ya da çayı tüketilir. Güneşte bekletilmeyenin yağı içilir, göze damlatılır. (K60)
- Közde pişirilmiş soğanın cücüğü göze sarılır. (K1)
- Yoğurt ve sarımsak karıştırılıp sürülür. (K4)
- Anne sütü damlatılır. (K19)
- Halk hekimi tarafından gözün içine üflenir, göz kalemi ile göze sürme çekilir. (K30)
- Havuç, taze yeşil biber, balık gibi ürünler iyi gelir. (K33)
- Çay şekeri konur. (K94)
- Buz konulur. (K14)
- Yoğurt kaymağı koyulur. (K18)
- Sıcak kompres iyi gelir. (K80)
- Gözde oluşan şişlik için ısıtılmış tavanın içine ıslak bez koyulur, ardından da üstüne yumurta koyulur. Bez, ısınıp alıp göze sürülünce şişlik inmektedir. (K24)
- Nöbet şekeri ile limon tozunu andıran şap ezilip kırmızı renk boyayla karıştırıldıktan sonra sürülür. (K100)

Değerlendirme

Göz ağrısı için yörede çok çeşitli yöntemler uygulanmaktadır. Göze tuz ile tükürüğün yoğurt içinde karıştırıldıktan sonra sürülmesi, patates, demlenmiş çay, haşlanmış yumurta, salatalık koyulması en çok uygulanan tedavi yöntemleridir. Patates, çay, salatalık, limon suyu, kantaron, közlenmiş soğan, sarımsak, havuç, yeşil biber göz ağrısı için uygulanan bitkisel kökenli ürünler; yoğurt, yumurta, kırmızı et, balık hayvansal kökenli ürünler; tuz, su, taş, sürme gibi malzemelerse madensel kökenli ürünlerdir. Bunlardan taş ile sağaltma işleminin kökeninde taş kültü bulunmaktadır.

Anadolu'daki taşlar ile alakalı inanışlar Orta Asya'daki eski Türk inanışlarına uzanır. Mezarlara dikilen taşlar, balballar ve eski Türk destanlarında bulunan ongun kaya ya da yağmur taşı olarak değerlendirilen “Yad, Yada” taşları eski Türk inanışı bağlamında akla gelen ilk örneklerdir. Yada/yad taşı mukaddes kabul edilmiş ve bu anlamda taşın büyüsel güce sahip olduğuna inanılmıştır. Türkler bu taş sayesinde diledikleri vakit yağmur veya kar yağdırabilir, fırtınalar oluşturabilir ve sahip olunan

sihrî güçle düşmanları büyük zarar ve yıkıma uğratabilirdi. Türkler, doğayı seyrederek esinlendikleri objeleri kült konumuna taşımakla beraber bunların aynı zamanda bir ruha haiz bulunduğu inancıyla söz konusu objeyi üzmeye çalışmışlardır. Bu açıdan animizmde bulunan mühim bir öge de taşdır. Kült hâlinde kabul görülen taş ile kayalar kutsanmış, toplulukta bulunan kişilerce adaklar saçılarak bu nesnelerin kutsallık ve saygınlıkları arttırılmıştır. Türbe veya doğaüstü gücünün bulunduğu inanılan kişilerin mezarlarında tesadüf edilen taşların, İslamiyet öncesi dönemin taş-kaya kültü ile bağlantısı olup tesirleri hâlihazırda ziyaret yerlerinde değişik şekillerde sürmektedir. Bu mekânlarda bulunan kimi kaya ile taşlar orada yatan kişinin kutsi yapısından dolayı göçürme/devretme tekniğiyle kişilere kuvvet kazandırma ve şifa olma vasfı taş yahut kayaya da geçmiştir (Ateş, 2015: 25-28). Söz konusu İsmid Taşı'nın da Arabistan'ın Müslümanlarca kutsal kabul edilen başta Mekke ve Medine olmak üzere çeşitli şehirlerinde bulunuyor olmasından ötürü buralardaki taşlarda şifa bulunduğu inancı vardır.

2.5.3. Göz Kanlanması

Gözde bulunan beyaz kısım tabakasındaki kılcal damarlarda kimi sebeplerden dolayı çatlama ya da genişleme olabilmektedir. Söz konusu vaka üzerine damarlar doğal hâlinden daha fazla kırmızı renge bürünür. Buna da göz kanlanması denmektedir. Gözün enfeksiyon kapması, tahriş olması, alerjik tepkimeler; güneş, bilgisayar ve telefon ışıklarının uzun süre etkisi altında kalma, kimyasal maddelerin göze temas etmesi, az uyuma, temizliğe dikkat etmeme gibi çok sayıda nedene bağlı olarak göz kanlanması oluşabilmektedir (medicalpark.com.tr). Midyat'ta göz kanlanması sorununa karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Kırmızı et bastırılır. (K1, K18, K27, K36, K60)
- Buz konur. (K19, K25)
- Çiğ et ya da patates konur. (K1, K4)
- Havuç ve salatalık kaynatılıp gözlere sürülür. (K22, K44)
- Göze limon sıkılır. (K84, K98)
- Şeker ile sarımsak karıştırılır, göz kapağı çevresine ve göze konur. (K60)
- Çiğnenmiş ekmek bastırılır. (K60)

- İçine anne sütü koyulur. (K47)
- Soğuk süt uygulanır. (K98)
- Çayın demi pamukla göze sürülür. (K56)
- Birkaç damla ılık çay damlatılır. (K48)
- Çiğ inek sütü damlatılır. (K74)
- Bir bez parçasıyla bağlanır. (K81)
- Havuç dilimleri göze konur. (K80)
- Papatya ayı içilir. (K47)

Değerlendirme

Yörede göz kanlanmasına karşı kırmızı et bastırılması en sık karşılaşılan, yaygın bir tedavi yöntemidir. Patates, havuç, salatalık, limon, demlenmiş çay bitkisel kökenli; kırmızı et, süt hayvansal kökenli ve buz da madensel kökenli tedavi ürünleridir. Ayrıca sarımsak ile şekerin karıştırılıp merhem şeklinde kullanılması da karma kökenli tedavi yöntemi olarak bilinmektedir.

2.5.4. Gz Perdesi/Katarakt

Gz bebeğinin perdelenmesi sonucu görüntü bozukluğu ya da görüntünün ortadan kaybolması şeklinde ifade edilmektedir. Yaşın ilerlemesiyle birlikte ortaya çıkan göz hastalıklarının başında katarakt gelmektedir. Krlğe sebep olabilen bir göz hastalığıdır. Görüntünün puslu, lekeli, bulanık olması veya görüntünün net olmaması şeklinde belirtiler göstermektedir. Yörede katarakta karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- şeyhlerin, seyitlerin mezarından toprak getirilir; hamur hâline getirildikten sonra göze sürülür. (K5)
- Sarımsak sürülür, pekmez damlatılır. (K98)
- Bolca havuç ya da havuç suyu tüketilir. (K23)
- Yeni doğum yapmış annenin sütü göze damlatılır. (K13)
- am sakızı çiğnenir. (K25)
- Buğday, badem, fıstık, fındık ürünleri iyi gelir. (K80)

Değerlendirme

Katarakt hastalığına karşı buğday, badem, fıstık, fındık gibi kuru yemişler ile havuç, sarımsak, pekmez gibi ürünleri tüketme uygulamaları bitkisel kökenli ilaç olarak kullanılan malzemelerdir. Yeni doğum yapmış annenin sütünün göze damlatılması, çam sakızı çiğneme bilinen diğer tedavi yöntemleridir. Ayrıca hastalığa karşı uygulanan şeyh, seyit olarak bilinen kimselerin mezarlarından alınan toprağın göze sürülmesi pratiği halk hikâyelerinde görülen göze toprak sürerek açma motifini hatırlatmaktadır.

Türk halk anlatılarında Hz. Peygamber'in verdiği toprak; Hz. Hızır'ın, Hz. Ali'nin atı düldül veya kahramanların atlarının ayak bastığı alandan alınan toprak ya da türbe gibi kutsal yerlerden getirilen toprağın iyileştirme özelliğine sahip oldukları görülmektedir.

Görmeyen gözün toprakla tedavisi “Kerem ile Aslı” hikâyesinin Türkmenistan varyantında bulunmaktadır. Anlatıda Kerem'in Hz. Peygamber'e babasının gözlerinin üzülmeğe kör olduğunu söylemesi üzerine Hz. Peygamber ayaklarının altından toprak alarak onu babasının başına dökmesini, yüzüne ve gözüne sürmesini önerir. Bunun ardından Kerem'in babası Ziyat Şah'ın gözleri iyileşmiş, bükülmüş olan beli de düzelmişti.

Hz. Hızır'ın atının ayak bastığı toprağın şifa kaynağı olarak “Aşık Garip” hikâyesinde Garip'in annesinin görmeyen gözlerinin açılması şeklinde geçmektedir (Dağı, 2013: 145).

Türbe ve yatır gibi ziyaret yerlerinde toprakla edilen tedavilerin kökeninde dinsel ve sihirsel bir yapının bulunduğu görülmektedir. İnsanlar; çeşitli istek ve dileklerini ortaya koyma gayesinin yanında hastalıklarını iyileştirmek, sorunlarına çare bulmak için zaman zaman türbe ve yatırları ziyaret etmişlerdir. Atalar kültü, sonraları ise veli kültüyle ilgili durumdaki bu faaliyetlerde, orada gömülü olan fert yahut fertlerin vasıtasıyla Allah'tan şifa istenilmiştir. Halk; türbe ve yatırlarda bulunan ağaçlar ile türlü eşyalarla beraber özellikle oraların toprağını, suyunu mukaddes saymışlar ve gelen kişiler mukaddes görülen o toprak yoluyla orada metfun ulu kimsenin ruhuyla bağlantı kurarak söz konusu kimsenin tinsel kuvvetinden faydalanıp sıkıntısından, sorunlarından arınacağına inanmıştır.

Topraktan yararlanılarak gerçekleştirilen bu iyileştirme pratiklerinde gerçekçi ve dinsel uygulamaların haricinde temas ve taklit büyüünden de faydalanılmaktadır. Esasında burada hastalığın cansız bir nesne olan toprağa aktarılması, şifa verici sihirsel

kuvvetin de toprak vasıtasıyla insana göçürülmesi amaçlanmaktadır. Bu anlamda ziyaret yerlerinde toprak yeme, yalama, su ile karıştırıp içme yahut yıkanma, evde saklama, yastığın altına koyma veya toprak üzerine yatma gibi pratikler uygulanarak toprak yoluyla orada gömülü mübarek kimsenin tinsel kuvvetini vücuda iletip bu kuvvetten yararlanma, böylelikle hastalık ve başka sorunlardan arınma hedeflenmektedir. Burada sihirselsel temas düşüncesinden faydalandığı çok açıktır. Orada metfun durumdaki Allah'a yakın olarak bilinen kimseyle ilişkili olmasından kaynaklı bir kutsallık ve kuvvet elde eden toprak, vücuda değdirilerek sağaltıcı kuvvet rahatsızlık hissedilen yere iletilmektedir. Sihri bir özellik arz eden bu yöntem göçürme tekniği şeklinde bilinmektedir. Göçürme; hastalığı canlı ya da cansız herhangi bir objeye iletme veya kaya, taş, altın, demir, su, toprak, çimen, yaprak gibi sihirselsel kuvvet taşıdığına inanılan objelerdeki gücü hasta vücuda taşımadır (Aytar, 1976a: 7639-7640; 1976b: 7723).

2.6. HAREKET SİSTEMİ (ORTOPEDİ) HASTALIKLARI

2.6.1. Bel Ağrısı

Bel ağrısı, genellikle ağır şeylerin kaldırılmasıyla kasların zorlanması ya da burkulmasına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra sinir tahrişi, sinirlerin köklerindeki problemler, eklem ve kemiklere baskı sonucu hasarların oluşması da bel ağrısına neden olabilmektedir. Kişilerin özel ve iş yaşamını doğrudan etkileyen bir sorun olarak karşımıza çıkabilmektedir. Yörede bel ağrısına karşı uygulanan tedavi yöntemleri şu şekildedir:

- Hacamat ile kupik masajı yapılır. (K10, K17, K48, K67)
- Bel tülbentle bağlanır. (K48, K62, K81)
- Hamur yoğrulur, bele koyulur. Cam kavanoz/bardak içi ısıtılır ve hamur koyulan yere yapıştırılır. Vakum işlemi görülür, vakum yapılan yer pıhtılaşan kanı çeker; kireç, vücuttaki kötü şeyler vakumlanan yere toplanır; toplanan yer morlaşır. Morlaşan bölgeler jiletle hafifçe kesilir. Vakumla da kötü kan kavanozda toplanır. (K7)
- Zeytin yağı sürülür. (K60)
- Sırta çıkılıp ayakla çiğnenir, damarlarda kan akışı sağlanır. (K67)

- Yıldırım bir ağaca çarpınca sırtını o ağaca yaslıyorsun. Kendime ve evime de yıldırım isabet ettiği için beli ağrıyanların sırtına ayağımı yaslıyor böylece bel ağrıları geçiyor. (K60)
- Yeşil sabun rendelenip yumurtanın sarısı ile karıştırılıp beyaz bezin üzerine serilir, ağrıyan yere sarılır. (K35)
- Sıcak veya soğuk tedavi uygulanır. (K53)
- Üzerine okutulmuş parmak büyüklüğündeki tahta parçası iple geçirilip sırta bağlanır. (K58)
- Ağır şeyler kaldırmaktan kaçınmak gerekir, korse takılır. (K75)
- Yıldırım düşen ağacın yaprağı bele sürülür. (K86)
- Bacaklar yukarı aşağı oynatılarak egzersiz yapılır. (K83)
- Büyük bir kazanda su ısıtılıp hasta içine girdirilir. Su ve sabun ile bel ağrısının olduğu yer uzunca süre ovulur. (K76)
- Şimşek çaktığında demir bir direğin yanında vücudun neresi ağrıyorsa orası için dua edilir. (K71)
- Bir havluya sarılmış buz torbası ağrıyan yere konur; yürüyüş, yüzme gibi sporlar yapılır. (K91)
- Yazma ya da şal ile bel bağlanır. (K94)
- Lıska (yakı) yapıştırılır. (K58)
- Puşi bağlanır. (K39)
- Cam fincanın içi ısıtılıp sırta yapıştırılır. (K46)
- Kükletilir. (K80)

Değerlendirme

Bel ağrısı yörede çokça karşılaşılan bir hastalık olduğundan buna bağlı olarak uygulanan tedavi yöntemleri de çeşitlilik göstermektedir. Hacamat yapma, kupa vurma ilk akla gelen ve en sık uygulanan tedavi yöntemidir. Yıldırım isabet etmiş ağaca sırt yaslandıktan sonra iyileşmenin sağlanması, yine yıldırım düşmüş ağacın yaprağının bele sürülmesi mitolojik köken barındırması ve göçürme tekniklerinin olması bakımından dikkate değerdir. Orta Asya Türklerinde gök gürültüsünün duyulmasıyla birlikte başın orada bulunan şeye dokundurulması sonucu bir sene süresince baş ağrısı çekilmeyeceği (Türkmen, 1999: 178) ifadesi esasında ilk başta baş ağrısını geçirmeyi

akla getirse de yörede ve diğer illerimizde yıldırım, şimşek gibi gök gürlemesi ile bağlantılı unsurların bel ağrısı ve diğer ağrı türlerini de geçirdiğine inanılmaktadır.

Faruk Çolak'ın "Sağaltma Tekniği Olarak Tıbika Tutma Uygulamasının Kültürel Kökeni" adlı çalışmasında tıbikalı olduğu tahmin edilen kadının yeni doğum yapmış, aynı zamanda kendisi ve çocuğu sağlıklı olan kadının ayak ucuna, bir hayvana ya da yeni meyve vermiş bir ağacın üzerine silkinme pratiğinde göçürme tekniği uygulanmıştır. Göçürme; herhangi bir hastalığı olan kişinin hastalığını başka bir varlığa geçirmesi, temas ettirmesi yani göçürmesi olarak bilinmektedir. Yine aynı çalışmada hastalığın ya da felaket durumun başka bir nesneye örneğin bir törenle çıkarılan kuru kafaya göçürme uygulaması da dikkati çeken bir başka pratiktir (Çolak, 2015: 535). Şimşek çaktığı vakit demir direğe vücudun ağrıyan yerinin sürülmesi ve dua edilmesi göçürme uygulamasının varlığının Midyat yöresinde de yaşadığını gösterir niteliktedir. Ayrıca Abdulkadir İnan da buna benzer uygulamayı, yıldırım düşen ağaçtan bir parça alınıp saklanırsa o yere kötü bir ruh(yek) giremez, şeklinde ifade etmektedir (İnan, 1986: 30). Söz konusu maddede demir kültü de görülmektedir. Demirin koruyuculuk ve sağlamlık sembolünün hasta olan kişi ile yer değiştirmesi göçürme inancına, gök olaylarıyla ilgili durumlar mitolojik kökenli unsurlara ve bu işlem sırasında dua edilmesi de dinsel bir kökene dayanmaktadır.

Bel ağrısı için yörede uygulanan diğer pratikler ise bölgeye zeytin yağı sürülmesi, sırtın üstüne çıkılıp ayakla basılması, belin tülbent ya da yazma ile bağlanması, yakı yapıştırma, buz torbasının konması, kükletme gibi geleneksel tedavi yöntemleridir. Fizyoterapistler tarafından kütletme, eklemlerin hareket genişliğini arttırmak amacıyla eklem hareket yönünde uygulanan itme hareketi şeklinde ifade edilirken bu fiziki tedavi şekli manipülasyon olarak tanımlanır. Genellikle omurgaya uygulanan manipülasyon tekniklerinde küt, çatlama, patlama seslerinin gelmesinden ötürü halk arasında kütletme olarak bilinen yöntem manipülasyon denmektedir. Eklem manipülasyonu yani bilinen adıyla kütletme tedavisi eklemlerin hareket kısıtlılığında uygulanarak kilitlenmiş eklem (boynun bir yöne tam döndürülememesi, sırtta oluşan ağrılar nedeniyle dik duramama; bel tutulması sebebiyle sağa-sola veya arka yöne dönememe; dizi tam olarak açıp kapayamama vb. durumları) eklem, eklem kapsülü, bağ ve kas yapısı detaylı değerlendirildikten sonra oluşturulmak istenen etki ve eklem pozisyonuna dikkat edilerek ortopedik ve spor yaralanmaları tedavisinde kullanılmaktadır. Kütletme tedavisi sırasında işitilen çatlama veya kütleme sesi eklemlerin yerine oturması ya da kemiklerin çarpmasından meydana gelmez. Kütletme

tedavisi sırasında ortaya çıkan kütleme sesi eklemler arasında yer alan sinovyal sıvıdan kaynaklanmaktadır. Eklem manipölasyonu doğru yöntemle ve ağrının esas sebebi olan mafsala tatbik edildiğinde sırt, bel ve boyun ağrılarındaki eklem sertliği ve tutulmalarının azalması sağlanabilmektedir. Kütleme tedavisinin uygulama teknikleri omurganın yerine, yapısına göre farklılık göstermektedir (www.tedavihareketleri.com).

2.6.2. Bel Fıtığı

Bel fıtığı, sırt çevresindeki omurlarda diskin yırtılması ile sinirlerin sıkışması şeklinde ifade edilmektedir. Genel olarak yaşın ilerlemesiyle birlikte bel fıtığı vakalarında artış olmaktadır. Vücudun yapılan anı hareketlerle zorlanması da yine bel fıtığına yol açabilen bir başka etkidir (medicalpark.com.tr). Yörede yapılan bazı uygulamalar şöyledir:

- Kış aylarında bel sıcak tutulur. (K18)
- Hacamat yapılır. (K44)
- Akupunktur iğnesi yapılır. (K67)

Değerlendirme

Yörede bel fıtığı hastalığı genelde bel ağrısı ile birlikte aynı çatıda değerlendirildiği için bel ağrısı için uygulanan tedavi yöntemlerinin çoğunluğun bel fıtığı için de geçerli olduğu belirtilmektedir. Ancak bel fıtığına has olarak yörede hacamat yaptırmanın en sık uygulanan tedavi yöntemi olduğu ifade edilmektedir.

2.6.3. Burkulma (İncinme)

Burkulma; kol, parmak vb. organların birdenbire kendi eklemi üzerinde dönmek, bir zorlanma sonucunda incinmek şeklinde tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr). Yörede burkulma sonucu uygulanan tedavi yöntemleri şöyledir:

- Hamurun içine yumurta ve tuz katılıp yoğrulur daha sonra yufka gibi açılıp üzerine koyulur. (K7, K11, K25, K36, K80, K94)
- Buz tedavisi uygulanır. (K53, K55, K80, K82)
- Bez ve sabitleyici tahta ile burkulma yer sabitlenir. (K78, K81)

- Ayak veya kol çekilip sarılır. (K8, K18)
- İncinen kolsa önce çekilir sonra yumurta sürülüp iki tahta da kola sarılır. (K17)
- Kül ile ısırgan otu iyice karıştırılıp burkulan yerin üzerine konur. (K98)
- Keçiden kesilen kıl kaynatılır, incinen yerin üzerine konur. (K92)
- Burkulan ayaksa ayağa baskı uygulanarak tekrardan düzeltme yapılır sonra sarma işlemi yapılır. (K16)
- Bölgeye hamur konur, her iki tarafına da çubuk konulup sarılır. (K13)
- Domates konulur. (K16)
- Burkulan yer sıcak suyun içinde sabunla keselenir sonra hamur sürülür. (K48)

Değerlendirme

Yörede burkulmalar için eski tarihlerden bu yana dek kullanılagelen tedavi metotları uygulanmaktadır. Söz konusu tedaviler de genellikle işin ehli olan deneyimli, usta çırak ilişkisi ile yetişmiş kişilerce ya da ocaklılar tarafından yapılmaktadır. Bu tedavi işlemlerinde hamur, yumurta, buz en çok kullanılan ürünler olarak dikkati çekmektedir. Bölgenin tahta, bez ile sarılması; burkulan yerin çekilip düzeltilmesi; bölgeye baskı uygulanması, sabun sürülmesi pratikleri yörede yaygınca bilinen geleneksel tedavi uygulamaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca kül ile ısırgan otunun karıştırılıp sürülmesi, keçi kılının kaynatılıp sürülmesi, domates konulması diğer tedavi uygulamalarıdır.

2.6.4. Felç

Felç; beyne giden kan akışının azalması ya da kesilmesi sonucu beynin oksijensiz ve besinsiz kalma durumuyla ortaya çıkmaktadır. Felcin olduğu yerde organ işlevsiz kalmakta, geçici veya kalıcı hasarlar bırakabilmektedir. İleri yaşta görülme riski daha fazla olmakla birlikte uyuşturucu, hareketsiz yaşam sürme, yaşam şekli, sigara, yüksek tansiyon, diyabet gibi sebepler inme riskini arttıran faktörler olarak göze çarpmaktadır (acibadem.com.tr). Yörede felç sonucunda uygulanabilecek uygulama bilgisi pek yoktur, tedavisi hastanelerde gözetilmektedir.

- Soğuk su vücuda sürülür, sonra hastaneye götürülür. (K60)

2.6.5. Fıtık (Bel/Boyun)

Fıtık, herhangi bir organın veya organ bölümünün içinde bulunduğu boşluk duvarının zayıflama gösteren kısmından dışarıya doğru çıkıntı yapması (sozluk.gov.tr) şeklinde tanımlanmaktadır. Fıtıklar genel olarak karın, bel ve boyun fıtığı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Fıtık insanların gündelik yaşamını etkilemektedir. İç organların yörüngesinden çıkarak deri altından şişlik oluşturmaktadır. Bel ile boyun fıtıkları da omurlardaki disklerin yerinden çıkması neticesinde meydana gelmektedir (medicalpark.com.tr). Yörede fıtığa karşı gerçekleştirilen tedavi uygulamaları şunlardır:

- Çeşitli egzersizlerle fıtık önlenir. (K51, K66, K80)
- Soğuk sıcak tedavisi yapılır. (K68, K80)
- Ağrıyan yerlere küçük çocuklar basar, çoban sopasıyla estetik hareketler yapılır. (K39, K44)
- Kişi baş aşağı çevrilip ayaklardan tutan kişi tarafından kendine doğru çekilir. (K71)
- Ak söğüt bitkisi kullanılır. (K98)
- Boyun fıtığı olan kişiye iyice masaj yapılır, çıt sesi gelene dek devam edilir. Ses geldikten sonra birkaç gün boyunca hakiki yağ sürülür. (K78)
- Kuyruk yağı sürülür. (K66)
- Sopayla sırtta vurulur. (K1)
- Közlenmiş soğan bele sürülür. (K48)

Değerlendirme

Bölgede fıtık rahatsızlığından kurtulmak için günlük spora dayalı egzersizler yapma yörede en sık uygulanan pratik olarak bilinmektedir. Ak söğüt bitkisi, közlenmiş soğan bitkisel kökenli ürünler olurken kuyruk yağı ise hayvansal kökenli ürünler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanı sıra soğuk sıcak müdahalesi, rahatsızlık yaşanan bölgeye basılması, masaj yapma, kişinin ayaklardan çekilmesi gibi geleneksel tedavi metotları da gözlemlenmektedir. Sürekli oturmak, hareketsiz kalmak veya ani hareketlerde bulunmak kemik ve kaslarda ağırlara yol açabilmektedir. Bu gibi sebeplerden meydana gelen ağrıları geçirmede uzmanlar ak söğüt kabuğunu da tavsiye etmektedir. Bitki, hantallık sonucu vücutta artan asit oranını düşürmektedir. Bu sayede

kas ve kemiklerin daha sağlıklı hareket etmesine zemin hazırlayarak bel, boyun kaynaklı ağrılara iyi gelmektedir.

2.6.6. Kırık-Çıkık

Kırık, kemik bütünlüğünün bozulması; çıkık ise eklemi oluşturan kemiklerden birinin eklemdeki yerinden ayrılması olarak tanımlanmaktadır. Kırıklar kimi zaman darbeler kimi zaman da kendiliğinden oluşabilmektedir. Kırıklar açık ve kapalı kırık olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Açık kırıkta deri bütünlüğü bozularak kemik uçları dış bölgeye taşabilir, kapalı kırıkta ise kemik bütünlüğü bozulmuş ancak deri düzgün ve sağlamdır. Kırıklar; bölgenin oynatılmasıyla ortaya çıkan ağrı, şekil bozuklukları, morarma, organın işlevini yerine getirememesi belirtilerini meydana getirmektedir. Çıkıklarda ise eklem yüzeyleri kalıcı hâlde ayrılmaktadır. Kendiliğinden normal yerine dönememektedir. Şekil bozuklukları, dinmeyen ağrı, şişme, fonksiyon kaybı, kızarma belirtileri göstermektedir (www.ktu.edu.tr). Midyat yöresinde kırık-çıkık için uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Hamur konulur. (K21, K25, K79, K82, K94)
- Kemik kaynatıp çorbası (suyu) içilir. (K7, K36, K39)
- Un, tuz, yumurta karıştırılıp hamur yapılır, kırık olan yere koyulur, iki çubuk kırık olan yerin alt ve üstüne olacak şekilde üzerine de hamur katıp bezle üstü kapatılır, sarılır. (K8, K47)
- Kolu çekilip yerine getirilir ve kol sarılır. (K90, K97)
- Kına ile yumurta karıştırılıp kırık yere sürülür sonra her iki tarafa tahta koyulup bağlanır. (K55, K67)
- Kelle paça yenir. (K49, K80)
- Bulgurla limon tozu kaynatılır, kırık çıkık olan, zedelenen yerlere konur. (K60)
- Ezilen ya da zedelenen yere alabalık konur ve streç kumaş bezle sarılır. (K60)
- Ayak çıkınca bir tahta ve ip yardımı ile yerine oturtulur. (K35)
- Çıkık için sabun ılık suyla ovulur, çekilip çıkık yerine oturtulur. (K60)
- Bölgeye bal dökülür ardından üzeri tahta ile bağlanır. (K71)
- Halk hekimi tarafından bölgeye sıcak su dökülür, kırık çıkık düzeltilip merhem sürüldükten sonra bez ile sarılır. (K50)

- Tuzla kına sürölüp tahta çubuk ile sabitlenir. (K66)
- Et koyulur. (K66)
- Süt ve süt ürünleri tüketilir. (K86)

Değerlendirme

Yörede kırık çıkık için bölgeye un, tuz, yumurta veya kına ile yumurta karışımından hamur konması pratiği en çok rastlanan tedavi yöntemidir. Kemik çorbası, kelle paça, süt ve süt ürünleri kemik gelişimi ve tedavi aşamasında içeriğindeki bol protein ve kalsiyum sayesinde iyileşmede etkili rol oynayan hayvan kökenli ürünler olarak tüketilmektedir. Kırık çıkık problemlerinin sağaltımında geleneksel iyileştirme metotları yürütülmektedir. Bölgede ve ülkemizin hemen her yerinde bu alanda ustalaşmış kişiler kırıkçı olarak ifade edilmektedir. Çoğunlukla yaşını almış erkek kişilerden oluşmakla birlikte yaşlı kadınlar da bu görevi üstlenmektedir. Kırık çıkığın iyileştirilmesi adına eski dönemlerden başlayarak günümüze ulaşan, eskicil sağaltım pratiklerinde faydalanılan yumurta akı, hamur, yeşil sabun; alçı, bez, tahta veya iple kırık yeri sarma işlemi yörede de görülmektedir. Midyat ile yakınında kırık-çıkıklarda tatbik edilen tüm metotlar işin uzmanı hâline gelmiş kırık-çıkıkçılarca yürütülmektedir. Bu kişiler söz konusu tedavi metodu bilgilerini usta-çırak ilişkisi bağlamında idame ettirmektedir.

Kırık bölge Kazaklarda yaklaşık altmış dakika süresince bıçak sırtıyla yavaşça gezdirilir. Söz konusu pratik kemiğin bir araya gelmesine etki etmektedir. Ardından kırılan kısım tahtalarla yerinden oynamamak üzere herhangi bir ip yahut bez yardımıyla sarılır. Çıkıklar da elle onarılmanın ardından benzer şekilde deri yahut bir kumaş parçasıyla yerinden oynamayacak biçimde bağlanır. Kazaklarda kırık-çıkık sağaltımı “otaşı” ve “tevip” adındaki kimseler tarafından icra edilmektedir (Köse, 2002: 681).

2.6.7. Kireçlenme

Kireçlenme, dokuda kalsiyum veya kalsiyum tuzlarının birikmesi sonucunda görülen sertleşme şeklinde tanımlanmaktadır. Eklemlerde oluşan kronik hastalıktır. Kireçlenme genellikle diz, boyun, kalça, parmak eklemlerinde olmakla birlikte vücudun herhangi bir yerindeki eklemden meydana gelebilmektedir. Her yaşta kişide oluşabilmekle beraber çoğunlukla yaşlılık zamanlarında ortaya çıkmaktadır. Yaşlılık,

genetik yapı, aşırı kilo, eklemlerin yoğun şekilde kullanılması, uyluk kasının zayıflığı gibi nedenlerle kireçlenmeler oluşmaktadır. Kireçlenme; ağrı, eklemde şişlik, organın hareket ettirilmesinde zorlanma ve hassasiyet, eklemde bükülme anında çıtırtı/tıkırtı, gıcırdama duyulması belirtileri taşımaktadır. Midyat'ta kireçlenme sorununa karşı uygulanan tedavi yöntemleri şu şekildedir:

- Hakiki zeytin yağı sürülür. (K38, K66)
- Çınar ağacı yaprağı kaynatılıp içilir. (K11, K48)
- Madeni su, sıcak su ya da şifalı sulara girilir. (K39, K43)
- Uzun süre yürüyüş yapılır. (K49, K52)
- Tuz ısıtılıp sürülür. (K71, K103)
- Limon tuzlanıp koyulur. (K8)
- Lahana yaprağı kaynatılıp üzerine koyulur. (K22)
- Soğan, sarımsak kullanılır. (K25)
- Zencefil çayı içilir. (K47)
- Yeşil çay tüketilir. (K80)

Değerlendirme

Kireçlenmeye karşı yörede bitkisel kökenli ilaç olarak zeytin yağı, çınar yaprağı, limon, lahana yaprağı, soğan, sarımsak, zencefil, yeşil çay; madensel kökenli olarak da madensel su, sıcak su, şifalı sular, tuz kullanılmaktadır. Bu ürünlerin kimileri vücudun kireçlenen yerine sürülürken kimileri de tüketilmek suretiyle kullanılmaktadır.

2.6.8. Morarma

Vücudun herhangi bir yerinde meydana gelebilen morarmalar genellikle kılcal damarlardan sızan kanın deri altında toplanmasıyla oluşur. Siyah veya mavi renkli lekeler şeklinde belirlemektedir. Herhangi bir darbeye, ezilmeye, kesilmeye, besin eksikliğine, genetik yapıya, kan hastalıklarına, pıhtılaşmalara bağlı olarak morarmalar meydana gelmektedir. Yörede morarmalar için uygulanan yöntemler şunlardır:

- Buz konulur. (K8, K18, K19, K38, K48, K60, K94, K95)
- Kırmızı et, kuyruk yağı sürülür. (K21, K33, K38, K47)

- Çim koyulduktan sonra sarılır. (K52, K74)
- Hamur yoğrulup üstüne yağ sürüldükten sonra moraran yerin üzerine koyulur. (K11, K94)
- Üzerine kına ve kül koyulur. (K83)
- Hakiki zeytin yağı sürülür. (K66)
- Koyunun yağı sürülür. (K95)
- Çiğnenmiş ekmek konur. (K81)
- Domates bastırılarak giderilir. (K4)
- Sıcak taş konur. (K94)
- Elma sirkesi sürülür. (K48)

Değerlendirme

Morarmaya karşı yörede uygulanan tedavi yöntemlerinden birçoğunun ülkemizin genelinde bilinen gelenekselleşmiş pratikler olduğu görülmektedir. Moraran yere madensel kökenli em olan buz ile hayvan kökenli em olan çiğ kırmızı etin konması pratiği yörede en çok uygulanan yöntem olarak göze çarpmaktadır. Buz, iltihap ve şişliğin önüne geçmede, morluğun da kısa süre zarfında geçmesine katkı sağlamaktadır. Geçmiş çok eski zamanlara dayanan, bölgeye kırmızı etin sürülmesi uygulamasında ise benzer benzerle iyileştirilir ilkesinden hareketle analogik tedavi yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca çim, hamur, kına, zeytin yağı, çiğnenmiş ekmek, domates, elma sirkesi bitkisel kökenli em; sıcak taş, kül madensel kökenli em olarak moraran yere sürmede kullanılmaktadır.

2.6.9. Romatizma

Romatizma çoğunlukla eklemleri, kasları, bağ dokuyu tutan iltihaplı ya da iltihapsız romatizmal hastalıkların genel adıdır. İltihapsız romatizmalar genellikle kireçlenme şeklinde olup toplum içinde en yaygın görünen türüdür. Romatizma şişlik, ağrı bazen de hareketlerin sınırlandırılmasına neden olabilmektedir. Romatizmaya genetik yapı, eklemlerin çok fazla yıpratılması, obezlik, spor kaynaklı yaralanmalar, travmalar neden olabilmektedir (medicalpark.com.tr). Yörede romatizma hastalığına karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Kaplıcalara girilir. (K62, K80, K81)
- Sıcak suyla yıkanır, sıcak yerde oturulur. (K1, K46, K94)
- Isırgan otu sürülür. (K48, K74)
- Ayaklar sıcak tutulur. (K80, K95)
- Hastalığı önlemek için klima havasından uzak durulur. Vücudun özellikle yaz aylarında doğasına göre terlemesi sağlanacak çünkü vücut kışın atamadıklarını yaz ayında ter vasıtası ile atarak temizlenir. (K93)
- Egzersiz yapılır. (K93)
- Dut yaprağı çayı içilir. (K93)
- Palamut ağacının yeşil yongası kaynatılıp suyu içilir. (K60)
- Hiçbir hastalığı olmayan, her yönüyle sağlıklı bir koç kesilir, koçun etinden hasta olan kişiye yedirilir. Hayvanın çene kemiği hastanın romatizma olan bölgesine bağlanır, hasta olan bölge sağlıklı çene kemiği ile yer değiştirir böylelikle temas büyüsü yapılır. (K66)
- Yumurta sürülür. (K19)
- Çilek yenir. (K102)
- Ardiç tohumu suda kaynatılarak içilir. (K96)
- Isırgan otu ezilip suyu içilir. (K97)
- Ebe gümeci¹⁷ lapa hâline getirilip bölgeye sürülür. (K1)
- Kapari/gebre otu¹⁸ tüketilir. (K32)

Değerlendirme

Romatizma hastalığı için yöre halkının en fazla başvurduğu tedavi yöntemlerinin başında çeşitli otların sürülmesi, kaynatılıp çayının içilmesi ya da kaplıcalara gidilmesi uygulamaları görülmektedir. Pratiklerin çoğunluğunda göze çarpan unsur vücudu soğuğa maruz bırakmayıp sıcak tutmaya yönelik yöntemlerin kullanılmasına dönük olmasıdır. Hastalık uygulamasında bitkisel kökenli emlerin ağırlıklı olarak kullanımı dikkati çekmektedir. Bu yöntemlerden farklılık gösteren sağlıklı koç etinin rahatsız olan kişiye yedirilmesi ile hayvanın çene kemiğinin hastanın romatizma olan bölgesine bağlanarak hasta olan bölgenin sağlıklı çene kemiği ile yer

¹⁷ Ebe gümeci yörede “gıbbeze” ismiyle de bilinmektedir.

¹⁸ Kapari/gebre otu yörede “ışfella” ismiyle de bilinmektedir.

değiştirmesi pratiğinde büyüsel tedavi yöntemlerinden göçürme¹⁹ tekniğı uygulanmıştır.

2.7. KALP DOLAşIM SİSTEMİ HASTALIKLARI

2.7.1. Damar Dönmesi

Damarlar yapısı itibariyle esnek olduğundan dolayı kimi zaman daralma veya genişleme durumu vardır. Bu özellik sayesinde kanın akışı ve diğerk unsurlar denetim altına alınabilmektedir. Damar sertliğı, damar dönmesi sorunu yaşayan kişilerin damarlarında kolesterol yığılması ya da bağı dokusundan kaynaklı sertleşme veya esneme sorunları ortaya çıkmaktadır. Damarlarda beliren bu sıkıntıdan kaynaklı oluşan plaklar bir süre sonra damarın tıkanıp kan akışına engel olmasından dolayı ölüm tehlikesi ile karşı karşıya kalınabilmektedir. Kalp çevresinde yer alan damarlardaki sorunlar göğüs çevresinde ağrı, spazm; bacak ile ayaklarda karıncalanma, kramp, kasılma; beyin damarlarında ise konuşma, görme yetisinde bozukluklar, bilinci yitirme gibi ciddi sağık sorunları belirtileri taşımaktadır (medicalpark.com.tr). Yörede damar dönmesine karşı alınan önlem ve uygulanan pratikler şunlardır:

- Bir bez sıcak suyla ıslatıldıktan sonra damarın dönen yerinin üzerine dolandırılıp bağlanır. (K74, K84, K91)
- Bölge sıvazlanır. (K16, K21)
- Vücut sıcak tutulur. (K71)
- Nar ve badem yenir. (K98)
- Hamur, buz uygulanır. (K7)
- Bacak ve ayaklarda beliren damar sorunları için yürüyüş yapılır. (K10)
- Sıcak su ve sabunla bölge yıkanır. (K19)
- Yumurtanın sarısı bölgeye sürölüp sarılır. (K94)
- Zeytin yağı veya kuyruk yağı sürölür. (K94)
- Üstüne basılıp düzeltilir. (K30)
- Bol vitamin alınır, kuru yemiş tüketilir. (K33)
- Sarımsak, kekik kullanılır. (K48)

¹⁹ Göçürme tekniğı için bkz. : bel ağrısı, diş ağrısı.

Değerlendirme

Yörede damar dönmesine karşı sıcak suda ıslatılan bezin rahatsızlığın olduğu bölgeye bağlanması, bölgenin sıvazlanması en sık görülen pratiklerdir. Bunlara ek olarak bölgeye buz veya hamur konması, sıcak su ve sabunla bölgenin yıkanması, yumurta sarısının sürülmesi, üstüne basılması şeklinde geleneksel tedavi yöntemlerinin ağırlıklı olarak uygulandığı görülmektedir. Nar, badem gibi bitkisel kökenli ürünler damarları temizlemede, damar duvarlarını kuvvetlendirmede ve ayrıca dolaşım sorunlarına karşı fayda sağlamaktadır. Sarımsak antioksidan yapısı ile damar yapısını düzeltmede etkili olan diğer bir bitkisel kökenli malzemedir. Kuru yemişler ise mineral, vitamin, protein deposu ve antioksidan yapıları sayesinde damarları onarıcı özellik göstermektedir (www.profilkerdurak.com).

2.7.2. Damar ve Kalp Hastalıkları

Kalp; göğüs orta boşluğunda, iki akciğer arasında, vücudun her yanından gelen kirli kanı akciğerlere ve oradan gelen temiz kanı da vücuda dağıtan organdır (sozluk.gov.tr). Kalp damar hastalıkları kendisini en belirgin olarak kalp krizi şeklinde göstermektedir. Kalp krizi, kalbi besleyen damarların bir anda tıkanmasıyla oluşmaktadır. Göğüste yanma, baskı, sıkışma, çarpıntı gibi belirtiler taşımaktadır. Genetik faktörler, kolesterol miktarı yüksek yiyecekler tüketme, şeker hastalığı, sigara içme, tansiyon yükselmesi, yaşın ilerlemesiyle damarların yapısının bozulup hasara uğraması gibi sebepler kalp ve damar hastalıklarını tetikleyen sebeplerin başında gelmektedir (medicalpark.com.tr). Yörede damar ve kalp hastalıklarına karşı uygulanan pratikler şunlardır:

- Fasulye damar hastalıklarını önleme adına tüketilir. (K98, K102, K103)
- Yedi damar yaprağı kurutulduktan sonra kaynatılıp suyu içilir. (K80, K83)
- Nar, limon, soğan, sarımsak, yoğurt gibi ürünler tüketilir. (K74, K81)
- Anne baba kokusu bitkisi²⁰ demlenip çayı içilir. (K93)
- Limonlu su kanı temizler. (K35)
- Kalp çarpıntısına nar ekşisi iyi gelir. (K32)

²⁰ Bitkinin bilimsel adı kaynak kişi tarafından bilinmediği için bitki yöresel adıyla ifade edilmiştir.

- Papatya suyu içilir. (K92)
- Yağlı yemeklerden uzak durulur. (K76, K79)
- Domates yemek ve bol bol su içmek iyi gelir. (K57)
- Pekmez düzenli olarak içilir. (K48)
- Oğulotu çayı düzenli olarak içilir. (K60)
- Mahlep çekirdeğinin kurutulup yenmesi kalbe iyi gelir. (K7)

Değerlendirme

Devrin en sık karşılaşılan, ciddi risk taşıyan hastalıklarından birisi de kalp hastalığıdır. Yörede kalp ve damar hastalıklarına karşı bitkisel ürünlerden fasulye, damar otu en sık kullanılan ürünlerdir. Damar otunun damar hastalıklarında kullanılması esasında isim benzerliği yoluyla analogik tedavi yöntemine örnek uygulamadır. Doğada kendiliğinden ve çoğunlukla sulak yerlerde yetişen damar otu geniş yeşil yapraklı, marul biçiminde, yanlara açılan yaprakları ile yaprakların boyunu aşan yeşil tohumlu sapı olan bir bitkidir. Damar otu; çıban otu, sinir otu ve yara otu gibi isimlerle de halk arasında anılmaktadır. İçeriğinde C ve K vitamini başta olmak üzere birçok vitamin, kalsiyum, potasyum, fosfor gibi mineraller bulundurmaktadır. Halk hekimliğinde, kozmetik sanayide ve ilaç sektöründe yoğun bir biçimde kullanılmaktadır. Nar, limon, sarımsak, anne baba kokusu bitkisi, nar ekşisi, papatya, domates, pekmez, oğul otu, mahlep kalp ve damar hastalıklarına karşı kullanılan bitkisel kökenli diğer ürünlerdir. Ayrıca yağlı yemeklerden uzak durma da hastalığa karşı alınması gereken önlem olarak belirtilmektedir. Fasulye vb. baklagiller içeriğindeki posa sayesinde kandaki kötü kolesterol LDL (düşük yoğunluklu lipoprotein) düzeyinin düşmesine yardımcı olmaktadır. Sarımsak; damar tıkanıklığını önleme, kan yağları ve kan basıncının düşmesini sağlamada etkilidir. Domatese kırmızı rengini veren likopen kalp hastalıkları riskini azaltma ve kolesterolü düzenlemede etkili olmaktadır (www.acibadem.com).

2.7.3. Kolesterol

Hayvan hücresi zarında yer alan, bununla birlikte kan plazmasında taşınan, vücutta iç salgı ve sindirim sisteminde bazı işlevlere haiz yağ şeklindeki maddeye kolesterol denmektedir. Kolesterol hayvan kaynaklı ürünlerde yer almakta, bu ürünlerin

tüketilmesiyle de vücuda girmektedir. Vücudun bütün hücrelerinde yer alan kolesterolün vücut içinde pek çok görevi bulunmaktadır. Ancak kanda bulunan kolesterol miktarının olması gerekenin üzerine çıkması safra kesesi, kalp ve damar hastalıklarının oluşumuna sebebiyet verebilmektedir. Kanda yığılan kötü kolesterol damar uçlarına geçerek damarların tıkanmasına neden olmaktadır. Hayvansal gıdaların ve yağların fazlaca tüketilmesi, hazır gıdaların tüketilmesi, sigara, hareketsiz yaşam sürme, obezlik, kötü beslenme alışkanlığı, genetik yapı, şeker hastalığı, böbrek hastalıkları kolesterolün yükselmesine sebep olan bazı önde gelen etmenlerdir. Kolesterol belirtileri arasında göz çevresi veya yüzde beliren sarı renkte yağ bezeleri, cildin solgun görünmesi, yorgunluk ve hâlsizlik hissi, baş dönmesi, nefes darlığı, göğüs ağrısı, deride leke oluşumu, ayaklarda uyuşma ve ağrı, bazı bölgelerde morarma söz konusudur (medicalpark.com.tr). Midyat yöresinde kolesterol için uygulanan kimi pratikler şöyledir:

- Ceviz içi ve kabuğu 1 gece suda bekletildikten sonra ceviz yenir suyu içilir. (K67, K78)
- Domates yenilir. (K16, K25)
- Limonlu su içilir. (K35)
- Yağlı yemeklerden kaçınılır. (K32)
- Dut yaprağı çayı içilir. (K60)
- Et yemek kesilir, yenilse bile yağlı kısmı tüketilmemelidir. (K60)
- Ceviz yenir. (K68)
- Zeytin yağı içilir. (K56)
- Tatlı ürünler yenir. (K81)
- Kuru üzüm yenir. (K50)
- Melengiç ağacından elde edilen reçine kullanılır. (K66)
- Yulaf ezmesi, kuru yemiş tüketilir. (K80)
- Limon tüketilir. (K48),

Değerlendirme

Yapılan değerlendirmeler neticesinde hasta bireyin kolesterolü yüksek seviyeye çıkarsa kolesterolü aşağı çekmek adına yöre insanı yağlı gıdalardan kaçınarak beslenme şekline özen göstermektedir. Zira kolesterole karşı yöre insanının halk hekimliği

uygulamalarında et veya yağlı yiyeceklerden uzak duracak tedavi metotları uyguladıkları gözlemlenmektedir. Uygulanan tüm yöntemlerin ortak özelliği kullanılan malzemelerin ceviz, domates, dut yaprağı, zeytin yağı, kuru üzüm, kuru yemişler, limon gibi bitkisel kökenli ürünleri içeriyor olmasıdır.

2.7.4. Tansiyon Düşmesi (Hipotansiyon)

Tansiyon en basit tanımıyla atardamarlardaki kan basıncıdır. İdeal, olması gereken tansiyon oranı kişiden kişiye göre farklılık gösterebilir. Büyük tansiyon değeri 120-130, küçük tansiyon değeri ise 70-90 şeklinde normal görülmektedir. Tansiyon düşmesi aşırı uç seviyeye inmedikçe kişide belirti göstermez, sakıncasıdır. Tansiyonun birden düşmesi baş dönmesi, hâlsizlik veya baygınlığa sebep olabilmektedir (medicalpark.com.tr). Midyat yöresinde tansiyon düşmesine karşı uygulanan yöntemler şu şekildedir:

- Tuzlu ayran içilir. (K7, K35, K38, K43, K47, K48, K49, K50, K51, K54, K55, K62, K66, K68, K70, K71, K78, K94)
- Sarımsak çiğ olarak yutulur. (K13, K27, K70)
- Limon suyu, sarımsak ile karıştırılıp içilir. (K23, K39)
- Tuzlu yemekler tüketilir. (K30, K95)
- Limonlu su içilir. (K8)
- Sirke dilin altına konulur. (K79)
- Melengiç ağacının yaprak ve kabukları kaynatılıp içirilir. (K56)
- Biraz tuz yenir. (K97)
- Havuç suyu içilir. (K102)

Değerlendirme

Tansiyon düşmesi için hemen hemen her yörede bilinen tuzlu ayran içme, limonlu su içme, sarımsak tüketme Midyat'ta da en çok bilinen ve uygulanan pratiktir. Bunların yanı sıra tuz ve tuzlu gıdaların tüketimi, sirkenin dilin altına konması, melengiç yaprağı çayının içilmesi, havuç suyu tüketimi diğer bitkisel ve madensel kökenli emler olarak yörede kullanılmaktadır.

2.7.5. Tansiyon Yükselmesi (Hipertansiyon)

Tansiyon değerinin 140 mmHg üzerinde seyretmesi ile oluşmaktadır. Hayatın herhangi bir safhasında her yaşta meydana gelebilmektedir. Çok fazla tuz tüketme, aşırı kiloluk durumu, genetik yapı, stres, böbrek hastalıkları, kalp damar hastalıkları, tiroit hastalıkları tansiyon yükselmesine neden olan faktörlerdir. Yüksek tansiyon uzun sürelerce belirti göstermeyebilir. Ancak belirgin duruma ulaştığındaysa baş ağrısı, hâlsizlik, burun kanaması, çokça idrara gitme, kulak çınlaması gibi belirtiler gösterebilmektedir (medicalpark.com.tr). Midyat yöresinde tansiyon yükselmesine karşı uygulanan pratikler şunlardır:

- Limonlu su içilir. (K21, K27, K36, K68, K71, K94)
- Sarımsak yenir. (K1, K4, K10, K25, K33, K58)
- Şekerli su içilir. (K35, K62)
- Limonlu çay içilir. (K23)
- Belden aşağısı soğuk suyla yıkanır. 10 dakika sonra tansiyon düşer. (K60)
- Sarımsaklı yoğurt, şekerli yiyecekler tüketilir. (K75)
- Stresten uzak yaşam sürülür. (K56)
- Kuru üzüm, pestil gibi şekerli şeyler yenir. (K83)
- Nane kaynatılıp içilir. (K95)

Değerlendirme

Tansiyon yükselmesine karşı yörede limonlu su içme, sarımsak tüketme, şekerli su içme en fazla uygulandığı görülen yöntemdir. Limonlu su, damarların tıkanmasına sebebiyet veren kimi maddelerin vücuttan temizlenmesini sağlamaktadır. Ayrıca limonlu çay, sarımsaklı yoğurt, şekerli yiyecekler, kuru üzüm, pestil, nane gibi bitkisel ve hayvansal kökenli emler de kullanılırken, stresten uzak yaşam sürme ve belden aşağısının soğuk suyla yıkanılması ile tansiyon yükselmesinin önleneceği ifade edilmektedir. Soğuk su, sinirleri uyarma özelliğinden ötürü tansiyon düşmesine katkı sağlamaktadır.

2.7.6. Varis

Varis, genellikle yüzeysel toplardamarların işlev bozukluğu ya da kan akımının engellenmesiyle genişleyerek kıvrımlı bir yapıya dönüşmesi olarak tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr). Aşırı kilo, hamilelik, ayakta uzun vakit kalmak, genetik aktarım, doğum kontrol hapları, dar kıyafetler giymek, bazı mesleklerin çalışma şekli gibi unsurlar varise neden olabilmektedir. Varisin belirtileri arasında bacaklarda morarma şeklinde şişlikler, ağrı, uyuşukluk, kaşıntı, ağırlık hissi vardır (medicalpark.com.tr). Midyat'ta varis için uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Aç karna sirkeli su içilir. (K35, K60)
- Sülük tedavisi uygulanır. (K32, K60)
- Koyun gübresi konur. (K94)
- Paket gıdalardan uzak durulur. (K67)
- Banyodan sonra soğuk su dökülür. (K60)

Değerlendirme

Sülük tedavisi ve aç karna sirkeli su içme varise karşı yörede en sık uygulanan yöntemlerdir. Sülük tedavisi ve soğuk su ile yıkanma gibi uygulamalar esasında kan akışının sağlanmasında etkili olmaktadır. Böylelikle damarlar rahatlatılarak hastalık iyileştirilmektedir. Ayrıca koyun gübresinin toz hâline getirilip bölgeye konması, paket gıdalardan uzak durmak da hastalığı iyileştirme ve önlemede ön plana çıkan hususlardandır. Hayvan gübreleri farklı yörelerde çeşitli hastalıklarda da kullanılmaktadır. Örneğin Iğdır yöresinde “çıban için koyun gübresi ısıtılarak üzerine konulur” (Aladağ, 2021: 39), “bademcik için hayvan gübresi ısıtılarak üzerine konulur” (Aladağ, 2021: 52), “bebek ishal olduğu zaman beşiğinin altına hayvan gübresi konulur” (Aladağ, 2021: 55), “bel ağrısı için hayvan gübresi ısıtılarak sırtta konulur” (Aladağ, 2021: 71), “geç yürüyen çocuklar için hayvan gübresi sacda kavrularak hastanın bütün vücudu bununla sarılır” (Aladağ, 2021: 107), “pişik olan çocuklar için küçükbaz hayvanın gübresi tandırda yakılır. Sonrasında ise oluşan bu kül çocuğa sürülür” (Aladağ, 2021: 108). İnebolu yöresinde ise “egzama olan bölgeye hayvan gübresi sürülür” (Saygı, 2018: 54), “vücudunun çoğu yerinde egzama varsa hayvan gübresinin içine girip bir süre içinde beklerse egzaması geçer” (Saygı, 2018: 54), “mantar olan yerlere hayvan gübresi sürülür” (Saygı, 2018: 56), “ayakta ve elde çıkan

nasırlar için sıcak inek gübresinin içine ayaklar ve eller sokulur” (Saygı, 2018: 57), “yılancık için hayvan gübresi sürülür” (Saygı, 2018: 65), “damı olan köylüler hayvanlarının gübrelerini bir yerde toplar. Romatizma ağrısı çeken kişi bu gübrenin içine girip bir süre bekler” (Saygı, 2018: 71).

2.8. MİDE HASTALIKLARI

2.8.1. Mide Ağrısı

Hafif çapta oluşan mide ağrıları çoğunlukla hazımsızlık, sindirim sistemi rahatsızlıklarından oluşmaktadır. Mide ağrıları sürekli veya şiddetli de olabilir ki sebepleri altında ciddi problemler yatıyor olabilir. Bunlar arasında reflü, gastrit, ülser gibi rahatsızlıklar olabilmektedir. Mide ekşimesi, mide bulantısı, şişkinlik, gaz çıkarma gereksinimi, ağız kokusu belirtileri göstermektedir. Yörede mide ağrısı için uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Patates suyu her gün bir bardak içilir. (K7, K25, K48, K86)
- Süt ve pekmez içirilir. (K13, K45, K94)
- Limonlu su içilir. (K19, K27)
- Nane çayı içilir, muz yenir. (K70, K90)
- Mide krampı için şekerli su içilir. (K32, K35)
- Yoğurt, muz tüketilir. (K17, K33)
- Kaynamış süt ile çorba kaşığı kadar kestane balı karıştırılıp içilir. (K18, K22)
- Sıcak sütün içine tuz oranı düşük zeytin konur ve az tandır ekmeği ile yenir. (K93)
- Dut yaprağı çayı içilir. (K93)
- Çiğdem bitkisi tüketilir. (K4)
- Safran çayı içilir. (K54)
- Acı bir ot yedirilir. (K60)
- Meyan kökü hazmı kolaylaştırır, Ramazan ayında şerbet şeklinde tüketilir. (K60)
- Yavşan otu yoğurdun içine koyulup yenir. (K79)
- Sumak kaynatılarak suyu içilir ya da kaynatılmadan normal hâliyle yenir. (K55)
- Bezelye büyüklüğünde acımsı bir tadı olan mahlep denen bitki yenir. (K4)
- Zencefil içilir. (K13)
- Güneşte bekletilmiş nar yenir. (K5)

- Melengiç ağacının yaprak ve kabukları kaynatılıp içirilir. (K67)
- İncir ve çınar yaprakları kaynatılıp içirilir. (K66)
- Bir parça peynir ıslak beze sarılıp ateşin altına konur. Piştikten sonra hastaya verilir. (K55)
- Soğan suyu içirilir. (K58)
- Maydanoz sapının çayı içirilir. (K62)
- Yavşan bitkisi yenir. (K84)
- Kurutulmuş nar yenir. (K92)
- Şimşek çıktığında demir bir direğin yanında vücudun neresi ağrıyorsa orası için dua edilir. (K71)
- Çam sakızı çiğnenir. (K97)

Değerlendirme

Mide ağrısına karşı yörede uygulanan yöntemlerin sayıca fazlalığı göze çarpan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumdan hiç kuşkusuz halkın hayatının herhangi bir döneminde ya da günlük yaşamında mide ağrısıyla sıklıkla karşılaştığı ve dolayısıyla hastaneye gitmeden pratik yolla ağrılarını geçirecek çeşitli tedavi yöntemlerini kullandıkları anlaşılmaktadır. Söz konusu tedavi yöntemlerinden bitki kökenli emlerin ağırlıklı olarak kullanılması dikkati çeken bir başka husustur. Patates suyu, süt ile pekmez yörede ağrıyı geçirme adına en sık uygulanan yöntemdir. Limonlu su, nane, muz, tandır ekmeği, dut yaprağı, çiğdem bitkisi, safran çayı, meyan kökü, yavşan otu, sumak, mahlep, zencefil, nar, melengiç, incir, çınar yaprağı, soğan suyu, maydanoz, çam sakızı gibi bitkisel kökene dayanan zengin tedavi emleri de kullanılmaktadır. Süt, yoğurt, peynir yörede hayvansal kökenli em olarak kullanılırken şimşek çakan demirin²¹ ağrıyan yere temas ettirilmesi büyüsel tedavi yöntemine örnek tedavi unsurudur. Uygulanan bitkisel ürünlerden zencefilde gingerol ve shogaol isimleri verilen kimyasallar mide kasılmalarının hızlandırılmasında etkin rol oynadığı için zencefil tüketimi, midede hazımsızlığa sebebiyet veren gıdaların daha hızlı sindirilmesini sağlamakta; nane şişkinlik, kramp, gaz gibi sindirim sorunlarına karşı iyi gelmekte; muz, mide duvarında oluşan lezyonların tedavisine yardımcı olan ülser hastaları için tavsiye edilmekte ve ayrıca midede zararlı bakteri oluşumunu önlemekte; limon suyu, mide ağrısını tetikleyen hazımsızlık ve gaz sorununun azaltılmasında

²¹ Demir için bkz. : ayak ağrısı, bel ağrısı.

yardımcı olmakta; meyan kökü, mide ve zarının mikropları ile peptik ülserlerle alakalı iltihabı azaltmaya fayda sağlayabilecek maddeleri içermekte; hayvan kökenli ürünlerden yoğurt da mide asitlerinin yapısını korumada etkili olmaktadır (www.medicalpark.com.tr).

2.8.2. Mide Bulantısı

Çeşitli nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan mide bulantısı midenin üst tarafında oluşan ve rahatsızlık veren, iştah kaybı ile sembolize edilen bir hastalıktır. Çoğunlukla sindirim sisteminde oluşan hastalıktan dolayı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca gıda zehirlenmesi, fazla sigara ve alkol kullanımı, kafeinli içeceklerin sıkça kullanılması, ilaç kaynaklı zehirlenmeler, ülser, gastrit sebepleriyle de mide bulantısı meydana gelebilmektedir (medicalpark.com.tr). Yörede mide bulantısını geçirmek amacıyla uygulanan pratikler şunlardır:

- Zencefil çayı, sade veya sütün içine konup kaynatıldıktan sonra içilir. (K38, K49, K79)
- Pekmezin içine su ekleyip içilir. (K62, K95, K97)
- Limonlu su içilir. (K92, K103)
- Leblebi yenir. (K10, K17)
- Kahve içilir. (K23, K33)
- Sumaklı su içilir. (K66)
- Kaynatılmış kayısının meyve suyu içilir. (K82)
- Bal, pekmez, tuzlu ayran içirilir. (K55)
- Nane limon kaynatılıp içilir. (K14)
- Tuzlu şeyler tüketilir. (K7)
- Yağlı yiyeceklerden uzak durulur; pekmez, bal veya meyve, sebze tüketimine ağırlık verilir. (K71)
- Acı yiyecek yenir. (K15)
- Süt içilir. (K94)
- Tuzlu ayran içilir. (K68)
- El ağız içine götürülerek kusmaya çalışılır. (K84)
- Ekşi şeyler yenir. (K48)

Değerlendirme

Mide bulantısına karşı yörede zencefil ile süt, pekmez ile su karıştırılıp içilmesi pratiği en sık uygulanan tedavi yöntemidir. Zencefil, içeriğinde barındırdığı sindirim işlevini düzenleyen ve teşvik eden özellikler taşıyan bileşenler sayesinde bulantı ve sindirim sistemi bozukluklarını iyileştirmede etkili olan bir bitkidir. Nane limon mide ile bağırsak sisteminin ferahlamasını ve sakinleşmesini sağlamada; leblebi, midedeki asit artışı ve su birikmesinden doğan bulantıyı geçirmede etkili olmakta; kahve, sumaklı su, kayısı suyu, tuzlu ayran, süt, çeşitli sebze ve meyveler de yine mide bulantısını hafifletme ve dindirmede etkili olan diğer emlerdir.

2.8.3. Mide Ekşimesi

Mide ekşimesi insanlar arasında sıkça görülen, yanma hissiyatı veren bir sorundur. Yemek sonrası, uyurken ya da gün içinde herhangi bir vakitte oluşabilmekte, hayat kalitesini düşürmekte, rahatsızlık verebilmektedir. Mide ekşimeleri ciddiye alınması gereken, kendiliğinden ortaya çıkmayan dolayısıyla altında başka problemlerin yattığına işaret eden bir sorundur. Üst sindirim sistemiyle alakalı olarak belirir. Bunun da en yaygını mide içeriğinin yemek borusuna kaçması ve içeriğinde bulunan enzimlerin yemek borusuna zarar vermesi durumudur ki buna reflü hastalığı denmektedir. Mide ekşimesini acı ve baharatlı yiyecekler, soğan, sarımsak, turunçgiller; asitli, gazlı, alkollü ve kafeinli içecekler, çikolata, yağ içeriği yüksek besinler tetikleyebilmektedir. Yörede mide ekşimesine karşı uygulanan pratikler şunlardır:

- Bolca tuzlu ayran içilir, kusulur veya yoğurt yenir. (K5, K30, K48, K94)
- Süt, ayran, bal, badem gibi ürünler iyi gelir. (K81, K92)
- Soğuk süt içirilir. (K25, K47)
- Pekmezli sıcak su içilir. (K35)
- Salatalık iyi gelir. (K22)
- Kuru üzüm yenir, böylelikle midedeki ekşimeye neden olan sıvı çekilmiş olur. (K54)
- Salatalık, badem, bal yenir. (K4)
- Nar yenir. (K1)

- Sakız çiğnenir. (K90)
- Elma sirkesi, bal, inek sütü iyi gelir. (K4)
- Ballı süt içilir. (K36)
- Zencefil suda kaynatılarak çayı içilir. (K96)

Değerlendirme

Mide ekşimesini geçirmek için havan kökenli emlerden tuzlu ayran, yoğurt, süt tüketimi yörede en çok bilinen tedavi yöntemidir. Ayran, mide asitlerinde nötrleşmeyi sağlamada; süt, yemek borusu ve mide arasındaki baskıyı hafifletmede; zencefil hem mide asidini emmede hem de mide ekşimesine sebebiyet veren sinirleri sakinleştirmede; bal ve badem, mide asidini kontrol etme ve sindirimi desteklemede; salatalık, kuru üzüm, nar, elma sirkesi ve sakız gibi ürünler de yine yükselen asit seviyesini dengelemede rol oynamaktadır. Ayrıca 2014 yılında yapılan bir araştırmada yemeklerden sonra yarım saat sakız çiğnemenin mide ekşimesini azaltmada yardımcı olduğu sonucu ortaya konmuştur. Bunun muhtemel sebebi olarak da sakızın tükürük üretimini çoğaltarak mide asidinin azalmasına katkı sağlaması gösterilmiştir (www.medicalpark.com.tr).

2.8.4. Mide Suyu (Reflü)

Mide suyu, midedeki asit miktarının yükselmesi ile ağza acı ya da ekşi sıvının gelmesi şeklinde ifade edilmektedir. Halk içinde zaman zaman mide yanması, mide ekşimesi olarak da bilinmektedir. Beslenme düzeninde farklılıklar olması, aşırı kilo alımı reflü sorunun günümüzde daha fazla çoğalmasına neden olmuştur. Ayrıca sigara, alkol kullanımı da yine reflü rahatsızlığını tetikleyen unsurlardır. Mide yanmasının; ekşime, geğirme, mide bulantısı, kusma, gaz gibi gözlemlenen belirtileri vardır (medicalpark.com.tr). Yörede mide suyu rahatsızlığını geçirmek amacıyla uygulanan pratikler şunlardır:

- Süt, yoğurt tüketilir. (K7, K48, K55)
- Sumaklı su içilir. (K6, K23, K35)
- Yeşil elma, elma sirkesi tüketilir. (K36, K45)
- Nar yenir. (K78, K98)

- Avuç üç kere yalanır. (K35)
- Gastrit için geçirilir. (K32)
- Yürüyüş yapılır. (K10)
- Bir parça ekmek yenir. (K27)

Değerlendirme

Yörede reflü rahatsızlığına karşı süt, yoğurt ve sumaklı su tüketme en bilindik tedavi yöntemleridir. Yeşil elma, elma sirkesi, nar, ekmek bitkisel kökenli olarak rahatsızlık için kullanılan diğer emlerdir.

2.8.5. Mide Ülseri

Ülser; mide asidi ve sindirim sıvılarının mide veya bağırsakları tahrip etmesiyle oluşan doku kaybı olarak tanımlanmaktadır. Ülser oluşumu "Helicobacter pylori" ismindeki mikrop, düzenli olarak alınan aspirin ve antiromatizmal ilaçların kullanımından kaynaklanmaktadır. Bunların yanı sıra genetik yapı, stres, kortizon türü ilaçlar, sigara, alkol, kahve de ülseri tetikleyen etkenlerdir. Daha çok yaşlılık döneminde ve özellikle kadınlarda rastlanmaktadır. Ülserin belirtileri arasında midenin üst yanında yanma ve kemirme biçiminde ağrı oluşmasıdır. Öğün aralarında sıkça ortaya çıkmaktadır. Bahar aylarında rahatsızlığın daha çok arttığı gözlemlenmektedir (medicalpark.com.tr). Yörede mide ülserine karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Sarımsak ile maydanoz ezilir, suda kaynatıldıktan sonra suyu içilir. (K7, K54, K58)
- Soğuk süt içirilir. (K14, K39)
- Kuru ekmek yenir. (K102)
- Leblebi yenir. (K35)
- Muz yenir. (K32)
- Ispanak, lahana yenir. (K18)
- Gazlı ürünler tüketilmez. (K70)
- Acı, ekşi şeylerden uzak durulur. (K7)
- Papatya çayı iyi gelir. (K71)
- Biber iyi gelir. (K48)

Değerlendirme

Mide ülseri yörede diğer mide rahatsızlıklarında olduğu gibi benzer tedavi metotlarını içermektedir. Uygulanan tedavi metotları insanların geçmişten bugüne değin deneme-yanılma yöntemiyle ortaya koydukları pratikler olmuştur. Bu tedavi araçlarının kullanılmasında halkın tıbbi tedavi yöntemlerine karşı mesafeli oluşu, ulaşım, halk hekimliği olanaklarının daha çabuk ulaşılır ve pratik olduğu düşüncesi veya çeşitli sebeplerden kaynaklı durumlar etkili olmuştur. Söz konusu bu tıbbi ve kültürel birikim zaman zaman modern tıbbı da sirayet ederek orada kendine yer bulmuştur. Yörede rahatsızlığa karşı sarımsak ile maydanozun ezilip suda kaynatıldıktan sonra tüketilmesi pratiği öne çıkarken bunu diğer mide rahatsızlıklarında da karşımıza çıkan hayvan kökenli em olan süt; bitki kökenli emlerden ekmek, leblebi, muz, ıspanak, lahana, papatya çayı, biber takip etmektedir.

2.8.6. Hazımsızlık

Hazımsızlık; midenin görevlerini yerine getirememesi, sindirim sisteminin iyi çalışmaması durumu olarak ifade edilmektedir (sozluk.gov.tr). Genellikle yemek sonrası ortaya çıksa da kimi zamanlarda enfeksiyon ya da bazı ilaçlar sebepleriyle midede şişkinlik ve ağrı hissiyle meydana gelmektedir (medicalpark.com.tr). Yörede hazımsızlık sorununa karşı uygulanan pratikler şöyledir:

- Maydanoz, taze zencefil yenir. (K48, K91)
- Yağlı yiyecekler tüketilmemelidir. (K25)
- Toz kimyon, elma sirkesi tüketilir. (K98)
- Kolay sindirilecek yiyecekler tüketilir. (K54)
- Mahlep, su ile tüketilir. (K74)
- Pekmez, sarımsak tüketilir. (K45)
- Süt içilir. (K94)
- Sumaklı su içilir. (K80)
- Limonlu su hazımsızlığı giderir. (K75)
- Oruç tutarak midenin dinlenmesi sağlanır. (K56)
- Bolca su tüketilir. (K66)
- Turşu yenir. (K78)

- Soda içilir. (K80)

Değerlendirme

Hazımsızlığa karşı yörede bitkisel kökenli ürünlerden maydanoz, zencefil, kimyon, mahlep, pekmez, sarımsak; hayvansal kökenli ürünlerden süt; madensel kökenli ürünlerden soda, su; hem madensel hem de bitkisel kökenli yani karma kökenli limonlu su kullanılmaktadır. Ayrıca mideyi dinlendirmek için perhiz uygulandığı ifade edilmektedir.

2.9. SOLUNUM SİSTEMİ HASTALIKLARI

2.9.1 Astım (Nefes Darlığı)

Bronşların daralmasından ileri gelen nefes darlığı şeklinde ifade edilmektedir (sozluk.gov.tr). Sık öksürük ile hışıltı şeklinde belirgin hâle gelmektedir. Genelde genetik sebeplerle ortaya çıkarken kapalı ve havasız, tozlu, dumanlı alanlar, sigara astımı tetikleyen diğer etkenlerdir. Yörede astıma karşı gerçekleştirilen uygulamalar şunlardır:

- Nane yenir, nane çayı içilir. (K13, K30, K18, K49)
- Nane koklatılır. (K14, K38, K47, K55)
- Mahlep tüketilir. (K12, K42, K59, K88)
- Sigara ve dumanından, tozlu havadan uzak durulmalı; açık ve temiz havayı soluyacak ortamlarda bulunulmalı. (K10, K25, K32)
- Deniz kıyılarında yetişen bitki suda haşlanıp suyu içilir. (K19, K130)
- Kumkuat bitkisinin çiçeği kaynatılır, demlendikten sonra çayı içilir. (K90, K102)
- Anne baba kokusu bitkisi demlenip çayı içilir. Bitki kayalık, dağlık yamaçlarda yetiştiği için minarelini de kayadan alır. (K93)
- Pekmez içilir. (K66)
- Mevsimlik meyveler tüketilir. (K60)
- Cevizin içindeki zar kaynatılıp içilir. (K79)
- Bal yenir. (K70)
- Astımı olan kişinin odasında sıcak su, soğan bulundurulur. (K53)
- Sıcak su içirilir. (K36)

- Pung otu (yarpuz otu) ezilip kaynatıldıktan sonra çay gibi içilir. (K62)
- Melengiç ağacından elde edilen reçine kullanılır. (K46)
- 15 gün boyunca haşlanmış havuç yenir. (K8)
- Papatya çiçeği çayı içilir. (K10)
- Ilık süt iyi gelir. (K50)
- Düzenli olarak soğan yenir. (K19)
- Çekem otunun (ökse otu) çayı içilir. (K11)
- Soğan, sarımsak koklanır. (K60)
- İçi su dolu küçük şişe kapaktan delinir, içine pipet konur. Yarım saatte bir su içe çekilip geri verilir. Böylelikle nefesin açılması sağlanır. (K67)
- Turp bal veya soğan bal uygulaması yapılır. (K23)
- Nane koklatılır ve naneyi suda iyice kaynatıp buharından faydalanılır. (K5)
- Karpuz kaynatılıp yenir. (K11)
- Ballı süt içilir. (K33)
- Melisa çayı içilir. (K103)
- Sıcak buhar uygulanır. (K86)
- Pekmez kaynatılıp içilir. (K89)
- Balık haşlanıp suyu içilir. (K49)
- Adaçayı veya zencefil çayı içilir. (K14)

Değerlendirme

Yörede astıma karşı çok çeşitli tedavi yöntemlerinin uygulandığı görülmüştür. Özellikle bitkisel kökenli ilaçlardan nanenin koklanması, yenmesi, kaynatılıp buharının içe çekilmesi ya da suyunun içilmesi gibi uygulamalar en çok gözlemlenen pratikler olurken mahlep, deniz kıyılarında yetişen bitkiler, kumkuat bitkisi, anne baba kokusu bitkisi, pekmez, mevsimlik meyveler, cevizin içindeki zarın kaynatılıp suyunun içilmesi, soğan ve sarımsağın koklatılması ya da tüketilmesi, yarpuz otu çayı içilmesi, haşlanmış havuç, karpuzun kaynatılıp yenmesi, melisa çayı, papatya çayı, adaçayı ile zencefil çayı içilmesi gibi çeşitli uygulamalar söz konusudur. Bu çeşitlilik astıma karşı mücadelede bitkisel kökenli ilaçların önemini göstermesi açısından değerlidir. Hayvansal kökenli ilaçlar ise bal, süt veya ballı süt, balık yağı yöredeki tedavi uygulamaları olarak göze çarpmaktadır. Turp, bal veya soğan, bal karışımı karma kökenli emlerle uygulanan yöntemler iken nefes alışverişini rahatlatacağı düşünülen

sıcak su buharı, nefesi açmayı sağladığı düşünülen içi su dolu şişenin kapağından pipetle içe su çekip verme madensel kökenli ilaçlarla yapılan tedavi yöntemlerine örnek gösterilmektedir. Ayrıca sigara ve dumanından, tozlu, kirli alanlardan uzak durma astımı önleme açısından dikkat edilmesi gereken durumlar olarak belirtilmektedir.

Ökse otu, Santalaceae familyasından olup esasında Avrupa, Batı ile Güney Asya'ya has asalak bir bitki çeşididir. Ülkemizde yörelere göre çekem, purç, gevele, güvelek, gövelek gibi türlü adlarla da tanınmaktadır. Dört mevsim yaprakları bulunan ve ağaçlar üzerinde yaşayan yarı asalak bir bitkidir. Çoğunlukla elma ağacının dalları üzerinde yaşar. Ayrıca kavak, armut, meşe, söğüt vb. ağaçların üzerinde de asalak olarak yaşayan bir bitki türüdür (www.wikipedia.com).

2.9.2. Bademcik Şişmesi

Yumuşak damağın ön ve arka yüzünün arasında, yutağın her iki yan duvarında bulunan, vücuda giren organizmalara karşı koruyucu görev yapan oval lenf dokusu şeklinde tanımlanan bademciklerin enfeksiyonlara bağlı olarak şişmesiyle oluşur (sozluk.gov.tr). Yörede bademcik şişmesine karşı uygulanan yöntemler şunlardır:

- Masajla şişen bölge yumuşatılır ardından parmaklarla patlatılır. (K6, K17, K27, K33, K38, K53)
- Bademciklerin olduğu yer ovulur. (K13, K94)
- Sütün içinde bal kaynatıp içilir. (K15, K80)
- Özellikle küçük çocuklarda oluştuğunda bu işten anlayan bir kadına götürülür, parmak boğazın içindeki şişen yere bastırılır ve birkaç güne iyileşmesi beklenir. (K7, K21)
- Küçük kaşık yardımı ile küçük dil patlatılır. (K19, K36)
- Çuvaldızın ucuna pamuk konur, şişen kısma dokundurularak inmesi sağlanır. (K11)
- Boğaza masaj yapılır, soğan suyu kaynatılıp içirilir. (K18)
- Herhangi bir yağ çeşidiyle boğaza masaj yapılır. (K23)
- Ballı zencefil içilir. (K25)
- Köstebek boğan insanlar tarafından bademcikler masaj yapılarak tedavi edilir. (K30)
- Sıcak pekmez içirilir. (K39)

- Tuzlu gargara yapılır. (K62)
- Zeytin yağı iyi gelir. (K70)
- Sıcak su içilir. (K51)
- Soğuk içeceklerden kaçınılır. (K80)
- Pastil kullanılır. (K66)
- Sıcak şekerli suyla ağrı dindirilir. (K48)

Değerlendirme

Midyat'ta bademcik şişmesi için geleneksel tedavi yöntemlerinden bölgenin masajla yumuşatılıp patlatılması, ovulması en sık görülen metotlardandır. Yörede bu konuda deneyimli olan halk hekimi kadın tarafından parmağının boğazın şişen yerine bastırılması veya köstebek boğan insanların, bademcikleri masaj yaparak iyileştirmesi yöredeki ocaklı anlayışını ortaya koymaktadır. Ayrıca köstebek boğarak ocaklı olma ve bu tür tedavi yöntemini uygulama köstebeği mitolojik kökene ve eski inançlara götürmekte aynı zamanda ona büyüsel bir nitelik kazandırmaktadır. Köstü veya kösnü olarak da ifade edilen köstebek ocakları; köstebek ismi verilen, halk arasında çıban şeklinde de geçen, bir tür deri hastalığının ya da boğaz ağrılarının sağaltıldığı ocaklardır. Köstebek ocaklıları, ocaklı olma yönünden başka ocaklılardan farklılık gösterir. Genellikle alışılmışın dışında bazı olayların ardından ocaklı olma ve el verme suretiyle ocağın sürdürülebilirliği mümkün iken köstebek ocağı bu yöntemlerle yol almayıp bunların ötesinde ocaklı olmayı talep eden kişi köstebeği boğarak öldürür. Köstebeği öldürmek suretiyle hayır elde edeceğine inanan ocaklılar boğaz ağrılarını ya da köstebek ismi verilen, vücudun türlü bölgelerinde beliren deri hastalığını iyileştirir. Kökeninde köstebek öldürerek kuvvet kazanmaya dayalı olan ocaklarda fiziksel biçimde köstebeğe benzeyen hastalıklar benzerlik büyüğü yöntemiyle iyileştirilmektedir. Bu pratikler haricinde kimi ocaklarda köstebeğin ayaklarından, etinden ve yerden çıkardığı topraktan faydalandığı da olur. Bir hayvanı öldürmeyle iyilik elde etme ve ocaklı olma anlayışı köstebeğin inançsal, mitolojik kökene dayanması anlamında dikkati çekmektedir. Türk mitolojisinde köstebek Tanrı'nın lanetleyip yeraltına yolladığı bir hayvan olurken ocaklarda ise halk tababeti tedavi pratiklerinde eti veya mistik kuvvetiyle kişilere şifa olmaktadır (Uğureli, 2018: 167).

Pertev Naili Boratav, "Dönüşümlerin çeşitleri ve onlarla ilgili inanışlar nelerdir?" sorusuna örnek konusunda "köstebeğe dönüşme" olayından söz etmiştir:

“Köstebeğin aslı insanmış. Yahudi ile Müslüman arasında bir toprak kavgası olmuş. Müslüman, tarlanın kendi malı olduğuna tanıklar getirmiş ama Yahudi direnmiş ve kimin malı olduğunun tarladan sorulmasını istemiş. Gizlice bir adamını tarlaya gömmüş. Kadı, ‘Sen kiminsin?’ deyince tarladan ‘Yahudi’nin!’ sesi gelmiş. Tanrı yalancı tanığı köstebeğe dönüştürmüş.” (Boratav, 2016: 75). Simgesel anlamlar ihtiva eden bu anlatılar iyilik ile kötülük arasında meydana gelen karşıtlığı yansıtabilir. Kötülüğün timsali durumunda bulunan, yer altı dünyasıyla ilintili olduğundan türlü kuvvetlere haiz olduğu düşünülen köstebek ile iyiliğin timsali ocaklı arasındaki mücadeleyi ocaklının köstebeği boğarak öldürmesi bitirmiştir. Dolayısıyla söz konusu bu boğma pratiğinin neticesinde köstebekten iletilen türlü gizemsel kuvvetler, ocaklı kişinin ellerinde ve bu eller ile sağlanan irtibatla ocaklının ruhunda bulunmaktadır. Köstebek boğan insanlar parmaklarını, ellerini hasta kişinin boğaz kısmına temas ettirmekte böylelikle rahatsız olan kişiyi bu ayin aracılığıyla tedavi edebilmektedir. Yöre insanlarından bazıları bu sebeple köstebek boğmayı müspet bir hareket şeklinde değerlendirmiş ve bu pratiğe kutsiyet yükleyerek onu bademcik şişmesinde kullanmıştır.

Kaşık vasıtası ile küçük dilin patlatılması, çuvaldız ucuna pamuk konarak şişen kısıma dokundurularak inmesi, masaj yapılması parpılama yöntemi izlerinin gözlemlendiği diğer geleneksel uygulamalardandır. Soğan suyunun kaynatılıp içilmesi, zeytin yağı, sıcak pekmez, zencefil bitkisel kökenli yöntemler olurken ballı süt hayvansal kökenli emlerdir. Ayrıca tuzlu su ile gargara yapma, sıcak su içme madensel kökenli uygulamalar olarak gözlemlenmektedir.

2.9.3. Boğaz Ağrısı

Yutkunma sırasında beliren yanma, kaşınma, tahriş ve ağrı şeklinde belirtiler göstermektedir. Soğuk alma, soğuk yiyecek ve içecekler tüketme, grip, enfeksiyon kapma, havanın kuru olması, sigara, alerji gibi etmenler boğaz ağrısına neden olan unsurlar olarak gözlemlenmektedir (medicalpark.com.tr). Yörede boğaz ağrısına karşı uygulanan tedavi yöntemleri şöyledir:

- Yazma bağlanır, sıcak tutulur. (K32)
- Sıcak şeyler tüketilir. (K35)

- Boğaz şişliği için boğaza iki parmakla masaj yapılır. (K1)
- Kirpi boğulur, kirpiden şifa bulunur. (K71)
- Çuvaldıza pamuk ve ip sarılır, boğaza sürülür. Sonrasında elle masaj yapılır. (K60)
- Nane kaynatılıp içilir. (K94)
- İhlamur kaynatılıp içilir. (K94)

Değerlendirme

Yörede boğazı sıcak tutmak ve iyileştirme adına boğaza yazma bağlama, sıcak ürünler tüketme, nane ve ıhlamur kaynatıp içme, boğaz şişliği için masaj yapma şeklinde geleneksel tedavi yöntemleri uygulanmaktadır. Kirpi boğan kişinin hasta olanın boğazını sıkması büyüsel nitelik taşıyabilecek bir tedavi yöntemidir.

2.9.4. Bronşit

Bronş; soluk borusunun akciğerlere giden iki kolundan her biri ve bunların dalları, bronşit de bronşun iltihaplanmasıyla oluşan hastalık olarak ifade edilmektedir (sozluk.gov.tr). Genellikle virüs kaynaklı olmakla beraber solunum yollarının enfekte olması ile meydana gelir; öksürük, hışırtıma görülen ilk belirtileridir. İlerleyen süreçlerde ise ateşin artması, yemek yeme isteğinde azalma, hırıltılı ve zorlanarak nefes alma belirlenen diğer belirtiler olarak karşımıza çıkmaktadır (medicalpark.com.tr). Yörede bronşite karşı uygulanan tedavi yöntemleri şöyledir:

- Sıcak su buharı bronşa iyi gelir. (K57, K67)
- Akasya bitkisinin yaprağı kurutulur, sıcak suda demledikten sonra da çay gibi içilir. (K80, K91)
- Zeytin yağı ve pekmez kaynatılıp içilir. (K48, K58)
- Pekmez içilir, kuyruk yağı ise eritildikten sonra içilir. (K10)
- Eşek sütü içilir veya tedavi edilmeden iyileşmesi beklenir. (K53)
- İğne yapraklı bitkiler iyice haşlanıp suyu içilir. (K103)
- Sıcak su ile limon ısıtılıp içirilir. (K82)
- Sigaradan, tozlu ve havasız yerlerden uzak durulur. (K91)
- Zencefil, zerdeçal, nane, mantar, tuzlu su iyi gelir. (K66)

- Bir kaşık susam, bir tutam tuz bal ile karıştırılıp tüketilir. Ayrıca çokça su içilir. (K68)
- Çam sakızı çiğnenir. (K39)
- Sıcak su içilir. (K94)
- Güneşe çıkılır. (K46)
- Bolca c vitamini alınır. (K30)

Değerlendirme

Yörede bronşite karşı buhar, sıcak su; akasya bitkisi, iğne yapraklı bitkiler, zencefil, zerdeçal, nane gibi ürünlerin çayı; pekmez, eşek sütü, çam sakızı tüketme ile sigara, tozlu ve kirli ortamlarda bulunmama gibi pratikler uygulanmaktadır. Esasında söz konusu yöntemlerde amaç göğsü yumuşatarak ciğerleri rahatlatma ve solunum yollarını açmaktır.

2.9.5. Grip/ Soğuk Algınlığı

Grip, “Yorgunluk, kırıklık, kas ağrıları, ateş vb. belirtileri olan, bulaşıcı, salgın hastalık.” şeklinde tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr). Gribin kuluçka süresi 1 ile 3 gün arasında olmakla birlikte kış aylarında grip 6 ile 8 hafta kadar etkili olmaktadır. Boğaz ağrısı, öksürük, burnun tıkanması, ateşin artması, hâlsizlik belirtileri ile ortaya çıkmaktadır (medicalpark.com.tr). Midyat yöresinde gribe karşı uygulanan tedavi yöntemleri şu şekildedir:

- Nane limon kaynatıp içirilir. (K6, K49, K94, K96)
- Portakal, mandalina, limon gibi turuncgiller bolca tüketilir. (K21, K93, K97)
- Tavuk ve paça çorbası tüketilir. (K1, K98)
- Bitki çayları içilir. (K18, K80)
- Sıcak su içilir. (K4, K103)
- Ada çayı ve farklı yeşillikler kaynatılıp içilir. (K5)
- Sıcak süt balla karıştırılıp içilir. (K95)
- Pekmez ile limon karıştırılıp içirilir. (K102)
- Nane, limon ve bal karıştırılarak içilir ya da pekmez ve yoğurt karıştırılarak yenir. (K96)

- Buharlı su yüze uygulanır. (K22)
- İhlamur içilir. (K7)
- Yorganın altında terleyip duş alınır. (K50)
- Bal yenir. (K8)
- Çayın buharı solunur. (K80)

Değerlendirme

Gribe karşı nane limon içme, bolca turunçgil meyveleri tüketme ülkemizin hemen her yerinde olduğu gibi Midyat'ta da en fazla bilinen ve uygulanan bitkisel tedavi ürünleri olarak kullanılmaktadır. Bitki çayları, ada çayı, ıhlamur kullanılan diğer bitkisel kökenli ürünlerdir. Sıcak su, buharlı su madensel kökenli ürünlerdir. Pekmez ile limon, nane ile limon ve bal, sıcak süt ile bal, pekmez ile yoğurt şeklindeki karışımlar da gribe karşı yörede bilinen diğer tedavi yöntemleridir. Ayrıca tavuk veya paça çorbası hayvansal kökenli ürünlerdir. Vücudu terletme amacı ile yorgan altına girme gözlemlenen diğer pratiklerdendir. Tüm bu uygulamaların kökeninde esasında vücudu sıcak tutma, boğaz tahrişini azaltma, var olan iltihapları yok etme ve vücut direncini artırma gibi faktörler yer almaktadır.

2.9.6. Guatr

Guatr, boyundaki tiroit bezinin aşırı büyümesiyle beliren hastalık olarak tanımlanmaktadır. Tiroit bezi gırtlığın alt ve önünde yer alan çok damarlı salgısını kana veren bir bezdir (sozluk.gov.tr). Hormonların salgılandığı, beynin işlevleri ve metabolizma üzerinde önemli göreve sahiptir. Guatr genellikle iyot eksikliğinden, hashimoto tiroitidi, gebelik ve genetik etkilerden kaynaklanmaktadır. Boyunda şişlik, yutkunmada zorlanma, öksürme, solumada zorlanma ve ağrı şeklinde belirtiler göstermektedir. Herhangi bir yaş aralığında oluşabilirken genellikle orta yaşlarda ve kadınlarda görülme riski daha fazladır (medicalpark.com.tr). Yörede guatr hastalığı ile ilgili bilgiler kısıtlı olduğu için bu hastalığa karşı bilinen uygulamalar da sınırlılık göstermiştir. İnsanların, hastalığın tedavisinde halk hekimliğinden ziyade modern tıp yöntemlerini tercih ettiği görülmektedir.

- Dere otu, 4 tane ceviz 2 lt suyun içinde 1 hafta boyunca karanlık yerde suda bekletilir. Bekletilen su içilir, cevizin de içi yenir. (K32)
- Köstebek yedirilir. (K60)

2.9.7. Kabakulak

Kabakulak, “Tükürük bezlerinin, özellikle kulak altı bezlerinin iltihaplanmasıyla beliren bulaşıcı, salgın ve ateşli bir hastalık, kabaşış, yazma.” (sozluk.gov.tr) şeklindeki ifadeyle tanımlanmaktadır. İsmi tükrük bezlerinin kulaklara yakın konumda oluşundan almaktadır. Kabakulak virüs kaynaklı, ileri düzeyde bulaşıcı çocukluk dönemi hastalığıdır. Özellikle kapalı alanlarda virüsle iç içe olma, hasta kişiyle aynı ortamda bulunma, öksürme, hapşıрма, dokunmaya bağlı sebeplerle bulaşmaktadır. Hastalık tükrük bezlerinde şişme ve iltihaba sebebiyet verir. Oluşan şişlik yutkunmada zorlanma ve ağrılara neden olmaktadır. Kabakulağa yakalananlarda vücudun herhangi bir yerinde ağrı, bitkinlik, hâlsizlik, ateş, baş ağrısı, iştahsızlık, mide bulantısı, ağzın kuruması, çiğnemedede zorlanma, yüzün şişmesi gibi belirtiler gözlemlenmektedir. Kabakulak hastalığına yakalanan kişilere ikinci defa hastalık bulaşmamaktadır (medicalpark.com.tr). Midyat’ta kabakulak hastalığına karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Kulağa hakiki yağ sürülür. (K4, K36)
- Bol bol su içilir. (K10, K80)
- Sarımsak, kız emziren anne sütü ile karıştırılıp bölgeye sürülür ya da tüketilir. (K35)
- Yoğurt sürülür, yüze buz uygulanır. (K25)
- Kulağa keçi sütü sürülür. (K95)
- Yumurta ile yağ sürülür. (K58)
- Ocağın altındaki siyah küller kulağın etrafına sürülür, ayetler okunur. (K46)
- Kulak arkasından kan akıtılıp üstüne sarımsak konur. (K8)
- Sigara dumanı kulağın içine üflenir. (K48)

Değerlendirme

Günümüzde kabakulak hastalığı için modern tıba başvurulmaktadır. Hastalık, kabakulak aşısı kullanımının artmasıyla epey seyrek görülse de yöre halkının bu

konudaki tedavi bilgileri hâlâ canlılığını korumaktadır. Hastalığa karşı hayvansal ürünlerden olan yağ sürme ile madensel ürünlerden su içme en bilindik yöntemlerdir. Yoğurt, keçi sütü, yumurta ile yağ sürme diğer hayvansal kökenli tedavi malzemeleridir. Sarımsak da yine yörede hastalık için yaygın kullanılan bitkisel üründür. Sarımsak, tek başına tedavi aracı olarak kullanılmasının yanı sıra kız emziren anne sütü ile karıştırılarak da bölgeye sürülmektedir. Anne sütünün içeriği bebeğin cinsiyetine göre farklılık göstermektedir. Maymun ve insanlarda yapılan çalışmalar anne sütünde bulunan yağ, vitamin, protein, şeker, mineral ve hormon seviyelerinin kız ve erkek bebekler için farklı olduğunu göstermektedir. Daha az yağlı olmasına karşın kız bebek emziren annelerin sütü kalsiyum bakımından oldukça zengindir. Söz konusu durum da kuvvetle muhtemel kızların iskelet sisteminin daha hızlı gelişmesini sağlamaktadır (www.theguardian.com). Ocağın altındaki siyah küllerin kulağın etrafına sürülmesi ve ayetler okunması pratiği dikkat çekici bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Yörede kabakulak hastalığına karşı uygulanan bu yöntemin benzerine Kırıkkale’de de rastlanmaktadır. Orada kalem ve tencere isi gibi şeylerle hastalıklı bölgenin sınırları çizilerek karalama yöntemi uygulanmaktadır. Bu yöntem ile hastalığın sınırlı bir alana alıkonularak yayılması önlenmeye çalışılmaktadır. Kabakulak olan hasta kişilerin kulaklarının arka kısmı ocaklının miras tavaısındaki isle çevrilerek karalanmaktadır (Tekel, 2021: 98).

Türklerde atalar ya da Tanrı tarafından verilen ateş kutsiyet atfedilen varlık durumunda olmuştur. Zamanla ateşin yanı sıra onunla birlikte ateşin yakıldığı yer olan ocağa da kutsallık yüklenerek "aile ocağı" büyük bir önem kazanmış ve onun etrafında birtakım ritüeller ve mitler ortaya çıkmıştır (Ekici ve Öger, 2007: 1360). "Aile ocağı"nın çeşitli hastalıkları tedavi ederek sağaltma ocaklarında önemli bir rol üstlendiği görülmektedir. Anadolu’da tedavi ocaklarının pek çoğu, tedavi uygulamalarını aile ocağı etrafında icra etmektedir. Sağaltma işlemi kimi zaman doğrudan ocaktaki ateşle kimi zaman ocakta saç ayağı yerine kullanılan taş, bazı vakit ocaktaki kül, bazı vakit de kömür olabilmektedir. Bu bağlamdan bakıldığında her türlü koşulda evde ateşin yakıldığı aile ocağıyla ilişkisi olan herhangi bir obje üzerinden sağaltımın gerçekleştirilebildiği görülmektedir (Ekici ve Öger, 2007: 1365). Hz. Muhammed ocağı yaktığı bir gün ocağın başında ona görünmez âlemden, “Bu kül ile suyla derdi olanları gez, gör, şifa dağıt” şeklinde ses gelmiş; Hz. Muhammed de bu ocaktan aldığı külü hasta bir kişiye sürünce hasta şifa bulmuş (Dağı, 2013: 49).

2.9.8. Nezle

Nezle, “Soğuk almaktan ileri gelen, burun akması, aksırma ile beliren hastalık.” (sozluk.gov.tr) şeklinde tanımlanmaktadır. Hastalığa 200’den çok virüsün sebebiyet verdiği bilinmektedir. Nezleye özellikle sonbahar ile kış aylarında çok daha fazla rastlanmaktadır. Nezlenin kuluçka süresi 1-3 gün arasında olup hastalık ortalama 7-10 gün sürmektedir. Çocuklarda bu rakam daha çok uzayabilmektedir. Nezle genellikle grip ile karıştırılmaktadır. Grip, burun akıntısının söz konusu olmaması özelliğiyle nezleden ayrılmaktadır. Nezle gribe oranla daha hafif gelişen bir hastalıktır. Nezle; hasta olan kişilerin burun ve boğazlarındaki salgının damlacık vasıtasıyla çevreye saçılması neticesinde insanlara zincirleme şekilde bulaşmaktadır. Temizliğe dikkat etmeme, hasta kişilerle yakın temas halinde olma, sigara, bağışıklığın güçsüz olması, kapalı ve kalabalık ortamlarda bulunmak, az uyuma gibi faktörler nezle olmayı hızlandıran etkenlerdir. Nezle; boğaz ağrısı, hafif düzeyde ateşin çıkması, öksürük, bitkinlik, halsizlik, baş ağrısı, gözde yanma ve sulanma hissi gibi belirtiler göstermektedir. Yörede nezleye karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Nane limon kaynatıp içilir. (K1, K7, K11, K22, K48, K70, K76, K83, K95, K97)
- Buharlı su uygulanır. (K18, K54, K75)
- Limonlu ıhlamur içilir. (K8, K56)
- Nane içilir ardından battaniye altına girilerek terleme sağlanır. (K23, K95)
- Sıcak su içilir. (K13, K94)
- Sıcak tutulur. (K52, K57)
- Mercimek çorbası iyi gelir. (K4, K39)
- Yorgan altına girilir, terleyene kadar durulur ardından duş alınır. (K8, K102)
- Propolis içine kantaron yağı, udi hindi yağı 1 çay kaşığı kadar konur. İçi su dolu çay bardağının içine katılır ardından 6 damla halinde içilir. (K67)
- Havuç, domates, kırmızı pul biber, karabiber, yeşil sivri biber, kekik, sarımsak, soğan ve fesleğen karışımının çorbası yapılarak tüketilir. (K67)
- Koltuk altı, alna soğuk suyla ıslatılan bez konur. (K56)
- Soğan ikiye bölünür, üstüne karanfil konur, yatmadan önce baş önüne konur. (K32)
- Kiraz sapı suda kaynatılıp içine tarçın, karanfil, zerdeçal atıp içilir. (K35)
- Okaliptus yağı sürülür. (K60)

- Vikiz (vicks) kremi sürülür. Battaniye veya havlu üzerine atılıp terlenme sağlanır. (K35)
- Papatya kaynatılıp içirilir sonra da terlemesi için üzeri örtülür. (K44)
- Yatılan odaya soğan konulur. (K18)
- Soğan 4 parçaya bölünür, su hâline gelene kadar ateşte bekletilir ardından soğanın o suyu içilir. (K6)
- Leğene kaynar su döküldükten hemen sonra üstü havlu ile kapatılır; havlu çekildikten sonra baş, çıkacak olan buharın içine sokulur. (K68)
- Soğan közlenip üstüne pul biber konulduktan sonra yedirilir. (K15)
- Limon yedirilir. (K82)
- İhlamur içilir. (K48)
- Portakal iyi gelir. (K48)
- Kuyruk yağı eritilip içilir. (K66)
- Tavuk ve paça çorbası tüketilir. (K14)
- Sirkeli ve sıcak su ile duş alınır. (K38)
- Pung (yarpuz/yaban nanesi) kaynatıp içilir. (K94)
- Tarhana çorbası içilir. (K19)

Değerlendirme

Nezleyi geçirmek için ülkemizin hemen her yerinde bilinen nane limon içme pratiği yörede de en sık gözlemlenen ve uygulanan tedavi yöntemidir. Nezleye karşı uygulanan yöntemlerinin geneline bakıldığında vücudu dinç tutacak, bağışıklığı güçlendirecek bitki ve hayvan kökenli emlerin tercih edildiği görülmektedir. Söz konusu emlerin sıcak halde hastaya verilmesi hususuna dikkat edilerek tedavi yöntemleri uygulanmaktadır. Yörede nezle için uygulanan yöntemlerin sayıca çok fazla ve çeşitli olduğu dikkati çekmektedir. Gerek ülkemizin hemen her yerinde gerekse de yörede hastalığın doğal yollardan, hastaneye gitmeden/gidmeden halkın kendi imkânları dahilinde, deneme yanılma yoluyla geçmişten günümüze taşıyarak kültür aktarımı yoluyla ulaştırması sayesinde tedavi metotlarının çeşitlilik arz ettiği görülmektedir. Uygulanan tedaviler gerçekçi ilaçlarla yapılarak geleneksel tedavi uygulamalarını içermektedir. Esasında nezleyle birlikte solunum yolu hastalıklarının genelinde ilaç dışında bitkisel sağaltım metotları tercih edilerek hasta kişi ferahlatılmaya çalışılmaktadır. Böylelikle hasta ilacın yan etkilerinden uzaklaştırılmış

olmaktadır. Soğuk algınlığı bir başka ifadeyle üşütmede tatbik edilen halk tababeti pratikleri ile nezle, grip, öksürük gibi hastalıklarda kullanılan yöntemlerin birçoğu benzer özellikler taşımaktadır. Hepsinin müşterek noktası soğuk hava ve üst solunum yolları ile bağlantılı olmalarıdır.

Bitki çaylarının soğuk algınlığına karşı kullanılması geçmişi çok eskiye dayanan ve birçok kültürde tesadüf edilen bir pratiktir. A ve C vitaminlerini ihtiva eden ısırgan otu, sağaltımlarda kendisinden yararlanılan bitkilerdendir (Yıldız, 1983: 363). Nitekim bugün modern tababette de nezle, grip ve soğuk alma şeklindeki türlü hastalıklarda doktorlar tarafından C vitamini alımı önerilmektedir. Bu anlamda modern tıpta kullanılan ilaçların içeriklerinin halk hekimliğinde kullanılan drogların içerdiği maddelerle ortak yapıya haiz olduğu görülmektedir. Grip veya soğuk temelli hastalıklarda ağrıları dindirici bir başka bitki de papatyadır (Yıldız, 1983: 411). İhlamur ise göğüs ile bronşları rahatlatarak grip veya diğer soğuk temelli sorunları gidermektedir (Deniz, 2005: 97).

Hastalığı sağaltmada tercih edilen drogların çay şeklinde kişilere verilmesi, doğrudan ısıtılarak veya lapa halde hastaya tatbik edilmesi göze çarpan unsur olarak görülmektedir. Hastalığın doğası soğuktur fakat yararlanılan droglar tersine sıcak vaziyettedir. Söz konusu hâl humoral patalojiyle alakalıdır. O hâlde soğuk karakterli rahatsızlıklarda hasta kişiye sıcak, sıcak karakterli olanlarsa soğuk ürünler eriştirilir (Bayat, 1995: 266). Zira ateşli rahatsızlıklarda kişilerin vücut hararetlerini aşağı seviyeye çekmek amacıyla duş aldırılır veya alın, koltuk altlarına ıslak bez konulmaktadır. Söz konusu yöntemlerin benzerine Kazaklardaki uygulamada da rastlanmaktadır. Kazaklarda üşütme dolayısıyla öksüren, halsiz düşen kişiyi tedavi etmek amacıyla at veya koyun yağı ateşte eritilir, hasta kişinin sırt, boyun ve ayakları dayanabileceği sıcaklıktaki bu yağla ovulur ve sabaha dek hasta kişi yatağından kaldırılmaz. Hastaya sabah duş aldırılır ve yataktan birkaç gün çıkarılmaz. Bu süre zarfında hasta iyileşme sürecine girer. Fakat bu işlem uygulanmadan evvel hastaya muhakkak sıcak bir çorba verilmesi gerekir. Söz konusu yöntem bilimsel tababette hasta kişinin bedeni ve bağlamin hararetini uyumlu hâle getirme, hasta kişinin soğuk havayla bağlantısını önleme şeklinde açıklanmaktadır (Köse, 2002: 681). Özetle Kazak Türklerinde sırt ve boyun kısmına ısıtılmış at veya koyun yağı sürülürken Midyat'ta hastaya kuyruk yağı eritilip içirilir; vücutlarına da okalıptus yağı, vikiz kremi sürülür. Bu anlamda Türk dünyasındaki halk tıbbı pratiklerinde benzerlikler bulunduğu sonucu tezahür etmektedir.

2.9.9. Öksürük

Öksürük, “Ciğerlerdeki havanın, solunum organlarının kasılması ve zorlanmasıyla ağızdan gürültü ile çıkması.” (sozluk.gov.tr) şeklinde tanımlanmaktadır. Öksürük esasında mikrop ve diğer yabancı unsurları vücuttan uzaklaştırmak amacıyla uyguladığı doğal reflektir. Öksürük zararsız bir belirti şeklinde görünse de başka hastalıkların işareti olarak da düşünölmeli ve dikkat edilmelidir. Yörede öksürüğü geçirmek için uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Sıcak süt, 1 tatlı kaşığı karabiber, 1 tatlı kaşığı bal karıştırılıp içilir. (K16, K30, K48, K80)
- Kuru hâldeki öksürüğü kesmek amacıyla alından jilet ile kan akıtılır, dua edilir. (K60, K77, K108)
- İhlamur çayı içilir. (K17, K48, K80)
- Kuyruk yağı eritilip içilir. (K81, K92)
- Pekmez, bal tüketilir. (K62, K66)
- Nane limon içilir. (K7, K48)
- Pekmez ile limon karıştırılıp içilir. (K11)
- Kara turp oyulur içine bal konularak 24 saat bekletildikten sonra şurup şeklinde tüketilir. (K60)
- Zeytin yağının içine kuru incir konup bekletilir ardından tüketilir. (K35)
- Cevizin içindeki zarlar suda iki gün demlendikten sonra içilir. (K32)
- Sirke, bal, su karıştırılarak demlenir ve ardından içilir. (K70)
- Kestane balı, zencefil, meyan kökü karıştırılıp tüketilir. (K25)
- Keçiboynuzu tüketilir. (K79)
- Kantaron otunun yağı ya da çayı tüketilir. Güneşte bekletilmeyenin yağı içilir. (K60)
- Pekmez ile zeytinyağı ısıtılıp içilir. (K75)
- Soğan ile pekmez kaynatılıp suyu içilir. (K13)
- Sumak ile bal karıştırılıp yenir. (K95)
- Soğanın içi oyulup içine bal konur, belli bir süre bekletildikten sonra tüketilir. (K7)
- Ballı limon tüketilir. (K91)
- Kekik çayı içilir. (K102)
- Soğuk şeyler tüketilmez. (K21)

- Ciğerlerin nemlenmesi için buhar solunur. (K5)
- Çam sakızı çiğnenir. (K1)
- Tuzlanmış sarımsak sürülür. (K92)
- Nar iyi gelir. (K36)
- Sıcak su içilir. (K94)
- Çörek otu kaynatılıp içilir. (K38)
- Papatya çayı içilir. (K24)
- Ceviz kabuğu kaynatılıp suyu içirilir. (K14)
- Ayva yaprağı sıcak suda demlendikten sonra içilir. (K27)

Değerlendirme

Özellikle kış mevsiminde sıkça karşılaştığımız öksürüğe karşı yalnızca modern tıbbın sunduğu ilaçlardan değil bitkilerden ağırlıklı olarak çay şeklinde veya farklı yollardan faydalandığı görülmektedir. Alınan ürünlerin genel itibariyle diğer solunum yolları hastalıkları için kullanılan emlerle ve tedavi yöntemleri ile benzeştiği ve ülkemizin pek çok yerinde bilinen geleneksel uygulamalar olduğu anlaşılmaktadır. Meyan kökü öksürük ve diğer solunum yolu hastalıklarının tedavisinde; incir yine öksürük ve boğaz ağrılarında fayda sağlayıp bronşları yumuşatmada; zencefil de soğuk algınlığında çabuk iyileşmeyi sağlamada etkin rol oynamaktadır (Deniz, 2005: 150, 101, 85, 197). Bağışıklık sistemini güçlendirici özelliğiyle karabiber; yumuşatıcı ve yatıştırıcı etkisiyle ayva çayı; tahrişi önleme, boğazı yumuşatma, solunum yolunu temizleme özellikleriyle ıhlamur; enfeksiyonlara karşı savaşan, bağışıklık sistemini güçlendiren sarımsak ile söz konusu niteliklere sahip olan diğer tüm bitki ve hayvan kökenli emler öksürüğü geçirirmede kullanılan ürünlerdir. Alından jilet ile kan akıtılıp dua edilmesi pratiğiyle parpılama ve dinsel tedavi yöntemi kullanılırken süt, bal, kuyruk yağı ürünleri de hayvan kökenli ürünler olarak yörede tercih edilmektedir. Uygulanan yöntemlerin temeli esasında soğuk algınlığı veya başka sebeplerle tahriş olan boğazı sıcak ürünlerle rahatlatma, yumuşatma, iltihapları yok etme, ağrıyı kesme ve bağışıklığı güçlendirmektir.

2.9.10. Sinüzit

Sinüzit, “Ateş, baş ağrısı, burun tıkanıklığı ve akıntısı ile beliren yüz sinüslerinin iltihaplanması.” (sozluk.gov.tr) olarak tanımlanmaktadır. Sinüzitin en önemli nedeni virüs kaynaklıdır. Nezle olan kişilerin büyük çoğunluğunda sinüzitle ilgili belirtilerin aynısı yaşanmaktadır. Alerji, bağışıklık sisteminin güçsüz olması, burun eğriliği, geniz eti gibi durumlar sinüzitin gelişmesinde etkili olan faktörlerdir. Sinüzitin belirtileri arasında burunda tıkanıklık, koyu renkli burun akıntısı, boğaz ağrısı, baş ağrısı, öksürük, diş ağrısı, yüz çevresinde basınç hissi, geniz akıntısı vardır (medicalpark.com.tr.). Yörede uygulanan bazı uygulamalar şunlardır:

- Soğan kaynatılıp buharı çekilir, suyu içilir. (K67)
- Yazma ile baş ve göz bağlanıp üstüne yatırılır. (K94)

Değerlendirme

Üşütme sonucu meydana gelen sinüziti yörede bitkisel kökenli ürün olan soğanın kaynatıldıktan sonra buharının içe çekilmesi, yazma aracılığıyla da baş ile gözün bağlanması usulüne dayanarak geçirme amaçlanmaktadır.

2.9.11. Verem (Tüberküloz)

Verem, “Herhangi bir organa ve en çok akciğerlere yerleşen Koch basilinin yol açtığı ateşli ve bulaşıcı bir hastalık.” olarak tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr). Akciğer veya gırtlak veremi olanların hapşırma, öksürme ve nefes alma gibi solunum yolları aracılığıyla çevreye yaymalarıyla gelişir. Sağlıklı olanlar da söz konusu mikrobu soluma vasıtasıyla alarak hastalık yayılır. Yapılan göçler ve AIDS, veremin görülmesinde etkili olduğu yapılmış çalışmalarla ortaya konmuştur. Göçler hastalığın çeşitli yerlere yayılımına neden olurken AIDS de bağışıklığı zayıf düşürerek hastalığın kolayca alınmasında etken olabilmektedir. Hastalık; öksürüğün uzun süre devam etmesi, yüksek ateşe bağlı olarak gece terlemeleri, yorgunluk, hâlsizlik, göğüs ağrısı, kanlı balgam gibi belirtiler gösterebilmektedir (medicalpark.com.tr). Yörede verem hastalığına karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Kirpi eti yedirilir. (K35)

- Nane yenir. (K68)
- Çam kozalağı kaynatılıp içilir. (K74)
- Tavuk kesilir; 40, 50 gün boyunca pişirilip kişiye yedirilir. (K78)
- Karpuz veya kavun suyu içilir. (K95)
- Bir bardak sıcak sütün içine 10 damla sarımsak suyu eklenip içirilir. (K92)
- Şehir merkezlerinden uzakta temiz havanın olduğu kırsal kesimde sakin bir yaşam sürülür. (K4)
- Organik bal yenir. (K48)

Değerlendirme

Modern tıbbın gelişmediği zamanlarda uzun asırlar boyunca varlığını sürdürüp büyük yıkımlara neden olmuş bir hastalık olan verem son yıllarda aşısının bulunmasıyla kontrol altına alınmıştır. Bu sebeple yöre insanlarının hastalığa karşı geleneksel yöntemlere çok az başvurduğu tespit edilmiştir. Kirpi eti, tavuk eti, süt, bal hayvan kökenli em; nane, çam kozalağı, sarımsak, karpuz ve kavun suyu bitki kökenli em olarak yörede verem için kullanılmaktadır.

2.9.12. Zatürre

Zatürre, “Ateş, öksürük ve balgamla beliren, tehlikeli bir akciğer hastalığı.” (sozluk.gov.tr) olarak ifade edilmektedir. Akciğer dokusunun enfeksiyon kapmasıyla oluşur. Zatürre genellikle hasta kişinin ağız, boğaz ya da sindirim yolundaki mikropların akciğere gelmesiyle oluşmaktadır. Normal şartlarda tehdit unsuru oluşturmayan bu mikroplar, vücut bağışıklık direnci düştüğü zaman kişilerde zatürreye neden olabilmektedir. Bu bağlamdan bakıldığında zatürrenin meydana gelmesinde bulaştan ziyade vücut savunmasını kıran tehdit unsurları söz konusu olmaktadır. Üşüme, titreme, yüksek ateş, iltihaplı balgam atma, öksürük, baş ağrısı, iştahsızlık, yorgunluk gibi belirtiler ortaya çıkmaktadır (medicalpark.com.tr). Yörede zatürre için uygulanan kimi pratikler şunlardır:

- Vücut sıcak tutulur. (K35, K94)
- Kimyasal dumanlardan uzak durulur. (K67)
- Sıcak pekmez içilir. (K32)

Değerlendirme

Zatürreye karşı yöre halkı vücudu sıcak tutma, kimyasal dumanlardan uzak durma ve sıcak pekmez içme şeklinde pratikler uygulamaktadır. Ağır bir hastalık olan zatürre için yöre insanının günümüzde modern tıba başvurduğu görülmektedir.

2.10. ÜRİNER SİSTEMİ HASTALIKLARI

2.10.1 Altını Islatma

Basit şekilde gece vakti yatılan yeri ıslatma şeklinde belirti gösterirken karmaşık olaraksa gündüz vakti idrar kaçırma, sıkça lavaboya gitme şeklinde belirtiler gözlemlenmektedir (medicalpark.com.tr). Midyat'ta altını ıslatma rahatsızlığına karşı uygulanan pratikler şunlardır:

- Çocuklar toprak ya da naylon üstüne konulur. (K11, K13, K15, K16, K23, K25, K30, K32, K38, K48, K66)
- Salyangoz eti yenir. (K35)
- Sırt üşütülmemelidir. (K35)
- Kızılçık şerbeti içirilir. (K53)
- Bağırsak haşlayıp suyu içirilir. (K14)
- Ardiç tohumu tüketilir. (K36)
- Hayvanın karnının derisinin üstündeki kirli atıklar pişirilip verilir. (K17)
- Ciğer borusu yedirilir. (K94)
- Uyumadan önce sıvı içme asgariye indirilmeli ve lavaboya gidilmelidir. (K80)

Değerlendirme

Altını ıslatan çocuklar için bitkisel kökenli emlerden ardiç tohumu; hayvansal kökenli emlerden ise salyangoz eti, bağırsak haşlanması, ciğer borusu, sakatat gibi ürünler tüketilmektedir. Çocukların toprağın üstüne konması en yaygın görülen tedavi yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlara ek olarak sırtın üşütülmemesi, uyumadan önce sıvı tüketilmemesi ve lavaboya gidilmesi; sorunu asgari seviyeye çekmek için uygulanan diğer yöntemlerdendir. Hayvansal kökenli ürünlerden salyangoz eti, ciğer borusu ve sakatat türü ürünleri tüketme pratiğinin kökeninde pis, pisten alır ilkesinden hareketle analogik, büyüsel tedavi yöntemi bulunmaktadır.

2.10.2. Böbrek Hastalıkları

Böbrekler; kandaki zararları maddeleri süzüp idrar olarak salan, omurganın sağ ve sol yanında bulunan çift organdan her biri olarak tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr). Boşaltım sisteminin kontrol ve üretimini sağlayan ana organdır. Vücutta bulunan diğer organların sağlığını ve dengesini doğrudan etkilemektedir (medicalpark.com.tr). Dolayısıyla hayati öneme sahip olabilecek böbrek hastalıklarına karşı yörede uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Bol su içilir. (K35, K48, K50, K70, K75, K86, K103)
- Kuyu suyu içilir, fazla tuz tüketilmemelidir. (K8, K27, K44)
- Dut yaprağı çayı içilir. (K93)
- Tavuk taşığındaki sarı zar kurutulup toz haline getirilir, yoğurdun üstündeki su ile karıştırılıp içilir. (K35)
- Maydanoz suyu kaynatılıp içilir. (K90)
- Bal kabağı, yoğurt yenir. (K53)
- Havlu ısıtılır, böbreklerin olduğu bölgenin üstüne koyulur. (K58)
- Yoğurdun suyu içilir. (K62)
- Isırgan otu, kabak çekirdeği iyi gelir. (K47)
- Maydanoz, arpa ve ot kaynatılıp suyu içilir. (K94)
- Bölge sıcak tutulur. (K54)
- Keten tohumu ezilip sıcak suda içilir. (K44)
- Kabak çekirdeği iyi gelir. (K80)
- Çörek otu yağı kullanılır. (K66)
- İkşut bitkisinin (küsküt otu) taze olarak ya da suyun içinde birkaç saat bekletildikten sonra içilmesi böbreklere iyi gelir. (K78)

Değerlendirme

Yörede böbrek hastalıklarına karşı uygulanan tedavi yöntemleri çeşitlilik göstermektedir. Bol bol su içme ve kuyu suyu içme en çok bilinen ve en sık rastlanan madensel kökenli tedavi yöntemidir. Dut yaprağı, keten tohumunun çayı; küsküt otu ve maydanozun suda bekletildikten sonra suyu, bal kabağı, ısırgan otu, kabak çekirdeği, çörek otu bitkisel kökenli tedavi yöntemleri olurken tavuk taşığındaki zarın toz haline getirildikten sonra yoğurt suyu ile karıştırılması, yoğurt suyu hayvansal kökenli

ürünlerdir. Ayrıca havlunun ısıtılıp böbreklerin olduğu yere konması, sıcak tutulması da geleneksel tedavi yöntemleri olarak gözlemlenmektedir.

2.10.3. Böbrek Taşı

Böbrek taşı, böbrek kanallarında sebebi bilinmeyen etkenlerle kimi minerallerin bir araya gelerek oluşturduğu katı yapılar şeklinde ifade edilmektedir. Erkeklerde kadınlara nispeten oluşma oranı üç kat fazladır. Hayatın herhangi bir evresinde oluşabileceği gibi 30 yaşlarında görülebileme ihtimali daha yaygındır. Böbrek taşları; genetik faktörler, sağlıklı ve doğru beslenememe, idrar kanallarında enfeksiyon oluşumu, aşırı şişmanlık gibi sebeplerle oluşabilmektedir. Genellikle artan oranda meydana gelen göğüs, karın ya da bel ağrısı, kusma, bulantı, idrardan kan gelmesi şeklinde belirtiler göstermektedir. Ağrı oluşmasa dahi kontrol ettirilmelidir. Midyat'ta böbrek taşına karşı uygulanan tedavi yöntemleri şöyledir:

- Traktöre binilir, kötü yollardan geçilerek sallanma ve sarsılmanın etkisi ile taş düşürülür. (K75, K84, K58, K80)
- Bol su içilir. (K39, K67, K70)
- Sıkça zıplama egzersizi yapılır. (K80, K83, K96)
- Maydanoz suyu kaynatılıp içilir. (K48, K95)
- Karpuz bolca tüketilir. (K35, K60)
- Hamur mayası, çayın içine konur ve aç karna içilir. (K56)
- Demir diken otunun dikenini kaynatılıp içirilir. (K60)
- Tavuk taşlığının zarı yenilir. (K35)
- Yoğurt suyu içilir. (K60)
- Limonlu soda içilir. (K32)
- Arpa kaynatılıp suyu içirilir. (K103)
- Ilıca, kaplıcaya gidip orada 1 hafta kalınır. Bolca maden suyu içilir. (K51)
- Kurutulmuş tavuk dalağı tüketilir. (K53)
- Keçi boynuzu ile papatya karıştırıldıktan sonra kaynatılıp içilir. Ayrıca düzenli spor yapılır. (K62)

- Melengiç²² ağacının dalları kesilip kaynatıldıktan sonra suyu içirilir. (K92)
- Limon suyu içilir. (K97)
- İp atlanır. (K74)
- Ata binerek taşın düşmesi sağlanır. (K60)
- Maydanoz, arpa ve ot kaynatılıp suyu içilir. (K94)
- Bolca yoğurt yenir. (K62)
- Alkollü içeceklerden uzak durulur. (K80)
- Salatalık kabuğu suda kaynatılıp içilir. (K48)

Değerlendirme

Midyat yöresinde böbrek taşından kaynaklı oluşan rahatsızlıklar için uygulanan tedavi yöntemleri çeşitlilik göstermekte ve yetişkin insanların büyük çoğunluğunun bu rahatsızlığın tedavi uygulaması hakkında bilgi sahibi olduğu gözlemlenmiştir. Yapılan pratiklerin özellikle böbrekteki kum veya taşı atmaya yönelik olduğu dikkati çekmektedir. Traktöre veya benzeri araçlara binerek çukurlu, kötü yollardan geçerek sallanma ve sarsılmanın etkisiyle böbrekteki taşın düşürüleceği düşüncesi buna bağlı olarak yöredeki en yaygın uygulamalardandır. Sıkça zıplama, ata binme, ip atlama gibi pratikler de yine aynı amaçla uygulanan yaygın tedavi yöntemlerindendir. Bolca su içme madensel kökenli tedavide en sık görülen uygulama olurken bunu limonlu soda tüketme, ılıca ve kaplıcaya gitme, maden suyu tüketme gibi diğer pratikler takip etmektedir. Maydanoz suyu, demir dikenli otu, arpa, limon, keçiyoynuzu, papatya, melengiç, salatalık kabuğu gibi bitkilerin çayı yapılır ve bunların dışında da karpuzun suyu içilir. Hayvansal kökenli tedavilerde ise tavuk taşılığı zarı, yoğurt, kurutulmuş tavuk dalağı ürünlerine rastlanılmaktadır.

2.10.4. İdrar Yolu İltihabı

İdrar yolunda idrarın atılmasını sağlayan organlarda (böbrek, idrar borusu, mesane, üretra) enfeksiyon oluşması ile hastalık meydana gelmektedir. Sürekli idrara çıkma gereksinimi, idrar çıkarırken yanma veya ağrı hissetme, idrardan kan gelmesi gibi belirtilerle ortaya çıkmaktadır (medicalpark.com.tr). Midyat yöresinde idrar yolu iltihabına karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

²² Melengiç yörede “kızvan” adıyla da bilinmektedir.

- Maydanoz kaynatılıp suyu içilir. (K10, K21, K30, K36 K40, K94)
- Yavşan otundan faydalanılır. (K12, K42, K59, K88)
- Soğan kaynatılıp suyu içirilir. (K1, K44, K53)
- Bolca su içilir. (K33, K57, K80)
- İdrar tutamayanlara maydanoz suyu içirilir. (K60, K66)
- Kekik içilir. (K96)
- Nane çayı içilir. (K60)
- Karanfil çayı içilir. (K56)
- Bal ile süt karıştırılıp içilir. (K78)
- Bol bol sumak tüketilir. (K89)
- Lahana suyu tüketilir. (K35)
- Papatya çayı içilir. (K25)
- Melengiç ağacının yaprak ve kabukları kaynatılıp içirilir veya meyveleri tüketilir. (K81)
- Ardiç tohumu çayı içilir. (K24)
- Maydanoz tüketilir. (K103)
- Kişniş tohumu bir gece suda bekletilir ve sabah suyu içilir. (K8)
- İkşut (küsküt) bitkisinin taze olarak tüketilmesi ya da suyun içinde birkaç saat bekletildikten sonra içilmesi idrar yolu iltihaplarını giderir. (K78)

Değerlendirme

Yörede idrar yolu iltihabı rahatsızlığına karşı bilinen uygulamaların sayıca çeşitlik göstermesi esasında yöre insanlarında hastalığa sıkça rastlandığını ve/veya hastalık uygulanmasına karşı üretilen tedavi malzemelerine erişimin kolayca sağlandığını göstermektedir. Bitkisel kökenli ürünlerden maydanozun kaynatıldıktan sonra suyunun tüketilmesi en sık gözlemlenen uygulama olurken bunu yavşan otu, soğanın kaynatıldıktan sonra suyunun tüketilmesi ve su içme takip etmektedir. Kullanılan malzemelerden çoğunun bitkisel ürünler olması dikkat çekerken bunlar maydanoz, yavşan otu, soğan, kekik, nane, karanfil, sumak, lahana, papatya, melengiç yaprağı veya diğer unsurları, ardiç ve kişniş tohumu, küsküt (ikşut)²³ olmak üzere

²³ İkşut için bkz. : bebek gazı.

sıralanmaktadır. Ayrıca diğerk birçok hastalık uygulamasında da tercih edilen karma kökenli tedavi ürünü olan ballı süt de idrar yolu iltihabı için tüketilmektedir.

2.10.5. Prostat

Prostat, “Erkeklerde idrar torbasının altında bulunan, siyeğın başlangıç bölümünü çevreleyen ve meni yapımında görev alan, iç salgı da salgılayan bez, kestanecek.” (sozluk.gov.tr) olarak tanımlanmaktadır. Prostatın büyümesiyle hastalığa dönüşmektedir. Prostat büyümesi idrar yapma zorluğunu da beraberinde getirmektedir. Erkeklerde yaşın ilerlemesiyle birlikte prostat büyüme riski artmaktadır. Bu sorun kimi erkeklerde hayat kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Bu hastalığın neden oluştuğuyula ilgili kesin bir bilgi söz konusu değildir. Fakat genel kanı yaşlı erkeklerde görülen bir problem olduğudur. Ayrıca yapılan çalışmalarda testisleri alınan hastalarda prostat rahatsızlığına rastlanmaması, hastalığın aslında testislerle bağlantılı olabileceğı ihtimalini güçlendirmektedir. Prostat hastalığının belirtileri sıkça ve özellikle geceleri idrara çıkma ihtiyacı, idrar yaparken oluşın zorlanma yanma ağrı hissi, idrar sonrası mesanenin boşalmadığı hissi, idrar kaçırma sorunu genel belirtileri arasında yer almaktadır (medicalpark.com.tr). Yörede prostat rahatsızlığına karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Kırmızı biber çokça yenir. (K60)
- Mahlep tüketilir. (K58)
- Melengiç ağacının meyvesi tüketilir. (K66)
- Kabak çekirdeğı iyi gelir. (K93)
- Bolca domates tüketilir. (K35)
- Yeşil çay tüketilir. (K90)
- Isırgan otu çayı içilir. (K82)

Değerlendirme

Yörede prostata karşı genel olarak modern tıp imkânlarının kullanılmasının yanında sınırlı da olsa halk hekimliğı pratikleri de uygulanmaktadır. Bunlar bitki kökenli em olarak kullanılan kırmızı biber, mahlep, melengiç, kabak çekirdeğı, domates, yeşil çay ve ısırgan otudur. Doğal bir idrar söktürücüsü olarak bilinen ısırgan

otu aynı zamanda prostat bezi büyümesi bulgularını azaltmada etkili olmaktadır. Likopen açısından zengin, güçlü bir antioksidan olan domates prostat sağlığına olumlu katkılar sunan bir besin kaynağıdır. Yapılan bir çalışma neticesinde 10 hafta boyunca her gün 50 gr domates yiyen iyi huylu prostat büyümesi olan erkeklerin PSA değerlerinin %10'dan daha düşük olduğu ortaya konmuştur. 48 bin erkek üzerinde yapılan bir başka araştırmadaysa domates ve domates kaynaklı gıdaların fazlaca tüketilmesiyle prostat kanseri gelişme riskinin %35 oranında azaldığı, agresif prostat kanseri gelişme riskinin %53 oranında düştüğü sonucuna varılmıştır. Yeşil çay kimi virüs ve bakterileri ortadan kaldıran, bağışıklık sistemini kuvvetlendiren ve prostat kanseri de dâhil olmak üzere türlü kanser çeşitleriyle mücadele eden güçlü bir antioksidandır. Yeşil çay içerisinde yer alan polifenoller, PSA seviyelerini önemli oranda düşürmektedir. Yapılan çalışmalarca yeşil çayın prostat kanserini hızlandıran enzimleri baskıladığı ve apoptozis adındaki programlı hücre ölümünü tetiklediği gözlenmiştir. Kabak çekirdeğinin içinde bulunan yağ, prostat hücrelerinin çoğalmasını önlemektedir. Bunun yanı sıra kabak çekirdeği omega-3 yağ asitleri ve karotenoidler ihtiva eder. Araştırma sonuçları, diyetlerinde daha yüksek karotenoid bulunan erkeklerin iyi huylu prostat büyümesi tehlikesinde düşüş gerçekleştiğini göstermektedir. Kabak çekirdeğinin içeriğindeki bir başka besin olan çinkonun da prostat sağlığını desteklediği ve prostat kanseri gelişimine karşı koruma sağladığı ifade edilmektedir (www.memorial.com.tr).

2.10.6. Taş Düşürme/Kum Dökme

Böbreklerin kanı temizleme işlemi esnasında kimi tuz ve mineraller böbrekte toplanıp yığılır. Yığılan bu tuz ve mineraller idrardan atılamayıp bölgede yapışmış olarak kalır, bu durum da böbrek taşının oluşmasına neden olur. Genetik etmenler, sıvı tüketiminin az olması ya da sıvı yitimi, beslenme şekli, kimi ilaçlar, metabolik sıkıntılar, aşırı kiloluk durumu, çok fazla miktarda tuz ya da şeker kullanımı, hareketsizlik, böbrek rahatsızlıkları böbrek taşının oluşmasına neden olabilmektedir. Böbrek taşları yıllarca belirti göstermeyebilir. Fakat rahatsızlık artık uç noktaya gelince birden oluşan karın, kaburga ve sırt çevresindeki ağrılar, idrar sırasında acı ve yanma, idrarın renk ve yapısındaki farklılık, idrarda kan, mide bulantısı, kusma belirtileri baş göstermeye başlamaktadır (medicana.com.tr).

Kum dökme, çeşitli yapıdaki kristallerin vücut sıcaklığında ya da idrarda çözünememesiyle idrarda parçalar hâlinde katılaşması sonucu oluşmaktadır. Kum dökme, günümüz çağındaki kötü beslenme alışkanlıkları ya da hayat yapısındaki değişiklikler sebebiyle çokça gözlemlenen bir problemdir. Kum dökme; böbreklerin bulunduğu çevrede ağrı, idrar yaparken yanma, idrarın renginde koyulaşma, idrarda kan gibi belirtilerle kendini göstermektedir (medicalpark.com.tr). Yörede taş düşürme ve kum dökme için uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Bolca su içilir, sulu yemekler tüketilir. (K1, K6, K13, K55)
- Yoğurt suyu içilir. (K11, K67)
- Bir yerde bir tane taş suyu varmış, o sudan üç kere içildiğinde taşın düşmesi sağlanır (K22, K33)
- Arpa kaynatılıp suyu içirilir. (K10)
- Tavuk dalağı kurutulup kaynatıldıktan sonra suyu içirilir. (K66)
- Takla atılır, yüksek bir yerden sıçrama yapılır, zıplanır. (K95)
- Kişinin sırtına çıkılıp basılır. (K70)
- Traktöre binilir, kötü yollardan geçilerek sallanma ve sarsılmanın etkisi ile taş düşürülür. (K62)
- Ata binilir. (K23)

Değerlendirme

Taş düşürme ve kum dökme amacıyla maden kökenli em olan suyun bolca tüketimi en fazla uygulanan tedavi yöntemidir. Sulu yiyecekler, yoğurt suyu, arpanın kaynatılıp suyunun içilmesi, tavuk dalağının kurutulup kaynatıldıktan sonra suyunun içilmesi madensel ve hayvansal kökenli emler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların dışında takla atma, yüksek bir yerden sıçrama, zıplama; sırta çıkıp basma; traktöre, ata binme gibi fiziksel hareketler yapılarak sarsılmanın etkisi ile vücutta var olan taş veya kumlar düşürülmeye çalışılmaktadır.

2.11. YARALAR

Yara, en basit tanımıyla doku bütünlüğünün tahrip olması şeklinde tanımlanmaktadır. Yara ifadesi çeşitli sebeplere bağlı olarak oluşan çok genel bir

kavramdır. Yaraya neden olan etmenler şunlardır: Kesilme, delinme, batma ile oluşan yaralar; aşırı derecede ısıya maruz kalma ile oluşan yaralar; radyasyon sonucu oluşan yaralar; kimyasal maddelere temasla oluşan yaralar; herhangi bir yere sürtünme, ayakkabı vurması, baskıya maruz kalma sonucu oluşan yaralar gibi daha pek çok gerekçeyle ortaya çıkabilmektedir. Midyat yöresinde, oluşan yaralara karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Örümcek ağı sürülür. (K92, K96)
- Islak bir havlu ile temizlenir sonra da yara kapatılır. (K71, K83)
- Lahana yaprakları kullanılır. (K21, K62)
- Vücuttaki açık yaralara kırk damar otu sürülür. Kaynatılıp da üstüne sürülebilir. (K60)
- Gül lokumu ve soğan yaraların üstüne konur. (K60)
- Yoğurdun kaymağı sürülür. (K78)
- Demir ateşte ısıtılır, yaraya dokundurulur. Ardından bitkilerin suyu çıkartılıp bitkinin kendisi ile birlikte sürülür. (K47)
- Maydanoz, havuç, ıspanak tüketilir. (K98)
- Yumurta sarısı ile tuz ve yanmış ağacın tozu karıştırılıp yaraya sürülür. (K46)
- Ot ezilip sürülür. (K6)
- Yaraya tuz sürülüp bezle kapatılır. (K13)
- Zeytin yağı sürülür. (K81)
- Yumurta sarısı sürülür. (K21)
- İncir yaprağı koyulur. (K49)
- Çam sakızı ezilerek bir macun kıvamına getirildikten sonra sürülür. (K18)
- Kül sürülür. (K55)
- Çekem otu ezilir, yağ ile karıştırılıp krem hâline getirildikten sonra merhem gibi sürülür. (K73)
- Vazelin sürülür. (K48)

Değerlendirme

Çeşitli nedenlere bağlı olarak meydana gelebilen yaralara karşı yörede örümcek ağı²⁴, yoğurt kaymağı, yumurta²⁵ hayvan kökenli em olarak kullanırken ot, kırk damar otu, zeytin yağı, lahana yaprağı, incir yaprağı, soğan, çam sakızı, çekem otu gibi bitki kökenli emlerin ezilerek ya da birtakım işlemler sonucu krem hâline getirilip sürüldüğü görülmektedir. Söz konusu uygulamalardan örümcek ağı pratiğinin benzerine Konya’da çocukların herhangi bir yeri yaralanıp yarık olduğunda hemen çardak veya ahırlardan örümcek bulunup o bölgeye basılıp kâğıt yakıp üstüne sürülmesi şeklinde rastlanılmaktadır (Aydın, 2021: 256). Bunun yanı sıra Müntehab-ı Âliye’de henüz yürümeyen bir çocuğun dizlerinin altına örümcek yumurtası sürerek yürüyeceği belirtilmiştir (Kolunsağ, 2021: 83). Yaralarda çam sakızının kullanılması uygulaması da dikkati çeken bir diğer pratiktir. Türklerde çam ağacı kutsiyet atfedilen ağaçlardan biridir. Hakaslarda çam ağacının Tanrı kutu taşıdığı, dolayısıyla zararlı iyelerin bu ağaca yaklaşamayacağı inancı bulunmaktadır (Ergun, 2004: 213). Soğan da deri hastalıklarının çoğunluğunda kullanılan bir bitki olmakla birlikte irinli yaraların sağaltımında da kendisinden faydalanılmaktadır (Deniz, 2005: 175). Ayrıca demir²⁶, tuz, kül de maden kökenli em şeklinde yaralara uygulanmaktadır.

2.11.1. Ağız Yarası

Yörede ağızda oluşan yaralar için uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Sumaklı su içilir. (K35, K93)
- Karbonatlı su ile ağız çalkalanır veya içilir. (K32)
- Ceviz çokça yendiği zaman ağız yarasına neden olur. (K93)
- Yaralanmalar için gaz yağı sürülür. (K35)
- Dövülmüş badem ve şeker karıştırılıp macun hâline getirilir, sürülür. (K60)

²⁴ Örümcek ağı için bkz. : deri kesilmesi.

²⁵ Yumurta için bkz. : deri çatlaması.

²⁶ Demir için bkz. : diş ağrısı, dolama.

Değerlendirme

Ağız yarasını iyileştirmek için yörede sumaklı su, karbonatlı su, dövülmüş badem ve şekerin karıştırılıp macun şeklinde sürülmesi gibi bitkisel ve madensel kökenli emlerin bir arada kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca ağız yarasının önüne geçmek adına çokça ceviz tüketilmemesi gerektiği ifade edilmektedir.

2.11.2. Meme Yarası

Genellikle kadınlar arasında yaygın olarak görülen bir sorundur. Çoğunlukla menopoz dönemine girmemiş olan kadınlarda, adet döngüsüne bağlı olarak ağrı şeklinde oluşabilmektedir. Ancak her yaştan insanda bu sorun görülebilmektedir. Söz konusu ağrıların yanı sıra çeşitli sebeplerle bölgede yara oluşumu söz konusu olabilmektedir. Yörede meme yarası için uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Zeytin yağı ile masaj yapılır. (K90, K98)
- Süt kaymağı sürülür. (K1)
- Tuz ısıtılıp yaranın üzerine koyulur. (75)
- Tahin yağı sürülür. (K46)
- Arının yaptığı koza alınıp içindeki bal çıkartılır, geriye kalan kullanılmayan şeyi iyice haşlandıktan sonra merhem hâline getirilip yaranın olduğu yere sürülür. (K68)
- Isırgan otu ile ezilen kuru üzüm karıştırılıp sürülür. (K95)
- Vazelin sürülür. (K7)
- Anne sütü sürülür. (K79)
- Göz merhemi sürülür. (K94)
- Ayva çekirdeği suda bekletildikten sonra bölgeye sürülür. (K66)

Değerlendirme

Yörede meme yarasına karşı bölgeye zeytinyağının sürülerek masaj uygulanması en sık gözlemlenen tedavi yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Süt kaymağı, anne sütü hayvan kökenli em; tahin, ısırgan otu, kuru üzüm, ayva çekirdeği bitki kökenli em; tuz maden kökenli em olarak krem şeklinde sürülürken ayrıca vazelin ve göz merheminin de yine bölgedeki yarayı iyileştirmek için kullanıldığı görülmektedir.

2.12. ZEHİRLENMELER

2.12.1. Akrep Sokması

Akrepler; sekiz bacadan oluşan, örümceğimsi familyasından kabul edilen, sıcak ve nemli yerlerde yaşayan, kıvrık ve kalkık kuyruğunda zehirli iğnesi olan bir tür böcektir (sozluk.gov.tr). Acı hissetme, kızarma veya şişlik gibi semptomlar görülmektedir (medicana.com.tr). Yörede akrep sokması sonrası yapılan uygulamalar şöyledir:

- Zehirlenen yere domates konur. (K6, K38, K53, K53, K93, K95, K98)
- Vücudun zehirlenen yeri başkası tarafından dudakla tükürük salgısı ile çekilerek tükürülür. (K32, K33)
- Sıcak bir taşa tutulur. (K86, K93)
- Akrep ezilir, vücuda sürülür. (K35, K55)
- Altın konulur. (K57)
- Vücudun neresi zehirlenmişse orası bağlanarak diğer bölgelere yayılım engellenir. (K35)
- Akrebin soktuğu yere yoğurt sürülür. (K25)
- İncir ağacı yaprağının sütü sürülür. (K60)
- Dut ağacının öz suyu (sütü) sürülür. (K60)
- Zehir ağız ile çıkarılır, zehirlenen yer sıcak taşlara dokundurulur. (K56)
- Mercimek samanı suda kaynatılıp biraz soğutulduktan sonra zehirlenen yerin üstüne koyulur. (K4)
- Akrebin soktuğu yere iğne batırılıp zehir çıkartılır, ardından bölgeye domates koyulur. (K18)
- Sokulan yerdeki zehrin kana bütünüyle karışmasına engel olmak için turnike uygulanır ve sokulan yerden hafifçe kanatılarak kandaki zehir atılmaya çalışılır. Ardından da sağlık kuruluşuna gidilir. (K48)
- Kurbağanın içi boşaltılıp parmaklar içine konulur ardından akrebin soktuğu yere parmaklar sürülür. (K84)
- Kurbağanın karnı yarıp sokmanın olduğu bölgeye konulup bağlanır. (K54)
- Jilet vurulup, zehrin olduğu bölgedeki bölge sıkılıp kan atılır. (K44)
- Hacamat yapılır. (K5)
- Atın kuyruğundan bir tel kesilip yaraya bağlanır. (K94)
- Süt içilir. (K58)

- 7 tane evden alınmış çalılar yakılıp yaranın üstüne konulur. (K62)
- Bölge yumuşak bir sabun ve su ile temizlenir ardından buz uygulanır. (K80)

Değerlendirme

Bitkisel kökenli ilaçlardan domatesin bölgeye sürülmesi bilinen en yaygın tedavi uygulaması olarak göze çarparken incir yaprağı sütü, dut ağacı yaprağının suyu, mercimek samanının suda kaynatılıp soğumaya bırakıldıktan sonra sürülmesi diğer yöntemlerdendir. Hayvansal kökenli ilaçlar akrebin ezildikten sonra, kurbağanın iç organlarına parmakla temastan sonra, at kuyruğu teli, yoğurt sürülmesi ve süt içilmesi şeklinde görülmektedir. Madensel kökenli sağaltmalar sıcak taş, altın ve buz şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Akrebin soktuğu yerin iğne batırılarak, jilet ya da herhangi bir yöntemle kesilip veya delinmek suretiyle kan akıtıldıktan sonra zehrin çıkarılması yöredeki parpılama yoluyla yapılan sağaltmalara örnektir. Bunların yanı sıra akrebin soktuğu yerin ip veya bez ile bağlanması, zehirlenen yerin dudak yardımıyla çekilip tükürülmesi, kanatılarak zehirli kanın çıkarılması, hacamat yapılması, sabun ve su ile temizlenmesi zehrin esasında vücudun diğer bölgelerine yayılımını engellemek ve bir sonraki tedavi aşamasına zaman kazandırmak şeklinde değerlendirilirken bağlanan yerin belli zaman aralıklarıyla gevşetilmesi de kan akışını sürdürme anlamında dikkat edilen diğer hususlar olarak gözlemlenmektedir.

2.12.2. Arı Sokması

Arılar; zar kanatlılardan, bal ve bal mumu yapan, iğnesiyle sokan böcek şeklinde tanımlanır (sozluk.gov.tr). Arı sokması sonucunda basit ve orta şekilde seyreden belirtiler: ağrı, yanma, kızarıklık, şişme şeklindedir. Şiddetli göstergeler ise: ağrı, yanma, şişme ve kızarıklığın yanı sıra nefes darlığı, mide bulantısı, bayılma, bilinç yitimi, nabız değişiklikleri gibi durumlarla kendini belli etmektedir (medicalpark.com.tr). Midyat'ta arı sokması sonrası uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Sıcak bir taşa tutulur. (K4, K27, K32, K33, K38, K44, K46, K47, K49, K53, K57, K93, K94)

- Zehirlenen yere domates konur. (K51, K58, K66, K68, K71, K75, K76, K84, K86, K90, K93, K94)
- Buz uygulanır. (K5, K53, K55, K66, K67)
- Zehirlenen yere yoğurt sürülür. (K6, K80)
- Vücudun neresi zehirlenmişse orası bağlanarak diğer bölgelere yayılım engellenir. (K35)
- Vücudun zehirlenen yeri başkası tarafından dudakla tükürük salgısı ile çekilerek tükürülür. (K32)
- Şişen yere çiğnenmiş ekmek koyulur. (K14)
- İncir ağacı yaprağının sütü sürülür. (K60)
- Dut ağacının öz suyu (sütü) sürülür. (K60)
- Arı öldürüldükten sonra yaranın üzerine bırakılır. (K58)
- Kırmızı topraktan yapılmış çamur sürülür. (K39)
- Soğan konulur. (K80)
- Lavanta yağı sürülür. (K25)
- Soğuk suya sokulur. (K45)

Değerlendirme

Yörede arı sokmasına karşı çok çeşitli tedavi metotları uygulanmaktadır. Arı sokması sonucu bitkisel kökenli em olarak domates sürülmesi en sık görülen uygulama olurken çiğnenmiş ekmek, incir yaprağı sütü, dut yaprağı sütü, soğan ve lavanta yağı sürülmesi dikkati çeken diğer çeşitli tedavi yöntemleridir. Hayvansal kökenli em olarak bölgeye yoğurt, arının ezilerek sürülmesi gözlemlenmektedir. Madensel kökenli em olarak ise zehirlenen yerin sıcak taşa sürülmesi en yaygın tedavi yöntemi olurken buz, soğuk su ile bölgenin yıkanması, kırmızı topraktan çamur sürülmesi diğer uygulamalardandır. Bölgeye toprak sürülmesi uygulamasının benzerine “Kars’ta arının soktuğu yere ham toprak, yoğurt ve zeytinyağı ile hazırlanan bir karışım sürülmesi” (Öncül, 2011: 48) şeklinde rastlanmaktadır. Ayrıca zehirlenen yerin ip ya da bez yardımıyla bağlanması, tükürük salgısı ile zehrin atılması esasında diğer bölgelere yayılımı önleme ve zaman kazanma adına uygulanan korunma yöntemleridir.

2.12.3. Böcek Sokması

Yaz aylarında havaların ısınmasına paralel olarak sayılarında artış yaşanan böceklerle insanlar günlük hayatlarında sıkça karşılaşmakta, zaman zaman da onların ısırma veya sokmalarına maruz kalabilmektedirler. Böceğin yapısı, zehir taşıyıp taşımadığı, kişilerde beliren alerjik tepkimelerin olup olmadığı sokma sonucunda meydana gelen belirtilerin durumunu ve ciddiyetini gözler önüne sermektedir. Böcekler iğneleri veya tükürüklerindeki alerjik yapılarla deride alerjik tepki, tahriş, kızarma, yanma, kaşınma gibi belirtiler ortaya çıkarırlar. Genelde basit düzeyde kalsa da seyrek de olsa mide bulantısı, mide ağrısı, kusma, bilinç bulanıklığı, nefes alıp vermede zorlanma gibi hayatı tehdit edecek ciddi semptomlar da gözlemlenmektedir. Midyat'ta böcek sokmasının ardından yürütülen tedavi uygulamaları şunlardır:

- Zehirlenen yere domates konur. (K91, K93, K95, K98, K103)
- Sıcak bir taşa tutulur. (K50, K66, K93, K102)
- Buz konur. (K48, K80, K84, K90)
- Sokan yerine üzerine közlenmiş soğan koyulur. (K1, K4)
- Patates konur. (K17, K33)
- Vücudun neresi zehirlenmişse orası bağlanarak diğer bölgelere yayılım engellenir. (K35)
- Vücudun zehirlenen yeri başkası tarafından keskin bir nesneyle açılır ve emilerek zehir çıkarılır. (K32)
- Zehirlenen yere yoğurt sürülür. (K57)
- İncir ağacı yaprağının sütü böceğin soktuğu yere sürülür. (K60)
- Dut ağacının öz suyu (sütü) sürülür. (K60)
- Maydanoz ezilip sürülür. (K53)
- Böceğin soktuğu bölge kolonya ile yıkanır. (K94)
- Bölge su ve sabunla iyice yıkandıktan sonra kolonya dökülür. (K5)
- Böceğin soktuğu yerdeki kirli kan, terlikle vurularak çıkartılır. (K23)

Değerlendirme

Yörede böcek sokmasının ardından bölgeye domates sürülmesi en yaygın görülen bitkisel kökenli uygulamadır. Buna ek olarak közlenmiş soğan, patates, incir yaprağının sütü, dut ağacının sütü, maydanoz zehirlenen yere sürmek için kullanılan

diğer bitkisel ürünlerdir. Sıcak taşa sürme işlemi yörede yaygın görülen uygulama olurken buz, kolonya sürme tedavide kullanılan diğer maddelerdir. Hayvansal kökenli tedavilerde yoğurt kullanılmaktadır. Ayrıca zehri çıkartmaya ve zehrin vücudun diğer bölgelerine yayılımını önleme amaçlı olarak zehirlenen yerin bağlanması, terlik veya benzer bir nesne ile kirli kanın bölgeye vurularak oradan çıkartılmaya çalışılması, başkasının bölgedeki zehirlenen yeri emip çıkararak tükürmesi, su ve sabun ile bölgenin yıkanarak temizlenmesi şeklinde geleneksel tedavi uygulamaları görülmektedir.

2.12.4. Yılan Sokması

Yılan sokması, dünyanın pek çok yerinde ölümcül vakalara sebep olabilmektedir. Yılan sokmasına maruz kalan kişiye ilk yardım müdahalesi bu anlamda çok önemli bir yer tutmaktadır. Yapılacak ilk yardım müdahalesi ile amaç zehrin vücuttaki yayılımının yavaşlatılmaya ya da atılmaya çalışılması yönünde olmalıdır. Ancak yapılacak olan ilk yardım konusunda bilinçli olunmalıdır. Yılan sokması; şişme ve kabarma, nefes darlığı, bilinç kaybı, mide bulantısı, kusma, ishal, baş ağrısı, idrarın siyaha yakın renkte olması belirtileri gösterebilmektedir (medicana.com.tr). Midyat yöresinde yılan sokması sonucu uygulanan tedavi usulleri şöyledir:

- Vücudun zehirlenen yeri başkası tarafından dudakla tükürük salgısı ile çekilerek tükürülür. (K5, K6, K14, K25, K43, K49, K50)
- Zehirlenen yere domates konulur. (K35, K60, K93, K97)
- Sıcak bir taşa tutulur. (K62, K66, K93)
- Yılanın soktuğu yer ip ya da herhangi bir bez parçası ile bağlanır. Zehri atmak için üzerine sıcak tuz koyulur. (K48, K53)
- Vücudun neresi zehirlenmişse orası bağlanarak diğer bölgelere yayılım engellenir. (K35)
- Zehirlenen yere yoğurt sürülür. (K66)
- İncirin ağacı yaprağının sütü sürülür. (K60)
- Dut ağacının öz suyu (sütü) sürülür. (K60)
- Kuzukulağı²⁷ ezilip yılanın soktuğu yerin üzerine koyulur. (K84)

²⁷ Kuzukulağı yörede “tırşik otu” olarak da bilinmektedir.

- Soğuk su, buz uygulanır. (K67)
- Yedi evden birer tane odun alınır ve o yedi odun yakılır, o odunların ateşinde bir hamur yapılır ardından o hamur da yılanın soktuğu yere koyulur. (K5)
- Bıçak ısıtılıp yılanın soktuğu yerin üzerine konulur. (K95)
- Sokulan yer bez ile bağlanır, ardından kanatılarak zehir dışarı atılır. (K30)
- Sokulan yer sıkılarak zehir çıkarılır, ardından tetanos aşısı vurulur. (K7)
- Jiletle yılanın soktuğu yer delinir, bezle bölge bağlanır sonra hastaneye götürülür. (K16)
- Bölge kesici bir alet yardımıyla kanatılarak zehirli kanın çıkartılması sağlanır. (K58)
- Hacamat yapılır. (K62)
- Süt verilir. (K47)
- Kırmızı toprak ile yıkanır. (K94)
- Yara yeri kesilir, zehir çıksın diye de ipe bağlanır. (K81)
- Yılanın soktuğu kişinin vücuduna kesikler atılıp içi süt dolu kazanın içine sokulur. Ardından kazandan çıkarılan kişi keçi postuna sarılarak bir gece bekletilip tedavi edilir. (K89)

Değerlendirme

Eski zamanlarda genellikle kırsal kesimlerde ve yazın bağ, bahçe veya tarlada çalışan insanların başına yılan zehirlenmesi çok fazla geldiğinden bununla paralel olarak uygulanan yöntemler de gelişerek çeşitlilik göstermiştir. Uygulanan pratikler çoğunlukla ülkemizin pek çok bölgesinde bilinen geleneksel tedavi yöntemlerine dayanmaktadır ancak günümüzde bu tür zehirlenmeler sonucu artık tamamıyla modern tıba başvurulmaktadır. Yılan sokması sonucu uygulanan tedavi metotlarına karşı yöre halkının akrep ve arı sokmasında olduğu gibi benzer ve hatta büyük oranda birebir aynı tedavi yöntemini uyguladığı görülmektedir. Söz konusu pratiklerden vücudun zehirlenen yerinin başkası tarafından dudakla tükürük salgısı ile çekilip zehrin dışarıya atılması, zehirlenen yere domates sürülmesi, zehirli bölgenin sıcak taşa tutulması yörede en bilindik tedavi yöntemleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Jilet ya da herhangi bir kesici alet vasıtasıyla zehirli yerin kesilip veya delinmek suretiyle kan akıtıldıktan sonra zehrin çıkarılması yöredeki parpılama yoluyla yapılan sağaltmalara örnektir. Bunların dışında yılanın soktuğu yerin ip veya bez ile bağlanması, zehirlenen yerin

dudak yardımıyla çekilip tükürülmesi, kanatılarak zehirli kanın çıkarılması şeklindeki pratiklerin temelinde zehrin vücudun diğer bölgelerine yayılımını engelleme ve böylelikle bir sonraki tedavi aşamasına zaman kazandırma amacı bulunmaktadır. Ayrıca zehirli bölgeye yoğurt sürülmesi, kişiye süt içirilmesi hayvan kökenli em; domates, incir yaprağı, dut ağacının sütü, kuzukulağının zehirlenen yere sürülmesi de bitki kökenli em olarak değerlendirilmektedir. Salata ve yemeklerde gıda olarak da kullanılan kuzukulağının çeşitli yaralar üzerinde sağıltıcı etkisinin olduğu yöre halkınca ifade edilmektedir. Yılanın soktuğu yere soğuk su, buz, sıcak taş ve kırmızı toprak sürülmesi pratikleri de maden kökenli emlerle yapılan tedavi yöntemlerine örnektir. Yılan sokması sonucu uygulanan tedavi yöntemlerinde toprağın kullanılması diğer yörelerde de görülen ortak bir özelliktir. Örneğin Kars'ta yılan sokması sonucunda, “elenen toprak çamur hâline getirilir ve içerisine tuz, yoğurt katılır. Yapılan bu karışım yılanın ısırıldığı bölgeye çekilir.” (Öncül, 2011: 49). Bir başka pratikte ise “yılan soktuğunda yılanın soktuğu yerin bir karış altından bir karış üstünden eşarpla sıkıca bağlanır. Yılanın soktuğu yer bir bıçakla kesilir ve kan akıtılır. Sonra ise ham toprak ve taze yoğurdun üstünde biriken öz su karıştırılır. Bu karışım yılanın soktuğu yere sürülür.” (Öncül, 2011: 50). Yörede zehirlenen yere konan kırmızı toprağın tercih edilmesi esasında hem toprak hem de renk kültü ile ilgilidir.²⁸

2.12.5. Gıda Zehirlenmesi

Zehirlenme; değişik yapıdaki toksit maddeler sebebiyle vücut işlevinin tahrip olması şeklinde tanımlanmaktadır. Gıda zehirlenmeleri, kimyasal maddelerin yutulması, ilaç zehirlenmeleri, bozuk ürünler, zehirli mantar, alkol, böcek sokmaları, toksik maddelerin cilde teması ile oluşan zehirlenmeler şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Zehirlenme; kusma, mide bulantısı, mide ağrısı, ishal, baş dönmesi, hâlsizlik, deride kızarıklık gibi belirtiler göstermektedir (medicalpark.com.tr). Midyat yöresinde zehirlenmeler sonucu uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Yoğurt tüketilir. Yoğurt vücudun deterjanıdır. (K6, K13, K15, K19, K33, K44, K93, K95, K102)
- Tuzlu su, ayran içilir. (K8, K18, K27, K48, K76, K94)

²⁸ Toprak ve renk kültü için bkz. : kuduz.

- Süt içirilir. (K39, K45, K50, K62, K71, K95)
- Hiçbir şey yenip içilmez, parmak ağza sokularak kusulmaya çalışılır. (K1, K11, K23, K36, K49)
- Kovanlardaki ballar yenir. (K15, K82)
- Yoğurt ile sarımsak yenir. (K7, K60)
- Nar yenir. Mide zehirlenmelerine iyi gelir. (K93)
- Farklı farklı bitkiler yedirilir. (K10)
- Nar tuzlanıp yenir. (K58)
- Zehirlenen kişiye okunmuş tuz verilir. Ardından halk hekimi ya da tecrübeli kişi eliyle hasta kusturulmaya çalışılır. (K16)

Değerlendirme

Özellikle gıda zehirlenmeleri sonucu süt ve süt ürünlerinin hastaya verilmesi pratiği gerek yörede gerekse de Anadolu'da yaygın görülen bir tedavi biçimidir. Nitekim hayvan kökenli ürün olan yoğurt, ayran ve süt içme yörede en çok bilinen uygulamalardır. Maden kökenli em olarak tuz, tuzlu su; bitki kökenli em olarak sarımsak ve nar kullanılmaktadır. Ayrıca zehirlenen kişinin kusturulmasına dönük parmağın ağza sokulması gibi geleneksel türlü yöntemler de uygulanmaktadır.

2.13. DİĞERLERİ

2.13.1. Albasması (Lohusa Humması)

Yeni doğum yapmış ya da düşük yapmış annelerde temizliğe dikkat etmeme, kan kaybı yüzünden meydana gelen ateşli hastalık, bayılma hâlidir (sozluk.gov.tr). Alkarısı ile ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Bunlardan bir kısmı şöyledir: Alkarısı, adıyla zikredilen bir hastalığa neden olan ve çevresinde çeşitli söylenceler teşekkül eden tehlikeli, ürkütücü, fena bir ruh veya kişiliktir (Ülkütaşır, 1939: 243). Lohusalının peri veya cinlerden ürkmesi neticesinde hastalığa yakalanması al basması olarak ifade edilmektedir (İlgaz, 1957: 1339). Lohusalının ilk günkü yediği yemekle birlikte bir kılın ağzının içine girmesi ile oluşur. Alkarısı; çoğu zaman geniş ahırlarda, harap veya kimsenin bulunmadığı mekânlarda yaşar. Onun lohusalının olduğu evlerin içine gece vakti tüm ev halkının uyumasının ardından, bacadan girdiği inancı hâkimdir (Ülkütaşır, 1939: 243).

Anadolu'nun kimi yerlerinde, doğumu yakın zamanda gerçekleşmiş loğusalara görülüp loğusaları ürküten, onlara şer gösteren, onların hastalanmalarına, zaman zaman da ölmelerine sebebiyet veren bir tür cin olarak ifade edilir. Söz konusu varlık yeni doğan bebeklere dahi kötülük yapmaktadır (Çevirme ve Sayan, 2005: 68). İnan'ın ifadesinden hareketle demonik (şeytan/cin) varlık şeklinde belirtilen bu yaratık; Anadolu'da alkarısı, albastı isimleriyle genel olarak bilinirken ayrıca albıs, abası, almış biçimindeki isimleriyle bütün Türk topluluklarının mitik görüş ve tasarımlarında ortaya çıkan bir nevi zararlı iye hayali ve inancına dayanmaktadır. Alkarısı sürekli olarak lohusaları rahatsız eder, lohusa tek başına kaldığı vakit ona yaklaşıp lohusa kadının ciğerini aldıktan sonra oradan uzaklaşır. Silah sesinden, demir veya demirden yapılmış nesnelerden, al renginden ya da bu renkte eşyalardan, ocaklılardan korkan alkarısı kimi vakit kayalıklar, dağlar veya ırmak kıyılarında konuşlanıp oradan geçen kişileri korkutur. Çoğunlukla kadın olarak zihinlerde tasarlanan bu doğüstü varlık ifade edilen niteliklerinin yanı sıra ahırlardaki atların yelelerini dokumasıyla da bilinmektedir. Türü hayvan suretinde ortaya çıkabilen bu yaratığın adındaki al (kırmızı) ile ateş kültü arasında bağlantı kurulmasından hareketle alkarısının önceleri ocak ile ateş tanrıçası olduğu belirtilir (İnan, 1998: 259-267). Yörede albasmasına karşı uygulanan pratikler şunlardır:

- Hiçbir hastalığı olmayan bebeğin birden ölümünde alkarısı tarafından çarpıldığı inancı hâkimdir. Kırk günü dolana dek bebek tek başına kalmamalıdır. (K24, K72, K88, K106)
- Bu süreçte bebek ve annenin yanında daimi şekilde Kur'an-ı Kerim olmalıdır. (K37, K41, K104)
- Süryanilerde annenin üzerinde ya da bulunduğu odada haç bulundurulmasıyla anne ile bebeğinin kötü ruhların tesirinden korunacağı inancı bulunmaktadır (K9, K53, K98).
- Lohusa döneminde kadın yatağında bulunurken başına kırmızı kurdeleden altın takılır. Çünkü albasmasının silah sesinden ve kırmızı renkten korkup gittiğine inanılır. (K41, K72, K106)
- Loğusa döneminde kadın sıcak suyu dökmeden önce besmele ile başlaması gerektiği inancı vardır çünkü besmele çekmezse alkarısının o kişiyi çarpacağına inanılır. (K29, K37)

- Alkarısı bölgede Ümmü Sübyan adıyla bilinmektedir. (K41, K63)
- Pekmez içirilir. (K21, K97)
- Lohusa kadının başına kırmızı kurdele bağlanır. (K19)
- Lohusa kadının yatağına iğne batırılır. (K7)
- Lohusa kadının yastığının altına bıçak konulur. (K22)
- Keçi eti yenir. (K17)
- Pekmezli ekmek yenir. (K53)
- Taş ve tuz ısıtılıp poşete konulur ardından lohusalının karnının üstüne bırakılır. (K94)
- Bolca bitki çayı içirilir. (K8)
- Pekmezle yumurta karıştırılıp tüketilir. (K16)
- Annenin mümkün olduğunca dinlenmesi ve beslenmesine dikkat etmesi gerekir. (K80)
- Sütün içine yumurta sarısı konup karıştırılır ve içilir. (K48)

Değerlendirme

Yörede albasması için alınan önlemlerde ve gerçekleştirilen uygulamalarda dinsel, inanışla ilgili verilerin ve mitolojik vakaların varlığı dikkati çekmektedir. Hiçbir hastalığı olmayan bebeğin birden ölümünde alkarısı tarafından çarpıldığı inancı ve bu sebepten kırk günü dolana dek bebeğin tek başına bırakılmaması gerektiği çünkü cinlerin bebeği çalabileceği inancı söz konusudur.

Lohusa kadının başına kırmızı kurdele bağlanması uygulamasında çeşitli inançlar söz konusudur. Bunlardan ilki kadının sarılık olmasının önüne geçmektir. Bir diğerinde de alkarısının kırmızı renkten korktuğuna inanılır. Ateşe renk olarak benzemesinden ötürü kırmızı renk, ateşte yer alan tüm özellikleri de kendi içerisinde taşımaktadır. Bu nedenle ateşten korkan soyut güçler, al renk üzerinde de benzeri korkuya kapılmaktadır. (Acıpayamlı, 1961: 120). Kırmızı rengin seçilmesinin altında yatan bir diğer önemli unsur ise taklit büyü, analogik yöntem uygulamasıdır. Analoji, bir tür taklit büyüdür, “Benzer benzeri yaratır.” (Mauss, 2011: 116) ilkesinden yola çıkılarak benzer sadece benzeriyle sağaltılır fikrini esas almaktadır. Bu tür sağaltımlarda genellikle isim, renk ile şekil benzerlikleri yoluyla meydana getirilmiş sağaltım metotları tatbik edilerek iyileştirmenin hayata geçirilmesi hedeflenmiştir. Analoji yani benzeşim ifadesi halk hekimliğinde bir çeşit taklit büyü anlamını ihtiva

etmektedir. Başka bir ifadeyle, meydana getirilmesi arzu edilen bir tesirin sadece o şeyin taklit edilmesiyle ortaya konulabileceği fikrini temel almaktadır. Bunun yanı sıra Mauss'un sihrin kuralları olarak da belirttiği kurallardan analojinin yakınlık, bilhassa benzerlik ve karşıtlık ilkeleriyle de yakından bağlantılı olduğu görülmektedir. Zira analogide, benzerliklerden hareketle taklitsel fiil gerçekleştirilerek istenilen tesiri ortaya koymak gaye edinilmiştir. Bu benzerlikleri de çoğunlukla ad, renk ile şekil benzerlikleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda albasmasında da renk analogisinden yararlanılmıştır. Yani hastalığın ismi, rengi ile bir durumdaki objelerden yararlanılmıştır.

Hastalığa karşı keçi etinin yenilmesinin tercih edilmesinde keçilerin yörede titiz, yedikleri tüm otların aynı zamanda insanlara da yarayan otlar olduğu ve dolayısıyla etinin daha sağlıklı, temiz olduğu inancının olmasının da etkisi vardır. Bunun yanı sıra tarihte baharın gelmesiyle birlikte gerçekleştirilen merasimlerde keçi (albastı) bolluk, bitki ile hayvan dünyasının hamisi durumunda bulunması dolayısıyla mühim bir konuma haizdir (Turdimov, 1999: 265). Lohusalı kadının doğum ağrılarını hafifletmek, en kısa zamanda kendini toparlamasına yardımcı olmak için keçi etinin yenmesi keçinin kendisinde bulundurduğu niteliklerle ilgili olduğu kuvvetle muhtemeldir. Keçi nitekim hareketli, dirençli, atik ve cesur bir hayvan yapısına haizdir. Dolayısıyla burada sihrin temas yasası işlemektedir. Temas büyüsü prensibine göre kişinin kendisi ile vücudunun her bir kısmı arasında bulunan duygusal bağlantı, bu fiziksel temas ortadan kalksa bile devam eder (Frazer, 2004: 191). Keçi etinin kullanılmış olmasında ayrıca “alkarısı” inancının etkili olmuş olabileceği düşünülebilir. Kötü ruhların içerisinde yer alan (İnan, 1998: 259) ve lohusalı kadın ile yeni doğmuş bebeklere musallat olup onların ölmelerine sebebiyet verdiği inanan (İnan, 1986: 170-171; Kalafat, 2012: 211) alkarısı, Kırgız ve Kazaklarda kimi zaman keçi biçiminde hayal edilmiştir (Araz, 1995: 34; İnan, 1998: 259). Albastının insanlara bazen keçi suretinde görüldüğü ifade edilmektedir. Nitekim ülkemizin diğer yörelerinden Harput'ta loğusanın albastıdan korunması için doğum anında yere serilmiş olan yatağın yanları, keçi kılından yapılmış bir urgan tarafından çevrenir (Araz, 1995: 32). Buna benzer şekilde Düziçi'nde de keçinin zibiliyle karışık toprak loğusalının yatağına serilir (Kurum, 2008: 55). Bu uygulamalardaki esas gaye lohusaya zarar vereceği düşünülen kötü ruhların, daha önceleri koruyucu ruh olarak addedilen keçi suretindeki albastı tarafından uzak tutulması inancıdır.

Lohusa kadının yastığının altına bıçak konması uygulamasının kökeninde alkarısının metal ve demirlerden korkup kaçtığına dair inanç yer aldığı için yastık

altlarına bıçak konmaktadır. Buna benzer inanışlar Altaylılarda da görülür. Altaylılarda hamile kadın kötü rüyalar görür veya kötü ruhlar onu rahatsız ederse yastığının altına bıçak, makas vb. aletler konulur. Bu aletler aynı şekilde yeni doğan bebeği kötü ruhlardan korumak için kullanılır. Hakaslarda bebekler yalnız kaldığında beşiklerine sivri bir alet konulur. Böylece kötü ruhların çocuğa zarar vermesi önlenir. Kötü ruhların bıçak, makas gibi sivri aletlerden korktuğu düşünülür. Bunlar da bir tür muska olarak görülür ve Umay Ana ile ilgili olan bu muskalar, bebeğinin güvencesi ve koruyucusu olarak algılanır (Lvova, vd., 2013: 222).

Lohusa kadının yatağına iğne batırılması uygulamasında cinlerin gelmesine engel olacağına inanıldığı için iğne konmaktadır. Esasında bu pratiğin kökeninde cinlerin demirden korkup kaçtıklarına dair inancın etkisi de söz konusudur. Ayrıca nazarın önüne geçme adına iğne konulmaktadır. Alkarısını etki altına almanın türlü yöntemleri söz konusudur. “Al”ın herhangi bir bölgesine “iğne, çuvaldız batırmak” veya üstüne “zift dökmek” bu yöntemlerden birkaçıdır.” (Ögel, 2014: 69-71).

Bölgede Alkarısı “Ümmü Sübyan”; iyi, ak iye de “Gule” adıyla bilinmektedir. Ümmü Sübyan Anadolu'nun farklı bölgelerinde alkarısı şeklinde kötü özelliğiyle bilinen dişi bir şeytanın adıdır. Yaygın olan inanışa göre bu şeytan türünün çocuğu olmadığından insanlara düşmanlık besler. Diğer bir inanışa göre ise Ümmü Sübyan İblis tarafından vazifelendirilerek insanların soyunu kesmek adına gönderilmiştir. Dinî inanışa göre iki tür şeytan vardır: İlki insan cinsi şeytanlar ki bunlar insanın nefsinden gelir. İkincisi de İblis ile Ümmü Sübyan olup bunlar cin türü şeytanlar arasında yer almaktadır. Kuran'ın hiçbir ayetinde bu cin türü şeytandan bahsedilmemesine rağmen kimi kaynak ve yöredeki halk inanışlarında Ümmü Sübyan'ın lohusa kadınlara saldırdığına, onları güçten düşürdüğüne, bazı kadınların kol ve bacaklarını uyuşturduğuna, yeni doğum yapmış kadınların bebeklerini çaldığına inanılmaktadır. Gule ise alkarısının tam tersi özellikleri gösteren, insanların zor durumda kaldıkları zaman yardımlarına koşan bir tür ak iyedir.

Loğusa döneminde kadının sıcak suyu dökmeyen önce besmele ile başlaması gerektiğine çünkü besmele çekmezse alkarısının o kişiyi çarpacağına inanılmaktadır. Ayrıca Anadolu'nun çeşitli yerlerinde albastıdan sakınmak amacıyla ateş, sarımsak, soğan, demir, şap, tuz gibi şeyler gebenin bulunduğu odaya konulurken odada su asla bulundurulmaz. Zira su alkarısının yakın arkadaşıdır (Acıpayamlı, 1974: 76-77).

Pekmeze yumurtanın karıştırılıp tüketilmesi pratiğinde lohusa hâlindeki kadının güçten düşüp halsiz kalmasından dolayı protein deposu olarak bilinen

yumurtanın güç vereceği, pekmezin de kan yapacağı düşüncesi vardır. Asırlarca birçok farklı uygarlık tarafından kullanılan yumurta insanlık var olduğu günden bu yana çeşitli amaçlarla kendisinden faydalanılan önemli bir hayvansal ürün olmuştur. Nitekim tarihte Mısırlıların yumurtayı yemeklerinde kullandığı, Yunanlıların Perikles zamanından beri yumurta tükettikleri, Romalılarınsa yumurtayı tatlılar, garnitürler, soslar için kullandığı ve aynı zamanda öğle yemeği olarak tükettikleri bilinmekteydi (Malaguzzi, 2008: 191; Andrews, 2000: 86-87). Yumurta eski devirlerden günümüze değin insanlar tarafından büyülu inançlar ile kuşatılmış, yumurtanın gelecek hakkında kehanette bulunmada etkin güce sahip olduğuna inanılmıştır. Kozmik yumurta inanişınca ilk yumurta denizin altında bulunuyordu; kuşlar tarafından denizin altından çıkarılıp, ikiye bölünerek altı yeryüzünü üstü de gökyüzünü meydana getirdi şeklinde evrenin yaratılışı üzerine geliştirilen önemli inanişlar söz konusu olmaktadır. Okyanusya’da da insanın yumurtadan doğduğuna inanılmaktadır (Andrews, 2000: 86-87; Örnek, 1995’den akt. Aksoy, 2007: 52). Çoğu bölgede yumurta, doğa ve bitkilerin yenilenmesiyle sembolleştirilmiştir. Yumurtalar ayrıca pek çok dinsel kutlama ve ayinin parçası durumunda olmuştur. Bu dini tören ve ayinlerde yumurta doğumdan çok dönüşü, yeniden yaradılışı, yenilenmeyi çağrıştırmaktadır. Yumurtanın kullanıldığı bazı ayinler şunlardır: Estonyalıların tarla ekimi sırasında güç bulma amacıyla yumurta yemesi, İsveçlilerin ekili tarlalarına yumurta atması, Finlandiya’da köylülerin tohumların büyümesi adına tohum ekme dönemi boyunca ceplerinde yumurta taşımaları ya da ekili tarlaya yumurta koymaları, şifalı olan bir ot toplandığında o yere yumurta koyulması şeklindedir (Eliade, 2003’den akt. Aksoy, 2007: 55). Yumurta potansiyel hayatın kaynağı durumunda olup verimliliği, doğurganlığı temsil eder. Slav ve Germen milletlerindeki insanlar yumurtalarda bulunan verimliliği toprağa geçirme ümidiyle gömmüşlerdir. Fransa’da 17. yy’da bir gelin ilk defa evine girdiği vakit yumurta kırardı. Bugün dahi kimi evlilik ve doğurganlık törenlerinde yumurtaların benzer biçimlerde kullanılması söz konusu olmaktadır (Aksoy, 2007: 52; Andrews, 2000: 86-87).

Midyat’ta albasmasını etki altına almak ve ondan korunmak için gerçekleştirilen tedbirler dinî, sihrî özellikler taşımaktadır. Zararlı iyelerin anne ile bebeğe tesir etmemesi amacıyla alınan önlemlerde sihrî tedbirler olmakla birlikte dinsel unsurlar yardımıyla alınan önlemler de söz konusu olmaktadır. Yörede Müslümanlar arasında Kur’an-ı Kerim’in odada bulundurulması, duaların okunması; Süryanilerde de annenin üzerinde ya da bulunduğu odada haç bulundurulmasıyla anne ile bebeğin kötü

ruhların tesirinden korunacağı şeklinde dinî özellikte âdetler vardır. Uygulanan tüm âdet ve inanmalardan bazılarının kadının eski gücüne kavuşmasını sağlama, bazılarının da kötü ruhlardan korunmasına yönelik olduğu görülmektedir. Bu sebeple tıbbî, geleneksel metotların yanı sıra dinsel, büyüsel işlemler de ağırlıklı olarak yörede uygulanmaktadır.

2.13.2. Anne Sütü Arttırma

Yaklaşık %86'sı su, %4'ü yağ, %8'i laktoz, %1'i proteinden oluşan anne sütü bebeğin beslenmesi ve gelişimi için çok önemli bir besindir (medicalpark.com.tr). Anne sütü azlığı bir hastalık gibi görünmese de anne sütü bebeğin tüm besin ihtiyacını ilk altı ay içinde sağlaması ve bebeği çeşitli hastalıklara karşı dirençli tutması onu önemli bir yere taşımaktadır. Yörede anne sütünü arttırmak için yapılan pratikler şöyledir:

- Kuru üzüm, pestil, ekmek, bulgur, soğan yenir. (K19, K38, K48, K52, K53, K54, K38, K94)
- Pekmez ve yumurta karıştırılıp pişirilir, tüketilir. (K18, K34, K37, K41, K77, K88, K104)
- Tatlı yiyecekler, yufka, bulgur yenir. (K4, K21, K22, K25, K36)
- Bol su içilir. (K56, K76, K80)
- İçli köfte, sulu nohut, bulgur pilavı yenir. (K83)
- Yeşil bitkiler, soğan, bulgur yenir. (K5)
- Bisküvi, bulgur pilavı tüketilir. (K56)
- Şerbet suyu içirilir. (K91)
- Bolca karbonhidrat ürünleri tüketilir. (K21)
- Tereyağı, pekmez verilir. (K30)
- Nohut, mercimek, et tüketilir. (K16)
- Göğüs masajı yapılır. (K62)
- Ceviz, badem gibi kuru yemişler iyi gelir. (K80)
- Sıkça emzirmek sütü arttırır. (K71)

Değerlendirme

Anne sütünü arttırmak için bitkisel olarak kuru üzüm, pekmez, pestil, soğan, bulgur, yufka, yeşil bitkiler, ceviz, badem, nohut, mercimek ve karbonhidratlar; hayvansal olarak da et, tereyağı gibi ürünlerin ön planda olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra hem bitkisel hem de hayvansal kökenli yani karma olarak pekmez ile yumurtanın karıştırılıp pişirilerek tüketilmesi uygulanan bir başka yöntemdir. Madensel kökenli em olarak ise bolca su içme yöntemi uygulanmaktadır. Göğüs masajı yapma, sıkça emzirme anne sütünü arttırma adına yapılan fiziksel uygulama şeklinde göze çarpmaktadır.

2.13.3. Ateş

“Vücut sıcaklığının metabolik, enfeksiyon hastalığı, stres veya merkezi sinir sistemi lezyonları gibi nedenlerle normalin üzerine çıkması” şeklinde tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr). Yörede vücutta çıkan ateşe karşı uygulanan pratikler şöyledir:

- Bez ıslatılıp başa, koltuk altına konulur. (K7, K18, K44, K48, K57, K68, K75, K76, K80, K84, K90, K96, K98)
- Bez sirke ile ıslatılıp vücuda sürülür. (K8, K13, K32, K48, K50, K94)
- Duş alınmalı, bol bol su içilmeli, oda sıcaklığı düşürülmeli ve soğuk bezle vücut ısısı düşürülmelidir. (K55, K66)
- Islak bez göğse konulur. (K60, K68)
- Limon suyu ile tuz karıştırılıp içirilir. (K22)
- Arpa suyu kaynatılıp içilir. (K38)
- Sirkeli su içilir veya ayak tabanına soğan koyulur. (K53)
- Ayak altına sirke sürülür. (K51)
- Melengiç ağacından elde edilen reçine kullanılır. (K71)
- Önce soğuk suyla yıkanır eğer ateş uzun süre devam ederse hekimin yanında okunur. (K103)
- Yeşil çay tüketilir. (K80)
- Çilek, mandalina, ahududu tüketilir. (K84)

Değerlendirme

Ateşin yükseldiği durumlarda temel amaç vücut ısını düşürecek uygulamalardır. Çünkü ateşin yükselmesi kişinin havale geçirmesine ya da daha ciddi hastalıklarla karşı karşıya kalmasına neden olabilmektedir. Nitekim yörede vücut sıcaklığını düşürmeye dönük olarak bezin ıslatılıp genellikle başa, koltuk altına, göğse konması; bezin sirke ile ıslatılıp vücuda sürülmesi, duş alma, bolca su içme, oda sıcaklığını düşürme en sık uygulanan tedavi yöntemleri olurken limon suyu ile tuzun karıştırılıp içilmesi, sirkeli suyun içilmesi veya ayak altına sürülmesi, arpa suyunun kaynatılıp içilmesi gibi yöntemler de karma kökenli tedavi yöntemleri olarak dikkati çekmektedir.

2.13.4. Balgam

“Solunum organlarının salgıladığı, ağızdan dışarı atılan sümüksü madde” şeklinde tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr). Akciğerlerin hasara uğraması, toz, duman, sigara dumanı, virüs ve bakteriler balgamı tetiklemektedir. Balgam ile solunum yolları temizlenmektedir (bisolnatur.com.tr). Yörede balgama karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Mahlep tüketilir. (K6, K36)
- Palamut suda kaynatılıp içilir. (K1, K19)
- Kuyruk yağı eritilip içirilir. (K17, K38)
- Pekmez ısıtılıp tüketilir. (K5, K20)
- Sıcak su içilir. (K33, K94)
- Bal, süt, nane, turp gibi ürünler iyi gelir. (K16, K21)
- Melengiç ağacından elde edilen reçine kullanılır. (K13, K32)
- Siyah turp ortadan delinir, suda bekletilir ve bekletilen su içilir. (K4)
- Meyan kökünün suyu içilir. (K18)
- Sarımsak, zerdeçal tüketilir. (K53)
- Karabiberli çay içilir. (K8)
- Haşlanmış soğan suyu içilir. (K30)
- Zeytin yağı içilir. (K10)
- Bol bol su içilir. (K22)

- Ayran içilir. (K14)
- Bolca nane limon içilir. (K21)
- Kızartılmış soğan yenir. (K16)
- Geçmesi için balgamın yutulmaması gerekir. (K27)
- Kaynamış suyun buharı solunur. (K80)
- Kaynamış suyun içine nane atılır ve buharı solunur. (K80)
- Bir bardak ılık suya limon ekleyip içilir. (K25)
- Nane, rezene tüketilir. (K48)

Değerlendirme

Balgam kendi başına bir hastalık değil fakat hastalığın işareti olarak kabul edilmektedir. Balgam ortadan kalkınca hastalığın geçtiği düşünülür (Çolak, 2015: 37). Yörede balgamı yok etmek adına yapılan uygulamalar çeşitlilik arz etmektedir. Mahlep, palamudun suda kaynatılıp suyunun içilmesi, pekmez, turp, melengiçten elde edilen reçine, siyah turpun ortadan bölünüp suda bekletildikten sonra suyunun içilmesi, meyan kökünün suyu, sarımsak, zerdeçal, karabiberli çay, haşlanmış soğan suyu, zeytin yağı, nane limon, limonlu su, nane bitkisel kökenli emler olarak yörede uygulanmaktadır. Söz konusu bitkisel ürünlerin çoğunluğunun iltihabı giderme adına çoğu hastalığın tedavisinde kullanıldığı bilinmektedir. Kuyruk yağı, ballı süt, ayran hayvansal kökenli emler olurken sıcak su, kaynamış suyun buharı madensel kökenli emler olarak bölgede uygulanmaktadır.

2.13.5. Bayılma

Bayılma; sıcak, açlık, susuzluk, yorgunluk vb. etkenlerle dayanma gücünü yitirme, kendini kaybetme, kendinden geçme durumu olarak tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr). Kimi kalp rahatsızlıkları, akciğer rahatsızlıkları, kan şekerinin düşmesi gibi sebeplerle ortaya çıkabilen, her yaştan insanın yaşayabileceği bir durumdur. Bayılma öncesi çoğu zaman ayakta iken sıcaklık, baş dönmesi, bulantı, göz kararması şeklinde belirtiler görülebilmektedir (acibadem.com.tr). Yörede bayılma sonrası genellikle şu tedavi yöntemleri uygulanmaktadır:

- Kolonya, soğan koklatılır. (K32, K60, K94)

- Bilekler ovulur, hafifçe su ıslatılır. (K35)
- Sarımsak koklatılır. (K94)

Değerlendirme

Yörede bayılması sonrası için kolonya, soğan, sarımsak koklatmak en sık görülen yöntemler olurken bileklerin ovulması, kişinin su ile ıslatılması uygulanan diğer geleneksel tedavi yöntemlerindedir.

2.13.6. Bit Tedavisi

Bit, “Yarım kanatlılar alt takımına giren, insan ve memeli hayvanların vücudunda asalak olarak yaşayan böcek.” olarak tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr). Bitlenme, hastalanmanın bir göstergesi olmasa da can sıkıcı hâle gelebilen bir soruna dönüşebilmektedir. Yörede bit tedavisi için uygulanan pratikler şunlardır:

- Beyaz sirke sürülür. (K53, K55, K62, K80)
- Baş her gün tarakla yıkanır. (K14, K30, K44)
- Saç kazıtılır, sık sık duş alınır. (K21, K36, K48)
- Kül kaynatılıp başa sürülür. (K33, K45)
- Kaynar su ile yıkanır. (K60)
- İspirto sürülür, tarakla taranır. (K32)
- Melengiç sabunuyla yıkanır. (K15)
- Kabak çekirdekleri çiğ olarak yenir. (K46)
- Büyük bir kazan içine su konur ardından elbiseler kazanda kaynatılır. (K56)
- Saça mazot dökülür ardından tarakla saç dipleri taranır. (K94)
- Arap sabunu kullanılır. (K78)

Değerlendirme

Çoğunlukla saçın derisine yapışarak kan emen ve bu şekilde yaşayan parazitlerin neden olduğu, sıkça kaşınma durumunu ortaya çıkaran bir rahatsızlık türü olan bite karşı yörede sirke sürme, başın her gün tarakla yıkanması, saçın kazıtıldıktan sonra sıkça yıkanması en çok görülen pratikler olurken bu tarz uygulamaların amacı esasında biti öldürüp saç derisinden atarak deriyi temiz tutmadır. Kül, ispirto, mazot

sürme; Arap sabunu, melengiç sabunu ile yıkama biti atma adına yapılan diğer uygulamalardır.

2.13.7. Burun Kanaması/Burun Tıkanıklığı

Burun kanaması, genelde burnun içinde bulunan sümük dokusundaki ince damarların hasar görmesiyle meydana gelmektedir. Genetik veya çeşitli dış etkenlerden kaynaklı sorunlar nedeniyle ortaya çıkabilmektedir.

Burun tıkanıklığı, burnun içindeki hava yolları ve boşlukların iltihap kapması sonucu meydana gelen bir rahatsızlıktır. Bunun yanı sıra grip, mevsim geçişleri veya diğer çevresel etkenlerle beliren alerji, sigara veya hava kirlilikleri burun tıkanıklığına sebebiyet verebilmektedir (medicalpark.com.tr). Midyat yöresinde uygulanan tedavi yolları şu şekildedir:

- Burun soğuk suyla yıkanır. (K11, K13, K80, K94)
- Enseye buz koyulup, kafa geriye tutulur. (K13, K23)
- Herhangi bir müdahale yapılmadan kanama durana kadar beklenir. (K53, K70)
- Kanamaya müdahale edilmemeli, kafa kaldırılmamalı, pis kan akıtılmamalıdır. (K60)
- Burun tıkanıklığı için tıkanık olan burun tarafına yatılır. Tıkalı olan burna bir iki damla yağ damlatılır. (K21)
- Burun üst taraftan sıkılır. (K103)
- Güneşin (yaz aylarında) altında fazlaca durulmamalıdır. (K30)
- Bez yardımıyla kan durdurulur. Dişbudak²⁹ bitkisi toz hâline getirildikten sonra burnun içine çekilir. (K58)
- Baştan aşağı su dökülür. (K27)
- Sigara dumanı burna bırakılır. (K47)
- İncir yaprağı kurutulduktan sonra burna sürülerek koklatılır. (K46)
- Yumurta kabuğu közlenip toz hâline getirilir sonra burna çekilir. (K49)
- Burna 10-15 dakika kanama durana kadar baskı uygulanır. (K15)
- Soğuk suyla yüz yıkanır, alna buz konulur. (K8)
- Burun yukarıda olacak şekilde uzanılır. (K48)

²⁹ Dişbudak bitkisi yörede “benav” adıyla da bilinmektedir.

Değerlendirme

Yörede burun kanamasına karşı bölgenin soğuk su ile yıkanması, enseye veya alna buz konması, yüzün soğuk su ile yıkanması madensel kökenli tedavi uygulamalarıdır. Burna baskı uygulanması, burnun sıkılması ve bez; kanamayı durdurma adına uygulanan geleneksel tedavi metotlarıdır. Burun tıkanıklığı için ise burna yağ damlatılıp tıkanık olan burun deliği tarafına yatırılması, dişbudak bitkisinin ve yumurta kabuğunun közlenip toz haline getirildikten sonra burnun içine çekilmesi, sigara dumanının burna bırakılması, incir yaprağının kurutulduktan sonra burna sürülüp koklatılması şeklinde uygulamalar yapılmaktadır.

2.13.8. Cin Çarpması

Bir tür psikolojik hastalık olarak değerlendirilebilecek cin çarpmasına karşı yörede alınan bazı önlem, gerçekleştirilen uygulama ve inançlar şöyledir:

- Ayetler okunup üflenerek cinlerden korunulacağına inanılır. (K48, K51, K55, K78, K89)
- Muska yaptırılır. (K19, K25, K32, K44, K62)
- Molla ve şeyhlerin yanına gidilir. (K71, K76, K86, K91)
- Dua edilir. (K53, K83)
- Yanlarında demirden nesneler bulundurulur. (K56)
- Felak, Nas sureleri okunur. (K19)
- Demirden bilezik takılır çünkü cinler demirden korkar. (K83)
- Tuzlu ılık suyla banyo yapmak cinleri kaçıtır. (K80)
- Sıkça besmele çekmek cin çarpmasını önler. (K95)

Değerlendirme

Psikolojik rahatsızlık olarak da ifade edilen cin çarpmasını önlemek için ayet ve dualar okunması, muska yaptırılması, hoca ve şeyhlerin yanına gidilmesi, besmele çekme, Felak ve Nas surelerinin okunması en sık uygulanan dinsel tedavi yöntemleridir. Bu tür dinsel uygulamaların yanı sıra kişilerin yanında demirden

nesneler bulundurması, demirden bilezik takmaları demir³⁰ kültürle ilişkilidir. Ayrıca bu pratiklerin temelinde cinlerin demirden korkup uzaklaştığı inancı da söz konusudur. Demir Türk mitolojisinde koruyuculuğun ve gücün sembolü olmuştur. Nitekim Türk dünyasında çokça bilinen bir inanç durumundaki alkarısından sakınmak üzere doğumu yeni gerçekleştirmiş anne ile bebeğinin yatağına demirden bir nesne bırakılması, kırkbasmasına karşı iğne veya demir parçalarının bulundurulması, Türk dünyasının pek çok bölgesinde damatla gelinin aklanmak amacıyla kılıç altından geçirilmesi, ölen kişinin ahirette azap çekmemesi adına üzerine makas, bıçak gibi demir eşyaların bırakılması, eski Türklerin ok, yay ve kılıçla defnedilmesi, Kafkas Türklerinde anneler bir ölüm haberi aldığı anda çocuklarına at nalı ya da bıçak ısırtarak çocukları ölümden uzak tutacaklarını düşünmeleri, Sam yelinin olumsuz etkilerinden sakınmak amacıyla demir borudan akan suda yıkanmak, denize girilirken suya çivi atılması, denize çengelli iğneyle girilmesi, kötü bir rüya görüldüğünde yastığın altına demir parçalarının konulması, yara olan yerlerin demir ile dağlanması, yeni alınan evleri nazardan uzak tutmak üzere at nalının asılması (Türkmen ve Türker, 2014) ile bunlar gibi birçok pratiklerin kökeninde demir kültürü, buna bağlı olarak gelişen mitolojik veriler ve inançlar yatmaktadır.

2.13.9. Dalak Kesme (Dalak Şişliği)

Dalak, “Midenin arkasında, diyaframın altında, sol böbreğin üstünde, yassı, uzunca, akyuvar üreten ve yıpranmış alyuvarları toplayan, damarlı, gevşek bir dokudan oluşmuş organ.” şeklinde tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr). Enfeksiyonlar, kimi kanser türleri, karaciğer hastalıkları gibi etmenler dalak şişliğine neden olabilmektedir (medicalpark.com.tr). Yörede dalak şişliğine karşı uygulanan pratikler şunlardır:

- Üzüm hoşafı tüketilir. (K19, K48, K80, K98)
- Lahana suyu tüketilir. (K19, K80, K98)
- Pekmez ile limon karıştırılıp içilir. (K62)
- Pekmez ile soğan suyu ısıtılıp içilir. (K78)
- Pekmez ile kuru üzüm kaynatılıp içilir. (K60)
- Zencefilli su, gül çayı, kuşkonmaz çayı tüketilir. (K67)

³⁰ Demir kültürü için bkz. : ayak ağrısı.

- Dalak şişliği için karanfil suyu içilir. (K51)
- Gül çayı içilir. (K55)

Değerlendirme

Yörede dalak şişliği için üzüm hoşafı ve lahana suyunun tüketilmesi en sık görülen bitkisel kökenli uygulamadır. Pekmez ile limon, pekmez ile soğan suyu, pekmez ile kuru üzüm karışımları, zencefil, gül çayı, karanfil suyu da diğer bitkisel kökenli ürünlerdendir. Yörede dalak şişliği için dikkati çeken unsur çoğu pratiklerin kökünde üzümün bulunuyor olmasıdır. Zencefilli su dalağın şişmesini engellemekte ve rahatlamasını sağlamaktadır. Lahana yaprağında bulunan mineraller dalağın şişmesini önlemede etkili olmaktadır. Zencefil enfeksiyonu atma ve dalağı temizleme özelliğiyle bilinmektedir. Gül çayı iç organların şişmesini önleyen ve rahatlatan bitkisel kökenli bir üründür. Üzüm hoşafı da aynı şekilde dalak büyümesini engellemede etkili olan ve hastalığı tedavide yaygınca kullanılan bitkisel kökenli antioksidan ürün olarak gözlemlenmektedir.

2.13.10. Deri Kesilmesi

Midyat yöresinde çeşitli nedenlere bağlı olarak meydana gelen deri kesilmesi sonucu akan kanı durdurmak için uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Odun külü dökülür. (K7, K48, K53, K68)
- Deri kemerin içi bıçakla kazınır, çıkan toz kan akan yere sürülür. (K1, K78, K86)
- Bez ile baskı yapılır. (K4, K23, K35)
- Kurumuş eşek gübresi tütün gibi sarılarak kanın aktığı yere bastırılır ve kanama durdurulur (K41, K73)
- Örümcek ağı kullanılır. (K7, K60)
- Yanık yün külü yaraya bastırılır. (K94, K102)
- Bir bez yakılır, külü basılır. (K60)
- Bıçak kan akan, kesilen yerin üzerine koyulup ayet okunur. (K81)
- Buz ve cadı ela yağı koyulur. (K25)
- Evlerde oluşan rutubet kanı durdurur. (K96)
- Kemerle kan akan yer sıkılır. (K81)

- Melengiç ağacının yaprak ve kabukları kanamayı durdurmada kullanılır. (K8)
- Bezle bağlanır. (K76)
- Soğuk bir bezle yaraya bastırılır. (K58)
- Pamuk sürülür. (K80)
- Bölge iple sıkıştırılır. (K84)

Değerlendirme

Yörede deri kesilmesi sonucu kanı durdurma adına en çok odun, yün, bez gibi malzemelerin yakılıp külünün bölgeye sürülmesi şeklindeki tedavi metodu öne çıkmaktadır. Bu uygulamalarda eski Türk inanışlarının yansımalarından olan ateşin temizleyicilik, koruyuculuk özellikleri bağlamında ateş kültürünün külle kullanımı söz konusudur. Deri kemerin kazılıp toz haline getirilen parçalarının sürülmesi, eşek gübresi, örümcek ağı, buz, bez, pamuk, melengiç yaprağı veya kabuğunun sürülmesi ya da bunların bölgeye baskı uygulanarak sarılması şeklinde pratikler uygulanmaktadır. Ayrıca kan akan bölgeye bıçağın konması demir kültü³¹, ardından ayet okunması ise dinsel tedavi yöntemi ile ifade edilmektedir. Söz konusu pratiklerden örümcek ağının kullanımı dikkati çeken yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Kan akmasını durdurmada örümcek ağının kullanılmasının (doğal) temeli, doğru bir gözleme dayanır ve bundan dolayı da tamamıyla deneyseldir (Hufford, 2007: 77). Örümcek ağının Orta Türkçe tıp metinlerinde burun kanını durdurma amacıyla kullanıldığı görülmektedir. “Örümcek evin alsalar burnı tomuran âdemün burnına soxsalar şanın diñdüre.” “Örümcek ağını alsalar, burnu kanayan adamın burnuna soksalar, kanını dindirir” (Yaylagül, 2010: 19a:13). Eski dönemin tıbbi ve halk tababetinde örümceğin ezilip kendisinden bir çeşit em olarak yararlanıldığı zaman bunun bulaşıcı ateşli hastalık ile farklı türden hastalıklara yaradığı düşünülmekte ayrıca herhangi bir nedene bağlı olarak meydana gelen yaralanmalar sonucunda akan kanı durdurmak amacıyla örümcek ağının yaranın olduğu yere baskı yaparak koyulduğu belirtilmektedir. Tüm bu özellikleri dolayısıyla örümcek ile ağının hastaya şifa verdiği düşünülmektedir (islamansiklopedisi.org.tr/ankebut). Söz konusu tedavi yönteminin geçmişten günümüze halk hekimliği aracılığıyla devam ettiği görülmektedir. Geçmiş zamanlarda tıpla uğraşan devrin bilim insanları hem kendilerinden önceki hem kendi dönemlerindeki halk hekimliği pratiklerinden faydalanarak yeni metotlar

³¹ Demir kültü için bkz. : ayak ağrısı.

geliştirmişlerdir. Kendilerine has bir şekilde geliştirilen bu uygulamaların tarihî tıp metinlerindeki yerini almasının yanı sıra söz konusu ögeler zamanla insanlar arasında da yaygınlık kazanmış, halk arasında sözlü gelenekle nesilden nesile aktarılmıştır. Bu açıdan bakıldığında günümüzün halk hekimliği esasında geçmişin hekimliğidir ifadesini kullanmak yerinde olacaktır. Ayrıca örümcek ağının günümüzde benzer şekilde başka yörelerde de kanı durdurma amacıyla kullanıldığı görülmektedir: “Kanayan yaralar için örümcek ağı veya tütün basılır” (Yalın, 1988: 5), akan kana Sinop’ta örümcek ağı konulur (www.kulturportali.gov.tr), Aksaray’ın ilçesi Eskil yöresinde örümcek ağı tuz ve sıvı yağ ile karıştırılarak yaraya sarılır. Birkaç saat sonra çıkarılır (Akpınar, 2020: 137). “Burun kanaması için burna örümcek ağı sokulur” (Yalın, 1988: 5), “Örümcek ağı yakılarak dumanı burna çekilir” (karadeniz.gov.tr).

2.13.11. Diken Batması

Midyat yöresinde diken batmasına karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- İğneyle çıkarılır. (K71, K74, K92)
- Beyaz sirke sürülür. (K80, K98)
- Batan yere idrar yapılır. (K44, K47)
- Yumurtanın sarısı, tuz ve sönmüş ateşin külü ile karıştırılıp diken batan yere sürülür. (K86)
- Diken çıkarıldıktan sonra bezle sarılır. (K78)
- Diken battığı zaman başka bir dikenle çıkarılır. (K52)
- Diken iğneyle çıkarıldıktan sonra bölgeye tuz koyulur. (K19)
- Tuzlu hamur yapıldıktan sonra bölgeye konulur. (K7)
- Örümcek ağı sürülür. (K45)
- Cımbızla çıkarılır. (K23)
- Çengelli iğneyle çıkarılır. (K18)
- Bölge temizlendikten sonra karbonatlı macun sürülür. (K80)
- Tentürdiyot veya kolonya sürülür. (K48)

Değerlendirme

Yörede batan dikenin iğneyle çıkarılması, bölgeye sirke sürülmesi, idrar yapılması en sık uygulanan tedavi yöntemleri olmaktadır. Yumurta sarısının, tuz ve ateş külü ile karıştırılıp sürülmesi, dikenin başka bir dikenle çıkarılması, cımbızla çıkarılması, çengelli iğneyle çıkarılması, dikenin iğneyle çıkarılıp ardından tuz konması, diken çıkarıldıktan sonra kanamayı durdurmak için örümcek ağı sürülmesi veya bölgeye yine kanamayı durdurma ve bölgenin iltihap kapmasını engellemek için tuzlu hamur, karbonatlı macun, tentürdiyot, kolonya koyulması diğer tedavi yöntemleridir.

Dışkı ve idrarla yapılan tedaviler tarihî süreç olarak net olarak bilinmese de çok eskilere dayanmaktadır. Bazı tarihi çalışmalar sonucu Hititlerin büyü ve türlü yaraları köpek dışkısı ile bitki çiçekleri kullanarak sağalttıkları bilinmektedir (Ünal, 1980: 487). Bununla birlikte Hitit tıbbının Babil tıbbının izinden gittiği (Ünal, 1980: 476) bilgisi dâhilinde yaklaşıldığında söz konusu uygulamaların kökeni eski Mısır ve Mezopotamya'ya değin uzanabilmektedir. Midyat yöresinde diken batması sonucu bölgeye idrar yapılması uygulaması diğer illerimizde de rastlanan bir durum olmakla beraber diğer çeşitli hastalıkların tedavisinde de karşımıza çıkan bir yöntem olarak dikkati çekmektedir. Nitekim Niğde'de dışkı ve idrar ile yapılan tedavi yöntemleri şu hastalıklara karşı uygulanmaktadır: “Bademcikte köpek dışkısı, kan durdurma ve yaralarda eşek dışkısı ve insan idrarı, nazarda hayvan dışkısı ve insan idrarı, akrep sokmasında insan dışkısı, arı sokmasında hayvan ve insan dışkısı, aydaş hastalığında hayvan dışkısı, çibanda hayvan dışkısı, dolamada insan dışkısı, diken batmasında insan idrarı, egzamada (el) tavuk dışkısı, sarılıkta güvercin dışkısı, kulak ağrısında çocuk idrarı, karın ağrısında koyun-keçi dışkısı, romatizmada hayvan dışkısı ve ummada at dışkısı kullanılmaktadır.” (Çolak, 2012: 62).

2.13.12. Doğumu Kolaylaştırma

Midyat yöresinde doğumu kolaylaştırma için uygulanan pratikler şunlardır:

- Rezene çayı doğumdan evvel içirilir. (K12, K42, K59, K77, K88, K104)
- Yürüyüş yapılır. (K80, K84, K98)
- Kuru hurma yedirilir. (K80, K103)

- Doğumdan önce Allah’a dua edip süt içirilir. (K49)
- Doğumdan önce ciğer yedirilir. (K95)
- Sancılar başladığında derince nefes alıp verilir. (K19)
- Egzersiz yapılır, hurma yedirilir. (K7)
- Pekmez içirilir. (K8)
- Sıcak bir havlu altına konulur. (K91)
- Merdiven çıkılır. (K80)
- Sıcak su kullanılır. (K48)
- Kurutulmuş meyveler tüketilir. (K84)

Değerlendirme

Bölgede doğumu kolaylaştırmak için bitkisel kökenli ürünler olan rezene çayı, kuru hurma tüketimi ile yürüyüş yapma en çok uygulanan pratiklerin başında gelmektedir. Rezene çayı kişinin kaslarını gevşeterek rahatlmasını sağlamaktadır. İçeriğindeki potasyum sayesinde gerilen damarları rahatlatmaktadır. Bunun dışında kadınların büyük çoğunluğunun yaşadığı regl ağrıları, rahmin kasılmasından dolayıdır. Bu durumdan kaynaklı oluşan yoğun ağrının azaltılması adına rezene çayı fayda sağlamaktadır. Rezene çayı beden kaslarının gevşemesini sağlayarak âdet zamanlarının daha rahat ve kolay geçirilmesinde etkili olmaktadır (www.medicalpark.com.tr).

Hurma da içeriğindeki folik asit sayesinde anne karnındaki bebeğin beyin gelişimine katkıda bulunur. Hamilelikte hurma tüketmenin anne adayına da olumlu katkıları vardır. Rahim açıklığını artırmak ve doğuma kolay başlamak bu katkılar arasında yer almaktadır. Bunların yanı sıra hurma tüketimi doğum süreciyle birlikte bebeğin dünyaya gelme sürecini kısaltarak anne adayının rahat bir doğum yapmasına katkıda bulunmaktadır (www.acibadem.com.tr). Vücudu rahatlatma ve kasları gevşetme adına yürüyüş ile nefes egzersizleri yapma gibi pratikler de diğer uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.13.13. Dolama

Dolama, el veya ayak tırnağı ya da parmaklarda oluşan iltihap şeklinde tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr). Dolamalar çoğunlukla bakteriyel enfeksiyon, virüs ve mantar kaynaklıdır. Dolama, hayatî bir sorun olmasa da hayat kalitesini zaman

zaman etkileyebilmektedir. Genelde başparmak ile işaret parmağında oluşur. Oluşan yerde şişme, kaşınma, kızarma, ağrı gibi belirtiler gösterebilmektedir. Yörede dolamaya karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Soğan közlenip veya haşlanıp iltihabın üzerine konulur. (K23, K32, K36, K48)
- Gül lokumu konulur, 1 hafta boyunca bağlanır hâlde durur. (K35, K39)
- Sıcak tuzlu suyun içine sokulur. (K1, K7)
- Üzerine tuz, limon ve buz koyulur. (K19, K80)
- İltihap tutan yerin üzerine sıcak taş ve demir koyulur. (K71)
- Sıcak su ile sirke, sarımsak ve soğan, pestil sürülür. (K98)
- Keçi kılları üzerine tuz eklenir, kaynatıldıktan sonra iltihap olan yere koyulur. (K95)
- Keçi tüyleri yağın içinde bir süre bekletildikten sonra bölgeye sürülür. (K4)
- Zeytin yağı ile soğan karıştırılıp pişirildikten sonra sürülür, sonra herhangi bir nesneyle üzeri sarılır. (K34)
- Hamur koyulur. (K18)
- Soğan yaprağı yakılarak yaraya uygulanır. (K33)
- İğne ısıtılıp, okunarak yaraya batırılır. (K10)
- Kına sürülür. (K94)
- Dut yaprağı konulur. (K27)
- Seyit olan biri tarafından üstüne okunur. (K36)
- Temiz suyla sürekli yıkanır. (K25)
- Pirinç unu ve keten tohumu yağı bölgeye sürülür. (K80)
- Çay ağacı yağı ve zeytin yağı karıştırılıp iltihap olan yere sürülür. (K30)

Değerlendirme

Dolama sık karşılaşılan hastalıklardan biri olduğu için yörede buna karşı uygulanan pratikler de çeşitlilik göstermektedir. Bu uygulamalarda kullanılan soğan iltihabı kurutma özelliği sayesinde en çok kullanılan bitkisel kökenli üründür. Yine iltihabı kurutmaya yönelik olarak tuz, limon, sirke, sıcak iğne veya demir gibi ürün ve nesneler kullanılırken zeytin yağı ile soğan karışımı, hamur gibi ürünlerden de macun yapılarak bölgeye sürülmektedir. Söz konusu pratiklerden iğnenin ısıtıldıktan sonra yaraya batırılması uygulamasında parpılama ile yapılan tedavinin alt unsurları olan

dağlama ve tütsüleme yöntemi kullanılmaktadır. Kaynağı demir olan bir nesnenin ateşte ısıtıldıktan sonra hastalıklı bölgeye temas ettirilmesi veya doğrudan bastırılmasıyla uygulanan yöntemdir. Dağlama metoduyla hastalığı sağaltmanın temelinde ateşin yok edici ve temizleyici etkisi bulunmaktadır. Ocaklılar bu sebeple, ateşte kızdırdıkları objeleri hastaya tutarak veya hastalıklı yeri dağlayarak kişiyi hastalıktan arındırdıklarını düşünmektedirler. Bu gibi uygulamalarda ateş esasında hastalığa neden olan varlığı korkutmak için de kullanılmaktadır. İşlemin yapılması esnasında okunması da parpılama yoluyla tedavinin dinsel motiflerle kaynaşmış, sihirsel bir esasa dayandığını göstermektedir. Tedavide keçi kıllarının kullanılması ise keçi kültü ile ilgilidir. Tarihte baharın gelmesiyle birlikte gerçekleştirilen merasimlerde keçi; bolluğu temsil etmenin yanında bitki ile hayvan âleminin hamisi durumunda bulunması dolayısıyla mühim bir yere haizdir (Turdimov, 1999: 265). Keçi; özünde bulunan sıfatları nedeniyle dirençli, cesur, devingen, çevik bir hayvandır. Burada sihrin temas yani dokunma yasası söz konusudur. Temas büyüsü prensibine göre kişinin kendisi ile vücudunun her bir kısmı arasında bulunan duygusal bağlantı, bu fiziksel temas ortadan kalksa bile devam eder (Frazer, 2004: 191).

2.13.14. Et Ezilmesi

Et ezilmesi; sıkışma, çarpma, ezilme vs. nedenlere bağlı olarak vücudun herhangi bir yerinde şişme, morarma ve ağrı şeklindeki belirtilerle ortaya çıkmaktadır. Yörede et ezilmesine karşı uygulanan tedavi yolları şunlardır:

- Soğan ezilip sürülür. (K7, K48, K51, K80)
- Siyah zeytin dövülür, o bölgeye konulur. (K60, K62, K80, K82)
- Kırmızı et dövülür, ezilmenin olduğu yerin üstüne bırakılır. (K17, K38, K21, K44)
- Toz şekeri iyice kızartılır, ezilen yere konulup sarılır. (K4, K18, K39)
- Zeytin çekirdeği ezilip üzerine konulur. (K35, K48)
- Soğuk su uygulanır. (K4, K98)
- Hamur konulur. (K48, K94)
- Ezilmenin olduğu yerlere çiğnenen ekmekler konulur. (K35)
- Beyaz bez yakılır, külü soğuyunca yaraya konulur. (K67)
- Örümcek ağı konulur. (K60)

- Limon tozu, köfteli bulgur kremi yapılır, ezilmenin olduğu yere bezle bağlanır. (K32)
- Kızıl ağaç konularak sarılır. (K1)
- Kırmızı et iyice ezilip pişirildikten sonra ezilen yerin üstüne koyulur. (K5)
- Zeytin yağı sürülür. (K45)
- Yumurta sarısı ile tuz karışımı sürülür. (K55)
- Sıcak su ve sabunla bölge yıkanır. (K52)
- Buz tedavisi uygulanır. (K103)

Değerlendirme

Yörede et ezilmesine karşı soğan, zeytin, kırmızı etin ezildikten ve toz şekerin de kızartıldıktan sonra bölgeye sürülmesi en çok uygulanan tedavi yöntemleridir. Ayrıca soğuk su, buz, hamur, çiğnenmiş ekmek, yakılmış bezin külü, zeytin yağı, örümcek ağı ve kızıl ağaç gibi malzemeler de kullanılmaktadır. Örümcek ağının farklı yörelerde farklı hastalıklarda da kullanıldığı görülmektedir. Örneğin Artvin’de hayvanlarda ishal durumu oluşmuşsa örümcek ağı ekmeğin arasına konup hayvana yedirilir. Bu da bağırsakları tutar ve ishali engeller (Aktaş Küçükay, 2019: 83). Bir başka hayvan rahatsızlıklarından boynuz kırılmaları için de Muş’ta örümcek ağı kırık boynuzun yerine bırakılıp daha sonra bir bezle bağlanır (Kardaş, 2019: 44). Limon tozu ile bulgur, yumurta sarısı ile tuz gibi karışımlarla elde edilen macunlarla da tedavi yolu aranmaktadır. Ayrıca sağaltım amacıyla yararlanılan kırmızı et vücut içerisindeki yaranın dışarıya atılmak suretiyle emilmesine katkı sunmaktadır.

Eski zamanlarda kızıl ağaçtan mistik bir bitki olarak bahsedilirdi. İnsanlar ahşabın kesilmesinin ardından renginin beyazdan kırmızıya dönüşebilmesinden dolayı bunun kan olduğunu sanıyorlardı. Ayrıca eski zamanlardan beri birçok insan kızıl ağacı bir tılsım olarak kullanmış, onun evi ve kişiyi olumsuz etkilerden koruyabileceğine inanmıştır. Kızıl ağaç konileri halk tababetinde uzun müddettir kullanılan dezenfektan, anti-inflamatuar ve büzücü niteliklere haizdir. Kızıl ağaç yüzyıllardır tıpta kullanılmıştır. Orta Çağ bitki uzmanları tarafından kızıl ağaç yapraklarının dış bölümleri mantar ve gut hastalıklarına karşı yoğunlukla kullanılmıştır. Kızıl ağaç kozalaklarının kaynatılması onun büzücü ve kanama durdurucu özellikleri kazanmasını sağlar. Yanıklar, diş eti kanamaları, burun kanamaları, cilt iltihapları ve on iki parmak bağırsağı veya mide ülseri için kullanılır. Kızıl ağaç halk hekimliğinde kanamayı

durdurmak, iltihabı temizlemek, yaranın iyileşmesini hızlandırmak, ağrıyı kesmek; modern tıpta da özellikle eklem rahatsızlıkları, cilt tahrişi ve alerjiler için kullanılmaktadır.

2.13.15. Eye Batması (Kaburga Ağrısı)

Eye batması göğüs kafesi çevresinde çeşitli sebeplere bağlı olarak hissedilen kaburga ağrısıdır. Göğse alınan darbe, ani hareketlerde bulunma, ağır spor yapma veya türlü yaralanmaların yanı sıra iç organlardan herhangi birindeki ya da kas sistemindeki rahatsızlık sonucunda ortaya çıkabilmektedir. Yörede kaburga ağrısına karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Maydanoz kaynatıldıktan sonra sarımsakla karıştırılıp üzerine koyulur. (K56, K62, K67)
- Üzerine basılır. (K68)
- Bal ve soğan iyi gelir. (K66)
- Sıcak bardak tedavisi uygulanır. (K76)
- Elma sirkesi sürülür. (K80)
- Aloe vera kullanılır. (K74)
- 2 adet poşet çay soğuk suya konulur, demi alınınca bölgeye sürülür. (K81)
- Sıcak su iyi gelir. (K48)

Değerlendirme

Yörede eye batması sonucu maydanozun kaynatıldıktan sonra sarımsak ile karıştırılıp bir çeşit krem hâline getirilerek bölgeye sürülmesi en sık uygulanan pratiktir. Ayrıca bal ve soğan, sıcak kupa tekniği, elma sirkesi, aloe vera, soğuk suda demlenmiş çayın suyu, sıcak su kullanılması pratikleri ile ağrıyan bölgeye basılması gibi geleneksel tedavi metotları da uygulanmaktadır.

2.13.16. Gelincik Hastalığı

Gelincik hastalığı lenf (ak kan) kanallarının iltihap kapmasıyla bacaklarda şişme veya genişleme olması şeklinde tanımlanmaktadır. Lenf kanallarında sıvı birikmesi,

enfeksiyon ve damarların zarar görmesi gibi nedenlerle oluşmaktadır. Yörede gelincik hastalığının tedavi uygulamaları şu şekildedir:

- Gelincik hayvanı öldürülür, gelinciğin başı sıcak suda haşlandıktan sonra suyu içirilir. (K4)
- Sarımsak sürüldükten sonra sıcak kompres uygulanır. (K98)
- Peynir suyu veya gelincik kesildikten sonra etinin suyu içirilir. (K103)
- Kuzu kesilir, başı haşlanıp yedirilir. (K22)
- Zeytin yağı sürülür. (K17)
- Bacağın üstüne incir sütü dökülür. (K10)
- Isırgan otu tüketilir. (K80)
- Çınar yaprağı ezilip sürülür. (K48)

Değerlendirme

Yörede gelincik hastalığı için zeytin yağı, incir sütü, ısırgan otu, çınar yaprağı gibi bitkisel kökenli ürünlerin kullanılmasının yanı sıra gelincik hayvanı kullanılarak da analogik tedavi yöntemi uygulanmaktadır. Esasında burada isim benzerliği ile söz konusu benzerlikten yola çıkılarak ortaya konan sağaltım metodu söz konusudur. İnsanlar gelincik ismini koyduğu hastalıkta sayrılıkla özdeş ismi içeren gelincik hayvanının eti ve derisinden veya kimi bölgelerde gelincik taşından yararlanmıştır. Dolayısıyla isim ve biçim analogjisinden yararlanarak hastalığı sağaltma amaçlanmıştır.

2.13.17. Göbek Kaçması (Düşmesi)

Gündelik hayatta aniden herhangi bir şekilde ortaya çıkabilmektedir. Toplumda göbek kayması, kaçması, düşmesi gibi farklı isimlerle bilinmektedir. Göbek çevresinde ağrı, şişkinlik, morarma, kramp gibi belirtilerle kendini gösterebilmektedir. Yörede göbek kaçmasına karşı uygulanan pratikler şunlardır:

- Bardağı iyice ısıtır, göbeğin üzerine koyup dua eder, üflerler. Bu işlem yaklaşık 1 saat sürer ve iyileşme sağlanır. (K22, K27)
- Elle bastırılıp yerine getirilir. (K33, K98)
- Demir para göbeğin üzerine konulur. (K25, K38)

- Göbeğe masaj yapılır. (K36, K47)
- Göbeğe yumurta akı sürülür. (K39, K55)
- Hasta uzanır. Göbeğine 2-3 parmağı ile düşen bölge yerine gelene kadar bastırılır. Ardından ağır bir şey kaldırmamaya özen gösterilir. (K60)
- Havlu top şekline getirilip göbeğin üstüne koyulur, üstüne yatılır. Sonra sırta masaj yapılır. (K10)
- Köy yumurtası tüketilir. (K80)
- Göbeğe çiğnenmiş hamur konur. (K71)

Değerlendirme

Yörede göbek kaçması sonucu göbeğe parmaklar ile bastırma, göbeğe demir para koyma, masaj uygulama en sık gözlemlenen tedavi yöntemleridir. Havluyu oval şekle getirip üstüne yatma, yumurta akı veya hamur sürme, bardak ısıtıp göbeğe katma ve dua etme şeklinde geleneksel tedavi yöntemleri de uygulanmaktadır. Ayrıca göbeğe demir para koyma işleminde demirin koruyucu, sağlamlaştırıcı ve sağaltıcı etkisine inanılarak esasında demir kültünden yararlanılmıştır.

2.13.18. Göğüs Hastalıkları

Akciğer ile solunum sistemi ile alakalı hastalıklarının tümünü içermektedir (medicalpark.com.tr). Yörede uygulanan bazı tedavi yöntemleri şunlardır:

- Ebegümece haşlanıp göğse konulur. (K35)
- Hırıltı için hamur yapıp zeytin yağıyla birlikte sürülür, ardından üzerine gazete konulur. (K32)
- İltihap veya doğum sonrasında göğüs tutulup sirkelenir. (K78)
- Kırk damar otu haşlandıktan sonra bölgeye konulur. (K86)

Değerlendirme

Yörede göğüs hastalıkları için ebegümece, zeytin yağı, kırk damar otu³² (sinir otu) gibi bitkisel kökenli tedavi ürünleri kullanılmaktadır. Sinir otu yörede göğüs

³² Damar otu için bkz. : damar ve kalp hastalıkları.

hastalığı için kullanılmasının yanı sıra ülkemizin başka bölgelerinde demlenerek çay gibi de tüketilmekte; yüzdeki akne, çıban, siyah noktaları giderme amacıyla ise kür hâline getirilip cilt maskesi şeklinde kullanılmaktadır. Ayrıca yaraların iyileştirilmesinde, böcek sokmalarında ezilerek ilgili bölgeye sürülmektedir.

2.13.19. Hacamat

Hacamat, “Vücudun herhangi bir yerini hafifçe çizip üzerine boynuz, bardak veya şişe oturarak kan alma” (sozluk.gov.tr) şeklinde tanımlanmaktadır. Hacamat; kanda bulunan toksin ile kirli kanın vücuttan atılarak tıkanmaların açılmasını ve kan dolaşımının hızlanmasını sağlayan bir uygulamadır. Hacamat yaklaşık 5 bin yıllık geçmişe sahip bir uygulamadır. Bilinen en eski tıp metinlerinden olan Eber Papirüsleri (MÖ 1550), MÖ 460-377 yıllarında Hipokrat ve yine Mezopotamya medeniyetlerindeki belgeler hacamat hakkında bilgiler vermektedir. Günümüzde modern tıbbın gelişmesiyle birlikte daha az kullanılsa da hacamat uygulaması halk arasında hâlâ canlı bir şekilde varlığını korumakta ve tamamlayıcı/alternatif bir tedavi pratiği olarak karşımıza çıkmaktadır (<https://www.doktorsaliheken.com>). Hacamat, hastalık değil bir tedavi yöntemidir. Yöredeki hacamat uygulamaları şu şekildedir:

- Bel, boyun ağrısı veya fıtıklar için yapılır. (K10, K98)
- Su bardağının içinde küçük bir kâğıt parçası yakılıp direkt vücudun üzerine koyulur, böylelikle vücuttaki o ısı emilir ve iyileşme sağlanır. (K23, K94)
- Küçük bir bez parçası sıcak su bardağının içine konulur, ardından bardakla birlikte vücudun üzerine koyulup ısıyı emmesi sağlanır. (K93)
- Ağrıyan bölgeden bardakla kan çekilir. (K51)
- Bardaklar ısıtılıp sırtı vurulur. (K11)
- Bir tür kirli kanı aldırma yollarından biridir. Bel kısmı bardak vasıtası ile vakumla çekilir ve kirli kan, neşter veya jilet yardımıyla alınır. (K49)
- Hacamat yaptırmak; kasları gevşetir, kaslara kramp girmesini önler, yüksek tansiyonu düşürür, kas ve bağ dokusundaki esnekliği artırır. (K80)

Değerlendirme

Hacamat yörede genellikle bel ile boyun ağrıları, fıtık şikâyetleri sonucu ya da kirli kanı aldırma amacıyla yaptırılmaktadır.

2.13.20. Hamile Kalamamak (Kısırlık)

Cinsel yönden aktif olup herhangi bir doğum kontrolü uygulanmamasına rağmen çiftin bir yıl içinde hamilelik elde edememe hali Dünya Sağlık Örgütü tarafından kısırlık olarak ifade edilmektedir. Dünyadaki çiftlerin dörtte biri kısırlık problemiyle karşı karşıya kalmaktadır. Yapılan çalışmalar kısırlık sorunun 1/3'ü erkekler, 1/3'ü kadınlar, 1/3'ünün de her ikisinden kaynaklı olabileceğini göstermektedir (medicalpark.com.tr). Midyat yöresinde kısırlık problemine karşı uygulanan tedavi uygulamaları ve halk inanışları şu şekildedir:

- Yörede bulunan ziyaret yerlerine gidip dua edilir. (K2, K41, K65, K104, K106)
- Ebegümece ile saman suda kaynatılıp sepetin içine konur. Ardından üstü herhangi bir örtüyle kapatıldıktan sonra üzerine oturulur, sonra da ayinlerle birlikte yıkanma yapılır. (K34, K65, K104, K106)
- Muska yaptırılır. (K37, K41, K69, K77, K88)
- Isırgan otu, kara yılan otu kullanılır. (K19, K80, K94)
- Yatırlara gidip adak bağışlanır. (K37, K41, K72)
- Hocalar tarafından muska yapılır. Bölgedeki hocanın bir tanesi kadınların inanç durumuyla ilgili olarak muska yazarmış. Herhangi bir inancı olmayanlara da su içirtip bellerine süpürgeyle vurup yollarmış. (K69, K88)
- Kırkını tamamlayan kadın, tabancayla öldürülmüş birisinin mezarı çevresinde dolaştırılır. O mezarlıktan alınan toprakla yıkanırsa çocuk sahibi olunur. (K69, K88)
- Bebek doğurmak amacıyla soğan kabukları ile maydanoz suda kaynatılır. O suyla da yıkanır. (K69, K88)
- Mercimek samanı ile sıcak su karıştırılıp kadının karnı o sıcak su ve suyun buharıyla yumuşatılır, böylece kadının hamile kalması sağlanır. (K52)
- Türbe, ziyaret ve şeyhlere götürülür. (K53)

- Kadınların kasıklarından bastırılıp yumurtalıklarına doğru elle oynama müdahalesi yapıldıktan sonra yumurtalıkların çalışması sağlanır. (K15)
- Pekmez eritilip başa konulur. (K48)
- Tarçın, ahududu yaprağı kaynatılıp suyu içirilir. (K51)
- Bitki çayı içirilir. (K70)
- Ziyaret yerlerine gidip orada mevlit verilir. (K14)
- Kırmızı yonca bitkisinin çayı tüketilir. (K80)
- Hayıt otunun çayı içilir. (K92)
- Düzenli bir şekilde Medine hurması veya incir tüketilir. (K13)
- Ceviz kaynatılıp suyu 15 gün tüketilir. (K22)
- Bel çektirilir. (K47)
- Ot kaynatılıp buharı üzerine oturulur. (K71)
- Toprağa oturulur. (K43)
- Mehmet ismi olan 7 evden toplanan bezlerle gömlek yaptırılır ve giydirilir. (K60)
- At sütü içirilir. (K62)
- Büyükbaş ya da küçükbaş hayvanların testisleri pişirilerek yenir. (K60)
- Dolunay olan gece çocuk sahibi olunmaya çalışılır. (K39)
- Çocuk sahibi olmak için üç cin ismi Berşan, Kolnehud, Nemşulah bir beze işlenir ve o bez kadının elbisesine dikilir. Göbeğe, sırtta ve her iki omza asılır. Muska hazırlanır; 7 kez Allah, Muhammed, Rahman yazılır. Muskanın üzerine doğum yapmak isteyen kadının annesinin adı ve kendi adı yazılır. Örneğin Ayşe kızı Fatma gibi. Muskalar hazırlanır ve takılır. (K35)
- Adaçayıyla yıkanır. (K41)
- Kısırlığın kadının üstündeki kırk ile alakalı olduğu kanısı vardır. Bunun önüne geçmek amacıyla mumun yakılıp eritilmesi sağlanır, kadın çarşafın altına sokulur. Eritilmiş olan mum, içinde su bulunan kaba kadın çarşafın altındayken üzerinden geçirilerek konulur. Ardından balmumu ile su herhangi bir ölenin kabrine boşaltılır. Böylelikle kısırlığın geçeceğine inanılır. (K104)
- 7 türbenin üzerinden geçilip oranın toprağından bir miktar toprak alınır ve ıslatılır. Ardından o suyla yıkanır. (K104)
- Ölmüş yılan, çocuğu olmayan kadının üstüne fırlatılıp korkutulur. Bu uygulama ile çocuk sahibi olunacağına inanılır. (K88)

Değerlendirme

Türk toplumunda soyun sürekliliğini idame ettirme, toplum içinde itibar görmede çocuk sahibi olmak gerek erkek gerekse kadın adına mühim bir unsurdur. Çocuğu bulunmayan ailelerde genellikle bir huzursuzluk mevcuttur. Çocuksuzluğun suçlusu olarak genellikle kadın gösterilmiş, kısır kadınlara iyi bakılmamış, toplumda sürekli dışlanmışlardır. Modern tıbbın gelişmesiyle birlikte kısırlığın sadece kadınlarda değil erkeklerde de var olduğu görülmüştür. Hastaneye gidemeyen veya gitmek istemeyen halk birtakım sağaltıcı tedavi yöntemlerini geliştirmiştir. Bu yöntemleri genellikle alanında uzman olan ebe kadınlar yapmaktadır. Yörede hamile kalmak için uygulanan pratikler çeşitlilik gösterirken bunlardan bitki kökenli ürünler olan ebegümeci, saman, ısırgan otu, kara yılan otu, soğan kabuğu, maydanoz, mercimek samanı, pekmez, tarçın, ahududu, kırmızı yonca bitkisi, hayıt otu, bitki çayları, Medine hurması, incir, ceviz, adaçayı kullanılmaktadır. Hayvansal kökenli olarak büyükbaş ya da küçükbaş hayvanların testislerinin tüketilmesi pratiğinde analogik tedavi metodu uygulanmaktadır. Büyünün türlerinden sempatik büyü şeklinde adlandırılan iki büyüden biri olan ve “anoloji (benzeme) büyü” olarak da zikredilen taklit büyüünün kökeni, isminden de belli olacağı üzere taklide dayanmaktadır. Neredeyse tüm cemiyetlerde görülüp benimsenmiş bu sihir türü; taklit yöntemiyle olması istenen neticeyi ortaya çıkarma, denkliği birbirine yakın uygulamalarla yine olması istenen bir şeyi veya işi öne çekme böylelikle söz konusu işlerin yakın bir zamanda hayata geçmesini zorlama uğraşıdır (Örnek, 2014: 137). Budunbilim Terimleri Sözlüğü’nde benzetmeli büyü olarak geçen taklit büyü “Bir olayın, bir insanın, bir hayvanın, bir durumun, bir işlemin vb. simgesel ya da gerçek benzetimini yaparak aslını etkileme amacını güden büyü türü” (Örnek, 1973: 16) şeklinde açıklanmaktadır. Bu uygulamada hayvanda olan bereket gücünün, temas yoluyla kısır olan kişiye geçeceği inancı mevcuttur. “Mehmet ismi olan 7 evden toplanan bezlerle gömlek yaptırılır ve giydirilir.” maddesinde de benzer yöntem olan temas büyü söz konusudur. Burada da insanda var olan bereket gücünün parça bütün ilişkisi yoluyla kısır olan kişiye geçeceği, temas edeceği inancı söz konusudur.

“Kısırlığın kadının üstündeki “kırk” ile alakalı olduğu kanısı vardır. Bunun önüne geçmek amacıyla mumun yakılıp eritilmesi sağlanır, kadın da çarşafın altına sokulur. Eritilmiş olan mum, içinde su bulunan kaba kadın çarşafın altındayken üzerinden geçirilerek konur. Ardından balmumu ile su herhangi bir ölenin kabrine boşaltılmış. Böylelikle de kısırlığın geçtiğine inanılmış.” maddesinde göçürme

tekniki uygulanmıştır. Büyüsel bir yapı arz eden bu uygulamanın esas amacı hastalığın canlı veya cansız bir nesneye nakli ile hastalığı yok etme, ondan kurtulmaktır.

Yörede kısırlığa karşı uygulanan kimi pratiklerin farklı diğer bölgelerde de benzer usullerle yapıldığı gözlemlenmiştir. “Ebegümeci ile saman suda kaynatılıp sepetin içine konur. Ardından üstü herhangi bir örtüyle kapatıldıktan sonra üzerine oturulur, sonra da ayinlerle birlikte yıkanma yapılır.” pratiğinin Bingöl’deki örnekleri şu şekildedir:

“Papatya toplanıp tencereye konulup kaynatıldıktan sonra beyaz bir tülbent, tencerenin üstüne örtülerek üzerine oturulur. Rahim iltihabını söktürür.” (Epem, 2019: 105).

“Süt kaynatıldıktan sonra içine maydanoz katılıp bu karışımdan bir bardak içilir ve kalan kısmı geniş ağızlı bir kaba bırakılır, üzerine bir tülbent konulup buharı geçene kadar üzerine oturulursa iltihap söktürür.” (Epem, 2019: 105).

“Saman suya katılıp tencerede kaynatılır ve bu suyun buharı geçene kadar üzerinde oturulursa rahim iltihabını söktürür.” (Epem, 2019: 105).

Iğdır’daki örnekleri şu şekildedir:

“Hayvanın bağırsaklarının içindeki pislik ısıtılarak üzerine oturulur.” (Aladağ, 2021: 101).

“Kadın sıcak suya oturtulur.” (Aladağ, 2021: 101).

“Ebegümeci, ısırgan otu ve sinir otu kaynatılarak hamama girilir.” (Aladağ, 2021: 101).

Söz konusu uygulamalar dışında kalanlar ise dinsel ve büyüsel tedavi yöntemi ile kısırlığı geçirmedir ki bu uygulamalar yörede en çok rastlanan ve inanılan tekniklerdir. Bunlar; yörede bulunan ziyaret yerlerine, türbelere, şeyhlere gidilip dua edilmesi veya oralarda mevlit verilmesi; 7 türbenin üzerinden geçilip oranın toprağından bir miktar toprak alınıp ıslatılması ve o suyla yıkanılması; yatırlara gidilip adak bağışlanması; muska yaptırılması şeklindedir ki tüm bu uygulamaların kökeninde dinsel uygulamaların yanı sıra atalar kültü, veli kültü gibi çeşitli yöntemlerin bir arada bulunduğu görülmektedir. Bu pratikler Türk destan ve halk hikâyelerinde de geçen ortak motiflerdir. Çocuk sahibi olamayan kişilerin adak adamaları, yoksullara yardım etmeleri hem Dede Korkut Hikâyeleri hem de Türk destanlarında rastlanan bir motiftir. Dua ederek çocuk sahibi olma, kısırlığı geçirme adına destanlarda karşımıza çıkıp tatbik edilen yöntemlerden biridir. Nitekim Dede Korkut Hikâyeleri’nde geçen “Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyı” ve “Kam Pürenün Oğlu Bamsı Beyrek Boyı”nda dua ederek

çocuk sahibi olma durumlarına rastlanmaktadır (Ergin, 1989: 81, 117; Gökyay, 2006:27, 59-60). Destanlarda çocuk sahibi olamayan kişiler, sorunu giderme adına türlü metotlara yönelmişlerdir. Mühim bir konuma haiz olan kişiler saygınlıkları ne denli yüksek olursa olsun toplum içinde kimi baskı ve müeyyidelere maruz kalmaktadır. Türk destanlarında işlenen çocuk sahibi olamama motifi ile buna bağlı olarak şekillenen hadiselerin esasında toplumun soyun sürekliliği olarak gördüğü çocuğu Tanrı'nın kutu biçiminde idrak etmesi yatmaktadır. Toplumda, ehemmiyeti kabul görmüş ulu konumdaki şahısların vefat etseler bile dünyadaki gelişmelere el atacağı inancı yer almaktadır. Söz konusu yaygın inanç atalar kültürüyle doğrudan ilgili olup bu anlamda kültürün destanlarda fazlaca işlendiğine tesadüf edilmektedir. Halk, Anadolu'da hastalıklarına deva bulmak amacıyla velilere gitmektedir. Kısır kadın ve erkeği çocuk sahibi yapma motifinde velilerin dua ile çocuğu olmayan kadın veya erkeğin çocuk sahibi olmasına Allah'ın izniyle yardımcı olması söz konusudur. Hayattayken pek çok hastalığı iyileştirdiğine inanılan bu kişilerin ölümünün ardından da kabirlerine insanların hastalıklarını iyileştirmek üzere müracaat ettikleri bilinmektedir. Halk, sıradan insanlardan farklı olarak gördükleri isimli isimsiz evliyaya çeşitli sıkıntı ve hastalıklarını iyileştirmek üzere başvurmaktadır. Kısırlığın kadından kaynaklı olduğu şeklindeki algıdan dolayı yatırlara bunu gidermek için başvuranlar da genellikle kadınlar olmuştur. Evliyanın mezarlarına ziyarete giden kadınlar türlü pratikler gerçekleştirmektedir. Yalnızca bir adak sunulması; kutlu kişinin mezarının toprağından veya çevresinde bulunan toprağın alınıp suyla karıştırıldıktan sonra içilmesi; civardaki çalı, ağaç, pencere demiri gibi yerlere bez tutturulması; yakınında bulunan kaynaktan su içilmesi; yatırın bulunduğu yerde gecelenmesi; arzularının alenen gösterilmesi amacıyla küçük bir salıncak iliştilirip sarkıtılması bunların en yaygın olanlarıdır (Boratav, 1994: 123). Şamanist inancında karşımıza çıkan söz konusu pratikler, içinde bulunduğumuz zamanda da sürdürülmektedir. Bu bağlamda Anadolu'nun pek çok bölgesinde şahit olunan, veli kültü temelinde halkın türlü problem, sıkıntı ve rahatsızlıklarına deva aramak maksadıyla evliya kabirlerine müracaat ettikleri görülmektedir.

Tüm tıbbî tedavilere rağmen çocuğu olmayan insanlar halk hekimliği tedavi yöntemleri arasında yer alan türbe ziyaretlerinde şifa aramaktalar ve Allah'ın sevgili kulu olan velilerden medet ummaktadırlar (Tekel, 2021: 163). Veliler tıpkı eski Türklerdeki “Şamanistlerin inançlarına göre, tanrılar ve ruhlarla insanlar arasında

aracılık yapma kudretine malik olan kişi” (İnan, 2017b: 68) yani şaman (kam) gibi kulların istek ve dileklerinin Allah’a ulaştırılmasında aracılık eden kişilerdir.

Şamanın en önemli özelliklerinden biri hastalıkları tedavi etme kudretine sahip olmasıdır. Şaman bazı vakitler yaptığı türlü sihirlerle bazen de bir hekim gibi şifalı otlar ile em elde ederek hasta kişileri iyileştirmiş ve Tanrı’ya adak adayıp hastanın kurtuluşuna vesile olmuştur (İnan, 2017b: 65-66). Kimi söylentilere göre Şamanların evvela hastaları sağaltma şeklinde bir vazife veya kuvvetleri yoktu. Orta Asya’nın birçok yerinde baskın olan Budizm’in, isimlerine Sramana yahut Şamana denilen propagandacıları iyileştirme ile alakadar oluyorlardı. Türk Şamanlar bu durumdan etkilenecek daha sonraları diğer görevlerinin yanında hekimlik görevini de üstlenmişlerdir (Ocak, 2012: 148). Şamanın hastayı iyileştirmesi ve ona yardımcı olması dört aşamada gerçekleşmektedir. İlk aşamada yardımcı ruhları yardıma çağırmakta, ikinci aşamada hastalığın sebebini bulmaya çalışmakta, üçüncü aşamada kötü ruhları kovmakta ve dördüncü aşamada hasta kişinin ortadan kalkan ruhunu bulmak üzere yolculuğa çıkmaktadır. Kimi pratiklerin ise zamanla İslâmî yapıya bürünerek sürdüğü görülmektedir. Söz konusu pratiklerden muska yazmak, okuyup üflemek, ip bağlamak bunların belli başlı olanlarıdır (Ocak, 2002a: 149). İslâmiyet’in kabulünden sonra veli kültünün tezahür etmesi şamanlara has bu vazifenin zamanla velilere geçmesine vesile kılmıştır. Dolayısıyla velilerde görülen hastalıkları sağaltma inancının temeli esas itibarıyla Şamanizm kökenli bir inanç motifidir.

Hazar Türklerinde çocuğu olmayan kadınlar, atalarının mezarlarını ziyaret edip Tanrı’dan yardım isterler. Zira çocukları olursa ziyarete gittikleri türbede gömülü kimsenin ismini ona koyarlar (Kalafat, 2002: 8). Karakalpak Türklerinde çocuğu olmayan kadınlar, ata mezarlarını ziyaret ederek “Siz bizim için kömek olun. Allah-u Teâlâ bize de bir bala versin, bizim yaşamayan balalarımız da yaşasın” (Kalafat, 2002: 59) şeklinde dua ederler. Dağıstan Türklerindeki kısır kadınlar, yaşlı halk hekimi kadınların refakatinde evliya mezarlarına giderler. Kısır kadın yatırda iki rekât namaz kıldıktan sonra sağaltıcı ihtiyar kadın aracılığıyla kısırlık muayenesine tabi tutulur. Tanrı’dan çocuk vermesi için sesli bir biçimde niyaz ederler (Tacemen, 1995: 135). Suriye’de hayatlarını sürdüren Bayır-Bucak Türkmenlerinde çocuğu olmayan kadınlar, yatırlara başvurarak adak adarlar ve niyet çaputu sararlar. Söz konusu yer Bedeme bölgesi olup Yayladağı’nın Suriye kısmındadır (Kalafat, 1996: 24). Komuk Türklerinde kısır kadınlar evliya türbelerini ziyaret ederler. On sekiz yaşında öldüğü düşünülen Veli Kız türbesi bunların içinden en çok bilinenlerdendir (Kalafat, 2002: 115). Güney

Türkistan'da da çocuğu olmayan kişiler mübarek zatların kabirlerine müracaatta bulunup onlardan çocuk sahibi olmak için talepte bulunurlar. Özbekistan ile Kuzey Afganistan'ın Özbek, Türkmen ve diğer Türk toplumlarında kısır kimseler ilk olarak Ahmet Yesevî başta olmak üzere velilerin türbelerine gider; türbedeki sudan içtikten sonra sanduka etrafında üç ya da yedi kez dolaşırlar (Kalafat, 2000: 10).

Söz konusu açıklamalar ışığında bakıldığında tüm Türk coğrafyasında benzer halk inanmalarının kimi küçük değişimlere maruz kalsa da yaşadığı müşahede edilmektedir. Sonuçta müşterek kültürü paylaşan Türk ulusu, dünya üzerinde çok geniş bir alana yayılmış olsa dahi eski inanmalarını korumuştur. Türk uluslarının ekseriyetinde kutlu atalardan gerek yaşarken gerek ölümünün ardından her türlü arzu gayesiyle yardım talebinde bulunulur. Atalar kültünün Türk ulusları içinde bu denli meşhur vaziyette yer alması her bir toplulukta asgari bir kutlu kişinin mevcudiyetine işaret etmektedir. İstikametlerini semaya çevirip el açarak dua ettiklerinde Tanrı taleplerine kayıtsız kalmaz, her ne murat arzu ediliyorsa karşılığını verir.

2.13.21. Hıyarcık

Hıyarcık, kasık lenf bezlerinin iltihaplanması sonucu kasık ya da koltuk altında oluşan şişlik şeklinde ifade edilmektedir (sozluk.gov.tr). Yörede hıyarcık hastalığına karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Kuru üzüm kaynatılıp kına ile karıştırıldıktan sonra hamur hâline getirilir, bölgeye sürülür. (K30)
- Kuru üzüm kaynatıldıktan sonra kül ile karıştırılıp krem hâline getirilir, bölgeye sürülür (K81)
- Hamur sürülür. (K94)
- Yoğurt sürülür. (K27)
- Sarımsak gibi doğal antibiyotikler kullanılır. (K80)
- Gelincik sürülür. (K48)

Değerlendirme

Hıyarcık hastalığına karşı yörede kuru üzümün kaynatılıp kına ile karıştırılarak ve yine kuru üzümün aynı işlemten geçirildikten sonra kül ile karıştırılarak krem hâline

getirilip sürülmesi; hamur, yoğurt, gelincik, sarımsak sürülmesi uygulamaları gerçekleştirilmektedir.

2.13.22. İç Hastalıkları

İç hastalıkları; alt ve üst solunum yolu, enfeksiyon, hipertansiyon, diyabet, tiroit, akciğer, böbrek, kas ve iskelet sistemi hastalıkları şeklinde alt bölümlere ayrılıp bu hastalıkların genel adıdır (medicalpark.com.tr).

- Dudak çevresinde çıkan uçuklar; virüsleri, iç hastalıkları atar. Çıkan uçukların suyu kesinlikle akıtılmamalı, kuruyup kendisinin iyileşmesi sağlanmalıdır. (K93)

2.13.23. İltihap

İltihap; her kişide oluşabilen, türlü mikroplara karşı vücudun direnci ve bağışıklık sistemini muhafaza etmek amacıyla gösterdiği reaksiyon şeklinde tanımlanmaktadır. Vücutta kendiliğinden olmuş gibi düşünülen iyileşmeler esasında inflamasyon yani halk içinde bilinen adıyla iltihap oluşması ile mümkün olmaktadır. Vücudun herhangi bir yerinde oluşabilen iltihaplar olduğu yerde ağrı, sıcaklık artışı, kızarma gibi belirtiler göstermektedir (medicalpark.com.tr). Yörede iltihaba karşı gerçekleştirilen uygulamalar şunlardır:

- Soğan közlendikten sonra bölgeye konulur. (K7, K15, K25, K48, K94)
- Soğan zarının içine sabun ve yağ eklenir, ateşte ısıtıldıktan sonra iltihabın olduğu yere konulur. (K30, K70, K81)
- Patates ateşin içinde közlendikten sonra iltihabın olduğu yere konulur. (K7, K48)
- Maydanoz suyu içilir. (K39, K90)
- Bolca zencefil içilir. (K43, K48)
- Sabun ve soğan eritildikten sonra iltihabın olduğu yere konulur. (K70)
- Semiz otu tüketilir. (K60)
- Zeytin yağı kullanılır. (K51)
- Dut ağacının yaprağı yaraya bastırılır. (K33)
- Lahana suyu içilir. (K62)

- Kül sürülür. (K6)
- Çam sakızı sürülür. (K66)
- Lokum sürülür. (K94)
- Süt içilir. (K45)
- Bolca karanfil çayı içilir. (K55)
- Sarımsak kullanılır. (K80)

Değerlendirme

İltihap her insanda herhangi bir zamanda oluşabilmesi nedeniyle sıkça karşılaşılan bir rahatsızlıktır. Buna bağlı olarak halk içinde sürekli olarak tedavi arayışlarına gidilmiş, geliştirilen yöntemler sonucunda da hastalıkların tedavisinde böylesi çeşitlilik ortaya çıkmıştır. Soğanın közlendikten sonra iltihabın olduğu yere konması en sık karşılaşılan tedavi yöntemi olurken bu uygulamayı soğan zarı içine sabun ve yağ eklenip ısıtıldıktan sonra krem kıvamına getirilip bölgeye sürülmesi pratiği izlemektedir. Közlenmiş patates, zeytin yağı, dut yaprağı, kül, çam sakızı, lokum, sarımsak iltihabın olduğu bölgeye konulan diğer malzemelerdir. Maydanoz suyu, lahana suyu, zencefil, semiz otu, karanfil ve süt de tüketilmek suretiyle aranan diğer tedavi yöntemleridir.

2.13.24. İştahsızlık

Her yaşta kişide zaman zaman yaşanan iştahsızlık, yemek yeme ihtiyacı görmeme şeklinde tanımlanmaktadır. Genelde bebek ile çocuklarda rastlanan bu durum yiyecek fobisi taşıma, yiyeceklerde seçici olma veya soğuk alma, mide ve sindirimde yaşanan sorunlar gibi fizyolojik ya da psikolojik sebeplerle alakalı olabilmektedir. İştahsızlıkla birlikte kişide besin eksikliği oluşmasından dolayı yorgunluk, halsizlik, keyifsizlik halleri ortaya çıkmaktadır (medicalpark.com.tr). Yörede iştahı açmak için uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Yemeklerin yanında soğan, biber yenir. (K32, K33, K48, K74)
- Nohut, soğan verilir. (K25, K94)
- Soğan ve bal tüketilir. (K57, K91)
- Sabahları aç karna pekmez içilir. (K7, K44)

- Tuzlanmış 1 yıllık kırmızı et pişirilip yedirilir. (K95)
- Sarımsak, muz yenir. (K97)
- Ekşi yiyecekler tüketilir. (K70)
- Sumak verilir. (K22)
- Ceviz yenir. (K68)
- Tarçınlı yoğurt tüketilir. (K80)
- Rezene çayı içilir. (K80)
- C vitamini bolca tüketilir. (K47)

Değerlendirme

Yörede iştahı açmak adına yemeklerin yanında soğan tüketme gözlemlenen en sık uygulama olur iken bunu biber, nohut, pekmez, sarımsak, muz, sumak, ceviz, rezene çayı, c vitamini içeren bitkisel kökenli ürünler izlemektedir. Ayrıca ekşi yiyeceklerin de iştahı açtığı ifade edilirken bunun yanı sıra tuzlanmış 1 yıllık kırmızı et hayvansal kökenli, tarçınlı yoğurt hem bitkisel hem de hayvansal kökenli ürünler olarak kullanılmaktadır.

2.13.25. Kadın Hastalıkları

Kadın hastalıkları; vajinal mantar, miyom (kadınlarda döl yatağı kas dokusundaki ur), yumurtalık kisti, polip (mukozadan gelişerek dışarıya doğru uzanan iyi huylu tümör benzeri oluşum), pelvik enfeksiyon (üst genital bölgenin iltihabı) ve rahim iltihabı, rahim duvarı kalınlaşması, vajinal kanamalar, rahim ağzı kanseri şeklinde alt başlıklara ayrılmaktadır (<https://www.kuh.ku.edu.tr>). Yörede kadın hastalıklarına karşı uygulanan bazı genel pratikler şunlardır:

- Düşükten sonra kadın rahminde parça kalmasın diye yumurta kabukları kaynatılıp suyu içirilir, nişasta yenir. (K66)
- Adet gününün gecikmesi durumunda soğan kabuğu kaynatılıp suyu içilir. (K60)
- Maydanoz çokça tüketilir. (K84)
- Aspirin içilir. (K103)
- Kekik kaynatılarak suyu içilir. (K55)

- Anne karnında yanlış konumlanmış bebeğin düzelmesi için secde yapılır, zeytin yağı ovulur. (K35)

Değerlendirme

Yörede kadın hastalıklarına karşı bitkisel kökenli tedavi ürünleri olan soğan, maydanoz, zeytin yağı, kekik; hayvansal kökenli tedavi ürünü olarak da yumurta kabuğu kullanılmaktadır. Yumurta kabuğunun özellikle yumurtalık kistine karşı kullanılmasından dolayı söz konusu pratikte isim benzerliği tekniğiyle analogik tedavi yöntemi uygulanmaktadır. Hastalık için bölgede halk hekimliği uygulamalarının azaldığı, modern tıpta hastalığın tedavisine başvurulduğu görülmektedir. Anne karnında yanlış konumlanmış bebeğin düzelmesi için secde yapılması pratiğinin kökeninde dinsel ve ayin kökenli uygulama bulunmaktadır. Ayin kökenli uygulamalar İslamiyet Öncesi Dönem'den günümüze uzanagelmıştır. Eski Türklerde üzerlerine pek çok söylenceler nakledilen kamlar ateşle bağlantıya geçerek ruhlar dünyasına geçmiş, Tanrı ile kişiler arasında vasıta görevi görmüşlerdir. Söz konusu işlemi çoğunlukla dini törenlerin uygulandığı zamanlarda gerçekleştirmişlerdir. Senenin muayyen dönemlerinde gerçekleştirilen bu dinsel törenleri kamlar idare etmiştir. Ancak istisnai olarak senenin değişik vakitlerinde çeşitli gerekçelere dayalı olarak da ayinler yapılmıştır. Bunlar ev hazırlama ritüeli, avcılarının bolca av toplamaları adına yaptıkları ritüel, meteorolojik olayların seyrini değiştirmek şeklinde toplumdaki insanların talepleri doğrultusunda şekillenmiş çeşitli ritüellerdir. Bu ritüellere ilaveten cemiyetin ağırlıkla yöneldiği dolayısıyla kamin davet edildiği ritüel, hastalıkların sağaltıldığı ritüeller olmuştur (Ateş, 2015: 73-78). Yusuf Ziya Yörükan'ın iki başlık altında değerlendirdiği ayinlerin sınıflandırması şu şekildedir:

“1. Dinî merasim: Aile ocağında atalara ya da onların tuslarına karşı yapılan veya her oymağın bütün fertleriyle birlikte senede bir defa belli yerde yaptıkları ayindir.

2. Sihrî merasim: İnsan veya hayvan hastalıklarının sağaltımı, yağmur yağdırma, rüzgâr çıkarma ya da geleceğe dair kehanette bulunma gibi durumlarda isteğe bağlı olarak yapılan ayinlerdir.” (Yörükan, 2009: 65).

2.13.26. Kanser

Kanser, “Hücrelerin kontrolsüz olarak bölünüp çoğalması sonucunda komşu dokulara yayılma ve uzak organlara sıçrama ile belirgin, uygun tedavi yapılmazsa ölümcül sonuçlara yol açan, değişik türdeki kötü huylu neoplastik hastalık.” olarak tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr). Kanser; vücudun çeşitli bölgelerinde hücrelerin kontrol dışı şekilde çoğalmasıyla ortaya çıkan 100’den fazla hastalık çeşididir. Erken teşhis edilip tedavi edilmesi hayatî öneme sahiptir. Vücutta bulunan sağlıklı hücreler bölünebilme özelliğine haizdir. Hayatın başlangıç dönemlerinde hücreler daha seri bölünürken yaşı ilerlemesiyle bu hız düşer. Vücudun sağlıklı ve uygun işlemesi adına normal şartlarda hücreler büyür, bölünür, ardından daha fazla hücre üretmeye gereksinim duyar. Ancak düzenli gelişmesi beklenen bu sıralamanın aksine yeni hücrelere ihtiyaç olmadan hücreler bölünmeyi sürdürür. Bilincini yitiren kanser hücreleri kontrol dışı olarak bölünür ve çoğalırlar. Fazla olan hücrelerin kütleleri ur ya da büyüklük, kanser hücreleri de yığılarak ur meydana getirir. Bunlar iyi huylu ya da kötü huylu olabilmektedir. İyi huylu olanları kanser değildir ender olarak ölümcül risk taşımaktadır. Kötü huylu urlar ise kanserdir, düzensiz ve kontrol dışında bölünür. Kanser hücreleri meydana geldikleri urdan kopup vücudun başka yerlerindeki organlarına sızarak oralarda da tümör oluşturup büyür ve böylece kanserin bu yolla başka organlara yayılımı söz konusu olmaktadır. Kanserin kendi içinde; gırtlak, dudak, cilt, safra yolu, safra kesesi, rahim, prostat, pankreas, yemek borusu, yumurtalık, mide, mesane, karaciğer, akciğer, böbrek, baş ve boyun, kalın bağırsak, meme, rahim ağzı kanseri şeklinde bölümleri vardır. Kanserin net bir biçimde nedeni bilinmemektedir. Kansere risk teşkil eden unsurlar değiştirilebilen ve değiştirilemeyen etmenler şeklinde kategorize edilmektedir. Değiştirilemeyen etmenler: yaş, cinsiyet ve genetik yapıdır. Değiştirilebilen çevresel etmenler ise: sigara ile alkol kullanma, radyasyon tesirinde kalma, kimi virüsler, dengesiz beslenme, gıdalarda yer alan katkı maddeleri, kimi kimyasal ürünler, hava kirliliği, uzunca vakit güneş ışığı altında bulunma, ekstrem biçimde röntgen ışığıyla karşı karşıya kalmaktır. Söz konusu etmenlerden biri ya da birkaçıyla karşı karşıya kalmak bireyde kesin olarak kanser gelişeceğini göstermez ancak kansere yakalanma ihtimalini arttırmaktadır. Kimi insanlar pek çok risk etkeni taşımasına karşın hayatları müddetince kanser olmazken hiçbir risk etkeni bulundurmayan insanlarda ise kanser teşhisi konabilmektedir. Ortalama insan ömrünün uzayarak yaşlı nüfusun çoğalması ve aynı zamanda sigara içenlerin oranında artış

olmasıyla beraber kanser hastalıklarında da gözle görülür bir artış söz konusu olmuştur (hsgm.saglik.gov.tr). Yörede kansere karşı uygulanan bazı tedavi yöntemleri şunlardır:

- Vücutta çıkan benler alınmaya çalışılmamalı, zorlanmamalı çünkü vücudun sigortasıdır. Aksi durum yapılırsa kansere çevirir. (K93)
- Anne baba kokusu bitkisi demlenip çayı içilir. (K93)
- Mesane kanserine yakalanmamak için keçi peyniri 50 yaşından sonra tüketilir. (K93)
- Çörek otu ve balın macunu kırk gün boyunca kahvaltıdan önce 1 çay kaşığı kadar yenir. Ardından üstüne su içilir ve 10 dk sonra da kahvaltı yapılır. (K62)
- Limon, ceviz çokça tüketilir. (K35)
- Dere otu tüketilir. (K32)
- Kanser olmamak için doğumdan sonra hemen kordon bağı kesilmemeli. (K35)
- Demir dikenli otunun dikenleri kaynatılıp içirilir. (K60)
- Kör fare eti yedirilir. (K60)

Değerlendirme

Son zamanlarda sıkça şahit olunan ve insanlığı zor bir durumda bırakan kanser karşısında kişiler yoğun ümitlerle geleneksel tedavi metotlarının icra edildiği halk hekimliğine başvurarak sorunlarına çözüm arama gayreti içinde olmaktadır. Bu tedavi yöntemlerinde kullanılan ana baba kokusu bitkisi, çörek otu, dere otu, limon, ceviz, demir dikenli otu bitkisel kökenli; bal, keçi peyniri, kör fare eti ise hayvansal kökenli ürünlerdir. Bunlardan kör fare eti diğer yörelerden farklılık göstermesi anlamında ilgi çekmektedir. Kör köstebek farelerinin kanserle ilişkisi üzerine yapılan araştırmalar sonucunda ortaya konan bulgular şunlardır:

Kör köstebek fareleri sadece kendilerine özgün bir biyolojik mekanizma sayesinde kansere karşı bağışıklık göstermektedir. Proceedings of the National Academy of Sciences dergisinde çıkan çalışmada araştırmacılar tarafından kör köstebek faresinin hücresel düzeyde kansere karşı gösterdiği direnç tetkik edilmiştir. Bilim insanları, normalden daha çabuk büyüme sağlayan bir maddeyi farenin üzerinde kullanarak kanser etkisi ortaya çıkarmak üzere fibroblast akciğer ve cilt hücreleri geliştirdiler. Yapılan her deneyle birlikte kanserli hücreler her defasında iki katı oranında artarken kanser etkisi artırılmaya çalışılmıştır. Böylelikle kör köstebek

faresinin bağışıklık sistemi devreye girmiştir. Farenin ‘interferon beta’ (IFN- β) adındaki proteini salgılamaya başladığı gözlenmiştir. Kansere mücadelede rol oynayan bu protein, başlangıçtaki oranlarını 7 ila 20 katına çıkaracak kadar çoğalmıştır. Protein, kanserli hücrelerin kendisini yok edip kör köstebek faresinin üç gün içinde kanserli hücrelerden temizlenmesini sağlamıştır (www.ntv.com.tr).

Bilim insanları kansere hiç yakalanmayan tüysüz köstebek faresinin kanserli tümörlerin önlenmesi ve tedavisi noktasında çözüm olabileceği ifade edilmiştir.

Yapılan bilimsel çalışmalar sonucunda tüysüz köstebek faresinin cilt hücrelerinde ırların oluşmasını engelleyen şekerli doğal bir maddeden yüksek oranda bulunduğu tespit edilmiştir. Araştırmacılar hayvanın dokusunda bulunan HMW-HA adlı yapışkan şekerli maddenin bol miktarda bulunduğunu ve bu maddenin doku tamirinde etkili olduğunu tespit etmişlerdir. HMW-HA adlı maddenin hayvanın hücrelerinden çıkartılması hâlinde de kansere karşı bağışıklığın kaybedildiği görülmüştür. Uzmanlar dolayısıyla bu durumun, HMW-HA'nın çıplak köstebek farelerinin kansere yakalanmamasında doğrudan etkili olduğunu ifade etmişlerdir (www.bbc.com). Sonuç olarak kör köstebek fareleri üzerinde yapılan araştırmalar sonucunda bilim insanları tarafından kör farelerin doğal bir bağışıklığa sahip olduğu, kansere karşı dirençli olduğu ve kanser hücrelerini onardığı ifade edilmiştir. Kör fare etinin kansere karşı olan etkisinden ötürü etinin hasta olana yedirilmesiyle bağışıklığın, direncin kanser olan kişiye geçeceği ve iyi geleceği inancı dolayısıyla söz konusu uygulamada analogik tedavi yönteminden faydalandığı anlaşılmaktadır.

Kansere karşı mücadelede vücutta çıkan benlerin alınmaması, doğumdan sonra hemen kordon bağının kesilmemesi gerektiği fikirleri önlem amaçlı olarak dikkati çekmektedir. Yapılan çalışmalar göbek bağı geç kesilen bebeklerin kan değerleri ve bağışıklıklarının daha güçlü olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra göbek bağının geç kesilmesinin sağladığı faydalar şu şekildedir:

Kan hacmini ve hemoglobin konsantrasyonunu artırması, demir eksikliği anemisini büyük oranda azaltıp anemiye bağlı oluşan yan etkilerden bebeği koruması, doğumla beraber bebeğin akciğerine giden fazla kan sayesinde dünyaya uyumun kolaylaşması, erken gelişen doğumlarda kordonun 30 saniye geç kesilmesi dahi özellikle prematüre bebeklerde organ hasarını asgari seviyeye çekmesi, vaktinden önce dünyaya gelen bebeklerde kalp kırıcılığı içindeki kanama ihtimali ve kan nakli ihtiyacını azaltmasıdır. Ayrıca sinir, bağışıklık, solunum sistemlerinin gelişmesinde önemli görev üstlenen kök hücrelerin artışında etkili olması çünkü kök hücre

yoğunluğu yaşamın hiçbir anında fetüs kanında olduğu kadar fazla değildir. Kordonun geç kesilmesiyle çocuğun ileriki yaşlarda demir depolarının dolu olacağı düşünülmekte ve bunun yanı sıra çocuğun nörolojik gelişiminin de olumlu yönde etkileneceği ifade edilmektedir (www.memorial.com.tr).

2.13.27. Kansızlık (Anemi)

Kansızlık; kandaki oksijen taşıyan molekül miktarının düşük olması şeklinde tanımlanmaktadır. Kansızlık birçok sebebe bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. En önemli nedeni demir eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Solgunluk, hâlsizlik, yorgunluk, çarpıntı, kısa mesafelerde dahi nefes nefese kalma gibi belirtiler göstermektedir (medicalpark.com.tr). Yörede kansızlık için uygulanan pratikler şunlardır:

- Dut, üzüm veya keçiyoynuzu pekmezi sabah aç karna içilir. (K1, K7, K13, K19, K21, K27, K36, K43, K48, K58, K70, K71, K76, K83, K94, K95, K98)
- Dalak, ciğer yenir, kırmızı et tüketilir. (K32, K39, K84, K78, K80)
- Pestil, kuru üzüm, incir, ayran tüketilir. (K4, K11, K102)
- Çekirdekli iri siyah üzüm yenir. (K10, K33)
- Domates bolca yenir. (K80, K95)
- Nohut, fasulye, pekmez tüketilir. (K25)
- Ardıç tohumu çayı içilir. (K43)

Değerlendirme

Yörede kansızlık için ülkemizin hemen tüm bölgelerinde bilinen üzüm, dut veya keçiyoynuzu pekmezinin aç karna sabahları içilmesi uygulaması en sık görülen yöntemdir. Yüksek protein bulundurması özelliğinin yanı sıra ciğer, dalak, kırmızı et gibi hayvansal kökenli besinler kan yapıcı özellikleri ile de bölgede tercih edilirken pestil, kuru üzüm, çekirdekli siyah üzüm, kuru incir, domates, nohut, fasulye ve ardıç tohumu gibi bitkisel kökenli ürünler de kullanılmaktadır.

2.13.28. Karaciğer Yağlanması

Karaciğer yağlanması türlü sebeplerle karaciğerde yağ birikmesi biçiminde oluşan hastalık çeşididir. Sağlığı yerinde olan kişilerin karaciğerinde normal biçimde az oranda yağ bulunmaktadır ve bu durum dengede kaldığı müddetçe sorun teşkil etmez. Ancak kötü ve dengesiz beslenme alışkanlığı, hareketsiz bir yaşam sürme yağlanmayı tetikleyebilmektedir. Ülkemizde yaklaşık %25 oranında karaciğer yağlanması görülmektedir. Bu hastalık karaciğerde hasar ve bozulmalara sebebiyet verebildiği için üzerinde durulması ve iyileştirilmesi gereken bir hastalıktır. Aşırı kilolar, sigara ve alkol alımı, ilaçlar, kötü yaşam alışkanlığı, fiziksel etkinliklerin yetersizliği, yüksek kolesterol, bir anda kilo alma verme, diyabet, gebelik etmenleri karaciğer yağlanmasının oluşmasına neden olabilmektedir. Karaciğerin yağlanması başlangıç zamanlarında hastanın gündelik yaşamını olumsuz olarak etkilemese de yağlanmanın artmasıyla birlikte karın çevresinde doluluk ve basınç hissiyatına bağlı olarak karın ve göğüste ağrı, yorgunluk, hâlsizlik, iştah kaybı, hemen yorulma, mide bulantısı ve sarılık gibi belirtilerle kendini göstermektedir (medicalpark.com.tr.). Yörede karaciğer yağlanması hastalığına karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Limonlu su içilir. (K35, K44)
- Limon suyu ve maydanoz suyu karıştırılıp içirilir. (K94, K97)
- Günde 5 bardak sıcak su içilir. (K98, K103)
- Sebze bolca tüketilir. (K35)
- Brokoli yenir. (K32)
- 36 saat açlık orucu tutulur. (K35)
- Kırmızı et yenmez. (K67)
- 21 gün boyunca sadece meyve ve sebze tüketilir. 10. günde lavman yapılır, büyük abdest yapılır. (K32)
- Yeşillikler bolca yenir. (K45)
- Yürüyüş yapılır. (K25)
- Bolca su içilir. (K81)
- Ananas yaprağının suyu içilir. (K84)
- Ceviz yenir. (K90)
- Yağlı şeylerden uzak durulur. (K52)
- Karanfilli su içilir. (K58)

- Zerdeçalı yoğurt tüketilir. (K80)
- Sarımsak düzenli olarak tüketilir. (K48)

Değerlendirme

Karaciğer yağlanması karşı limonlu su, limon suyu ile maydanoz karışımı, beş bardak sıcak su tüketme pratikleri en sık gözlemlenen uygulamalardır. Brokoli, ananas yaprağı suyu, ceviz, karanfilli su, sarımsak, türlü sebze ile yeşillikler bitkisel kökenli ürünler olarak kullanılmaktadır. Yörede ayrıca bolca su içme, yürüyüş yapma, yağlı yiyeceklerden uzak durma, kırmızı et yememe, bir buçuk gün perhiz yapma, üç hafta boyunca yalnızca sebze ve meyve tüketme ile devamında lavman uygulaması yapma şeklinde geleneksel tedavi yöntemleri uygulanmaktadır.

2.13.29. Kara Kabarcık (Şarbon)

Kara kabarcık; vücudun değişik bölgelerinde çıkan siyahımsı renkli, iltihaplı yaralar şeklinde bilinmektedir. Genellikle koyun, keçi, deve, sığır gibi otçul hayvanlardan insanlara bulaşan, bilindik en eski hayvansal (zoonotik) hastalık türlerinden birisidir. Hastalık zaman zaman hayvanlar arasında salgına dönüşerek ölümle sonuçlanmakta ve ciddi ekonomik hasarlar bırakmaktadır. Hastalık; hasta olan hayvanlara veya hayvanların dokunduğu yerlere temas, hasta hayvanın eti ve diğer ürünlerinin tüketimi, hayvan tüylerinde olabilen sporların teneffüs edilmesi yollarıyla bulaşmaktadır. Hastalığın görülme oranı günümüzde azalsa da zaman zaman şarbona rastlanmaktadır. Böcek ısırığı şeklinde kaşıntılı, kabarık şişlik; ardından birkaç gün içinde su dolu kabarcık gelişir ve son olarak birkaç cm'lik siyah renkli ölü dokunun bulunduğu yara hâlini almaktadır (hsgm.saglik.gov.tr). Yörede kara kabarcık hastalığına karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Yumurtanın beyazıyla kül karıştırılıp üzerine koyulur. (K5, K17)
- Patlatılır. (K94)
- Ağaç kabuğundaki su sürülür. (K66)
- Bölge sabun ve suyla yıkanır. (K74)
- Soğuk buz uygulaması yapılır. (K80)
- Ada çayı, bal sürülür. (K48)

Değerlendirme

Yörede kara kabarcığı tedavi etmek amacıyla hayvansal kökenli ürün olan yumurta beyazı ile külün karıştırıldıktan sonra bölgeye sürülmesi sık gözlemlenen pratik olurken bunu yaranın patlatılması, bölgenin sabun ve su ile yıkanması; buz, ada çayı, bal, ağaç kabuğu suyu sürülmesi pratikleri takip etmektedir. Bu uygulamalardan ağaç kabuğu suyu dikkati çekmektedir. Ağaç gövdelerinde de tıpkı insan vücudu gibi %70'e yakın bir oranda su bulunmaktadır. Kereste kurutma fırınlarında vakumlama yöntemiyle ağaç dalları ve kabuklarından çekilen öz sular; saç bakım seti, şampuan, güneş kremi, yüz temizleme losyonu, siyah maske gibi çeşitli kozmetik ürünlerde veya deri hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Sakarya ve Erzurum Üniversitelerinin yaptığı araştırmaya göre ağaç sularının mineral ve polifenol bakımından zengin olduğu belirtilmiştir. Sıvının hem cildi yenileyici hem de tedavi edici özelliği bulunmaktadır (www.haberturk.com).

2.13.30. Kırk Basması

Halk kültüründe, yeni doğan bebek ile annenin kırk gün içinde hastalığa yakalanmalarına veya onlara nazar değmesine kırk basması denmektedir. Süreç içerisinde kırk gün boyunca anne ile bebeği hastalık, nazar ve diğer kötü tesirlerin etkisinden korumak amacıyla çeşitli tedbirler alınır. Bu suretle kırk gün içinde anne ile bebek ziyarette bulunanlardan muhafaza edilir, evden dışarıya çıkartılmazlar. Yine kendileriyle benzer süreç içinde bulunan kırklı kadın ile bebeklerle karşılaştırılmazlar (Artun, 2005: 137). Kırk basmasına karşı yörede alınan önlemler şunlardır:

- Muska yaptırılır. (K12, K41, K42, K58, K59, K67, K106)
- Lohusa dönemimdeki kadınlar aynı ortamda bulunamazlar. (K3, K37, K77, K85, K88, K104)
- Lohusa hâlindeki kadın ile bebek evin içinden ayrılmaz. (K3, K24, K61, K89, K104, K105)
- İşin erbabı olan kişilerce okutulup üflenir. (K41, K42, K59, K88, K104, K106)
- Kırkı daha dolmamış kadın, âdet dönemindeki kadınla görüştürülmez. (K3, K37, K77, K88, K104)
- Bebeğe nazar boncuğu koyulur. (K3, K37, K77, K88, K104)

- Ayetler okunur. (K13, K23, K51, K56)
- Bebeğin yastık altına bıçak ya da makas konulur. Annesinin başucuna Kur'an-ı Kerim koyulur. (K7, K48, K67, K84)
- Dua ile bebek yıkanır. (K25)
- Bebeğin yastığının altına biraz ekmek, Yasin konulur. (K48)
- Bebeğe fildişi takılır, sarılık örtüsü örtülür. (K62)
- Kırk taş suya bırakılır. (K83)
- Yeni doğan bebek ilk gün sabunlu suyla yıkanır, ikinci gün tuzlu suyla yıkanarak bebeğin iyi gelişme sağlayacağına inanılır. Ayrıca bebeğin alına siyah bir leke sürülür. (K90)
- Bebekler nazar için 40 gün anne ve babasından başka kimseye gösterilmez. 41. günde ise ziyafet yemeği verilir ardından aile büyükleri tarafından bebek elden ele taşınır son olarak ise orada bulunan kişiler tarafından bebeğe birer nazar boncuğu takılır. (K10)
- Kırk gün boyunca evden dışarıya ateş, maya, tuz, sirke, ekmek verilmez. (K80)
- Çocuk bir ağacın dibinde içine çakıl taşı konmuş su ile yıkanır. (K66)
- Lohusa bir kadının gebe bir kadının yanına gitmesi hoş karşılanmaz. Çünkü üzerine kırk basacağı, bebeğin olgunlaşmayacağı düşünülür. (K104)
- Ansızın herhangi bir şeyden korku duyulursa o kişinin üstüne kırk bastığı inancı akıllara gelir. Bireyin sevdiği, göze hoş gelen giysisi yırtılır ardından giysinin parçaları suyun içinde kaynatılır ve yıkanır. (K72)

Değerlendirme

Kırk sayısı halk kültüründe köken olarak çeşitli inanç ve mitolojik vakalara değin uzanan, değişik simgesel anlamlarda kullanılan bir sayı olmuştur. Çeşitli törenlerde, nazardan korumada, büyü yapmada; edebi anlatılarda anlatımı kuvvetlendirmek, renklendirmek, olaylara abartı katmak amaçlarıyla kullanılmış olan kırk sayısı bunların yanı sıra halk hekimliği ve psikolojik hastalıkların tedavilerinde de kendisinden yararlanan bir unsur olmuştur. Nitekim Midyat'ta kırk basmasına karşı alınan tedbirler dinsel, inançsal ve büyüsel özellik arz etmektedir. Söz konusu pratiklerden muska yaptırma, ayetler okuma, yastık altına Kur'an, ekmek veya Yasin koyma, dua etme, okutup üfletme, bebeğe nazar boncuğu veya fildişi takma, sarılık örtüsü örtme dinsel ve inançla ilgili olanlarıdır. Bebeğin yastık altına bıçak ya da makas

konması demir kültü³³; kırk taşın suya bırakılması ile çocuğun içine çakıl taşı konmuş bu su ile yıkanması pratiği esasında taş kültü³⁴ ve çocuğun zorluklara karşı taş gibi dayanıklı olma düşüncesi analogik tedavi yöntemi ile ilgilidir.

Geriye kalan uygulamalardan lohusa dönemindeki kadınların aynı ortamda bulunmaması; lohusa bir kadının hamile bir kadının yanına girmemesi; kırk gün boyunca evden dışarıya ateş, maya, tuz, sirke, ekmek verilmemesi gerektiği anlayışları Türk kültüründeki koruyucu ruhlar olan iyeler ile ifade edilmektedir. Kırkı daha dolmamış kadının âdet dönemindeki kadınla görüştürülmemesi gerektiği inancı yine kötü nazarın tesiri dolayısıyla iye telakkisi çatısı altında değerlendirilmektedir.

İye; Türkçe Sözlük'te "Kendisinin olan bir şeyi, yasaya uygun olarak dilediği gibi kullanabilen kimse, sahip" (Türkçe Sözlük, 2005: 1005), Türk mitolojisinde "bir varlığın asıl sahibi" ve en genel anlamıyla "koruyucu ruh" (Kumartaşlıoğlu, 2014: 176) şeklinde ifade edilmiştir. Eskimiş düşünceye göre gözle görünen canlı, cansız tüm varlıkların bir ruhu veya perisi vardır ve bunlara günümüzde çoğunlukla "iye" denilmektedir (Beydili, 2005: 275). İye anlayışının ilk anlamı olan "koruyucu ruh", doğal nesnelerin temsilcisi olup onların sembolik ifadesi sayılan mitolojik varlıklara bağlı olmuştur (Beydili, 2005: 274). Ocak, ateş, su, dağ, ağaç gibi varlıklarda kutsal ruh olduğuna inanılmakta ve bunlar genellikle "iye" olarak bilinmektedir. Bu varlıklar bağlamında gelişen inanış ve uygulamalar, Türk kültüründe insan yaşamı üzerinde önemli bir yer edinmiş ve bunlar canlı bir varlık olarak algılanmıştır. Jean Paul Roux'a göre Türk kültüründeki koruyucu ruhlar olan iyeler anlayışı, Sibiryada dinsel düşüncesine has olsa da (Roux, 2005: 32-33) esasında insanlığın dinsel gelişim çizgisinden ve eskicil kültürlerdeki doğa fenomeninden bağımsız değildir. Bundan dolayı tıpkı insanda olduğu gibi doğada bulunan her şeyde bir ruh vardır, bu anlayış tüm varlık ve objelerin canlı bir şekilde hayal edilmesine sebep olmuştur. Her ruh, aynı zamanda eşleştiği varlığın hem sahibi hem de koruyucusu durumundadır. İyeler, Türk kültüründe özleri itibariyle saygı duyulan ve korkulan varlıklardır. Bu hami ruhlar, sahibi oldukları varlıklarla eş olduğundan iyelere olan inanış bu varlıklarla alakalı birtakım tabu ve davranış biçimleri meydana getirmiştir. Tabu; "kutsal" anlamının yanı sıra "tehlikeli", "yasak", "korkunç" anlamlarını da taşımaktadır. Bu nedenle tabunun temelinde "saygı" ve "korku" duyguları bulunmaktadır (Kumartaşlıoğlu, 2014: 189).

³³ Demir kültü için bkz. : ayak ağrısı, albasması.

³⁴ Taş kültü için bkz. : göz ağrısı.

Kutsal ruh olarak bilinen iyelerin doğayla sıkı bir ilişki içinde oldukları inancı vardır. Bu iyeler; yaşadıkları yerleri afetten, kötü ruhlardan koruyan ve insanlara da yoldaşlık eden yardımcı varlıklar şeklinde bilinmektedir. İnsanlar da bu nedenle onlara saygı duyar, bu iyeler ile çoğu zaman iç içe yaşadıklarına inanırlar, onların bulunduğu mekânları temiz tutma çabası içinde olurlar. Bununla birlikte iyelere türlü bağışlarda da bulunmaktadır: Çeşme, su gibi mekânlarda yaşadığına inanılan iyelere saç teli, madenî para, elbiseden alınan ip gibi şeyler adarlar. Sonbahar mevsiminde hasat toplandığı vakit kır ve yer iyelerine kesinlikle pay bırakmaya gayret eder, ev iyesine adak adayıp sadaka verirler. İnsanlar tüm bunlara karşın bu iyelerin zamanla kötü maksatlı varlıkların hizmetine girip insanlara, diğer canlılara, doğaya zarar vermeye başladıklarına da inanırlar. Bu sebeple sonraki dönemlerde iyelerden korkmaya başlarlar (Çulpan, 2007: 3).

Tanrı, Türk inanç sisteminde merkez konumda olmasından dolayı çevresinde onun yarattığı koruyucu ve yardımcı iyelerin olduğu görünmektedir. İslamiyet, Yahudilik, Hristiyanlık dinlerinin inanç sistemlerindeki cin, şeytan ile meleklerin mevcudiyeti ve bunlarla alakalı inanmalar, bunların işlevleri en eski dönemlerden itibaren Tanrı ve onun yarattığı koruyucu ve yardımcı iyelerin değişmeyip aynı kaldığını göstermektedir (Kalafat, 1998: 43).

Eliade, Tanrı'nın dünyayı yarattığını, daha sonra gökyüzüne çekildiğini ifade eder. Ardından Tanrı'nın yerine başka Tanrılar gelir, insana daha yakın olarak onlara doğrudan ve düzenli bir şekilde yardım ya da işkence ederler (Eliade, 1993: 96). Eliade tarafından Tanrısal varlık şeklinde belirtilen ruh tanrı ve iyeler Gök Tanrı inanç sisteminin yansımaları durumundadır. Bu ak ve kara iyelerin doğaüstü güçlerinin oldukları bilinmektedir (Kalafat, 1998: 44).

Erlik, Maykıl, Umay Ana, Ak Ana gibi aktif ruhların Gök Tanrı inancında olağanüstü vasıflara sahip olduğuna inanılmaktadır. Erlik, yer altı dünyasının gücünü temsil etmesiyle, Ana Maykıl eski Türk inanışlarında savaşta Türklere yardım etmesi ile bilinen ruhtur (Kalafat, 1998: 44). Umay, Göktürk Abideleri'nde de ismi zikredilen ek iyelerden bir tanesidir. Bilge Kağan Kültigin Yazıtı'nda "Babam kağan öldüğü zaman küçük kardeşim Kültigin yedi yaşındaydı. Umay gibi anam hatun sayesinde kardeşim Kültigin er kahraman ismini aldı." demektedir. Tunyukuk Yazıtı'nda "Tanrı, Umay ile yer-su" ruhlarının Türklere yardım ettiği ifade edilir. Çocukların koruyucusu olarak bilinen bu iye ile ilgili "Kögmen yer-su ile Umay Hatun" sözlerine Ulan-Batur

bölgesinde yer alan bir kiremitte rastlanılmaktadır. İye; doğum esnasında, doğumdan sonra ve çocuklar “er” sıfatını alıncaya dek onları korur (Uzun, 1998: 112).

Umay ruhu uzun dönemlerden itibaren Türklerde ulusal bir külte dönüşmüştür. Umay ruhunun tüm vasıf ve vazifeleri Yakutlarda ayısıt adındaki ruhlara verilmiştir. Bu ruhlar dişi ruhlar topluluğundan olup yaratma, huzur ile bereket getirme özelliklerine sahiptir. Yine bu ruhlardan bazısı kadınları, bebekleri bazısı da dişi hayvan ve onların yavrularını korumaktadır. Ayısıtlar dağınık biçimde olan yaşam unsurlarını bir araya getirip kut yaparlar. Kut olarak ifade edilen nesne söz konusu ruhlar tarafından anne karnındaki bebeğe üflenerek can verilir. Hamile kadınlar da yine bu ruhlar tarafından korunur (İnan, 1986: 37). Umay, Tanrı Ülgen’in “Kıyanlar” ya da “Ak Kızlar” şeklinde bilinen dokuz kızından biri olurken ayrıca yine Ülgen’in kendisi gibi iyi olan yedi tane oğlu vardır. Ülgen’in oğulları ile kızları dışında hizmetinde olan Yayık, Suyla, Karlık, Utkuçı isimlerinde iyi özelliklerdeki ruhları da vardır. Yayık; Ülgen ile insanlar arasındaki irtibatı sağlayıp insanları koruyan, onları yaşamlarında oluşabilecek değişikliklerden haberdar eden bir ruhtur. Utkuçı ise göklerde bulunan, yeryüzüne inmeyen, şaman Ülgen’e kurban sunmak için göklere çıktığında onu Demir Kazık yanında karşıladıktan sonra Suyla ile görüşüp şamanın arzularını Ülgen’e ulaştırmakla görevli bir ruhtur (İnan, 1986: 33-34).

Nesne ve canlıların ruh ile güçleri bütünüyle söz konusu nesnelere canlı hâlde yerleşmiş olmalarına rağmen bu nesnelere farklı, bağımsız bir türdür (Uzun, 1998: 113). Roux, madde ile ilişkisi çok zayıf olan ya da hiçbir ilgisi olmayan ruh ile güçlerinin varlığının kabul edilmesi gerektiğini ifade eder. Bu ruhların gerek içinde bulundukları gerekse de onları temsil eden yerde sabit oldukları saptanamayan ölümlere ait ruh ile güçlerinin olduğu ifade edilir. Bu ruh ve güçler yerleşik olmaktan ziyade gezici ve dağınık olan Tanrılar, melekler, periler, şeytanlar ile yabancı gözlemcilerin ruhları durumundadır (Roux, 1994: 139).

Ruh ya da ruh-tanrılara olan inanç her dönemde kendini göstermiştir. Bu ruh ile Tanrılar yaşam şekli üzerindeki tesirlerine göre türlü topluluklarda farklı biçimlerde önem taşımıştır. Yılın ilk ayında Asya Hunları Tanhu’nun sarayında ve ilkbaharda Lung Çeng’de Göktürkler ile Uygurlar tekrar bu zamanda Tamır ırmağı kaynağında, Hunlar sonbahar zamanında Tai-lin’de atalara, doğa güçlerine koyun ve at kurban etmişlerdir. Göktürklerde Tanrı’ya ve atalara sunulan kurbanlar kutsal törenle hakan başkanlığında, ülkenin önde gelen kişilerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir (Kafesoğlu, 1994: 189). Söz konusu törenler esasında Tanrı’ya ve Tanrı’nın

yardımcıları kabul edilen iyelere dönemin halkı tarafından ne denli önem verildiğini gösterir niteliktedir.

İyeler, ak-kara iyeler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İyi şamanların öldükten sonra ruhları iyi ruhlar grubunda yer alan ak iyeler sınıfına dâhil olmaktadır. Erlik, kara iyeler şeklinde bilinen ruhların başında bulunmakta; onun Yakutlardaki adı ise Arsan Dolay'dır (İnan, 1986: 39). Erlik'in Gök Tanrı inanç sisteminde yer altı dünyasının ve kötülüklerin hâkimi olmasının yanında evren, yılan, ejder biçimlerinde betimlendiği ifade edilmektedir (Kalafat, 1998: 50).

Erlik, insanlara çeşitli kötülüklerde bulunur gerek insanlara gerekse de hayvanlara türlü hastalıklar yollayarak onlardan kurban talebinde bulunur. Ancak onlardan istediği kurbanları alamadığında kişilere musallat olur, onlara felaket ve ölüm ruhlarını gönderir. Ölen bu insanların canlarını yakalayıp onları yer altı dünyasına götürerek kendi hizmetine katar. Erlik'in yedi oğlan ve dokuz kızı vardır. Bunlardan isimleri "Erke Solton" ile "Kıştey Ana" olarak tanınan kızları vakitlerini oyunla geçirir. Şaman Ülgen'e kurban sunmak üzere yola çıktığı vakit bu kızlar şamanın yolunu şaşırtarak kendi yanlarına çağırırlar. Eğer ki şaman vazifesini unutup onlara aldanır ise farklı diğer ruhlarca cezalandırılır. "Kara nemeler ya da yekler" adındaki bu ruhlar Erlik'in yardımcılarıdır. Yakutlarda temiz ve iyi ruhlara "ayi", kötü ruhlara da "abasi" denmektedir (İnan, 1986: 40-41).

Dragonlar şeklinde tanınan Gregoryan Hristiyan topluluğunun Hristiyanlık öncesinde yüce ruhlar içinde toprağın mahsullerini çalan ejderhalar Gök-Tanrı inanç sisteminde yer alan kara iyelere benzetilmektedir. Celmavuz'un Karaçay-Malkar Türklerinde kötü ruhlu bir çeşit ejderha olup güneş ve ay tutulmasına neden olduğuna inanılmaktadır. Gagauzların inanç sistemindeki mitolojik varlıklar dev ile tepegöz ise geçit vermeyen mekânlarda ve ormanlarda yaşayan varlıklardır (Kalafat, 1998: 50). Diez, Dede Korkut'taki Tepegöz hikayesini Almancaya çevirerek Yunan mitolojisindeki Demonlar ile Tepegöz'ü mukayese etmiştir. Kırgız Türklerinde tek gözlü bu deve mel'un anlamındaki "Malgun" denmektedir. Tepegöz bir pınar başı ya da çeşmede doğmuştur. Pınar, yer altından gelen sulardan dolayı yeryüzü ve yer altının bir kapısı ya da bağlantısı şeklinde düşünülmektedir (Ögel, 1995: 67). Bu bilgiden yola çıkılarak bakıldığında Tepegöz'ün de aslında yer altında yaşayan kötü ruhlardan biri olduğu anlaşılmaktadır.

Dev genellikle halk inanmalarında cin gibi algılanarak onun yerini almaktadır. Esasında sözcük cin anlamına da gelen divdir. Div sözcüğü de halk ağzında zamanla

dev haline dönüşmüştür. Karaçay-Malkar Türkleri uzun kuyruklu, kırmızı gözlü, insan kılığına girebilen “Savurbek” olarak isimlendirilen bir tür cinin olduğuna inanmaktadırlar. Gagauzlar ölen günah sahibi bir kişinin zamanla mezarda yaşayan bir hayvan biçimine dönüşmesini “obur” sözcüğü ile ifade etmiştir. Gagauzlar bu oburun gece vakitleri mezardan çıkıp dolaştığına inanırlar. Buna benzer bir inanış Kars’ta da söz konusudur (Kalafat, 1998: 51).

Şamanın göğe çıkışında ya da yer altına inişinde etkisi olan, şamanla konuşmak amacıyla yeryüzüne inen, hasta kişilerin ve diğer bazı kimselerin vücuduna giren iyi ve kötü ruhlar, ak ile kara iyeler şeklinde tanımlanmakta ve bunlarla alakalı da bazı semboller görülmektedir. Yu-hanlar “kötü ruhları kovmak” ve “ruhun Aldağ’a seyahati”ni kolaylaştırmak için bir at ile bir köpek kurban ederler (Roux, 1994: 139).

“Yek” sözcüğü Hintçede “kötü ruh” yani yakka kelimesine de bağlanılmakta bunun toz hortumları ile birlikte gelen fırtınalarda kendini gösterdiği düşünülen bir şeytan olduğu ifade edilmektedir. Kaşgarlı Mahmud Oğuzca ve Kıpçakça kökenli olduğunu ifade ettiği Elkin sözcüğünü hayalet özelliğinde değerlendirir. Kaşgarlı ayrıca Yakutlarda abası şeklinde bilinen abaçıyı çocukların korktuğu hortlak olarak ifade eder. Hortlak İran’da “cadı” ismiyle bilinmekte, onun gece vakitleri topraktan cesetleri çıkaran ve ölümlerle beslenen bir canavar olduğuna inanılmaktadır (Roux, 1994: 140). Bunların yanı sıra albastı olarak bilinen ve halk içindeki mevcudiyeti büyük oranda kabul edilmiş olan kötü bir ruh, bir kara iye daha vardır ki onun çoğunlukla yeni doğum yapmış loğusa kadınlar ile bebeklerine musallat olduğu inancı bulunmaktadır. Bu iye hayvan ile insan karışımı görünümünde öldürücü cin veya dev; uzun boylu, dağınık saçlı, uzun parmak ve tırnaklı, dişlek, bir dudağı gökte bir dudağı yerde, kimi zaman zenci suratlı, yağlı vücutlu, ayak ve elleri küçük, memelerini masallarda yer alan devlerdeki gibi omzundan geriye atabilen, çok çirkin, tepesinde gözleri olan al renkte kıyafet giyen bir yaratık olarak tanımlanmaktadır (Örnek, 1995: 144).

Albastı Gagauzlarda dev biçiminde ve loğusalara zarar veren bir ruh olarak ifade edilmektedir. Kazan Türklerinde kötü bir ruh, Kazak ve Kırgızlarda keçi veya tilki, Özbek Türklerinde de dağınık, kocakarı şeklinde tasavvur edilmektedir. Albastı, Erbil-Kerkük’te “kurmanç”; Türkmenlerde “alagerma” olarak tanınır. Alkarısının at binmesini çok sevdiğine, geceleri ahırlarda bağlı olarak duran atları çözerek onlara sabaha değin bindiğine inanılır (Kalafat, 1998: 55-58).

Roux, 16.yy’dan itibaren Osmanlılarda ve günümüzde de Orta Asya’da albiz (albin) olarak bilinen varlığın al adındaki kadının farklı bir biçimi olabileceğini söyler

(Roux, 1994: 143). Bahaeddin Ögel, Çince belgelerde “kırmızı kadın” olarak adlandırılan ruhun Kitanlarda ölüm getiren ancak insanoğlunun da annesi durumunda bir ruhu olduğunu ifade eder (Ögel, 1993: 300).

Alkarısı, hal karısı, al kızı, al, karakura gibi isimlerle de tanınan albastıdan korunmak için halk içinde farklı metotlar uygulanmaktadır. Albastının çoğunlukla demir, bıçak, ışık ve ateşten ürktüğü; dua okununca da kaçtığı rivayet edilmektedir.

Ateş ve ocak iyesi anlayışında ateş ve ocak iyesinin doyurulması gerektiğini, aksi durumda zayıf kalan koruyucu iyenin zarar verebileceği inancı vardır. Bu nedenle öncelikle ateşin doyurulması, dışarıya verilmemesi gerektiği inancı bulunmaktadır. Ateşin ruhunu mutlu etmek amacıyla Anadolu’da ateşe ve ocağa saç (hediye) sunma geleneği vardır. Ocak ve ateşe saçılar sunarak ocak ve ateş iyesini doyurma ananesinin kökeninde sadece ocak ve ateş iyesinin antropomorfik bir görüşle kişiselleştirilmesi yoktur. Çünkü aracı bir ruh olarak ateş ve ocak iyesi kendisine sunulan saçları birer kurban olarak yüce varlığa ulaştırma vazifesini de üstlenmiş olur. Hatta ateş ve ocak iyesinin bir diğer görevi de artık insanların arasında bulunmayan ancak ruhlar âlemine karışarak üstün varlığa yakın olan atalar ve insanlar arasında bir vasıta vazifesi görmektir (Kumartaşlıoğlu, 2014: 184-185). Altay Türklerinde akşam zamanı ateş istemeye gelen kişilere ateş verilmemektedir. Çünkü hava karadıktan sonra verilen ateşle birlikte evin huzur ve mutluluğunun da beraberinde verileceğine inanılmıştır (Dilek, 2007: 43).

2.13.31. Kızamık

Kızamık; çoğunlukla küçük yaşta bireylerde ortaya çıkan, mikrobun vücuda geçmesi 1-2 haftayı bulan, ateşli belirtiler gösteren bulaşıcı bir özelliğe sahip küçükçe kırmızı lekeler döktüren hastalık şeklinde tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr). Kızamık virüsünden kaynaklanan şiddetli bir enfeksiyon hastalığıdır. Hastalık bir defa geçirildiği vakit bağışıklık kazanılmaktadır. Hastalığın belirtileri arasında kuru öksürük, ateş, burun akıntısı, gözde oluşan kızarma, döküntü vardır (medicalpark.com.tr). Hastalığın en büyük ve etkili tedavisi aşıdır. Yörede aşı dışında kızamığa karşı uygulanan bazı tedavi uygulamaları şunlardır:

- Bolca sıvı tüketilir. (K80, K86)

- Vücut sıcak tutulur, dinlenilir. (K90)
- Kuru üzüm haşlanıp kül ile karıştırıldıktan sonra hamur hâline getirilir, hazırlanan o hamur lekelerin bulunduğu yere sürülür. (K68)
- Yıkanır. (K25)
- Kuru üzüm şerbeti içilir. Soğuk havada dışarı çıkılmaz. (K14)
- Kül sürülür. (K51)
- Soğuk içecekler içilir. (K83)
- Elbiseler kaynatılıp hijyenik tutulur. (K22)
- Dağlanarak tedavi edilir. (K57)
- Nemlendirici sürülür. (K80)
- Soğuk su ve sirke ile bölge yıkanır. (K48)

Değerlendirme

Kızamığa karşı madensel kökenli em olarak kullanılan su tüketme en sık görülen uygulamadır. Yıkanma, elbiselerin hijyenik olması, sirke ile yıkanma, kül sürme, nemlendirici sürme, kuru üzümün haşlanıp külle karıştırılarak sürülmesi şeklindeki pratiklerin yanı sıra vücudun sıcak tutulması, dinlenilmesi pratikleri de uygulanmaktadır. Ayrıca kuru üzüm de bitkisel kökenli em olarak yörede kullanılmaktadır.

2.13.32. Kilo Alma/Şişmanlatma

Midyat yöresinde özellikle zayıf çocukların kilo alması için uygulanan pratikler şunlardır:

- Kırmızı et ve ekmek bolca yenir. (K5, K25, K48)
- Bol bol protein tüketilir. (K80, K97)
- Pestil, cevizli sucuk, cevizli badem yedirilir. (K48, K75)
- Tiroit vücudun orkestra şefidir. Tiroit hastalığı oluşunca vücut tembelleşir, kilo verilemez. (K67)
- Sarımsak ile limon metal temas etmeyecek bir cam kap içinde ışık görmeyen yerde 20 gün boyunca arada karıştırılarak bekletilir. Aç karna tüketilir. (K35)

- Buğday suyun içine koyulup güneşte bekletilir, un hâline getirildikten sonra mama gibi yedirilir. (K82)
- Bol bol ekmek ve tahıl ürünleri tüketilir. (K83)
- Tahin, pekmez verilir. (K25)
- Çayın içine ekmek konularak çocuğa verilir. (K95)
- Süt tozu verilir. (K86)
- Pirinç unu yedirilir. (K66)
- Balık, süt ve süt ürünleri bolca tüketilir. (K94)
- Bolca karbonhidrat tüketilir. (K80)
- 2 yaşındaki kuzu eti yedirilir. (K54)
- Kurutulmuş meyveler verilir. (K48)

Değerlendirme

Kilo almak için yörede en çok kırmızı et ve ekmek tüketmenin artırılması gerektiği ifade edilmektedir. Bunu protein içeren besinler ile pestil, ceviz, badem gibi kuru yemiş ürünleri takip etmektedir. Buğday, tahin, pekmez, pirinç unu, çeşitli kuru meyve ve tahıllar bitkisel kökenli; süt, süt tozu, süt ürünleri, balık, kırmızı et ise hayvansal kökenli kilo aldırma hızlandıran ürünler olarak kullanılmaktadır.

2.13.33. Kol/Bacak Şişliği

Kol ve bacaklarda şişme oluşmasının en büyük sebebi toplardamarda pıhtının meydana gelmesidir. Toplardamardaki kanda pıhtı olmasıyla damar tıkanır, kalbe giden kan bu tıkanma nedeniyle geride birikir. Dolayısıyla kan akışı bozulur ve bu da damarda tıkanmanın bulunduğu konuma göre bacak, kol ya da herhangi bir iç organda şişmeye ve ağrıya sebebiyet vermektedir. Kol/bacak şişlinin ortaya çıkmasına neden olan pıhtı oluşmasında fiziksel egzersiz yapmama, hareketsiz bir yaşam alışkanlığı sürme, obezlik, damarlarda hasar oluşması, genetik yatkınlık, doğum kontrol hapı, gebelik dönemi ve sonrası gibi durumlar söz konusu olabilmektedir (hospital.kyrenia.edu.tr). Yörede kol bacak şişliği için uygulanan iyileştirme yöntemleri şunlardır:

- Buz konulur. (K16, K27, K35, K48, K80)
- Hamur konulur. (K44, K94)

- Lahana yaprağı kullanılır. (K62)
- Üzerine domates konulur. (K75)
- Tuzlu suda bekletilir. (K25)
- Keçi kılları kesilip su içinde ısıtıldıktan sonra şişliğin üzerine koyulur. (K91)
- Tuz ısıtılır, şişliğin olduğu yere sürülür. (K82)
- Tütün ile pekmez karıştırılıp sürülür. (K13)
- Zeytin yağı sürülür ardından naylonla kaplanır. (K33)
- Sıcak su ile ovalanır. (K84)

Değerlendirme

Yörede kol ve bacak şişkinliklerini tedavi etmek amacıyla bölgeye buz konulması uygulaması en sık rastlanan pratiktir. Buz, tuz, tuzlu su, sıcak su madensel kökenli; hamur, domates, lahana yaprağı, tütün, pekmez, zeytin yağı bitkisel kökenli; keçi kılları³⁵ ise hayvansal kökenli emler olurken aynı zamanda bu nesnenin kullanıldığı pratikte sihirsel tedavi yöntemi söz konusudur.

2.13.34. Kuduz

Kuduz, “Köpek, kedi, tilki vb. memeli hayvanlardan ısırma, tırmalama veya salya yolu ile insana geçen, genellikle çırpınma, sudan korkma şeklinde beliren, zamanında aşı yapılmazsa ölümle sonuçlanan hastalık.” olarak ifade edilmektedir (sozluk.gov.tr). Midyat yöresinde kuduza karşı uygulanan sağaltım yöntemleri şunlardır:

- Köpek veya kurt ısırığı sonrası çamur yağda kızartılıp kurt/köpek kesigi hâline getirilir, yaranın üstüne bastırılır. (K60)
- Kuduz köpeği öldürülür. (K1)
- Mayalı hamur konulur. (K25)
- Isırılan kişi 40 gün boyunca ayrı bir odada kalmalı, her gün yıkanmalıdır. Isıran köpeğin boynundan kıl alınır, haşlandıktan sonra ısıran yere konulur. (K90)
- Isırılan kişi bir ay boyunca kırmızı toprakla temizlenmelidir. (K95)

³⁵ Keçi kılı için bkz. : albasması, dolama.

- Çiğ dana eti ısırlan yere konulur. (K4)
- Çiğ sığır eti konulur. (K66)
- Sıcak ve kırmızı kum ile yıkanır. (K94)

Değerlendirme

Yörede kuduza karşı tedavide kullanılan malzemeler, sağaltmada başvuru yöntemler gerçekçi metotlar olmanın yanında dinsel ve büyüsel unsurların da yer aldığı farklı tedavi uygulamalarını içermektedir. Isırılan yere hayvan kökenli emlerden olan çiğ dana veya diğer sığır etlerinin konulması ile mayalı hamur gerçekçi tedavi yöntemleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan ısırılan kişinin bir ay boyunca kırmızı toprakla kendini temizlemesi, kırmızı kum ile yıkanılması pratikleri toprak ile kırmızı rengin yörede bu unsurlarla alakalı kültlerin varlığına işaret etmektedir. Kırmızı toprağın yörede mikrobi öldürme özelliğine sahip olduğu ifade edilmektedir. Bu uygulamanın benzerine Afyonkarahisar’da, kuduz olanlara Hasan Basri Hazretleri ve Karacaahmet Yatırları’nda yer alan cöher (cevher) ismindeki toprağın yalatılması (Kumartaşlıoğlu, 2012: 219-220) pratiğinde rastlanmaktadır.

Toprak; Anadolu Türk halk hekimliğinde türlü tedavi metot ve tekniklerinde kendisinden faydalanılan bir unsur olmasının yanı sıra sağaltmalarda ise:

- “1. Yeme
2. Yalama
3. Yutma
4. Su ile karıştırıp içme veya yıkanma
5. Sürme
6. Basma veya yatma şeklinde vücudun tamamını ya da ayağı toprakla temas ettirme

7. Birtakım nesneleri toprağa gömme biçiminde karşımıza çıkmaktadır” (Tek, 2018: 192).

Halk tababetinde topraktan yararlanılan sağaltım uygulamaları genel olarak:

- “1. Doğumla ilgili sağaltım uygulamalarında toprak
2. Ocaklarda toprakla yapılan sağaltmalar
3. Türbe, yatır gibi ziyaret yerlerinde toprakla yapılan sağaltmalar
4. Diğer halk hekimliği uygulamalarında toprakla yapılan sağaltmalar şeklinde sınıflandırılmaktadır” (Tek, 2018: 192).

Maden kökenli bir ilaç olan toprakla ortaya konan iyileştirme metotları gerçekçi olmakla birlikte sağaltım sırasında toprak çevresinde gerçekleştirilen kimi yöntemler, uygulamaya hem dinsel hem de sihirsel bir özellik katmaktadır.

Söz konusu pratiklerde kırmızı rengin tercih ediliyor olmasının temelindeki etken esasında “renk kültü” ve “ateş kültü” ile açıklanabilmektedir. Kırmızı (al) Türklerde koyu turuncuya yakın, kızıl-sa parlak al renk manasını taşıyor ve Türklerin eski inanmalarında “al ruh”unun da muhafaza edici (hami) olduğuna inanılıyordu (Genç, 1999: 16). Aynı şekilde sarılığın sağaltımında al rengin yer alması benzer niteliğinden ötürü ateş kültüyle alakalıdır. Ateş; Türkler için kutsi bir mahiyete haiz olmakla birlikte şifa elde etmenin, arınmanın sembolü olarak da bilinmektedir (Türkmen, 1999: 179). Abdülkadir İnan “al” sözcüğünün ateş kültü ile alakalı olduğunu ortaya koyan emmarenin tüm Türk yurtlarında bilinen “alaslama merasimi”ni işaret etmektedir. Orta ve Doğu Türklerinde alaslama ateşle kutsama ve temizleme töreni olarak bilinmektedir. Alaslama Anadolu’da ise bir tür tedavi yoludur. Bu sebeple kırk bir tane kırmızı renkte keten beziyle, okunarak parmağa bir ip yumağı yapılır. Ardından bu yumak ateşte yakılarak külü yeniden kırmızı bir bez üstüne konur ve bununla alazlanır. Eski Türk inancında al ruhu güçlü, koruyucu tanrılardan biri olmuştur. Al sözcüğünün ateş kültüyle ilgili olması bu ruhun özellikle en eski dönemlerde koruyucu ruh, ocak ve ateş tanrısı olduğunu göstermektedir. Kırmızı renk Türklerin içtimai hayatında çok fazla yer tutmuş ve hatta genç kızlar Türk halılarında kırmızı rengi baskın renk şeklinde kullanmışlardır (Yıldız, 2020: 40-41).

Yörede kuduza karşı uygulanan “Köpek veya kurt ısırığı sonrası çamur yağda kızartılıp kurt/köpek kesiği hâline getirilir, yaranın üstüne bastırılır.” pratiği “töz kültü” ile bağlantılıdır. Tözlerle ilgili eski Çin kaynaklarında Göktürklerin oluşturdukları Tanrı suretlerinden söz edilmektedir. Söz konusu suretler keçeden oluşturulur, deri torba içinde muhafaza edilir, içi yağla yağlanarak bir sırik üzerine dikilirdi. Altaylılarda töz/tös, Yakutlarda tangara, Uranhalarda eren, Moğol-Buretlerde de ongon denilen put-fetişler yer almaktadır. Bunlar keçe, paçavra ve kayın ağacı kabuğundan elde edilir. Bazıları çocukların oynadıkları bebeklere benzerken bazıları ise tilki, tavşan ve başka hayvan derilerinden yapılır. Bu putlar duvarlara, sıriklara asılır ya da bazı aileler bunları torbalarda bulundururdu. Av ya da önemli bir sefere gidileceği vakit bu putlara adaklar sunar, ağızlarına yağ sürerlerdi. Töz/tös sözcüğü bu putları ifade etmek için kullanılmakla birlikte töz/tös bugünkü Türk lehçelerinde asıl, menşe, kök anlamlarında da kullanılmaktadır. Altaylılar bu putlara atalar ruhu anısına töş ismini vermişlerdir.

Öyle ki Şamanistlerin bunlar hakkında “bu babamın tözü, bu anamın tözü” ifadesini kullandıkları ayrıca büyük ve meşhur şamanların ruhuna bağışlanan tözlerinin olduğu da belirtilmektedir. Banzarov bu kültün büyük ata ve ölümler kültü ile alakalı olduğunu ileri sürmektedir (İnan, 1986: 42-43).

Putlara tapmanın kökeni ile ilgili Ebü'l-Gazi Han'ın düşünceleri direkt töz ile alakalıdır. Ebü'l Gazi Han, onların o devirlerde herhangi bir yakını öldüğünde ölen yakınlarının tasvirini (kugurçak) yapıp evlerinde sakladıkları şeklinde âdetleri olduğunu söyler. Bazı vakitler o tasvirleri öpüp sevdiklerini, yemeklerin ilk lokmalarını onların önlerine koyduklarını, zaman zaman da önlerinde yere eğildiklerini ve böylece gitgide farkında olmadan puta tapındıklarını ifade etmektedir. Ebü'l Gazi Han'ın kugurçak olarak belirttiği şey esasında bebek (oyuncak) anlamına gelmektedir. Altaylıların tözlerinin ekseriyeti bebeklerden teşekkül etmektedir. Altaylılar töz kelimesini bunun hâricinde kimi dağlar, Ülgen ve Erlik gibi iyi ve kötü ruhlar için de kullanırlar. Moğolca ongon kavramı Türklerdeki töz kelimesini karşılamaktadır. Hangalov ve Agapitov idollere, her türlü kutsal addedilen surete ongon denildiği, büyük tanınmış şamanların ve hayvanların da ongon addedildiği ve ongonları, insanları muhafaza eden ruhların simgesi olup mukaddes görüldüğü şeklinde izah ederlerken Busse de ongonların hamisi olarak görülen ruhların suretleri olduğunu, bu ruhların doğadaki tüm olayları yönettiklerini söyler. “Müslüman Türklerde de eski töz ve ongon kültürünün izlerine rastlanmaktadır. Doğu Türkistanlı bakışlar hastaları “tedavi” ederken birçok “kuğurçak” (kokla) kullanırlar. Başkurt ve Tobol bakışları sıtma hastalığını paçavradan yaptıkları “korçak” (kokla) lara nakledip uzaklara götürürler.” (İnan, 1986: 43-45).

Faruk Çolak'ın “Sağaltma Tekniği Olarak Tıbıka Tutma Uygulamasının Kültürel Kökeni” adlı çalışmasında geçen “bir hayvanın ağzından avı alma, alınan avın beslenmesi ve öldükten sonra içinin boşaltılıp töz haline getirilerek çocuğun yastığının içerisinde saklanması” pratiği köken olarak töz kültüründen izler taşıması dikkati çeken bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu uygulamanın yapılması çocuğun ölmemesi adına yürütülen bir pratik olmakla birlikte “av haline gelmiş hayvanın kurtarılması” işlemi ruhun bir kuş biçiminde hayal edilmesi inanışıyla doğrudan ilişkili görünmektedir. Nitekim eski Türk düşünce anlayışında ruhun insanın ikizi olduğuna, ikizin bedenden ayrıldıktan sonra kuş tasvirine dönüştüğü belirtilmektedir. Burada “avlanmaktan kurtarılan hayvan, yaşamayan çocuğun ruhunu temsil etmektedir.” (Çolak, 2015: 535). Bu bağlamda söz konusu çalışmadaki örnek

uygulama ile yöredeki “çamurun yağda kızartılıp kurt/köpek kesigi hâline getirilerek yaraya bastırılması” uygulaması hastalığı geçirmek adına yararlanılan “töz kültü” dolayısıyla şaman inanış sistematigi ile doğrudan alakalıdır.

Yukarıda üzerinde durduğumuz, çamurun yağda kızartılıp kurt/köpek kesigi hâline getirilerek yaranın üstüne bastırılması pratiği ile ısırın köpeğin boynundan kıl alınıp haşlandıktan sonra ısırın yere konulması ve kuduz köpeğin öldürülmesi uygulamalarında aynı zamanda büyüsel tedavi yöntemlerinden analogik metot söz konusudur. Analoji; temelini taklit büyüüne dayandıran, “Benzer benzeri yaratır.” (Mauss, 2011: 116) anlayışından yola çıkılarak herhangi bir hastalık sadece ona benzeyen sureti ile sağaltılır ilkesini esas almaktadır. Bu tür sağaltımlarda bilhassa ad, renk, şekil benzerlikleri yoluyla meydana getirilmiş iyileştirme yöntemleri tatbik edilerek tedavinin yapılması hedeflenmiştir. Bu uygulamalarda taklit ve temas büyüleri göze çarpmaktadır. Taklit prensibi gereğince bir şey üzerinde tesir edebilme, o şeyin taklidiyle mümkün hâle gelebilmektedir. Söz gelimi bir kimsenin hayatına son verilmek istendiğinde o kimsenin hayali imajı oluşturulur ve ardından o hayali ürün ortadan kaldırılır. Bu bağlamda şahısla hayali arasında kurulan yakınlık neticesinde, hayali imaja verilen zarar tıpkı onun üzerine yapılmış gibi etkilendiğine ve o tasarlanmış hayali şey ortadan kaldırılırsa o şahsın da böylelikle ortadan kalkacağı inancı söz konusudur (Tek, 2021: 21).

Sihir; Marcel Mauss tarafından “kişisiz soyut tasvirler”, “somut kişisiz tasvirler” ve “kişili tasvirler” olarak üç gruba ayrılarak açıklanır. Mauss’un bu sınıflandırmasında, halk hekimliği uygulamalarına denk düşen yöntemi “büyünün yasaları” şeklinde de bilinen kişisiz soyut tasvirlerdir. Mauss sihrin kurallarını “yakınlık”, “benzerlik” ve “karşıtlık” şeklinde belirtir. Belirtilen kurallardan birincisi yakınlık ilkesi gereğince parça bütünün muadilidir. Saçlar, dişler, tırnaklar, ter, tükürük bir bütün şeklinde şahsı simgeler; böylece bu nesneler vasıtasıyla büyülemek üzere direkt şahıs üstünde tesir edilebilir. Parçaların bütünlüğün dışında düzensiz, başka biçimde kalması sürdürülebilirliği engellemekle beraber parçaların bir teki etkisiyle bir bütün diriltilebilir veya tekrardan ortaya çıkarılabilir. Her obje, parçası hâlinde yer aldığı bölümün ana ilkesini aynı zamanda bütünsel şekilde ihtiva eder. Bununla birlikte ayak izi, vücudun yatak veya otların üstünde kalan izleri, giysi, sandalye, karyola gibi daimi şekilde yararlanılan eşyalar kısacası bireyle ilişki içinde bulunan her türlü nesne vücudun farklı birer parçalarına benzetilir. Söz konusu temaslar şahısla yakınları, bir yarayla o yaraya neden olan araç-gereç arasında da vardır (Mauss, 2011: 112-113).

Sihrin kurallarından ikincisi de benzerliktir. Bu kuralla alakalı iki ana yöntem söz konusudur. Buna göre benzer benzeri meydana getirir, benzer benzere tesir eder böylece benzer benzeri sağaltma kudretine haiz olur (Mauss, 2011: 116). Benzer benzeri meydana getirir ilkesince benzerlik yakınlığa denktir. Parça, bütün açısından hangi anlama geliyorsa tasarlanan imaj da söz konusu şey için aynıdır. Sıradan bir resim veya nesne çeşitli ilişki ve bağlantılar düzeninde dâhil olduğu bütünsel şeklin sembolü olup o bütünün tüm vasıflarını aynı zamanda kendisinde taşımaktadır (Mauss, 2011: 116-117). Benzerlik kuralının ikinci biçimi durumundaki benzer benzere tesir eder yöntemi bilhassa soyutlama ile dikkat vakıalarını ihtiva eder ki söz konusu vakıalar, her vakit kuralın birinci biçiminin tatbik edilmesini lüzumlu kılar. İlk kural, yalnızca çağrışımı öne çıkarırken ikinci kural benzetmenin belirli bir istikamette tesir oluşturmasını gözler önüne serer. O hâlde fiilin manası ritüelle anlatılır (Mauss, 2011: 118). Son olarak üçüncü kural karşıtlık ilkesi gereğince benzerin benzeri sağaltmasının temelinde bir tezat meydana getirmiş olması yatmaktadır. Benzer, tezadı ortaya çıkarmak amacıyla benzeri yok eder (Mauss, 2011: 119).

Kuduza karşı yukarıda sıralanan pratiklerde analogik düşüncenin etkisi açıkça görülmektedir. Nitekim çamurun köpek/kurt şekline getirilmesi tedavisinde biçimsel benzerlik ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla hastalıkla veya hastalığa neden olan şeyle biçimsel açıdan benzerlik gösteren, o şeyle ilişki hâlinde olduğu tahmin edilen nesne ve varlıklardan faydalandığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Kökeni taklide veya benzerin benzeri ortaya çıkaracağı fikrini içeren sihirsiz takliden temel kaynağı esas olan şey ile benzeri yaratılan suretin birbirlerinden kopmayıp bir bütün oldukları görüşüdür.

Söz konusu durumu Edward B. Taylor, beyinde tasarlanan bir bağlantıyı hakikatte var zannetmek şeklinde ifade eder (Freud, 2012: 120). Frazer ise bahsi geçen olayı; kişilerin zihinlerinde beliren fikir uyumunu tabiatın uyumu gibi zannettikleri, bu sebeple fikirlerini kontrol edebilmelerinin veya kontrol eder hâlde görülmelerinin kendilerine nesneleri de kontrol etme imkânı sağladığına inanmaları şeklinde açıklar (Freud, 2012: 120). Bu anlamda düşünüldüğünde aslında insan beyninde oluşan hastalık algısıyla hastalığa renk, isim, şekil yönünden benzeyip onunla örtüştüğü; insanın bilincinde benzettiği şey arasında bir fark yoktur. İnsanın beyninde tasarladığı irtibatın evrenin bizatihi olduğuna yönelik bilinçte beliren tasarım, dağılan uyumu tekrardan düzene koyduktan sonra rahatsızlığı sağaltabilecek bir niteliğe sahip olacaktır.

Mauss'un belirttiği sihrin ilkelerinden benzerlik kuralınca benzer benzere tesir eder, böylelikle o da hastalığı iyileştirme gücüne sahip olmuş olur. Fakat burada tezatlık formülü ortaya çıkmakta ve sağaltım da benzerin bir zıtlık meydana getirmesiyle gerçekleşmektedir. Mauss, zıtlık bulunmadan benzerlik olamayacağı gibi aynı zamanda benzerlik olmadan da zıtlığın olamayacağı (Mauss, 2011: 119) düşüncesini savunur. Söz konusu durum tıpkı bir fiziksel kural durumundaki özdeş kutupların kendilerini uzaklaşmaya zorlaması şeklinde, benzer olan da benzerini istemeyip itmekte ve böylelikle ona yaşam hakkı vermeyip onu yok etmektedir. Hastalığı yok etmek için bu sebeple onu benzediği şeyle iyileştirmek icap etmektedir. Zira yörede kuduza karşı uygulanan pratiklerden biri olan ısırılan bölgeye topraktan yapılma köpek sureti ve köpek kılının sürülmesi uygulamalarının kökeninde yatan temel unsur özdeş olanın bir tezatlık meydana getirip benzeri ortadan kaldırdığı fikridir. Analogik ilkenin uzantısı hâlindeki söz konusu iyileştirme pratiklerinin yalnızca taklit, özdeşlik ve tezatlık ihtiva ettiğini zikretmek de eksik kalabilmektedir. Renk, şekil ile isim benzerliklerine dayanarak ortaya konan bu tedavilerde temas ilkesi, yakınlık yasası ve göçürme/devretme gibi metotlara da rastlanılmaktadır. Nitekim ifade edilen pratiklere ilave olarak yörede kuduz köpeğinin öldürülmesi pratiğinin özünde yine bu büyüsel tedavi yönteminin izleri bulunmaktadır.

2.13.35. Nazar

Nazar, kelime olarak bakış anlamına gelmektedir. “Belli kimselerde bulunduğu inanılan, kıskançlık veya hayranlıkla bakıldığında insanlara, eve, mala mülke hatta cansız nesnelere kötülük verdiğine inanılan uğursuzluk, göz.” olarak tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr). Türkçede bu gibi olumsuzluklar böylesi bir nedene bağlandığı zaman “nazar değdi” ifadesi kullanılmaktadır. Söz gelimi sağlıklı bir çocuk hastalandığında, iki kişi arasındaki sevgi bağı sarsıldığında, başarıyla yürütülen bir iş bozulduğunda veya aile içinde nizam bozulduğunda vs. “kem göze uğradı” ifadesi de aynı anlamı çağrıştırmaktadır. Kıskanmanın da nazara sebebiyet vereceği düşünülmektedir. Gözün en çok değdiği kesim ise çocuklar olmaktadır. Yine benzer şekilde yetenekli, güzel, mutlu insanların da göz değmesinin etkisine, açık hedefi hâline gelebileceği ifade edilmektedir. Nazar değmesi sadece insanları etkilemez. Sahip olunan mal, mülk, ev, hayvanlara (çoğunlukla büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar) da

nazar değebilmektedir. Ortada hiçbir problem durumu yokken atın sakatlanması ya da hastalanması, ineğin sütünün azalması veya süt vermemesi, tarlada bereketli olacağı düşünülen mahsulün bereketsiz olması gibi durumlar için “nazara gelmek, nazara uğramak, göze gelmek” deyimleri kullanılmaktadır. Nazar sadece kıskançlık duygusundan değil kişinin yakınlarından gelecek sevgi ile hayranlık duygularından da değebilir. Söz konusu nazar şekli en fazla çocuklara tesir etmektedir. Dolayısıyla anne ve babanın çocuğa karşı aşırı ilgisi iyi görülmez. Halk inanışları arasında nazar önemli bir yer tutmaktadır. Bu sebeple kötü gözlerden korunmak amacıyla en bilindik nesne olarak nazarlık kullanılmaktadır. Doğada bulunan bazı nesnelerden rken toplum mutluluk veya felaketleri bu nesnenin içinde zannederek bunlardan faydalanma yoluna gitmiştir. Kötü gözlere maruz kalması muhtemel olan kişi “kem göz”den sakınılarak korunmaya çalışılmıştır. Güzel ve sağlıklı bebekler; kırkı geçse dahi nazar değeceği endişesiyle o kişilere gsterilmemeye çalışılır, onlardan uzak tutulur. Zaman zaman da çocukların anne ve babaları çocuklarına hayranlık duyulup nazar değebileceği inancından dolayı çocuklarını tatlı sözler yerine “irkin, maskara” şeklindeki kötü kelimelerle severler (Artun, 2005: 250-252). Midyat’ta nazarla ilgili derlemeler burada da insanların nazara inandığını dolayısıyla nazar değmesinden korktuklarını göstermektedir. Bu amaçla nazara karşı inançsal, dinsel veya büyüsel çok sayıda, farklı, çeşitli uygulamaları kullandıkları ve bu anlamda önlem almaya çalıştıkları görülmektedir. Söz konusu pratikler şunlardır:

- Muska yaptırılır. (K5, K14, K33, K39, K45, K50, K66, K70)
- İhlas, Felak, Nas sureleri okunarak nazara karşı korunur. (K2, K3, K24, K26, K41, K65, K69, K79)
- Nazar karşısında çocukları muhafaza etmek amacıyla göz biçiminde, genelde mavi renk boncuktan nazarlık takılır. (K41, K42, K65, K69, K72, K106, K107, K108)
- Koç boynuzu, at başı, at nalı duvara asılır; iplik üzerlik tohumunun (harmal) içinden geçirilip duvara asılır. Bunun yanı sıra sarımsak kabuğu, üzerlik tohumu, keçinin kılları karıştırılıp hep birlikte yakılıp tütsü gibi evin odalarında dumanıyla dolaştırılır. Böylelikle nazara karşı korunmuş olunur. (K3, K24, K33, K42, K59, K61, K88, K104)

- Yaşını almış kişilerce nazara karşı koruyan dualar okunur. Bu dualar okunduğunda nazar değen kişi esnemeye başlar. Bu durum o kişiye nazarın geçtiğinin göstergesidir. (K2, K3, K13, K14, K22, K33)
- Kurşun döktürülür. (K13, K16, K32, K36)
- Nazarın etkisine veya belalara maruz kalmamak adına kurşun dökülür. Nazar değmesinin önüne geçmek için bir çarşafın altına girilir orada bulunanların başı üzerinde kaynatılan kurşun, içi su olan kabın içine dökülür; suyun içine döküldüğü an birden katılaştan kaynamış kurşunda beliren biçimlerle ilgili düşünceler aktarılır. (K2, K31, K72, K88)
- Damlara atın başı konulur. Bu uygulama özellikle yeni ev yaptıran kişilerce eve nazar değmemesi için yapılır. (K43, K61, K87)
- Şap, mavi renkli bezin içine konulur. Şapın bezin içinde ufalması nazarın ne denli oranda olduğunu gösterir. Yani nazarın değip değmediğini görme açısından şapın ufalması belirleyici olmaktadır. (K31, K77, K108)
- Cinlerin kötü tesirlerine karşı muska veya haç takılır. (K9, K40, K64)
- Soğan ve sarımsak kabuğu, üzerlik otu³⁶ yakılır. (K48, K94)
- 41 tane çörek otu bir araya getirilerek omza koyulur. (K3, K43)
- Hocalara ayet okutturulur. Ayetel Kürsi ayetleri kola takılır. Mal, mülk göz önünde bulundurulmaz. (K13, K30)
- Yılan derisi evde bulundurulur. (K35)
- Saç uzatılır. (K32)
- Palamudun ortası delinir, kolye gibi boyna asılır. (K60)
- Ölmüş hayvan başları kapının önüne konulur. (K78)
- Nazar taşı konulur. (K90)
- Dua edilir. İğne, ayna bulundurulur. (K18)
- Kapının üzerine okutulmuş muska ya da damın üzerine kafatası konulur. (K95)
- Yere tükürülür. (K81)
- Maşallah denilir. (K92)
- İnsanlar nazardan korktukları için yeni bir eşyaya sahip olduklarında nazar değmemesi için figürler geliştirilir. Bunlardan biri göz simgesi olan nazar boncuğudur. Bununla birlikte çengel de kullanılır. (K13)

³⁶ Üzerlik otu yörede “hermel” adıyla da bilinmektedir.

- Bazı hayvan organlarının nazara iyi geldiğine inanılır. Bunlardan geyik ve boğa boynuzları asılır. (K33)
- Yeni doğan bebeklerin alınlarına siyah bir iz bırakılır. Bu iz en az 2 seneye kadar bebeğin alnında kalmalı hatta kalıcı olarak da kalabilir. (K83)
- Küçük palamutlar inci şeklindeki boncuklarla birlikte ipin içinden geçirilerek bileklik ya da kolye şekline getirilip takılırsa nazarı engeller. (K101)
- Üzerlik tohumu evin içine asılır ya da tütsü şeklinde dumanı evin içinde gezdirilir. (K101)
- Yöredeki Yezidilerde de nazar inancı vardır. Korunmak için Yezidi din alimleri tarafından yazdırılan muskalar bulundurulur. Sadece insanlara değil hayvanlar için de nazar değebileceği düşüncesiyle muskalar yazdırılır. (K85)
- Yörede yaşayan Süryanilerce nazara karşı haç, dua kâğıdı, mavi boncuk, nal, Hz. Meryem'in fotoğrafı gibi nesneler beraberlerinde taşınır. (K100)
- Düğün zamanında nazara karşı veya çeşitli kötülüklerden korunmak amacıyla gelin tarafından baba evinden çıkıldığında bardak, damadın evine girilmeden evvel ise testi kırılır. (K9)
- Süryanilerce hacın, nazar ve kötü ruhların tesirine karşı koruyucu olduğuna inanılır. Bu inanış yörede yaşayan Araplarda³⁷ da bulunmaktadır. (K9)
- Süryanilerce nazara karşı İncil'den Göksel Baba duası okunur. (K9)
- İçerisinde Azizlerin biyografisini muhteva eden muskalar kişilerin yanlarında bulundurulur. (K9)
- Yöredeki Süryaniler tarafından alın bölgesine haç dövmesi yaptırılarak nazarın etkisine karşı önlem alınır. (K9)

Değerlendirme

Yörede nazara karşı korunmak için dinsel, büyüsel ve çeşitli inançlara dayalı oluşturulan tedavi yöntemleri kullanılmıştır. Türk toplumunda nazarla alakalı eskiye dair pek çok inanış bulunmaktadır. Evlerin çeşitli bölümlerine hayvanların kafataslarının konulması, istenilmeyen bir şey işitildiğinde tahtaya veya herhangi bir nesneye vurulması, göz biçiminde nazar boncuklarının bulundurulması, yeni doğmuş bebeğin alnına is sürülmesi şeklindeki eski Türk topluluklarında karşımıza çıkan çok

³⁷ Midyat'ta yaşayan Arap kökenli insanlar yörede "Mhallemi" kavramıyla ifade edilir. Detaylı bilgi için bkz. : Midyat Tarihi.

sayıda inanış günümüzde hâlihazırda canlılığını korumaktadır. Bunlardan Nazar duası, Ayetel Kürsi, İhlas, Felak, Nas surelerinin okunması; hoca tarafından dua okunması ya da muska yaptırılması, maşallah denilmesi, haç taşınması, haç dövmesinin yaptırılması, İncil'den Göksel Baba duasının okunması, Azizlerin biyografisini muhteva eden muskaların veya Hz. Meryem'in fotoğrafının taşınması gibi çok sayıda dinsel metotlar nazara karşı yörede kullanılagelmiştir. Ayrıca nazar için hemen hemen pek çok yörede bilinen ve sıklıkla uygulanan yöntemlerin başında gelen üzerlik ile tuzun birlikte yakılması uygulamasına Midyat'ta üzerliğin soğan ve sarımsak kabuğu, keçi kılı ile birlikte veya tek başına yakılması şeklinde rastlanmaktadır. Uygulamaların yapıldığı yerlerde tuz ve soğanın nazarı içine çektiğine, onların ateşe atılmasıyla birlikte nazarın da ortadan kalkacağına inanılmaktadır.

Türk toplumlarında duayla beraber Tanrı kutunu taşıyan objelerin veya bu objelerin bir parçasının yer aldıkları mekânlarda tanrısallık temin edip şans, bolluk, mutluluk sağladığı düşünülüp insanları ya da onunla ilişkili canlı yahut cansız tüm varlıkları muhafaza ettiği inancı bulunmaktadır. Ülkemizde özellikle meşe, defne, melengiç, dağdağan, nar, alıç, çitlembik, iğde, kuşburnu, kızıl diken, ak diken, çitlik, karaağaç, dut, böğürtlen ve yörede de özellikle palamut, üzerlik, çörek otu gibi çeşitli bitki, ağaç ve dikenli çalılarla mukaddes kabul edilen hayvanların kafatasları, derileri, pençeleri veya dişlerinin (yörede koç, geyik, boğa boynuzları; at başı, yılan derisi) Tanrı kutu taşıdığı inancı bulunmaktadır. Bu sebeple bu gibi ağaç veya hayvan organlarından yapılan nazarlıklar evlerde, bahçelerde, taşıtlarda türlü eşya ve insanların üstünde bulunmaktadır. Mukaddes ağaçlardan elde edilen nazarlıklar dışında Tanrı'yı sembolize ettiği kanaatinin bulunduğu mavi renkten teşekkül etmiş boncuklar, göz suretindeki nazarlıklar da kem gözden sakınmak amacıyla tercih edilmektedir (Ergun, 2004: 322). Nazar boncukları veya çeşitli nazarlıklarda mavi rengin, göz suretinin, kutsi ağaçların tümünün veya parçalarının seçilmesi büyüsel yöntemlerden analogik yöntem (homeopathic magie) ile de ifade edilmektedir. Buna istinaden bir şeyi onun ufakça bir benzerini yapmak suretiyle hayata geçirmek olasıdır (Acıpayamlı, 1969: 17). Dolayısıyla nazardan sakınmak adına Tanrı kutsallığının yakalanmasında, kutsiyeti üzerinde taşıyan mavi renkli nazarlık ile mukaddes ağaçların dallarından oluşturulmuş nazarlıklardan yararlanılmıştır. Nazardan korunma amacıyla uygulanan başka yöntemlerden muska ile büyü yapmanın temelinde de yine eski Türk inanmalarının belirtileri bulunmaktadır. Eski Türklerde arbakçılar tarafından yapılan sihir, günümüzde ise ocaklılar tarafından uygulanmaktadır. Eski Türklerde arbakçıların

kullandıkları kutsal sözlerle kötü ruhları kovup uzaklaştırdığı ve onları yanılttıkları kanaati hâkimdi. Söz konusu bu inanma günümüz yaşantısında İslâmî bir mahiyet kazanmıştır. Ocaklı kişilerin muska veya büyü yaparken okudukları, yazdıkları dualar, sureler Allah'ın mukaddes sözleri olduğu için bu kutsiyeti kendisinde bulunduran fertlere bu sebeple göz değmeyeceği inancı söz konusudur. Toplum içinde nazarla alakalı yaygın inanışlardan biri olan nazarlığın üstündeki şapın erimesi nazarın değdiği sonucunu ortaya koymaktadır (Erdemir, 1985: 305). Kurşun dökme, saç uzatma; iğne, ayna veya at nalı bulundurma, yere tükürme, yeni doğan bebeklerin alınlarına siyah bir iz bırakma, palamutların inci şeklindeki boncuklarla birlikte ipin içinden geçirilerek bileklik ya da kolye şekline getirip takma; evlilik zamanı gelinin baba evinden çıktığında bardak, damadın evine girmeden evvel ise testi kırması; 41 tane çörek otunun bir araya getirilip omza konması pratikleri de inanca ve sihri özelliklere dayalı nazara karşı uygulanan diğer yöntemlerdir. Kimi kurşun dökme işlemleri esnasında zaman zaman tepsi içerisine kaşık, ayna, terlik, bıçak gibi objeler de konarak hastalığın bu nesnelere geçirilmesi/göçürülmesi amaçlanmıştır.

Yörede nazara karşı uygulanan ölmüş hayvan başlarının kapının önüne konması pratiği Türk kültüründeki koruyucu ruhlar olan “iyeler”³⁸ anlayışı, üzerliğin çeşitli uygulamalarda kullanımı ise “üzerlik kültü” ile ilgilidir. İnsanoğlu tarihin bilinmeyen dönemlerinden beri bedensel ve ruhsal hastalıklarını tedavi etmek amacıyla doğaya başvurmuş ve türlü bitkileri de bu düşünceyle kullanmıştır. Nedeni bilinmeyen hastalıkları tecrübeyle bazı bitkileri iyileştirdiğine kanaat getiren insanlar bu bitkilerde olağanüstü niteliklerin olduğuna inanmışlardır. Bu bitkilerin kullanım alanı zamanla genişleyerek bazılarının aynı zaman da kötü ruhlardan, kem gözlerden koruduğuna dair inanç gelişmiştir. Söz konusu bu bitkilerden biri de Türk kültüründe mühim bir konuma haiz olan üzerliktir. Üzerlik; sıtma, frengi, kadın hastalıkları, romatizma, siyatik hastalıkları tedavisinin yanı sıra nazara karşı da hem Midyat yöresinde hem de Anadolu’da sıkça kullanılan bir bitki olmuştur. İnsanlar üzerlik tohumlarını elbiselerinde taşıyarak veya iplere dizerek hazırlanan nazarlıklarla önlemler almışlardır. Kendisine nazar değmiş kimseler için ve nazardan korunmak amacıyla kurtuluş çaresi olarak üzerlik tütsülenmiştir. Çoğunlukla tek başına kimi zaman da çörek otu gibi başka maddelerin karışımıyla beraber ateşe atılır ve tütsü yapılır. Tütsülüne, yakma, ateşe tutma pratikleri Türk toplumlarında ateş aracılığıyla

³⁸ İyeler hakkında detaylı bilgi için bkz. : kırk basması.

temizlenmenin, hastalıklardan ve kötü ruhlardan korunmanın yolu olarak görülmüş; başta büyü ve nazar olmak üzere pek çok olumsuz duruma karşı çok eskiden beri kullanılan bir halk uygulaması olmuştur (Emeksiz, 1998: 4-5).

Nazara karşı yılan derisinin kullanılması uygulaması “yılan kültü” ile bağlantılı bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Şamanist Türk boyları arasında yılan önemli bir yer tutmaktadır. Yılan Şaman'a yardım edip onu koruyan hayvan iyelerinden biri olarak görülür. Şaman'ın gökyüzüne ve yer altına seyahatlerinde ona yardım eder. Esrareniz alemlerde bulunmuş, oraları bilen ve kutsal güçleri bulunduğu inanılan bir hayvandır. Altay Şamanları gökyüzüne ve yer altına seyahat edecekleri zaman kaftanın üzerinde yılan resimleri olan elbiseler giyinmişlerdir. Mitolojilerde esrareniz bir güce sahip olarak bilinen yılan; ölümsüzlük, sonsuzluk, korku ve yeniden canlanmanın sembolü olarak ifade edilmektedir (Seyidoğlu, 1998: 87-88). Mitolojilerden süzülerek hikâye ve masallar aracılığıyla günümüze değin gelen yılan günlük yaşamda da karşılaşılan bir sembol olmuştur. Eczacılığın ve tıbbın işareti olarak rozetlerde, grafik, resim ve sinema sanatlarında ve modern edebiyatta, geçmişinde temsil ettiği anlamlardan birisini taşıyarak kullanılmıştır (Seyidoğlu, 1998: 92). Yılan; Türk halk kültüründe mitolojiden efsaneye, inanışlardan halk hekimliğine kadar çeşitli sembolik anlamları ile kendisinden söz ettirmiştir. Farklı ulusların kültürlerinde kimi sembolik özellikleri ile dikkat çeken yılan çoğunlukla sağlık, uğur, mutluluk, gençlik, yaşama gücü, ölümsüzlük, yeniden canlanma, sonsuzluk, koruyucu ruh ve insanı kötülüğe sevk eden nefis gibi sembolik anlamlar taşımaktadır. Yılan Türk mitolojisinde yerin sahibi ve yer evreni olarak görüldüğü için evren ve dünyayla eş anlamda kullanılmıştır. Bunun yanı sıra Erlik'i ağzına alıp onun ağaca çıkmasında yardımcı olan ve yasak meyveyi yemesine neden olan bir hayvan şeklinde bilinir. Eski Türk inancında şaman adayı, şaman olabilmek aşamasında rüyada yılan suretinde daha önce yaşamış şamanların ruhları ile karşılaşır. Öbür taraftan bu kişilerin hayvanların bilinmeyen lisanlarını öğrendikleri, söz gelimi bu hayvanlardan kuşların lisanını çözmek amacıyla bazı büyülü hayvanlarla birlikte yılan yedikleri belirtilmektedir. Kadın şamanlardan kimileri yılanları temsil ettiğini düşündükleri için saçlarını uzatmışlardır. Yılan, şamanların doğumda gerçekleştirilen ayinlerdeki yardımcı hayvanları olmuştur. Onların hem kıyafet hem de davullarında da yine yılanla ilgili nesne ve şekiller yer almıştır. Bunlar karanlıklar dünyasını işaret eder. Yakutlar, ilk şaman olan Kara Şaman'ın tüm bedeninin yılanlardan oluştuğuna inanmışlardır. Ev ile mezarların sahibi olarak değerlendirilen yılanlar ile eski Türk inancı arasında ilişki kurulabilmek

mümkündür. Yılanlar buralarda ölmüş olan kamın ruhu, hami ruh ve iye konumundadır. Nitekim yılanlar masallarda olumlu, yardımsever, rehber ve dost olarak geçmektedir. İslamiyet'te de peygamberimiz, cinleri üç gruba ayırırken bunlardan bir bölümünü yılan olarak nitelendirmiştir. Kur'an'ın bazı surelerinde de Hz. Musa'nın elindeki asasını yılanı dönüştürüp Firavun'un karşısında birçok mucizeyi göstermesinden bahsedilir (Şimşek, 2019: 1-4).

Halk hekimliğinde önemli bir yere sahip olan yılan tıp ilmi, dış hekimliği ile eczacılığın sembolü olarak da bilinmektedir. Hekimlerin piri Lokman Hekim'in bu meziyeti, Şahmeran'ın etini yiyerek ya da kaynatılan etinin suyunu içerek kazandığı inancı yılan-sağlık ilişkisini göstermektedir. Ayrıca halk hekimliğindeki pek çok pratikte yılanın eti, kemiği, yumurtası, derisi veya gözü ilaçlarda ve çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır. Yılan aynı zamanda üretkenliğin de sembolü olduğu için özellikle kısırlık tedavisinde de ilaç olarak kullanılmıştır. Yılan ayrıca halk inanışlarında nazar için de koruyucu bir araçtır. Genelde yılan kemiği çeşitli şekillerde hem insanları hem de hayvanları nazardan korumak amacıyla kullanılmıştır. Söz gelimi yılanın omurları ipe dizilip kolye şeklinde takıldığında takan kişiyi nazardan koruyacağına inanılmıştır. Kimi bölgelerde kirpinin yılan etini yediği için şifa kaynağının ona bu suretle geçtiğine inanılmaktadır. Tüm bu açıklamalar bağlamında düşünüldüğünde tarihin en eski dönemlerinden günümüze dek yılan insanlar tarafından bazen fizyolojik yapısından hareketle bazen de ona daha sonradan kazandırılan kimi olağanüstü vasıflarından ötürü hastalıklarına, acılarına yılanı çare olarak görmüşler ve onu zamanla kült haline getirmişlerdir. Tehlikeli ve korkutucu özelliği dolayısıyla yılanı bazı dinî ve sihrî nitelikler kazandırılmış, korku ile birlikte saygı duyulan bir hayvan durumuna gelmiştir. Bazı bahçe, mezar ve evlerde bulunan yılan sahip, koruyucu, bekçi ve uğur getirme özellikleri ile nitelendirilmiştir. Doğu Anadolu'da ev yılanı öldürmenin iyi sayılmadığı, öldürenin evinde dert ve belanın eksik olmayacağı ifade edilir. Ayrıca mitolojide hayat ağacının bekçisi yılan olarak kabul edilir (Şimşek, 2019: 5-7).

Nazara karşı uygulanan diğer yöntemlerden geyik ve boğa boynuzlarının asılması pratiğinde de “geyik kültü” ve “boğa kültü”nün izleri söz konusudur. Türklerde geyik kutsal kabul edilen hayvanlardan biridir. Geyik kimi Türk boylarının sembolü olduğu için Türk mitolojisinde önemli bir yere sahiptir. Eski Türklerde iyilik getiren ve kutsal sayılan geyik Çin mitolojisine de etki ederek kendine orada yer bulmuştur. Göktürk mitolojisinde kurtla insan birleşerek Türk ulusunu oluşturmuştur.

Moğolların kökenine dair mitolojilerinde iki hayvan bulunmaktadır. Efsaneye göre Cengiz Han'ın atalarının kurt-Göktürk ve sarı-kızılımsı dişi geyik olduğuna dair bilgi söz konusudur. Ayrıca kuzeybatı Sibirya'da yaşayan Fin-Ugor boylarının da atalarının geyik olduğuna dair inanış vardır. Avrupa Hunları, Kutrigur ve Utrigur boyları ve Macarların köken efsanelerinde geyiğe büyük önem verilmiştir. Mitoloji, destan, efsane ve halk edebiyatı ürünlerinde geyik sıkça işlenmiştir. Bu anlatılara göre geyik çevik, hassas, sevimlidir; vücudunun ince, zarif oluşu ve boynuzlarıyla farklı bir görünüme haizdir. Ürkek olduğundan insanlardan kaçır, peşinden sürüklediği kişileri yorgun bırakır, sevgilidir veya sevgilinin timsalidir. Ahı yaman olduğu için onu avlayan onmaz, avlanan geyiğin bulunduğu ev kalmaz, yerinde ot bitmez. Bedduası avcının soyunu dahi etkileyerek karısının kaçırılmasına hatta çocuklarının ölmesine neden olur. Kurtta olduğu gibi geyik de birden çıkar, insanlara rehberlik eder ve birden oradan kaybolur. Dolayısıyla kutsaldır. Kimi zaman sevgi perisi, mutlu sona ulaştırıcı kimi zaman da totem veya ruhların üstünde gezinen tanrısal kutu kendisinde bulundurduğuna inanılan bir hayvandır. Semada gezinen bu tanrısal varlık, Tanrı'nın elçisidir. Milletlerin anası, atasıdır. Dede Korkut hikâyelerinde geyik kimi zaman bir av hayvanı olurken kimi zaman da yol gösterici, rehberdir. Ayrıca geyik sezici ve bilici özelliği ile de geçmektedir. Anadolu ve Anadolu dışındaki Türk anlatılarında geyikle alakalı çokça hikâye bulunmaktadır. Alageyik Efsanesi ile Alageyik Türküsü Anadolu'da anlatılan geyik efsanelerinin halk içinde en fazla bilinen biçimidir (Uzun, 1998: 141-144).

2.13.36. Sarılık

Sarılık; derinin ve göz beyazının sarı renge bürünmesi ile oluşan bir hastalık olarak tanımlanmaktadır. Sarılık aslında hastalık değil başka değişik hastalığın sonucu olarak meydana gelmiş belirtidir. Bebeklerde emme zorluğu, idrar ile dışkı renginde değişme olması, artan uyku durumu gibi belirtiler göstermektedir. Bunun yanı sıra yaşı biraz ilerlemiş bebek ve yetişkinlerde ise deri ile gözde sarılık, açık renkte dışkı, idrarda koyulaşma, kaşıntı, yorgunluk belirtileri taşımaktadır (medicalpark.com.tr). Yörede sarılığa karşı uygulanan sağaltım yöntemleri şöyledir:

- Kulak arkası salı günü jiletle kesilir, oluşan kan kaybını telafi için ise limonlu pekmez içilir. (K32, K60, K95)

- Kehribar takılır, sarı tülbentle örtülür. (K19, K75)
- Kulak arkası kanatılır ardından sarımsak sürülür. (K13, K43)
- Melengiç ağacının yaprak ve kabukları kaynatılıp içirilir. (K66, K102)
- Sarılığı olan kişi korkutulur. (K60)
- Sarımsak soyulur, iğne ile birkaç delik atılır ve uyuduğu yatağın başına asılır. (K67)
- Bebek doğduktan sonra 40 gün boyunca ışık altında tutulur; yanına bilezik, altın koyulur. (K32)
- Süt ve bal karıştırılıp içirilir. (K86)
- Isırgan otu, tuz limon karıştırılıp iyice kaynatılır ardından suyu hastaya içirilir. (K21)
- Maydanoz, zerdeçal ve lahana yenir. (K49)
- Alın ortasına jilet vurulur. (K94)
- Nöbet geçirildiği anda şaşılık durumu oluşmaması için gözler kapatılır. (K54)
- Halk hekimi ya da deneyimli kimse tarafından hastaya tokat atılarak iyileştirilir. (K1)
- Seyit olan biri tarafından habersizce tokat atılır. (K78)
- Bal mumu alna sürülerek tedavi edilir. (K90)
- Bol bol duş alınır. (K81)
- Zerdeçal çayı limonla karıştırılıp içilir. (K8)

Değerlendirme

Yörede sarılığın geçirilmesinde geleneksel tedavi yöntemleri kullanılmaktadır. Sarılığın iyileşmesi için yatağın yanına sarımsak veya sarı tülbent, altın konması pratikleri Türkiye’de pek çok bölgede bilinen ve uygulanan büyüsel tedavi yöntemleridir. Hastalıkla aynı renge sahip sarı tülbent, yazma, altın gibi nesneler kullanılarak analogik tedavi metodu uygulanmaktadır.

Halk içinde sarılığın birkaç çeşidinin olduğu ifade edilmektedir. Bunlardan ilki yeni doğan bebeklerin doğumundan kısa bir vakit sonrasında meydana gelen geçici sarılık, korku sebebiyle oluşan sarılık ve yetişkinlerde Hepatit C şeklinde bilinen sarılıktır (Tekel, 2021: 228). Anadolu’nun pek çok yerinde sarılığın sağaltımı için halk hekimliği pratikleri uygulanmaktadır. Hastalık, genellikle jilet aracılığıyla kulak arkası veya alnın ortasından kan akıtılmak suretiyle parpılama yoluyla ocaklılar veya deneyimli kişiler tarafından tedavi edilmektedir. Birkaç damla kanın akıtılması şeklinde

gerçekleştirilen bu yöntem kimi bölgelerde sarılık kesme olarak da bilinmektedir. Akıtılan kan sonrası bölgenin çabuk iyileşmesi için ise sarımsak sürülmekte veya limonlu pekmez içirilmektedir.

Çocuk ve yetişkinlerde kimi zaman bir korku sebebiyle de geçici sarılık meydana gelebilmektedir. Korkan kişinin yüzü veya vücudun başka bölgeleri bir anda sararır. Kamların tedavide sıklıkla kullandıkları metotlardan biri de tiksindirmek ve korkutmaktır. Sibiryâ Tatar kamları günümüzde hâlen bu pratiği sürdürmektedir. Kadın kamlar, kamlık döneminden kalan bir pratik olan ansızın bir hareketle cinsi uzvunu hastaya musallat olan şer güçlere gösterir. İnanca göre de şer güçler cinsi uzvu gördüğünde hasta olan kişinin vücudundan çıkar. Amaç burada kötü ruhu tiksindirmek ve korkutmak olmalıdır. “Bugün Gaziantep’in İslâhiye ilçesinde sarılık hastaları korkutularak tedavi edilmeye çalışılır. Hastaya ani bir tokat atılır veya gece aniden önüne çıkılıp yüksek sesle bağırılır.” (Dağı, 2013: 163). Kötü ruhları korkutarak bedenden çıkarma amaçlı bu uygulamalar kamlık döneminden günümüze değin uygulanarak devam etmiştir. Zira Midyat yöresinde de sarılık hastalarını iyileştirmek için kişinin ocaklı ya da kutsiyet atfedilen, seyit olan biri tarafından aniden tokat atılarak korkutulması veya dövülmesi şeklinde kötü ruhları kaçırma amaçlı tedavi yöntemi uygulanmaktadır. Söz konusu pratikler dışında melengiç ağacının yaprak ve kabukları, ısırgan otu, limon, maydanoz, zerdeçal, lahana bitkisel kökenli em; süt ve bal ise hayvan kökenli em olarak sarılığa karşı kullanılmaktadır.

2.13.37. Sıcak Çarpması (Hipetermi)

Güneş çarpması olarak da bilinen sıcak çarpması, özellikle yaz aylarında kişinin aşırı sıcak ya da güneşli alanlarda çeşitli sebeplere bağlı olarak uzunca süre vakit geçirmesiyle meydana gelmektedir. Dikkat edilmesi ve acil müdahale gerekebilen bir durumdur. Yörede sıcak çarpmasına karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Soğuk su ile duş alınır. (K25, K39, K45)
- Tuzlu ayran içirilir. (K38, K95)
- Yoğurt iyi gelir, serinletir. (K48, K94)
- Serin bir yere geçilir; vücut ısısının düşürülmesi için bez soğuk su ile ıslatıldıktan sonra baş, kol ve koltuk altına konulur. (K15, K30)

- Soğan suyu sürülür. (K18)
- Sarımsaklı ayran içilir. (K22)
- Sirkeli su uygulanır. (K33)
- Bolca su içilir. (K75)
- Soğuk şeyler tüketilir. (K70)

Değerlendirme

Sıcak çarpmasına karşı gerçekleştirilen pratiklerin ortak özelliği kişinin beyin ve diğer hayati uzuvlarına zarar gelmesini engellemek ya da zararı asgarî seviyeye getirmek adına süratle vücudu normal bir sıcaklığa dengelemek için soğutma ve serinletme amaçlı yöntemlerdir. Bunlar soğuk su ile duş alma; serin yere geçildikten sonra soğuk su ile ıslatılan bezin baş, kol ve koltuk altına konması, soğuk ürünler veya yoğurt tüketme; tuzlu ayran, sarımsaklı ayran ve bolca su içme; sirkeli su uygulama; soğan suyu sürme gibi bitki, hayvan ve maden kökenli emlerin ayrı veya karma hâlde uygulanmasına yönelik tedavi yöntemleridir.

2.13.38. Sıtma

Sıtma; parazit taşıyan sivri sineklerin insanları sokmasıyla bulaşan, vaktinde müdahale edilmezse ölümle sonuçlanabilen, nöbetler hâlinde titreme ve ateşe sebebiyet veren bir hastalık olarak tanımlanmaktadır (hsgm.saglik.gov.tr). Yörede sıtma hastalığına karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Gür kötürüm³⁹, yedi düğme⁴⁰ bitkisi kullanılır. (K19)
- Yeşil sabunla yıkanır daha sonra el yapımı yağ sürülür. (K74)
- Zeytin yağı sürülür veya yağ tüketilir. (K11)
- Hoca tarafından ele bir ip bağlanır. (K27)
- Limon sürülür ve tüketilir. (K48)

³⁹ Yörede gür kötürüm olarak bilinen bitki başka yörelerde peygamber çiçeği, bilimsel olarak ise centaurea lydia ismiyle bilinmektedir.

⁴⁰ Yörede yedi düğme ismiyle bilinen bitkinin bilimsel ismi centaurea polyclada şeklindedir.

Değerlendirme

Yörede sıtma hastalığına karşı gür kötürüm (peygamber çiçeği/centaurea lydia), yedi düğme bitkisi (centaurea polyclada), yeşil sabun, zeytin ağacı yağı, limon gibi bitki kökenli emler ağırlıklı olarak kullanılırken hocanın sıtma olan kişinin eline (bilek) ip bağlaması büyüsel ve dinsel tedavi yöntemi ile açıklanmaktadır. Pertev Naili Boratav; afsun ve üfürüğün denk anlamda olduğunu belirtmekte, çoklukla sıtmadan korunmak üzere okunmuş bir ipliğin bileğe bağlandığını ve yapılan bu pratiğin Mersin’de urasa ismiyle bilindiğinden bahsetmektedir. Boratav, sıtmanın tedavisiyle alakalı gösterdiği bu örnek pratikte hastalıktan sakınma ve şer ruhları uzaklaştırma gayesiyle yapılan okuyup üfleminin bir iyileştirme vasfına haiz olduğunu belirtmektedir (Boratav, 2016a: 132-133). Osmanlı halk bilimini tetkik eden ve o devrin halk tababetine yönelik mühim malumat veren Abdülaziz Bey, sıtmaya tutulanları okuyup bileklerine bükülmüş pamuk ipliği bağlayan tedavi edici kişiyi sıtma bağlayıcı şeklinde ifade etmiştir (Abdülaziz Bey, 1995: 358).

2.13.39. Sigara Tiryakiliği

Dünyada önlenebilir kalp ve damar hastalıklarına bağlı ölümlerin en yaygın sebebi tütün ürünlerinin kullanılmasıdır. Sigarayı bırakmak tütün mahsullerinin neden olduğu kalp damar, akciğer, kanser, böbrek yetmezliği hastalıklarına ve çeşitli diğer hastalıklara yakalanma riskini oldukça düşürmektedir. Sigara; söz konusu ciddi hastalıklara neden olabilmekle birlikte ciltte kuruma ve kırıxıklık, ağız yaraları, diş ve diş eti problemleri, damar tıkanıklıkları, kas ve kemiklere etkisinden dolayı çabuk yorulma, yıpranma gibi insan vücuduna zararları saymakla bitmeyecek ölçüde etkilerinin olduğu yapılmış çalışmalarla kanıtlanmıştır. Yörede sigarayı bırakmak için uygulanan kimi yöntemler şunlardır:

- Kavun çekirdeği yenir. (K14, K95)
- Sakız çiğnenir. (K30, K75)
- Isırgan otu tüketilir. (K18)
- Elleri meşgul eden aktiviteler yapılır, alışkanlıklar değiştirilir. (K52)
- Nikotin içeren sebze tüketilir. (K98)
- Bolca su içilir. (K48)

Değerlendirme

Yörede sigarayı bırakmak için modern tıbbı yönelim olsa da kavun çekirdeği, ısırgan otu, nikotin içeren sebze tüketme; sakız çiğneme ve bolca su içme gibi pratikler tavsiye edilmektedir.

2.13.40. Sinir

İstenmeyen olaylar karşısında meydana gelen kızgınlık duygusu öfke olarak nitelendirilir. Sinirlilik de öfke duygusunun dışavurumu şeklinde belirmesidir. Kişi kendini engellenmiş bir duyguyla hissettiğinde tepki vermektedir. Kişilerin öfke veya sinirlilik hâlleri bir noktaya kadar normal karşılanırken sınırı aşan bir hâl meydana gelmişse öfke kontrol bozukluğu eski tabirlerle fevriyet, asabilik tanısı konabilmektedir. Sinirlilik kendi başına psikiyatrik bir bozukluk değil kimi psikiyatrik sorunların göstergesi, sonucudur. Kişinin yapısı ya da kimi hastalıklar onun sinirli hâller takınabilmesine neden olmaktadır. Bu durum söz konusu aşırı tepkilerde bulunan bireyin davranış ve kişilik bozukluğu sorununun olduğuna ya da beyinde gelişen işlevsel ve yapısal problemlerin olabileceğine işaret etmektedir. Depresyondan geçenler, kaygı bozuklukları yaşayanlar, takıntılı olanlar, mükemmeliyetçi ve titiz olanlar, tez canlılar, sosyal olmayan kişiler, en önemlisi de genetik olarak yatkın olanlar anormal öfke ve sinirli hâl takınan kişilerin sahip olduğu özellikler arasında olabilmektedir. Sinirli kişiler için yörede uygulanan bazı pratikler şu şekildedir:

- Muska yaptırılır. (K55, K83)
- Doğal ve sakin ortamlarda spor yapılır. (K16, K23)
- Papatya çayı içirilir. (K75, K91)
- Şeyhlerin yanına gidilir, onların bir nevi psikiyatri işlevi sağladığına inanılır. (K91)
- Nefes egzersizi yapılır, uzanılır, yatılır. (K55)
- Sinirli kişiler tuzlu yiyeceklerden uzak tutulur. (K25)
- Nane çayı içirilir. (K1)
- Soğan koklatılır. (K94)
- Dışarı çıkılır, şarkı söylenir. (K96)
- Fesleğen otu iyi gelir. (K4)
- Limon yedirilir. (K48)

Değerlendirme

Yörede sınırlı kişiler için dinsel tedavi yöntemine dayanan muska yaptırma, şeyhlerin yanına götürme; bitki kökenli em olarak papatya çayı, nane çayı, soğan, fesleğen otu, limon kullanma; tuzlu yiyeceklerden uzak tutma, doğal ortamlarda spor yapma, dışarı çıkma gibi pratikler uygulanmaktadır.

2.13.41. Soğuğa Karşı Korunmak

Kış aylarında soğuk havalar nedeniyle vücudun direnci düşebilmektedir. Dolayısıyla da hastalıklara daha açık bir hâl söz konusu olmaktadır. Bu sebeple kış mevsiminde sağlığa dikkat ederek soğuktan korunmak, dikkatli olmak gerekmektedir. Soğuk havanın etkisiyle oluşan nezle önemsenmeyip dikkat edilmediğinde gribe ya da zatürreye dönerek daha ciddi hastalıklara davetiye çıkarabilmektedir. Vücut ısısının muhafaza edilmesi, bağışıklığın kuvvetlendirilmesi, beslenme ve uyku düzenine dikkat edilmesi soğuktan, hastalıklardan korunmak adına bu anlamda önem arz etmektedir. Midyat yöresinde soğuğa karşı korunmak için uygulanan yöntemler şu şekildedir:

- Kürk giyilir. (K13, K21, K75)
- Turunçgil çokça tüketilir. (K33, K51)
- Pekmez içilir. (K8, K30)
- Ev yapımı yoğurt tüketilir. (K47)
- Sıcak su, limon ve bal karıştırılıp içilir. (K5)
- Bolca mevsim meyve sebzeleri tüketilir. (K56)
- Şekerli su içilir. (K78)
- Pekmez ve tahin karıştırılarak tüketilir. (K27)
- Limonlu ıhlamur içilir. (K33)
- Ihlamur içilir. (K48)

Değerlendirme

Soğuğa karşı korunmak için yörede kürk giyme vücudu sıcak tutma adına en bilindik pratik olarak dikkati çekmektedir. Soğuktan kaynaklı hastalıkların oluşumunu engellemek için vücudun direncini arttıracak, bağışıklık sistemini güçlendirecek bitki ve hayvan kökenli ürünlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlar uygulanma

sıklığına göre turunçgil, pekmez, yoğurt; sıcak su, limon ile bal karışımı; mevsimine göre bol miktarda sebze ve meyve, pekmez ile tahin, limonlu ıhlamur, ıhlamur tüketmeye yönelik pratiklerdir.

2.13.42. Solucan

Mide ve bağırsaklarda bulunan asalaklar şeklinde ifade edilmektedir. Yörede uygulanan sağaltım yöntemleri şunlardır:

- Bol bol sarımsak ve soğan yenir. (K14, K35, K95)
- Kabak çekirdeği iyi gelir. (K81, K98)
- Cağ otu⁴¹ kaynatılıp suyu içilir. (K6)
- Bağırsakların temizlenmesi için acı çehre bitkisi tüketilir. (K23)
- Kemik suyu içilir, lahana turşusu yenir. (K33)
- Mazot içilir. (K58)
- Yoğurt yenir. (K66)
- Papatya çayı bolca içilir. (K53)
- İncir yenir. (K48)

Değerlendirme

Yörede rahatsızlığa karşı bolca sarımsak ve soğan tüketimi en sık tavsiye edilen tedavi uygulaması olarak göze çarpmaktadır. Nitekim her derde deva olarak bilinen sarımsak antiseptik ve kurt düşürücü özellikleri sayesinde bu sorun için de kullanılmaktadır. Ayrıca bitki kökenli em olarak kabak çekirdeği, cağ otu (çakşır otu), acı çehre bitkisi, incir, papatya çayı gibi antioksidan özellikleri içerisinde barındıran ürünlerin yanı sıra yine yörede vücudun deterjanı olarak nitelendirilen yoğurt ile hayvan kökenli kemik suyu tüketilmektedir.

⁴¹ Cağ otu başka yörelerde çakşır otu olarak da bilinmektedir.

2.13.43. Stres

Stres, kişide sinir sistemini etkileyen ve psişik gerilime yol açan herhangi bir etken olarak tanımlanmaktadır. Stres gündelik yaşamı olumsuz etkilemektedir. Bireyin hissettiği herhangi bir tehdit durumuna fiziksel ya da duygusal olarak karşı koyamaması hâlinde ortaya çıkmaktadır. Stres esasında bir tür savunma mekanizmasıdır ve sinir sisteminin salgıladığı hormonlara bağlı olarak gelişmektedir. Dolayısıyla bu durum kişinin tehlike arz eden durumlara karşı kendisini korumayı sağlayan bir yapıdır ki bu da olumlu bir şey olarak görülür. Ancak önemsiz, basit kabul edilen olaylar karşısında gösterilen gereğinden fazla tepki söz konusu durumun artık öfke, güvensizlik, depresyon gibi olumsuz duygularla problem hâline döndüğünün işareti olmaktadır (medicalpark.com.tr). Yörede stresi azaltmak için uygulanan yöntemler şu şekildedir:

- Papatya çayı içilir. (K4, K18, K22, K30, K44)
- Lavanta çayı içilir. (K13, K25, K35, K48)
- Tespih ile oynanır, doğaya çıkılıp hava alınır. (K62)
- Gevşemeye yönelik fiziksel egzersizler ve strese giren kişiye danışmanlık yapılır. (K83)
- Çıplak ayakla toprağa basılır. (K49)
- Kuran okunur. (K97)
- Derin nefes alınır. (K48)
- Anason⁴² çayı tüketilir. (K66)

Değerlendirme

Strese karşı yörede en fazla papatya ve lavanta çayı içme pratikleri önerilmektedir. Papatya çayı; sakinlik verici, uyku sorunlarında da tercih edilen ve kaslarda beliren gerginliği ortadan kaldırıp vücut yorgunluğu alma özelliğine sahiptir. Lavanta bitkisinin içeriğinde bulunan uçucu yağlar sinir sistemini etkileyip rahatlatma özelliklerine sahiptir. Bu iki bitki çayının yanı sıra anason çayı içme, tespihle oynama, doğaya çıkıp hava alma, gevşemeye yönelik fiziksel egzersizler yapma, çıplak ayakla toprağa basma, derince nefes alma pratikleri de uygulanmaktadır.

⁴² Anason yörede “yensun” adıyla da bilinmektedir.

2.13.44. Şeker Hastalığı (Diyabet)

Günümüz dünyasının en yaygın hastalıklarından olan şeker hastalığı, ölümcül pek çok hastalıkların da kaynağı konumundadır. Kandaki şeker miktarının normalin üzerinde bulunması şeker hastalığını akla getirmektedir. Hastalık insülin hormonunun yetersiz kalması ya da hiç bulunmaması sebebiyle oluşmaktadır. Şeker hastalığı oluşumunun genel nedenleri arasında genetik aktarım, aşırı kilo, yaşlılık, fiziksel aktivitelerden uzak yaşam sürme, stres gibi faktörler vardır. Normalin üzerinde yemek yeme ihtiyacı ve doymamışlık hissi, sıkça idrara gitme, ağızda kuruma ve tatlanma hissi, yorgunluk ve hâlsizlik, yaraların erken iyileşmemesi, istem dışı ve hızlı kilo yitimi, ayaklarda karıncalanma olması, deride kaşınma ve kuruma şeker hastalığının belirtileri arasındadır. Midyat'ta şeker hastalığına karşı uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

- Acı badem yenilir. (K5, K6, K15, K22, K33, K43, K45, K50, K51, K58, K60)
- Kekremsi palamut yenilir. (K62, K67)
- Kiraz sapı kaynatılıp suyu içilir. (K66, K71)
- Yeşillikler tüketilir. (K22, K75)
- Eşek sütü sabah akşam aç karna içilir. (K92)
- Salatalık yenir. (K1)
- Dil altına küp şeker atılır. (K4)
- Mısırın püskülü kaynatılıp içilir. (K11)
- Dut yaprağı çayı içilir. (K79)
- Kuşburnu çayı içilir. (K60)
- Yaban palamudu çiğ şekilde yenir. (K60)
- Civan perçemi çayı içilir. (K60)
- Yavşan bitkisi yenir ya da kaynatılıp suyu içilir. (K25)
- Acı kabak verilir. (K43)
- Mahlep tüketilir. (K55)
- Kepekli ekmek yenir. (K19)
- Tilki kuyruğu otunun (at kuyruğu otu) kökü yenir. (K86)
- Eşeklerin çoğunlukla tükettikleri ekşi tadında, bademi andıran yörede eşek acuru şeklinde tabir edilen ot türü vardır. Bu ot şeker hastalığına iyi gelmektedir. (K40)
- Uzun süre aç kalmamak gerekmektedir. (K48)

- Tarçın tüketilir. (K48)

Değerlendirme

Şeker hastalığı yörede sıkça karşılaşılan bir hastalık olduğu için modern tıbbın imkânlarından yararlanılmasının yanı sıra geçmişten günümüze tecrübe yoluyla gelen halk hekimliği pratiklerinin de yoğun bir şekilde kullanıldığı ve buna bağlı olarak uygulanan tedavi yöntemlerinin bir hayli zengin olduğu göze çarpmaktadır. Hastalığa karşı bitki kökenli ürünlerin tüketimine ağırlık verildiği görülmektedir. Bunların içinde acı badem tüketimi yörede en çok bilinen ve uygulanan tedavi yöntemi olurken onu palamut, kiraz sapı, yeşillikler, salatalık, mısır püskülü, dut yaprağı çayı, kuşburnu çayı, civan perçemi, yavşan otu, acı kabak, mahlep, at kuyruğu otu, tarçın bitkileri takip ederken eşek sütü de hayvan kökenli em olarak yörede kullanılmaktadır. Söz konusu ürünlerin genel itibarıyla kalorilerinin düşük ve lifli yapıya; şeker oranını düşürme, düzenleme ve dengeleme gibi ortak özelliklere sahip oldukları dikkati çekmektedir.

2.13.45. Şişme (Ödem)

Ödem; özellikle el, kol, ayak ve bacaklar olmak üzere vücudun herhangi bir yerinde dokuların fazlaca sıvı toplaması nedeniyle oluşmaktadır. Söz konusu sıvının kılcal kan damarlarından sızarak çevre dokularda birikmesi sonucu şişme oluşmaktadır. Ödem ilaçların yan etkisi, uzunca müddet aynı şekilde oturmak ya da uyumak, aşırı oranda tuzlu yiyecekler tüketmek, gebelik gibi unsurlar nedeniyle ortaya çıkabilmektedir (medicalpark.com.tr). Bu tarz şişmelerin yanı sıra darbe ya da çeşitli fiziksel dış vakalara bağlı olarak da vücudun herhangi bir yerinde şişmeler oluşabilmektedir. Yörede şişmeyi geçirmek adına uygulanan tedavi usulleri şunlardır:

- Buz koyulur. (K10, K15, K21, K27, K36, K83, K84)
- Adaçayı ezilip bir bezin üstüne koyulduktan sonra şişliğin üzerine sarılır. (K1)
- Domates ve soğan koyulur. (K4)
- Ellerdeki şişkinlik için eller sıcak suyun içine konularak hareket ettirilir. (K90)
- Sıcak su, zeytin yağı ile masaj yapılır. (K22)
- Hamur konulur. (K94)
- Hardal yağı ve zeytin yağı karıştırılıp sürülür. (K97)

Değerlendirme

Şişme rahatsızlığına karşı buz koyma pratiği yörede en sık rastlanan tedavi yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ada çayı, domates, soğan, hardal yağı, zeytin yağı bitki kökenli em; buz ve sıcak su uygulamaları da maden kökenli em olarak şişme için kullanılmaktadır.

2.13.46. Unutkanlık/Alzheimer

Günümüz teknolojinin üst seviyelerde bir noktaya ulaşarak gelişmesiyle birlikte çağdaş bir yaşam alanı oluşmuştur. Bunun da beraberinde çok sayıda kolaylık ve konfor getirdiği su götürmez bir gerçek olsa da esasında bazı birtakım sorunlar da baş göstermeye başlamıştır. Bu sorunların başında da unutkanlık hastalığı çok yaygın bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Hafıza çeşitleri kısa süreli hafıza ve uzun süreli hafıza olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kısa süreli hafızada bilginin tutulma kapasitesi çok sınırlı olduğu için çeşitli sebeplere bağlı olarak unutma çabuk gelişebilir ki her insanda hemen hemen görülebilen normal bir durumdur. Ancak uzun süreli hafızanın kapasitesi sınırsızdır; öğrenilmiş tüm bilgiler, geçmiş bilgisi burada saklanır ve lazım oldukça kullanılır. Yaşın ilerlemesi, stres, kaygı bozuklukları, depresyon, tiroit hastalıkları, sinir sistemi rahatsızlıkları, vitamin eksikliği, travmalar gibi çeşitli hastalıklar unutkanlık sorununun ortaya çıkmasına neden olan faktörlerdir. Gündelik hayatta düzenli olarak yapılan eylemlerin ve işlerin unutulması, daha önceden birçok defa gidilen bir yeri bulmada zorlanma, basit seçimlerde dahi karar vermede zorluk çekme, bilgisi bulunan herhangi bir konuda sohbet esnasında akla gelememe durumu, sinirlilik hâli gibi daha pek çok belirtiler göstermektedir.

Alzheimer, zaman içinde beyin hücrelerinin ölümü sonucu bellek yapısının bozulması, yaşlı beyin hastalığı, bunama olarak ifade edilmektedir. Yaş ilerledikçe alzheimer olma riski artmaktadır. İlk etapta sadece basit unutkanlıklarla ortaya çıkıp zamanla geçmişin hatta aile, yakın çevrenin hatırlanamaz, tanınamaz noktasına gelmesine neden olan bir bunama hastalığıdır. Yaşın ilerlemesi, genetik aktarım, travmalar, uyuma problemleri, sigara, down sendrom hastalığının genel nedenleri arasındadır (medicalpark.com.tr). Yörede unutkanlık ve alzheimer için uygulanan bazı yöntemler şunlardır:

- Domates çekirdeği iyi gelir. (K32)
- Muska yaptırılır. (K94)
- Ceviz tüketilir. (K103)
- Kırmızı et, balık düzenli olarak tüketilir. (K82)
- Kuru üzüm, pestil iyi gelir. (K55)
- Stresten uzak bir yaşam sürülür. (K50)

Değerlendirme

Unutkanlık sorununa karşı yörede bitki kökenli ürünlerden domates çekirdeği, ceviz, kuru üzüm, pestil; hayvan kökenli ürünlerden de kırmızı et ve balık tüketimi tavsiye edilmektedir. Balık ve ceviz beynin işlevsel şekilde görevini yapması ve hafızayı güçlendirmede etkili olan omega 3 yağ asitlerini bulundurması açısından zengin bir yapıya sahiptir (www.acibadem.com.tr). Ayrıca dinsel tedavi yöntemlerinden muska yaptırılması ve stresten uzak bir yaşam sürülmesi gerektiği de ifade edilmektedir.

2.13.47. Ur (Tümör)

Tümör; hücrelerin hızlı ve kontrol dışı çoğalması sonucu oluşan patolojik doku kitlesi, şişlik olarak tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr). Yörede tümör ile ilgili bilgi ve buna bağlı olarak halk hekimliği uygulama bilgisi yok denecek kadar az olduğu yapılan derlemelerle gözlemlenmiştir. Tespit edilen uygulama şöyledir:

- Bedende kist ya da ur çıkınca sarı tomurcuk⁴³ adında bir ot tüketiliyor. Tomurcuk otunun kendisi tüketilebileceği gibi kaynatılıp suyu da içilebilir. (K60)

2.13.48. Uykusuzluk

Uykusuzluk; uykuya dalmada, uykuyu sürdürmede güçlük ya da uyuduğu hâlde bireyin uykusunu almamış, dinlenmemiş hissetmesi olarak tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr). Kaliteli ve yeterli bir uyku hem beden hem de ruh sağlığı açısından çok

⁴³ Bitkinin adı kaynak kişi tarafından bilinmediği için sarı tomurcuk şeklinde tarif edilmiştir.

önemli, vazgeçilmez fizyolojik bir ihtiyaçtır. Birçok fiziksel ya da psikolojik hastalığın kaynağı uykusuzluk olabilmektedir. Aynı zamanda var olan hastalıkların da daha ağır boyuta geçmesine neden olabilmektedir. Stres, kötü ve düzensiz uyku alışkanlıkları, akşamları geç saatte yemek yeme, ilaçlar, ruh sağlığı sorunları, çeşitli tıbbî hastalıklar, kafein, alkol, nikotin uykusuzluğu tetikleyen belli başlı faktörlerdir. Yörede uyku problemleri için uygulanan yöntemler şunlardır:

- Ayran içilir. (K15, K33, K47, K52, K57, K94)
- Bal, yoğurt, süt tüketilir. (K8, K25, K27)
- Papatya çayı içilir. (K98, K102)
- Stresten uzak durulur. (K35)
- Tiroit hastalığından kaynaklanır. (K35)
- Lavanta çiçeği, yağı içilir. Yağı yastığın üzerine konulur. (K32)
- Muska yaptırılır. (K43)
- Sarımsak, soğan koklatılır. (K66)
- Melisa yaprağı kaynatılıp içilir. (K71)
- Çay, kahve türü içecekler tüketilmez. (K49)
- Süt ürünleri tüketilir. (K56)

Değerlendirme

Yörede uykusuzluk için kullanılan ürünlerin genel itibarıyla vücudu sakinleştirici ve kasları gevşetici özelliklere haiz oldukları görülmektedir. Bu ürünlerden ayran içme pratiği en sık uygulanan yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Süt, yoğurt, ayran ve bal hayvan kökenli em; papatya çayı, lavanta çiçeği, sarımsak, soğan, melisa çayı bitki kökenli em; muska yaptırma ise dinsel kökenli tedavi yöntemi olarak uykusuzluk sorununa karşı uygulanmaktadır. Bunlardan papatya çayı, sakinleştirici özellikleri sayesinde sinir sistemine iyi gelip stres ve strese bağlı uykusuzluk problemini ortadan kaldırmada etkili olmaktadır. Melisa çayı ve lavantanın sinirleri yatıştırıcı ve sakinleştirici etkisinden dolayı bu bitkiler uyku sorunlarına çözüm olabilmektedir. Yoğurdun içeriğinde yer alan laktik asit sinirlerin gevşemesini ve vücudun rahatlamasını sağladığı için kısa sürede uykunun gelmesini sağlamaktadır. Süt ve diğer süt ürünleri de benzer şekilde kasları gevşetici özelliklere sahiptir. Balın içerisinde yer alan öreksin de beynin dinlenmesine yardım etmektedir. Ayrıca kahve,

ay gibi kafeinli içecekler uyarıcı etkiye sahip oldukları için akşam vakitlerinde içilmesi uykuya dalmayı zorlaştırılabileceğinden dolayı bu saatlerde tüketiImemesi gerektiğı ifade edilmektedir.

2.13.49. Vücut Kokusu

Yörede vücut kokusuna karşı uygulanan bazı pratikler şu şekildedir:

- Sıkça banyo yapılır. (K6, K7, K33, K48, K62, K71, K94, K102)
- Melengiç sabunuyla yıkanır. (K47, K75, K94, K95, K103)
- Karanfil iğnendikten sonra vücuda sürölür. (K98)
- ay içilir. (K81)
- Tuzlu su sürölür. (K10)
- Limon suyu sürölür. (K17)
- Sıkça Arap sabunuyla yıkanır. (K83)

Değerlendirme

Vücut kokusu sorunu için yörede sıkça banyo yapma ve melengiç sabunu ile yıkanma en çok tavsiye edilen yöntemlerdir. Bunların dışında bitki kökenli ürünlerden karanfil, tuzlu su, limon suyu vücuda sürölerek kullanılmaktadır.

2.13.50. Zayıflatma

Dünyanın her yerinde en önemli sağlık sorunlarının başında kilo alımları gelmektedir. Tüketlenen gıdalardan edinilen enerjinin harcanan enerjiden çok olmasıyla şışmanlık oluşmaktadır. Vücut alınan fazla enerjiyi yakamadığında çeşitli bölgelerde yağ oluşmaktadır. Günlük yaşam içinde hareketsizlik, fast food tüketimi, sağlıksız beslenme alışkanlıkları kilo almanın temel sebepleridir. Yağ oranının vücutta artması kronik pek çok hastalığa da davetiye çıkarabilmektedir. Kalp damar hastalıkları, şeker hastalığı, tansiyon yükselmesi, böbrek hastalıkları, kolesterolün yükselmesi, insülin direnci, karaciğer hastalıkları, kas ve iskelet sistemi sorunları bunlardan bazılarıdır (medicalpark.com.tr). Yörede zayıflatma için uygulanan yöntemler şunlardır:

- Spor yapılır, yemek az yenir. (K4, K13, K23, K30, K44)
- Bol bol su içilir. (K47, K94)
- Kuru üzüm, hurma yenir. (K83)
- Limon ile maydanoz suda kaynatılır daha sonra onların suyu içilir. (K91)
- Ekmek yenilmez, bolca spor ve egzersiz yapılır. (K71)
- Yağlı yiyeceklerden uzak durulur, bitkisel ürünlerle beslenilir. (K19)
- Sirkeli su içirilir, limon yedirilir. (K81)
- Limonlu su içirilir. (K25)
- Şişman olanlara çobanlık yaptırılır ya da tarla sürdürülür. (K49)
- Bol bol yeşil çay tüketilir. (K53)
- Diyet yapılır. (K48)

Değerlendirme

Genel olarak hareketsizlik, yanlış beslenme alışkanlığı veya herhangi bir hastalık sebebiyle oluşabilen şişmanlığın önüne geçme adına diyet yapma, az yemek yeme, ekmeği kesme, yağlı yiyeceklerden kaçınma, çeşitli egzersiz ve sporların yapımına öncelik verildiği görülmektedir. Buna bağlı olarak imkânı olan kimi yöre halkının spor ve vücut geliştirme salonlarına da rağbet gösterdiği gözlemlenmektedir. Söz konusu pratikler dışında zayıflama için yörede bolca su, kuru üzüm, hurma, limon, limonlu su, limonlu maydanoz, sirkeli su, yeşil çay ve çeşitli diğer bitkisel ürünlerin tüketimine yönelik yöntemler uygulanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HAYVAN VE BİTKİLERDE HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARI

3.1. Hayvanlarda Oluşan Hastalıklar ve Tedavi Şekilleri

“Anadolu halkının veteriner olmadığı ya da veterinerlere ulaşamadığı zamanlarda ya da veterinerlere gitmek istemediklerinde hayvanlarını hastalıklardan korumak veya hayvanlarını tedavi etmek için başvurdukları uygulama ve pratiklerin tümüne halk veterinerliği (baytarlık) denir” (Artun, 2005: 185).

Geleneksel bölgelerde yaşamını sürdüren insanların ekonomik gelir sağlama ve uğraş anlamında tarım ile hayvancılık en ön sırada yer almaktaydı. Bu sebeple hayvancılıkla geçimini sağlayan, beslenen kırsal alandaki Anadolu insanı hayvan sağlığına insanların sağlığı derecesinde kıymet ve önem vermişlerdir. Halk tababeti pratikleri bağlamında hastalık isimlerinin çoğunlukla Türkçe isimlendirilmesi hususuna özen gösteren Türkler, hayvan hastalıklarına isim verirken de benzer tavrı sürdürmüştür. Hastalanan hayvanda gözlemlenen fiziksel farklılıklar, hastalığın meydana geldiği organ ile hastalığa sebebiyet veren harici etmenler hastalıkları isimlendirme aşamasında etkili olan faktörlerdir.

Türkler, Anadolu’yu yurt edinmeden evvel yaşadıkları bölgelerde gerek göçebe gerekse de yerleşik yaşam biçiminde veterinerlik bilgisine sahiplerdi. Örneğin Kaşgarlı Mahmud’un “Atın karnı ağrıdığı zaman ilaç içirildiğini” ifade etmesi söz konusu hayvan sağlığı bilgisine yalnızca bir örnektir. Hayvanları hastalıklara karşı muhafaza etme, hastalıkları iyileştirme usulleri de insanlardakine benzemektedir. Bunlar genel olarak şu şekilde gruplandırılmıştır:

- 1) Tümüyle akılcı yöntemler
- 2) Tümüyle büyüklük işlemler
- 3) Büyüklük ve akılcı katışık işlemlerdir (Boratav, 1994: 129).

Hayvan hastalıklarını muhafaza etme metotlarından birisi de nazarlık takılmasıdır. Tıpkı insanlarda olduğu gibi hayvanlara da nazar değebileceğine inanılmıştır. Söz gelimi Balıkesir’in bir köyünde hayvanları hastalıklardan muhafaza etmek adına “yeniden canlandırılmış bir ateş”in alevleri önünden geçirilmesi şeklinde bir gelenek icra edilmekteydi. Halk veterinerliği tedavi yöntem ve tekniklerine, çeşitli yerlerde görülmekle birlikte genel olarak şu birkaç örneği vermek mümkündür:

“Hayvanın bileği kırıldığı zaman, kırığın olduğu yer makasla kırılır. Un ve yumurta ile hamur hâline getirilen karışım bir bezin üzerine yayılır. Bileğin kırılan kısmına hamurlu bez bağlanır. Hayvanın bileği yere değmesin diye, bacağından 1-2 cm uzunluğundaki çıta bacağın iki yanına bağlanır. Hayvan kalem uyuzu (gidişken yarası) olursa katran yağ ile karıştırılıp kaynatılır. Biraz ılıyınca bez veya keçe ile yaranın üzerine bastırılır. Hayvan zehirlendiğinde nar ekşisi, şap, toprak, sarımsaklı yoğurt karıştırılır, hayvanın ağzından verilir veya karnına katran sürülür. Keçi ve koyunları kan tuttuğunda kulakları kesilir.” (Artun, 2005: 185-186).

İnsanlık, tarih sahnesine çıktığı zamandan beri hayvanlarla doğrudan bir ilişki hâlinde olmuştur. Hayvancılık tarihin her döneminde olduğu gibi günümüzde de çok önemli bir yere sahip olmuş ve dünya durdukça da var olmaya devam edecektir. Hayvanlar insanlar tarafından zamanla ehlileştirilerek onların etinden, sütünden, gücünden faydalanılmış ve bunun yanı sıra manevi bir bağ kurularak onlarla dostluk dahi kurulmuştur. Bunlardan özellikle evcil olan küçükbaş ve büyükbaş hayvanlar, kümes hayvanları besin gereksinimini; geçmişte de ulaşım, kıyafet, alet gereksinimlerini karşılama anlamında son derece önemli rol oynamıştır. Ayrıca tarım ve avcılıkta, kimi ilaçların üretiminde yine hayvanlardan faydalanılmıştır (Yurdakök, 1999: 457). Tüm bu veriler ışığında çok net olarak görülüyor ki hayvanlar insanların yaşamında her dönem, her zaman vazgeçilmez bir parçası durumunda olmuş ve dolayısıyla insanlık için önemli olan bu hayvanlarda görülen hastalıkları tedavi etmek amacıyla çeşitli uygulamalar geliştirilmiştir. Midyat'ta derlenen bazı hayvanlardaki kimi hastalıkların tedavi yöntemleri genel olarak şunlardır:

3.1.1. Ayak ve Tırnak Hastalıkları

Mantar, bakteri, mikrobik kaynaklı olarak ya da herhangi bir cismin batmasıyla meydana gelebilen hastalık çeşididir. Ayrıca günümüzde hayvanların esas yaşam alanı olan çayır, mera gibi kırsal alanlardan ziyade sert ve bozuk zeminli yerlerde bulunmaları da bu tür hastalıklara neden olabilmektedir. Yörede hastalığa karşı uygulanan tedavi metotları şu şekildedir:

- Tırnak aralarında oluşan yaraları iyileştirmek için tırnak aralarına yanık yağ sürülür. (K70)

- Koyun ve keçilerin ayaklarında oluşan kurt ya da diğer hastalıklarda hayvan tırnağının üst tarafı bir cisimle delinir, kurt çıkartılır daha sonra da delinen yer ateş külü ile doldurulur. (K47)

3.1.2. Bit

Hayvanların tüylerinden veya kanlarından beslenerek derilerinde parazit hâlde yaşarlar. Yörede bitlenmeye karşı uygulanan yöntem şu şekildedir:

- Arılarda bit oluştuğunda arı kovanına tütün dumanı verilir. (K86)

3.1.3. Doğum Rahatsızlıkları

Hayvanların doğumu sırasında veya doğumun hemen sonrasında çeşitli nedenlere bağlı olarak sorunlar oluşabilmektedir. Bu sorunlardan bir kısmına karşı yörede uygulanan pratikler şunlardır:

- Hayvanlar yeni doğduğunda buzağıdan sonra gelen o bağırsak gibi şeyin atılması için mercimek çorbası verilir. (K45, K46)
- Doğum anında iç organları çıkan hayvanların organları elle yerine konularak tedavi edilir. (K55)

3.1.4. Göz Hastalıkları

Dış faktörlere ve rahatsızlıklara karşı çok hassas olan gözlerde hormonal sorunlardan, enfeksiyon, tahriş veya herhangi bir sebeple hastalık meydana gelebilmektedir. Yörede hayvanların gözlerinde oluşan hastalıklara karşı uygulanan bazı tedavi yöntemleri şunlardır:

- Hayvanlarda göz hastalığı oluştuğunda hayvan açken gözüne limon sıkılır. (K30)
- Tavukların gözlerinde şişlik olduğunda gözlerinin içine tükürülür. (K81)

3.1.5. İştah Açma

Hastalık veya başka bir nedene bağlı olarak hayvanların yemek yeme durumlarında isteksizlik görülebilmektedir. Yörede iştahsızlığa karşı uygulanan metot şöyledir:

- Koyunlar hastalanıp yemedikleri vakit iştahlarının açılması için soğan verilir. (K39)

3.1.6. Kırık-Çıkık

Kemik bütünlüğünün hasara uğraması sonucunda bölgede şişlik, morarma, biçimsel bozukluk gibi belirtilerle kendini göstermektedir. Yörede soruna karşı uygulanan yöntem şu şekildedir:

- Cıvıvlerin ayağı kırıldığında kendilerinin dışkısı ile alçı yapıp sürülür. (K13, K74)

3.1.7. Meme Yarası

Türlü sebeplere bağılı olarak oluşabilen yaralanmalara karşı yörede uygulanan tedavi metodu şöyledir:

- İneklerin memesi yırtıldığı ya da bölgede çeşitli yaralar oluştuğı zaman bölgeye motor yağı sürülür. (K33)

3.1.8. Nazar

Nazar, kelime olarak bakış anlamına gelmektedir. “Belli kimselerde bulunduğuna inanılan, kıskançlık veya hayranlıkla bakıldığında insanlara, evcil hayvanlara, eve, mala mülke hatta cansız nesnelere kötülük verdiğine inanılan uğursuzluk, göz” olarak tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr). TDK’nin tanımında ifade edildiğı üzere nazarın sadece insanlara değil hayvanlara da değebileceğı belirtilmektedir. Yörede nazara karşı alınan önlem şekli insanlara uygulananın benzeridir. Yöntem şu şekildedir:

- Hayvanlara nazar için muska yapılır ya da mavi boncuk takılır. (K58)

3.1.9. Sarılık

Sarılık TDK’de “derinin, dokuların ve organizmadaki sıvıların sarı bir renk almasıyla beliren hastalık veya hastalık belirtisi” olarak tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr). İnsanlarda olduğu gibi hayvanlarda da görülen sarılığa karşı yörede çeşitli tedavi metotları uygulanmaktadır. Bu metotlar şu şekildedir:

- Sarılık için kulağın arkasındaki damar kesilip kan akıtılır. (K35, K62)
- Hayvanlar sarılık hastalığına yakalandığında onlara bolca su ve ot verilir. (K96)
- Sarılık olan hayvan yıkanır. (K8)
- Sığır, koyun ve keçilerde aşırı sıcak mevsimlerde hayvanların sarılık hastalığına yakalanmamaları için onlara sarımsaklı ayran içirilir. (K71)
- Koyunlarda sarılık için eski zamanlarda belirli yerlerde kırmızı renkte taşlar bulunmuş, onlardan yarım kilo toplanıp un şekline gelene kadar parçalanıp ufalanır, daha sonra su ile yoğrulup koyunların sırtına sürülürmüş. (K49)
- Sarılık meydana gelince arpa iyice kızartıldıktan sonra yedirilir. (K76)

3.1.10. Sindirim Sistemi Bozukluğu

Hazımsızlık, küflenmiş ürünler, beslenme alışkanlığının değiştirilmesi, yemek borusunun tıkanması, mide ülseri gibi sebeplere dayalı olarak hastalık oluşabilmektedir. Yörede hastalığın tedavisi şu şekilde yapılmaktadır:

- Sindirim sistemi hastalığı olan ineklere hamur mayası içirilir. (K71, K95)

3.1.11. Şap Hastalığı

Tabak ismiyle de bilinen hastalık hayvanların ayak ya da ağızlarında ortaya çıkmaktadır (Çolak, 2015: 105). Yörede hastalığa karşı uygulanan tedavi pratikleri şunlardır:

- Sığırlarda şap hastalığına yakalananların ağızlarındaki yaraların iyileştirilmesi amacıyla sumak sulandırılıp tuzla karıştırılarak hayvanın ağzına sürülür. (K71)
- Hayvanların ağzında veya dilinde yaralar oluştuğunda bölgeye tuz ya da sarımsak basılır. (K66)

3.1.12. Şişme

Hayvanların yedikleri otu sindirememeleri neticesinde şişkinlik ortaya çıkabilmektedir. Yörede şişme sorununa karşı uygulanan tedavi pratikleri şöyledir:

- Koyunlarda şişme olduğunda saf zeytin yağı içirilir, hayvan daha sonra yokuşlarda koşturulur. (K71, K98)
- İneklerde şişme oluştuğu zaman burunlarından zeytin yağı verilerek şişmenin inmesi sağlanır. (K55)

3.1.13. Uyuz

Uyuz; TDK’de “uyuz böceğinin, üst derinin altına girerek yaptığı kaşıntıverici, bulaşıcı bir deri hastalığı” (sozluk.gov.tr) olarak tanımlanmaktadır. Yörede uyuza karşı uygulanan tedavi yöntemi şu şekildedir:

- Hayvanlar uyuz olduğunda tertemiz bir şekilde yıkanır. (K45)

3.1.14. Zayıflık

Hastalık veya başka pek çok nedene bağlı olarak meydana gelebilen zayıflığa karşı yörede uygulanan sağaltım metotları şunlardır:

- Hayvanlar zayıfladıklarında tuz yedirilir, kilo almaları için taze dağ kekiği yedirilir. (K83)
- Hayvanlara sağlıklı olmaları için kantaron otu verilir. Güneşte bekletilmeyenin de yağı içirilir. (K60)

3.1.15. DİĞERLERİ

3.1.15.1. At Hastalıkları

Atlarda; virüs, bakımsızlık, eklem bozukluğu, ruam (mankafa), veba gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak hastalıklar oluşabilmektedir. Yörede hastalığa karşı gerçekleştirilen sağaltım uygulamaları şunlardır:

- Atlar hastalandığında arpa kaynatılıp suyu içirilir. (K23)
- Atların burnunda kıkırdak oluştuğunda nefes almada zorlanırlar. Bu sebeple bıçakla dış taraf kesilip o bölge tuzlanır. (K4)

3.1.15.2. Tavuk Hastalıkları

Süreğen solunum yolu rahatsızlığı, beyaz veya kanlı ishal, yalancı veba, tavuk tifosu, tavukların birbirlerini gagalamaları şeklindeki sebeplerle belirebilen tavuk hastalıklarına karşı yörede uygulanan sağaltım yöntemi şöyledir:

- Tavukların hastalanıp ölmesine engel olmak için aspirin suyla karıştırılıp içirilir. (K50, K57)

Değerlendirme

Hayvan hastalıklarını tedavi etmek amacıyla yöre insanı kendi imkânlarıyla birtakım yöntemler uygulamakla beraber modern tıbbın gelişmesiyle birlikte hayvanlar veterinerlere de götürülmeye başlanmıştır. Hayvanlara genel olarak zayıflığa karşı tuz, dağ kekiği verme; sarılığa karşı bolca su ve ot verme, onları yıkama veya hayvanların bu hastalığa yakalanmamaları için onlara sarımsaklı ayran içirme; tırnak aralarındaki yaralar için yanık yağı; ağız veya dil yaraları için tuz ya da sarımsak basma; nazara karşı muska veya mavi boncuk takma; uyuz olma durumunda onları yıkama; sağlıklı olmaları için kantaron yağı verme; göz hastalıklarında göze limon sıkma; sığırlarda şap hastalığına yakalananların ağızındaki yaraları iyileştirmek amacıyla da sumağı sulandırıp tuzla karıştırıp hayvanın ağızına sürme şeklinde tedavi metotları uygulanmaktadır. Bunların dışında belli başlı hayvanlara has uygulanan yöntemler de söz konusudur. Arılarda bit oluştuğunda arı kovanına tütün dumanı verme; atların

burnunda kıkırdak oluştuğunda nefes almalarını zorlaştırabileceğinden parpılama yöntemi olan bıçakla dış tarafını kesip o bölgeyi tuzlama, hastalandıklarında ise arpayı kaynatıp suyunu içirme; ineklerde sindirim sistemi hastalığı olanlarına hamur mayası içirme, şişme olduğu zaman burunlarından zeytin yağı verme, memeleri yırtıldığı ya da bölgede çeşitli yaralar oluştuğu zaman bölgeye motor yağı sürme, yeni doğum yapanlarına mercimek çorbası verme; koyun ve keçilerde sarılık için kulağın arkasındaki damarı kesip kan akıtma, belirli yerlerde bulunan kırmızı renkteki taşlardan toplayıp un şekline gelene kadar parçalayıp ufaladıktan sonra su ile yoğurup koyunların sırtına sürüp iyileştirme, arpayı kızartıp yedirme, ayaklarında oluşan kurt ya da diğer hastalıklarda hayvan tırnağının üst tarafını bir cisimle delip kurdu çıkartıp daha sonra da delinen yeri ateş külü ile doldurma, iştahlarını açmak için soğan verme, şişme olduğunda ise saf zeytin yağı içirip daha sonra yokuşlarda koşturma; tavuklarda hastalık oluştuğunda onlara aspirinli su içirme, gözlerinde şişlik olduğunda gözlerinin içine tükürme, civcivlerin ayağı kırıldığında da kendilerinin dışkısı ile alçı yapıp sürme yöntemleri uygulanmaktadır.

Hayvan hastalıklarına karşı yörede umumiyetle insanlara uygulanan yöntemlerin benzerleri yapılmaktadır. Zira hayvanlar tarihte her zaman Türkler için önemli bir konumda yer almıştır. Geçimlerini hayvancılıkla sağlayan Türkler; et, süt, yoğurt, kıymız, tereyağı, kaymak, bal gibi besin kaynaklarını sunan hayvanların sağlığına büyük ehemmiyet vermişlerdir. Bu anlamda insan ve hayvan hastalıklarına karşı uygulanan halk hekimliği pratiklerinin birlikte gelişim gösterdiği görülmektedir.

3.2. Bitkilerde Oluşan Hastalıklar ve Tedavi Şekilleri

Halk botaniği veya bir başka deyişle bitki bilimi insanların bitki dünyasıyla alakalı bilgi ve pratiklerinin bir araya getirilip değerlendirildiği ilmî alandır. Fusun Ertuğ (2014: 319) halk botaniğini “Çeşitli şekillerde yararlanılan bitkilere ilişkin tüm yerel bilgileri derleme amacı güden ve bitkilerle insanlar arasındaki ilişkileri inceleyen disiplinler arası bir alandır.” şeklinde tanımlamaktadır.

Geleneksel anlamda bir hayat tarzı ortaya koyan insanlar, yaşam standartları bağlamında doğa merkezli bir felsefe ile geleneksel bir dünya fikri oluşturmuşlardır. Söz konusu durumun teşekkül etmeye başladığı zamanla birlikte insanlar doğayı gruplandırmaya başlamış, bu süre zarfında evvela işlev merkezli bir yaklaşım

sergilemiştir. Doğada yer alan ögeler en sade şekliyle canlı cansız olma durumlarına göre gruplandırılarak canlılar sınıfında bulunan varlıklar işlevleriyle değerlendirilmiştir. Geleneksel bir mahiyete bürünen doğa bilgisi zamanla yeni deneyim ve icatlarla gelişmek suretiyle güncellenmiştir.

Halk botaniği; insanların bitkileri isimlendirme, bitkileri tasnif etmede kullandığı kriterleri, bitkilerden faydalanma usullerini ve bitkiler hakkındaki inanma ile pratikleri ihtiva etmektedir. Yani ister evde ister doğada yetişen bütün çiçek, meyve ve sebzeler halk botaniğinin araştırma alanı içerisinde yer almaktadır. Türkler tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren yaşadıkları yerlerin bitki örtüsünü keşfetmek ve anlamlandırmak üzere geleneksel mahiyette zengin bir bitki bilgisine sahip olmuşlardır. Anadolu’da yetişen 10 bin bitki çeşidinin üçte biri endemiktir, yani sadece burada yetişmektedir. Bitkisel ürünler, ürünleri hazırlama şekli, tıbbî bitki ve reçeteler, karışımlar, bitkilerden elde edilen yakı, tütsü ve muskalarla birlikte yine bitkilerden temin edilen araç-gereçler de halk botaniğinin araştırma sahasında yer almaktadır. (Aça, 2021: 458).

Hayvancılıkta olduğu gibi bitkiler de en eski tarihlerden beri insanlığın en temel geçim ve besin kaynakları arasında yer almıştır. İnsanlık göçebe yaşamdan yerleşik hayata geçince tarımla yakından ilgilenmiş, gıda ihtiyaçlarını bu suretle temin etme yoluna gitmiştir. Toplamlar yetiştirdikleri ürünlerle tüketim gereksinimlerini karşılarken öte taraftan çeşitli bitkilerden ilaç üreterek hastalıkları tedavi etmişlerdir. Bitkiler bu tarz niteliklerinin yanında özellikle de ağaçlar tabiat kültüyle ilintili olarak tedavi törenlerinde, cenaze törenlerinde, bereketi çoğaltma amacıyla yapılan törenlerde, tabiat olaylarını kontrol etmede her daim çok önemli bir konumda yer almıştır. Yörede bazı bitkilerde meydana gelen hastalıkları geçirmek için uygulanan yöntemler genel olarak şunlardır:

3.2.1. Bitkilerin Beslenmesi

Bitkilerin sağlıklı gelişip büyüyerek varlığını sürdürmesi, amaca en iyi şekilde hizmet edip beklentiyi karşılaması, onlardan en az kayıpla ve yüksek düzeyde faydalanmak için çeşitli önlemler alınmaktadır. Bu önlemlerden yörede tespit edilenleri şunlardır:

- Üzüm ağaçlarının daha iyi, daha kuvvetli ve daha fazla üzüm vermesi için ağacın etrafı iyice kazılır, güzel bir şekilde budaması yapılır. (K36)
- Bitkilerin sağlıklı olması ve gelişmesi için yumurta kabuğu toprağa koyulur. (K90)
- Bitkiler güneş ışığını yeterince almalıdır. Fazlaca sulama yapmaktan kaçınılmalıdır. Saksıların yeri sıkça değiştirilmemelidir. (K6)
- Soğan ve sarımsak bahçeye ekildiği zaman bozulmaması ve daha iyi yetişmesi için gübre kullanılır. (K10)

3.2.2. Böceklerden Koruma

Bitkiler; karınca, sinek, yaprak bitleri veya çeşitli böcekler tarafından istilaya uğrayıp zarar görebilmektedir. Yörede bitkileri haşaratın zararlarına karşı koruma adına gerçekleştirilen metotlar şunlardır:

- Mayıs ve haziran aylarında buğday ve arpa ekilen tarlalarda böcekler olur. O böcekleri öldürmesi için oraya hayvan dışkısı atılır. (K4)
- Meyve veren ağaçların küçük böceklerden arındırılması için kireç taşı tozu dağlardan bulunup üzerine püskürtülür. (K66)
- Fıstık ağaçlarının böceklerden aşındırılması için ağacın gövdesi kireç taşıyla boyanır. (K103)

3.2.3. Çürüme

Sulamanın gereğinden fazla yapıldığı zaman ortaya çıkan bitki hastalığıdır. Yörede hastalığa karşı uygulanan yöntem şöyledir:

- Çiçeklerde siyah kök çürüklüğünün tedavisi için toprağın yeterince kum takviyeli, gübreleme ve sulamanın olması gerekmektedir. (K1, K17, K25, K33, K39, K51)

3.2.4. Kuruluk

Bitkilerde kurumadan evvel sararma, solma şeklinde nişaneler müşahade edilmektedir. Yörede kurumaya karşı uygulanan pratikler şunlardır:

- Bitkilerin kurumaması ve beslenmesi için gübre koyulur ve gün ışığına ihtiyaç duyulur. (K55, K91, K92)
- Üzüm bağlarının meyveleri kurumaması, uzun yaşaması için toprağa kül ve hayvan dışkısı atılır. (K21)
- İncir ağacının kökü kurumaması için gövdesine kül koyulur. (K53)
- Ağaçlarda kuruma olduğunda kuruyan dallar kesilir. (K96)

3.2.5. Sararma

Sararmaya başlayan bitkiler esasında yolunda gitmeyen bir problem durumunu işaret etmektedir. Besin eksikliği, aşırı sulama ya da eksik sulama, soğuk hava, ışık eksikliği, viral enfeksiyon gibi çok çeşitli sebeplere bağlı olarak meydana gelmektedir. Yörede sararmaya karşı uygulanan yöntem şöyledir:

- Sararma olduğunda ilaçlama yapılır. (K78)
- Üzüm tozu dökülür. (K14)

Değerlendirme

Bitkilerde oluşan hastalıklara karşı ve hastalıkların önüne geçmek adına günümüzde modern mücadele yöntemleri ve çeşitli zirai mücadele ilaçları geliştirilmiştir. Ancak bitki hastalıklarına karşı mücadele etmek amacıyla üretilen kimyasal ilaçlar yalnızca zirai ilaç satma yetkisine sahip seralarda bulunabildiği için bu ilaçları temin etmek her zaman mümkün olamamaktadır. Bu gibi veya başka nedenlerle de pek çok bitkisever ev, bahçe ya da tarlalarında bulunan bitkilerinin tedavisinde kimyasal ilacı zaman zaman tercih etmemektedir. Bu durumda evde kendi imkânlarıyla kolayca hazırlanabilen organik yardımcı ürünler devreye girmektedir. Yörede genel olarak kök çürüklüğünün tedavisi ve kurumayı önlemek için en çok toprak kalitesi, gübreleme, sulama ve gün ışığının yeterli olması gerektiği ifade edilmektedir. Buğday ve arpa ekilen tarlalardaki böceklerle karşı bölgeye hayvan dışkısı atma, başka bitkilerdeki böceklenmeler için kireç taşı tozunu püskürtme; bitkilerde hastalık durumu olduğunda üzüm tozu dökme; üzüm bağı meyvelerinin kurumaması, uzun yaşaması ve daha verimli olması için toprağa kül, hayvan dışkısı atma ve ağacın etrafını iyice kazıp

budamasını yapma; incir ağacı kökünün kurumaması için gövdesine kül koyma; fıstık ağaçlarını böceklerden aşındırmak için ağacın gövdesini kireç taşıyla boyama; bitkilerin sağlıklı olması ve gelişmesi için yumurta kabuğunu toprağa koyma; ağaçlarda kuruma olduğunda kuruyan dallarını kesme; ayrıca fazlaca sulama yapmaktan kaçınıp saksı yerini sıkça değiştirmeme şeklinde pratikler uygulanmaktadır.

SONUÇ

Modern/bilimsel tıp, son yıllarda küreselleşen ve teknolojik olarak çağ atlayan günümüz dünyasına paralel olarak gelişimini sürdürerek büyük bir ivme kazanmıştır. Bunun yanında her ilde ve ilçede hastanelerin, mahallelerde sağlık ocaklarının bulunuyor olması gibi etmenler de sağlık sektörüne ulaşımı kolaylaştırmıştır. Midyat yöresi gösterişli tarih, kültür birikimiyle halk tababeti ürünlerinin korunduğu bir yerdir. Ancak gelişen kitle iletişim araçları, hızlı kentleşme günümüzün küreselleşen dünyasında halk inanmaları ile halk tababeti ürünlerine tesir edip onları farklılaştırmakla beraber bunların zamanla kaybolmasına sebebiyet vermektedir. Halk tababetindeki bu farklılaşmada gelişen çağdaş tıp olanaklarının etkisi de yadsınamaz. Söz konusu bu sebepler insanların ortak malı durumunda olan, yüzyılların bilgi birikimi ve deneyimleriyle süzülerek bugünlere ulaşmış, halkın kültürüne ayna tutan bilgi ve uygulamaların zamanla unutulma tehlikesiyle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Tüm bu süreçlere rağmen bugün hâlâ modern tıptan istenilen sonucun alınamaması, ulaşım sıkıntısı, ekonomik yetersizlikler, hastaneye gitmeden de tedavi uygulanabileceği düşüncesi, alışlagelmiş inanç ve kültür unsurlarının sürdürülmesi, gelenek ve görenekler vs. gibi çeşitli sebeplerle halk hekimliğinin yüzyıllardır olduğu gibi günümüzde de tüm canlılığıyla halkın hafızasında yaşamaya devam ettiği yapmış olduğumuz ve yapılmış olan diğer çalışmalarla ortaya konulmuştur. İnsanlar hastalıklarına deva bulmak amacıyla çeşitli sebeplerle doğrudan halk hekimliğine, kimi zaman da hastanelere gidip tüm çareleri denemiş olmalarına rağmen istedikleri sonucu alamayınca modern tıptan halk hekimliğine yönelmişlerdir. Halk hekimliğinde kullanılmış olan çoğu tedavi uygulamalarının ve araçlarının zamanla modern tıpta da kabul görerek kullanılmaya başlandığı, bundan istifade edildiği gözlemlenmiştir. Dolayısıyla halk hekimliği bu gibi özellikleriyle alternatif tıp olarak da nitelendirilmiştir.

Midyat, Mardin'in ve bölgenin önde gelen yörelerindendir. Yörenin Türk, Arap, Kürt, Süryani, Yezidi unsurlarını hoşgörüyü bir arada tutması; kültür çeşitliliğinin zengin olması ve buna bağlı olarak ortaya konan sözlü kültür mirasının zengin olması; cami ve kiliselerinin aktif şekilde kullanılması; tarihî taş evlerine sahip olması ve son yıllarda dizi filmlerin çekim merkezi hâline gelmesi gibi durumlar, Midyat'ı yurt içinden ve yurt dışından gelen turistlerin ziyaret merkezi hâline getirmiştir. Midyat'ta; söz konusu etnik ve dinî farklılıklar sayesinde sıklıkla kültür alışverişleri olmuş, yöre diller ve dinler kenti unvanı ile anılır olmuştur. Dünyanın her yerinde olduğu gibi

Midyat yöresinin halk bilimi ve onun önemli bir dalı olan halk hekimliği bilgi ve uygulamaları da gelişen teknoloji ve imkânlar başta olmak üzere çalışma, üniversite okuma ya da türlü sebeplerle bölgeden göç verme gibi çeşitli gerekçelerden dolayı kültür aktarımında kesintiye uğramakta ve söz konusu durumlar kültür hazinesinin bu suretle bir sonraki nesle ulaştırılmasında zaman zaman kopukluk yaşanmasına neden olabilmektedir. Gelişen bu süreç kültürel mirasın zamanla yok olma ihtimalini arttırmış, hafızalardan silinme tehlikesini gün yüzüne sermiştir. Pek çok medeniyeti bünyesinde barındırmış olan Midyat geçmiş ile gelecek arasında köprü vazifesi üstlenmiştir. Tarihsel boyutu ile birlikte ayrı din ve etnik yapıya sahip kişileri aynı çatı altında tutma başarısını göstermesiyle dikkatleri üzerine çekmiştir. Midyat'ta Halk Hekimliği adlı bu çalışma yörenin kültür hazinesini en iyi biçimde muhafaza edebilme, yaşatabilme ve sonraki kuşaklara ulaştırabilme adına mevcut olan zengin kültür çeşitliğinden yalnızca ufak bir parçadır.

Midyat'ta Halk Hekimliği adlı çalışmayla 160'tan fazla hastalığın tedavi yöntemleri tespit edilerek kayıt altına alınmıştır. Yöre halkının hastalıklara karşı kullanageldiği pratiklerin değerlendirmesi her hastalık başlığı altında ayrıca incelenmiştir. Halk hekimliği çatısı altında bilinen uygulamaların pek çoğu aile büyükleri ya da ocaklardan edinilen bilgiler sayesinde günümüze değin ulaşmıştır. Çalışma genel itibariyle bize günümüzdeki insanların hastalıklara karşı her ne kadar modern tıba başvursalar bile yörenin kültür hafızasında tüm canlılığıyla bulunan halk hekimliği tedavi yöntem ve tekniklerini yaşattıkları, bazı vakitler bu tedavi pratiklerini uyguladıklarını göstermiştir. Zira halk tababeti, kültürel uygulamalar içinde varlığını en fazla muhafaza edebilen bir alandır. Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde pek çok kişinin en azından bir hastalığın tedavi uygulamasıyla ilgili söylenecek sözünün ve bilgisinin olduğu görülmüştür. Derlenen hastalık tedavi metotlarının bazısının ülkemizin farklı bölgelerinde de bilinen veya uygulanan geleneksel yöntemler olduğu görüldükçe kimi yöntem ve tedavi pratik bilgisinin ise yöreye has ve yerel olduğu dikkati çekmektedir. Örneğin doğum yapan kadının başına kırmızı kurdele bağlanması pratiğinin gerek çeşitli kent merkezlerinde gerekse de kırsal bölgelerde aynı şekilde uygulanması ortak olan pratiklerden sadece bir tanesidir.

Çalışmadaki hastalık değerlendirmeleri sonucunda yöre halkının bitki kökenli emler ağırlıklı olmak üzere hayvan ve maden kökenli emleri yoğun olarak kullandıkları gözlenmiştir. Midyat halk hekimliği uygulamalarının pek çoğunun temelini dinsel başta olmak üzere büyüsel ve inançlara dayalı tedavi yöntemleri oluşturmaktadır. Bu

bağlamda Kur'an-ı Kerim'in çeşitli ayetlerinden, dualardan, muskalardan yararlanılmakta kimi zaman da yatır, türbe ve mezarlıklar hastalık tedavisi amacıyla ziyaret edilmektedir.

Çeşitli nesne, hayvan organı veya sözler kullanılarak hastalığın bu nesne veya hayvanlara aktarılması inancı olan göçürme ile hastalığı sadece benzerin benzerle iyileştirileceği ilkesine dayalı olan analogik tedavi yöntemleri, eski Mısır ve Hitit tıp bilgilerinin günümüzdeki yaşayan kalıntıları şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanıldığı görülen bu büyüsel tedavi yöntemlerinin yörede sağlıklı koç etinin rahatsız olan kişiye yedirilmesi ile hayvanın çene kemiğinin hastanın romatizma olan bölgesine bağlanarak hasta olan bölgenin sağlıklı çene kemiği ile yer değiştirmesi, yıldırım isabet etmiş ağaca sırt yaslandıktan sonra iyileşmenin sağlanması, yine yıldırım düşmüş ağacın yaprağının bele sürülmesi pratikleri mitolojik köken barındırması ve büyüsel tedavi yöntemlerinden göçürme tekniklerini bir arada taşıması bakımından dikkate değerdir. Söz konusu uygulamaların yanı sıra aydaş hastalığına karşı köpek kafatasının çocukla birlikte aynı kazan içine konularak hastalığın kafatasına nakledilmesi; diş hastalıklarına karşı sağlıklı koçun çene kemiğinin hastanın ağrıyan dişine temas ettirilmesi, diş düşen kişi tarafından dişinin kiremit veya sert kayalara fırlatılması; göz hastalıklarına karşı şeyhlerin, seyitlerin mezarından alınan toprağın sürülmesi; kısırlığa karşı eritilmiş olan mum, içinde su bulunan kaba kadın çarşafın altındayken üzerinden geçirilerek konulması, ardından balmumu ile suyun herhangi bir ölenin kabrine boşaltılması; karın ağrısına karşı sıcak tuğlanın karna konulması; siğile karşı arpanın başı ve sonu kesilip kuyu ya da güneş görmeyen bir yere atılıp arpanın çürüdüğü vakit vücutta oluşan siğilin de yok olacağı, arpa ile tuzun yanan tandıra atılması, 7 tane arpanın üstüne okunarak siğile dokundurulması ve tavuklara yedirilmesi; yürüyemeyen çocuklar için ise sağlıklı olan hayvanın sağlam organıyla temas eden suyun, hasta ve güçsüz olan çocuğun bacaklarına ve dizlerine dökülerek iyileşeceği pratiklerinin temelinde hastalıkları söz konusu hayvan organları ve cansız diğer nesnelere nakletme veya kaya, taş, altın, demir, su, toprak, çimen, yaprak gibi sihirselsel kuvvet taşıdığına inanılan objelerdeki gücü hasta vücuda taşıma yani göçürme/devretme tekniği bulunmaktadır. Diğer pratiklerden lohusa kadının başına kırmızı kurdele bağlanması uygulamasındaki esas amaç alkarısının kırmızı renkten korktuğuna inanılmasıdır. Ateşe renk olarak benzemesinden ötürü kırmızı renk, ateşte yer alan tüm özellikleri de kendi içerisinde taşımaktadır. Bu nedenle ateşten korkan soyut güçler, al renk üzerinde de benzeri korkuya kapılmaktadır.

Bu anlamda kırmızı rengin seçilmesinin altında yatan önemli unsur taklit büyüğü yani analogik yöntem uygulamasıdır. Analoji; bir tür taklit büyüğüdür, benzer benzeri yaratır ilkesinden yola çıkılarak benzer sadece benzeriyle sağaltılır fikrini esas almaktadır. Bu tür sağaltımlarda genellikle isim, renk ile şekil benzerlikleri yoluyla meydana getirilmiş sağaltım metotları tatbik edilerek iyileştirmenin hayata geçirilmesi hedeflenmiştir. Arpacık (it dirseğı) hastalığına karşı köpeğın önünde bulunan suyun göze konması pratiğinde hastalığın halk arasında bilinen diğeri ismi olan it dirseğı kavramından hareketle isim benzerliğı, damar hastalıklarına karşı damar otu, gelincik hastalığına karşı gelincik hayvanı, kadın hastalıklarından yumurta kistine karşı yumurta kabuklarının kullanılması isim analogisine örnek uygulamalardır. Kuduza karşı çamurun yağda kızartılıp kurt/köpek kesigi haline getirilerek yaranın üstüne bastırılması; siğıle karşı pirinç, arpa, mercimek, buğday kullanılması pratikleri biçim analogisine örnektir. Sarılığına karşı sarı tülbent, altın konması renk analogisine örnek uygulamadır. Nazara karşı nazar boncukları veya çeşitli nazarlıklarda mavi rengin, göz suretinin, kutsi ağaçların tümünün veya parçalarının seçilmesi ise hem renk hem de biçim analogisi uygulamalarına örnektir.

Söz konusu tedavi yöntemleri deneyimli kişiler, halk hekimleri veya ocaklılar marifetiyle yürütölmektedir. Halk hekimlerinin hekimlik görevleri, aslı meslekleri olmayıp günlük yaşamlarındaki mesleklerinin yanında bu görevlerini de ifa etmek şeklindedir. Halk hekimliğı sıfatının kazanılmasında el verme, izinli olma veya büyüklerinden usta çıarak ilişkisi yoluyla öğrenme etkili olmaktadır. Söz konusu tüm bu tedavi yöntemlerini kullanma esasında kimi hastalıkların tedavisinin modern tıpta çaresinin olmadığı fikri, hastalıkları daha pratik ve daha ekonomik şekilde iyileştirebilme düşüncesi ya da alışlagelmiş kültürel yaşantı ve inançlarla izah edilebilmektedir. Günümüzde ise doğal beslenme, daha az ilaç tüketme veya önemsiz olarak addedilen kimi hastalıklarda hastaneye gitmeden, ilk önce evde yapılan uygulamalarla baş etmeye çalışma düşünceleri gerek yörede gerekse de diğeri çeşitli bölgelerde bu alana duyulan ilginin günümüzde artmasını sağlamıştır.

Halk tıbbında hastalıkların iyileştirilmesi için elde edilen ilaçlar çoğunlukla bitkisel ürünler kullanılarak oluşturulan karışım şeklindedir. Halk bölgede gördüğü ağaçları ve otları deneme-yanılma yolu ile tecrübe ederek hastalıklarının sağaltımında kullanmıştır. Bitkilerin dalını, gövdesini, çekirdeklerini, tohumlarını, kabuklarını, içinden çıkan suyu, yapraklarını, çiçeklerini, köklerini ve reçinelerini türlü işlemlerden geçirdikten sonra hastalıklarına şifa arama yoluna gitmişlerdir. Soğan, sarımsak, limon,

domates, nane, zeytinyağı, pekmez, kuru üzüm, pestil, kantaron yağı, zencefil, zerdeçal, ısırgan otu, maydanoz, sumak, kekik, ceviz, melengiç, papatya, dut, incir, arpa, kına, patates, yavşan otu, karanfil, kahve, lahana, havuç, salatalık, ıhlamur, mahlep, palamut, kabak çekirdeği, yeşil çay ve çörek otu yörede tedavilerde en çok kullanılan bitkilerdir. Hayvansal ürünlerden en çok yumurta, yoğurt, süt, ayran, bal, kırmızı et, tavuk eti, kuyruk yağı ve örümcek ağı em olarak kullanılmaktadır. Bu anlamda hayvansal ürünlerin etinden, sütünden, kafatasından, derisinden, kılından, gübresinden, kabuğundan (yumurta), ağından (örümcek) yararlanılmıştır. Bunlardan örümcek ağı yöreye özgü dikkati çeken yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski tıpta ve Orta Türkçe metinlerinde geçmesi aslında örümcek ağının eskiden beri biliniyor olduğunu ve hastalıklarda kullanılabildiğini göstermesi bakımından kayda değer unsur olarak görülmektedir. Yörede örümcek ağında; ezilen ya da çatlayan deriyi onarma, akan kanı durdurma özelliğine sahip bir maddenin olduğu ifade edildiği için bu türden rahatsızlıklarda örümcek ağının kullanıldığı görülmüştür. Maden kökenli emlerdense en fazla demir, toprak, su, tuz ve taştan yararlanıldığı saptanmıştır. Ayrıca insan ürünü diğer malzemelere dayalı olan kimyasal, endüstriyel ilaç ve ürünlerin de tedavilerde öne çıktığı görülmüştür.

Yörede basur ve varis tedavilerinde, kullanılan malzeme itibariyle sülüğün bulunması diğer bölgelerdeki tedavi yöntemlerinden farklılık göstermektedir. Sülükler gerek halk hekimliği bağlamında Anadolu’da gerekse de günümüz modern tıbbında birçok rahatsızlığın sağaltımında kendisinden yararlanıldığı ve kimi halk pazarlarında bu sülüklerin satıldığı bilinmektedir. Ayrıca halk tababeti iyileştirme metotlarından kan alma yöntemine dayalı olan hacamat tedavisine yörede akrep sokması, baş ağrısı, bel ağrısı, bel fıtığı, boyun ağrısı gibi rahatsızlıkların sağaltımlarında sıkça başvurulmuştur.

Hayvan kökenli emlerden yumurta yörede başta albasması, ayak ağrısı, mantar olmak üzere diğer pek çok hastalığın tedavisinde kullanılmıştır. Yumurta ile yapılan tedaviler gerçekçi yöntemlerin yanında mitolojik veriler ve büyüsel tedavi metotlarını da ihtiva etmektedir. İçerik ve biçim özellikleri ile evrensel bir kült olan yumurta pek çok dinsel kutlama ve ayinin parçası durumunda olmuştur. Bu dini tören ve ayinlerde yumurta doğumdan çok dönüşü, yeniden yaradılışı, yenilenmeyi çağrıştırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında yumurta pek çok uygarlık için önde gelen besin kaynağı olurken kimi uygarlıklar için de yumurtaya yüklenen anlam onu mitik bir unsur hâline getirmiştir. Zira bununla bağlantılı olarak Midyat’ta birinden yumurta ödünç

alındığında mutlaka geri verilir çünkü yumurtanın geri verilmesiyle evin bereketinin kaçmasına engel olunacağı inancı vardır.

Midyat'ta halk hekimliği tedavi metotlarında bazı pratiklerin büyüsel nitelikli olduğu bazı metotlarda ise dağlama, ateşle yakma, hacamat gibi uygulamalara yer verildiği görülmektedir. Uygulanan tedavilerde dua ve ayetlerden faydalanma, şeyh ve seyitlere, imamlara muska yazdırma yörede başvurulanan diğer yöntemlerdir. Bunun yanı sıra dinî pratiklerde formel sayılar ve sembolik günler de önemli kabul edilmektedir. Salı ve çarşamba günleri yörede tedaviler için tercih edilen günler olurken sayılarda ise daha çok 3, 7 ve 40'ın kullanılması tedavilerde oldukça önemli kabul edilmektedir.

Yöredeki halk hekimliği pratiklerinin dikkati çeken noktalardan biri Şamanist ögesi tedavi tekniklerinden olan büyüsel ve parpılama yöntemlerinin varlığıdır. Bununla birlikte bazı sağaltım metotlarının mitolojik kökene dayandığı ve temelinde birçok kültü içerisinde barındırdığı, bazı metotların ise halk hikâyeleri ve diğer kimi anlatılarda kullanılan halk hekimliği pratik ve yöntemlerini aynen olduğu gibi veya benzeri şekilde çağrıştırdığı ortaya konulmuştur. Dolayısıyla bu bağlamdan bakıldığında tüm bu veriler eski Türk inanç ve pratiklerinin günümüzde Midyat yöresinde de yaşamaya devam ettiği gerçeğini gözler önüne sermektedir. Çalışmada Midyat halk hekimliği uygulamalarında göze çarpan bir başka unsur ise eski ilkel insan pratiklerinin kalıntıları şeklinde karşımıza çıkan insan idrarı, hayvan idrar veya dışkısı kullanılarak yapılan tedavi teknikleridir. Bu tekniklerde idrar ve dışkıya bazen vücuda sürme şeklinde bazen de yedirme, içirme veya ağızda çalkalama şeklinde rastlanmaktadır. Kökeni Hitit uygarlığına değin uzanan bu pratiklerin Midyat yöresinde de tüm canlılığıyla biliniyor olması dikkati çeken bir başka unsur olarak görülmektedir.

Ocaklık Türk halk tababetinin merkezinde yer almakla birlikte eski Türk inanç sistemi ile İslâmî unsurları da yapısında taşımaktadır. Bugün Anadolu'daki ocaklar, şaman-kam-baksı geleneğinin devamı niteliğinde olup bunların atalar kültü ve çeşitli tabiat kültlerinden emareler taşıdığı ardından da İslâmî özellikleri içine katarak varlığını devam ettirdiği görülmektedir. Midyat halk tababetinde ocaklılar, hocalar, kırıkçılar, izinliler adındaki geleneksel sağaltıcıların Anadolu halk tıbbına has iyileştirme metotlarından hacamat, parpılama, dağlama, ateşle iyileştirme, sihirle iyileştirme, korkutma ve sağaltım esnasında çeşitli duaları okuma gibi tedavi biçimlerini kullanmaları şamanların tedavi biçimleriyle benzerlik göstermektedir. Okunmuş suyun hastalara içirilmesi, ziyaret yerlerindeki su pınarları ve içmecelerden içilmesi; eski Türk inanışlarında yer alan suyun iyileştirici, temizleyici, koruyucu

vasıflarının bulunmasıyla alakalıdır. Bunun yanı sıra çeşitli sıkıntısı olan kişilerin bölgedeki türbe ve ziyaret yerlerine gidip buralarda kurban kesme pratikleri sergilemeleri esasında direkt olarak “atalar kültü” ve “veli kültü” ile alakalıdır. Türk kültüründe atalar kültü İslâmiyet’e geçilmesiyle veli kültüne dönüşmüştür. Veli kültü bu suretle gitgide hastalıkların tedavisinde ocaklarla ilintili hâlde gelişim göstermeye başlamıştır. Nitekim insanlar; Allah dostu olarak kabul edilen kişilerin mezarlarını, türbe ve yatırları ziyaret edip hastalıklarına şifa bulmak amacıyla buralarda isteklerde bulunmuşlardır. Mezar, türbe ve yatırlardan kutsal görülmesi sebebiyle talep edilen bu istekler zamanla kabrin yakınında bulunan taş, toprak, su ve ağaç gibi pek çok nesneye geçerek bunlardan da şifa bekleme noktasına gelmiştir. Kutsal görülen bu nesnelerle gerçekleştirilen tedavilerde kullanılan metotlara yörede genel olarak taşın hasta olan bölgeye temas ettirilmesi; toprağın yenmesi, hasta olan bölgelere sürülmesi, toprakla yıkanılması; suyun da benzer şekilde içilmesi, hastalıklı bölgeye sürülmesi veya suyla yıkanılması şeklinde rastlanılmıştır.

Bademcik şişmesine karşı yörede uygulanan yöntemlerden olan köstebek boğan insanların, bademcikleri masaj yaparak iyileştirmesi pratiği yöredeki ocaklı anlayışını ortaya koymaktadır. Zira köstebek boğarak ocaklı olma ve bu tür tedavi yöntemini uygulama köstebeği mitolojik kökene, eski inançlara götürmekte ve aynı zamanda ona büyüsel bir nitelik kazandırmaktadır. Anadolu’da köstü, kösnü olarak da bilinen köstebek ocakları; boğaz ağrıları ve deri hastalıklarının tedavi edildiği ocaklardır. Köstebek ocaklıları, ocaklı olma yönünden başka ocaklılardan farklılık göstermektedir. Genellikle alışılmışın dışında bazı olayların ardından ocaklı olma ve el verme suretiyle ocağın sürdürülebilirliği mümkün iken köstebek ocağı bu yöntemlerle yol almayıp bunların ötesinde ocaklı olmayı talep eden kişi köstebeği boğarak öldürür. Köstebeği öldürmek suretiyle hayır elde edeceğine inanan ocaklılar boğaz ağrılarını ya da köstebek ismi verilen, vücudun türlü bölgelerinde beliren deri hastalığını iyileştirir. Kökeninde köstebek öldürerek kuvvet kazanmaya dayalı olan ocaklarda fiziksel biçimde köstebeğe benzeyen hastalıklar benzerlik büyüğü yöntemiyle iyileştirilmektedir. Bu pratikler haricinde kimi ocaklarda köstebeğin ayaklarından, etinden ve yerden çıkardığı topraktan faydalandığı da olur. Bir hayvanı öldürmeyle iyilik elde etme ve ocaklı olma anlayışı köstebeğin inançsal, mitolojik kökene dayanması anlamında dikkati çekmektedir. Türk mitolojisinde köstebek Tanrı’nın lanetleyip yeraltına yolladığı bir hayvan olurken ocaklarda ise halk tababeti tedavi pratiklerinde eti veya mistik kuvvetiyle kişilere şifa olmaktadır.

Kabakulak hastalığına karşı yörede ocağın altındaki siyah küllerin kulağın etrafına sürülmesi ve ayetler okunması pratiği dikkat çekici bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Yörede kabakulak hastalığına karşı uygulanan bu yöntemin benzerine Kırıkkale’de de rastlandığı görülmüştür. Orada kalem ve tencere isi gibi şeylerle hastalıklı bölgenin sınırları çizilerek karalama yöntemi uygulanmaktadır. Bu yöntemlerle hastalığın belli bir bölge içerisine hapsedilerek dağılmasını önleme amaçlanmıştır. Türklerde atalar ya da Tanrı tarafından verilen ateş kutsiyet atfedilen varlık durumunda olmuştur. Zamanla ateşin yanı sıra onunla birlikte ateşin yakıldığı yer olan ocağa da kutsallık yüklenerek aile ocağı büyük bir önem kazanmış ve onun etrafında birtakım ritüeller, mitler ortaya çıkmıştır. Aile ocağının çeşitli hastalıkları tedavi ederek sağaltma ocaklarında önemli bir rol üstlendiği görülmektedir. Anadolu’da tedavi ocaklarının pek çoğu, tedavi uygulamalarını aile ocağı etrafında icra etmektedir. Sağaltma işlemi kimi zaman doğrudan ocaktaki ateşle kimi zaman ocakta saç ayağı yerine kullanılan taş, bazı vakit ocaktaki kül, bazı vakit de kömür olabilmektedir. Bu bağlamdan bakıldığında her türlü koşulda evde ateşin yakıldığı aile ocağıyla ilişkisi olan herhangi bir obje üzerinden sağaltımın gerçekleştirilebildiği görülmektedir.

Atalar kültü/veli kültü, taş kültü, ağaç kültü, su kültü, toprak kültü, demir kültü, tabiat kültü, ateş kültü, kan kültü, renk kültü, ay kültü, ayin kültü, at kültü, keçi kültü, köpek kültü, geyik kültü, boğa kültü, ocak kültü, üzerlik kültü, yılan kültü yörede çeşitli hastalıkların tedavi yöntemlerinde karşımıza çıkmaktadır. Üzerlik otunun bölgede dinî, sihrî usulle nazardan ve zararlı ruhlardan sakınmak amacıyla kullanılması “üzerlik kültü”; nazar için üzerliğin tütsülenmesi ve pek çok halk tababeti pratiklerinde ateşten yararlanılmasıysa “ateş kültü” ile ilgilidir. Ateşin Türk inanç sisteminde koruma, temizleme, fenalıkları kovma nitelikleri bulunmaktadır. Nitekim yörede lohusalık zamanında annenin başına kırmızı bir baş örtüsü veya kurdele konulması, kuduz için topraklardan kırmızı olanının tercih edilmesi, uçuk için kaşığın ısıtılarak bölgeye değdirilmesi yine ateşin rengi olan kırmızının koruyucu, temizleyici özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Toprak, halk hikâyeleri ve diğer halk anlatılarında iyileştirici güce haiz nesnelerden biridir. Bu toprak sıradan bir toprak olmayıp onun tedavi edici güce sahip, Tanrı katı olan cennetten alındığı inancı yöre insanında bulunmaktadır. Yöredeki pratiklerden şeyh, seyit olarak bilinen kimselerin mezarlarından alınan toprağın göze sürülmesi pratiği halk hikâyelerinde görülen göze toprak sürerek açma motifyle benzerlik göstermektedir. Hz. Peygamber’in verdiği toprak; Hz. Hızır’ın, Hz. Ali’nin

atı düldül veya kahramanların atlarının ayak bastığı alandan alınan toprak ya da türbe gibi kutsal yerlerden getirilen toprağın iyileştirme özelliğine sahip oldukları halk anlatılarında karşımıza çıkmaktadır. Toprak yörede göz perdesi/katarakt, kısırlık, kızarıklık, kuduz, kurbağacık, kuyruk sokumu batması, pişik, yılan sokması gibi hastalıkların tedavisinde kullanılmıştır. Kutsallık yüklenen kişilerin mezarlarından alınan toprakla esasında temas ve taklit büyüünden yararlanılmakta, hastalığın cansız bir varlık olan toprağa devredilmesi ya da şifa verici büyüsel gücün toprak aracılığıyla insana göçürülmesi pratiği uygulanmaktadır. Bu anlamda ziyaret yerlerinde toprak yeme, yalama, su ile karıştırıp içme yahut da yıkanma, evde saklama, yastığın altına koyma veya toprak üzerine yatma gibi pratikler uygulanarak toprak vasıtasıyla orada gömülü mübarek kişinin tinsel gücünü bedene aktarıp bu güçten istifade etme, böylece dert ve sıkıntıdan kurtulma hedeflenmektedir. Burada temas büyüü ilkesinden yararlanıldığı görülmektedir. Bunların dışında ayrıca Kur'an'da insanın topraktan yaratıldığı ifade edilmektedir. Tüm bu veriler bağlamında bakıldığında yörede toprakla sağaltma pratiklerinin temelinde dinsel ve büyüsel tedavi yöntemlerinin bir arada bulunduğu, atalar kültü ve veli kültü izlerinin yer aldığı görülmektedir.

Arpacık için yörede kültürel kökenli pratik olan amca oğluyla evlenmiş kadının, hasta kişinin gözüne üfleme; yakın akrabalarından birinin saç, peçesi veya altınının bölgeye sürülmesi; çıban için de amcaoğlu ile evlenen kişinin saçının sürülmesi yörenin kültürel özellikleriyle açıklanmaktadır.

Yöredeki çocukların gelişmeme, zayıf düşme ve hastalanmalarında ya da bunun tersi olarak kimi zaman da hastalığı sağaltmada ayın etkisinin olduğu düşüncesinin temelinde “ay kültü” bulunmaktadır. Bazı eski toplumlarda ve günümüz toplumlarında ay bazen olumlu gelişmelerin yaşanmasını sağlayan, bazen de olumsuz durumların yaşanmasına neden olan bir unsur olarak görülmüştür. Çocuklar, yöredeki inanişaya göre aylık döngüsünü tamamlamak üzere olan 27 günlük ay ve hilâl şeklindeki yeni doğan ayı görürlerse korkar, bu sebeple de hastalanırlar. “Ay basması” olarak da bilinen, kaynağını ilkel insanın sıra dışı varlıklarla ilgili endişe ve korkularından alan bu olay mitolojik kökenli bir hastalıktır. Sıra dışı bu rahatsızlığın tedavisinde kullanılan metotlar da bununla bağlantılı olarak olağanüstü, büyüsel ve dinsel eylemlerden meydana gelmiştir. Bazı milletlerin özellikle de Slav toplumların, inanişaya göre hamile kadın ve yeni doğan bebekleri ay ışığından uzak tutarak hastalığın oluşmasını önleme amacı taşıdıkları bilinmektedir. Söz konusu benzer durum halk hekimliği derlemesinin yapıldığı Midyat ilçesinde de görülmektedir. Küçük çocukların yaşıtlarına göre

gelişmediği, zayıf olduğu, gözlerinde şaşılık veya benizlerinde solma olduğu, hasta düştüğü, yüksekçe ateşe yakalandığı, titreyip nöbet geçirdikleri ya da öldükleri vakitte bunların ayın etkisi ile ortaya çıktığı inancı yaygın olup söz konusu bu durum da yörede “aydan düşme” tabiriyle ifade edilmiştir. Hastalık sonrası çocuklara hafifçe su dökülüp korkutularak hastalığa neden olan varlığı aslında bu suretle korkutmak ve kaçırmak; Yasin suresini okumak; soba veya tencere isiyle alınlarına haç, ay veya başka türden şekiller çizmek; gün doğana dek çocuğu öpmekten uzak tutmak gibi kökeni dinsel, inanca ve mitolojik vakalara dayalı tedavi yöntemleri uygulanmıştır. Bunun dışında nadir de olsa ay tutulmasının olduğu zamanların hasta olan veya gelişimini tamamlayamayan çocukların iyileşmesi için fırsat olabileceği inancı da vardır.

Kansere karşı kişiye kör fare etinin yedirilmesi ile bebeklerin göbek bağının geç kesilmesi önerileri diğer yörelerden farklılık göstermesi dolayısıyla ilgi çekmektedir. Kör köstebek fareleri üzerinde yapılan araştırmalar sonucunda bilim insanları tarafından kör farelerin doğal bir bağışıklığa sahip olduğu, kansere karşı dirençli olduğu ve kanser hücrelerini onardığı ifade edilmiştir. Kör fare etinin kansere karşı olan etkisinden ötürü etinin hasta olana yedirilmesiyle bağışıklığın, direncin kanser olan kişiye geçeceği ve iyi geleceği inancı dolayısıyla söz konusu uygulamada temas büyüsü ve analogik tedavi yönteminden faydalanıldığı anlaşılmaktadır. Diğer pratik olan bebek göbek bağının geç kesilmesi uygulamasının da yapılan çalışmalarca kansere, daha pek çok hastalığa yakalanma riskini azaltmada ve bebeklerin kan değerleri ile bağışıklıklarını güçlü tutmada etkili olduğu ifade edilmiştir.

Midyat yöresinde konuşamayan çocuklar için gerçekleştirilen uygulamaların genellikle dinsel, inançsal ve büyüsel özellikler taşıdığı görülmektedir. Bu uygulamalardan, kilise ve cami kilit anahtarlarının su içine konularak içirilmesi veya camide kilit bekleyen çocuğun camiden çıkan ilk kişi tarafından açtırılması pratikleri içeriğinde dinsel, ayın kökenli, demir kültlerini barındırmasının yanı sıra bir taklit büyüsü olan analogik uygulamaları ihtiva etmektedir. Konuşamayan çocuklar için uygulanan bu pratikler, Anadolu’nun birçok yerinde yürüyemeyen çocuklar için yapılan köstek kesme uygulamasını hatırlatmaktadır. Çocukların ayaklarına takılmış ip veya herhangi bir nesne ayaklardaki engel olarak düşünülmektedir. Burada konuşamamanın ardında yatan sembolik kilit engeli dini inançtan süzülen kilise veya cami anahtarı ile açılmak suretiyle engelin yok edilmesi dilin açılması şeklinde değerlendirilmektedir. Söz konusu bu pratiklerde “benzer benzeri yaratır” ilkesinden hareketle analogik, dinsel ve büyüsel kökenli uygulamalar bir arada gözlemlenmektedir.

Kilise veya cami kilit anahtarlarının su içine konularak içirilmesi pratiği ayrıca su kültürüne örnektir. Diğer uygulamalardan, bülbül etinin dilinin yedirilmesi pratikleri güzel sesi ile meşhur kuşun özelliklerinin çocuğa geçeceği inancından dolayı yine analogik tedavi yöntemi ile ilgilidir. Güzel konuşan ve herhangi bir rahatsızlığı olmayan bir büyük ya da çocuğun, hasta olan çocuğun ağzına tükürmesi uygulamasında büyüsel tedavi yöntemi ve halk hikâyelerindeki tükürükle iyileştirme motifi kullanılmıştır. Dayının konuşamayan yeğenlerinin ağzına topuğuyla üç kez vurması pratiği de esasında çocuğun konuşmasına engel olduğuna inanılan kötü, kara iyeleri korkutmak; kaçırmak ve böylelikle dilin açılmasını sağlamak amacıyla. Ayrıca hastalık durumunun tedavisi için kilisenin düzeltici etkisine inanılıp ziyaret edilmesi, Yezidilerce bölgedeki Meyraf Ziyaret yerine gidilip orada adak adanması, bez bağlanması pratikleri ocak kültürünün hastalık iyileştiren kilise ve türbeler ile ilişkili olduğunu, iç içe geçtiğini göstermektedir.

Albaması, burkulma, dolama, kol/bacak şişliği ve nazara karşı tedavide keçi kollarının kullanılması keçi kültürü ile ilgili olması bakımından dikkati çekmektedir. Keçi; yapısı itibariyle dayanıklı, cesaretli, hareketli, atik bir hayvan olarak bilinmektedir. Bu açıdan bakıldığında büyüün temas prensibinin işlediği görülmektedir. Keçinin sahip olduğu dayanıklılık ve sağlamlığın hasta olan kişiye temas ederek onu iyileştirebileceği inancı yörede göze çarpmaktadır. Keçi kılı ayrıca nazar için üzerlik, soğan ve sarımsak kabukları ile birlikte yakılarak tütsü şeklinde kullanılmaktadır.

İye, Türk mitolojisinde bir varlığın asıl sahibi ve en genel anlamıyla koruyucu ruh olarak tanımlanmakta; canlı, cansız tüm varlıkların bir ruhu veya perisi vardır inancını içermektedir. Bu ruhların bazılarının iyi, bazılarının da kötü olup insanlara zarar verdiğine inanılmaktadır. İslamiyet'ten önceki iyi ve kötü ruhlar (iyeler) zamanla İslâmî unsurlara bürünerek şeytan, cin, peri gibi unsurlara dönüşmüştür. Bugün Anadolu'nun çoğu bölgesindeki insanlar hâlâ bu ruhlardan çekindikleri için bunların musallat olmasını önlemek amacıyla çeşitli uygulamalara başvurmaktadırlar. Yörede albaması, kırk basması, bacak/diz ağrıları, diş ağrısı, konuşamayan çocuklar, nazar ve uçuk hastalıklarının tedavisinde kullanılan bazı yöntemlerin Türk kültüründeki koruyucu ruhlar olan iyeler ile ilgili olduğu görülmektedir. Kamlar ruhlarla bağlantı kurup onları yönlendirme ve yönetme gücüne sahip olan kişilerdir. Kamlar, insan vücudundan kötü ruhları çıkarıp uzaklaştırarak hastalıkları tedavi etmişler ve bu yönleriyle halk tababetinin önemli sağaltıcıları olmuşlardır. İslamiyet öncesi Türk

yaşamında halkın hekim ihtiyacını karşılayan kamlar zamanla hoca, şeyh, ocaklı gibi günümüzdeki bilinen isimleriyle gerek yörede gerekse de diğer bölgelerde halkın hastalıklarına şifa bulmak amacıyla başvurdıkları kişiler olmuşlardır.

Doğumun ardından anne ile çocuğu al basması, kırk basması gibi zararlı ruhlardan muhafaza etmek amacıyla anne ve çocuğun yanına bıçak, iğne, makas, altın, ekmek, muska, Kuran, nazar boncuğu gibi nesneler konması pratikleri esasında halk inanmalarını da beraberinde gözler önüne sermektedir. Bu nesnelerin metal ve demir ağırlıklı olması aslında yörede Ümmü Sübyan olarak bilinen alkarısının bunlardan korkup kaçtığına dair inancı barındırması ve buna bağlı olarak demir kültü ile ilgilidir. Ayrıca kırk basmasında kırk taşın suya bırakılması ve çocuğun ağacın dibinde içine çakıl taşı konmuş su ile yıkanması taş kültü ile alakalıdır. Doğumla birlikte meydana gelen güç kaybını onarmak için anneye pekmez, pekmezli ekmek, pekmezli yumurta, süt ile çiğ yumurta karışımı, keçi eti verilmektedir. Keçi etinde güç verme amacı güdülmesinin yanında uygulamada keçi kültürünün izlerine rastlanılmıştır. Albastının insanlara bazen keçi suretinde görüldüğü ifade edilirken Kazak ve Kırgızlar da alkarısını keçi suretinde tasavvur etmişlerdir. Bu anlamda gerek yörede loğusanın albastıdan korunması amacıyla keçi etinin yedirilmesi gerekse de başka bölgelerde keçi kılı veya zibilinden yararlanıldığı için benzer pratiklerin farklı yörelerde uygulandığı görülmüştür. Lohusa kadının başına kırmızı kurdele bağlanması uygulamasında hastalığın ismi ve rengi ile aynı olan veya renk yönünden onunla benzerlik taşıyan objelerden yararlanılarak alkarısını korkutma amaçlanmaktadır. Lohusa dönemindeki kadınların aynı ortamda bulunmaması; lohusa bir kadının hamile bir kadının yanına girmemesi; kırk gün boyunca evden dışarıya ateş, maya, tuz, sirke, ekmek verilmemesi gerektiği anlayışları Türk kültüründeki koruyucu ruhlar olan iyeler ile ifade edilmektedir. Tüm bu pratik ve inanmaların genel itibarıyla kadının eski gücüne kavuşması, anne ve bebeğin kötü ruhlardan korunması amacına yönelik olurken bunlarda geleneksel metotların yanı sıra inanca dayalı, dinsel ve büyüsel işlemler de ağırlıklı olarak yörede uygulanmıştır.

Çocuk ve yetişkinlerde bir korku sebebiyle kimi zaman geçici sarılık meydana gelebilmektedir. Korkan kişinin yüzü veya vücudunun başka bölgeleri bir anda sararabilmektedir. Kamların tedavide sıklıkla kullandıkları metotlardan biri de tiksindirmek ve korkutmaktır. Sibiryâ Tatar kamları günümüzde hâlen bu pratiği uygulamaktadır. Kötü ruhları korkutarak bedenden çıkarma amaçlı bu uygulamalar kamlık döneminden günümüze değin uygulanarak devam etmiştir. Zira Midyat

yöresinde de sarılık hastalarını iyileştirmek için kişinin ocaklı, kutsiyet atfedilen veya seyit olan biri tarafından aniden tokat atılarak korkutulması veya dövülmesi şeklindeki kötü ruhları kaçıрма amaçlı tedavi yöntemi dikkati çeken bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tükürükle iyileştirme Türk halk hikâyelerinde ve İncil’de de geçen motiflerden bir tanesidir. Tükürük anlatılarda çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılmıştır. Tükürük; Kirmanşah hikâyesinde dervişin ağzında oluşan barı yaraya sürmesi, Yusuf ile Züleyha hikâyesinde Hz. Hızır’ın gelerek ağzının barını ağlamaktan gözleri kör olan Züleyha’nın gözlerine sürmesi, Markos İncili’nde Hz. İsa’nın parmaklarına tükürüp sağır ve konuşma sorunu olan kişinin kulaklarına ve diline parmağını dokundurarak onu iyileştirmesi şeklinde geçmektedir. Tükürükle iyileştirme yörede; mantar, pamukçuk, egzama, kaşıntı, kızarıklık gibi deri hastalıkları ile göz ağrısı, tavukların gözlerinde oluşan şişlik ve konuşamayan çocukları iyileştirme amacıyla hoca, ocaklı veya kişinin kendisi tarafından sadece tükürük ile ya da toprak, kül, tuz, yoğurtla karıştırılıp sürülmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Sonuçla araştırma alanındaki halk hekimliği uygulama ve tedavi yöntemlerinin tespit edilmesiyle bu uygulamalardaki kimi eski Türk inanışları, Türk halk anlatıları, mitolojik veriler ile eski uygarlıklara ait izler sürülerek bunların Midyat Halk Hekimliği’ndeki yansımaları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu yansımalarından pek çoğunun genel olarak Midyat yöresinde de devam ettirildiği görülmektedir. Bu uygulamaların bazıları aynı şekilde olduğu gibi devam ederken bazıları da İslâmî yapıya bürünerek kısmi değişikliklerle günümüze değin sürmüştür. Birçok tedavi yönteminin mantıksal alt yapısı zamanla unutulmuş olsa da şekilsel uygulaması günümüz yöre halkı tarafından hâlen kullanılagelmiştir. Çalışmanın sonucunda uygarlıklar ne denli ilerleme kat ederse etsin örf ve töreler bağlamında gerçekleştirilen ayinlerin her koşulda yaşamayı sürdürdüğü tespit edilmiştir. Araştırma neticesinde çağdaş tıbbın yeterli olmadığı hâllerde halkın geleneksel sağaltım metotlarına yöneldiği bununla birlikte yörede tatbik edilen geleneksel sağaltım metotlarından pek çoğunun kökeninde Orta Asya temelli pratikler ile İslâmî kültürün izleri bir arada görülmektedir. Bu kültürel değerlerin hem kırsal yerlerde hem de yöre merkezinde aktif şekilde yaşatılmakta olduğu müşahade edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdülaziz Bey (1995). *Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri*. (Yay. Haz.: Kazım Arısan ve Duygu Arısan Günay). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Acıpayamlı, Orhan (1961). *Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*. Erzurum. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Acıpayamlı, Orhan (1968). *Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, XXVI, 1-2, 1-9.
- Acıpayamlı, Orhan (1969). *Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri*. Dil Tarih Coğrafya Dergisi, S. XXVI.
- Acıpayamlı, Orhan (1989). *Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi*. Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri. s. 1-8, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Aça, Mustafa (2021). *Halk Bilimi El Kitabı*. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. Sertifika No: 40340. Ankara.
- Akça, Mehmet (2006). *Yezidiler, İnanç Esasları ve Ritüelleri*. İstanbul. Yüksek Lisans Tezi.
- Akman, N. H. (2013). *Tarihi Romanlarda Türk Mitolojisi 1908-1960*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. İstanbul. Doktora Tezi.
- Akpınar, Bahar (2020). *Sağlık-Kültür İlişkisi Ekseninde Ocak Kültürü ve Halk Hekimliği: Eski-Aksaray Örneği*. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Aksoy, T. (2007). *Mitoslarda Yaratılış Motifleri*. Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya. Yüksek Lisans Tezi.
- Aktaş Küçükay, Tuğçe (2019). *Artvin Merkez Köylerinde Halk Hekimliği Uygulamaları (Derleme-İnceleme-Tasnif)*. Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Aladağ, Amine (2021). *Iğdır Yöresi Halk Hekimliği*. Iğdır Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Altıntaş, Ayten (2014). *Osmanlı Tıp Kitaplarına Göre Sülûkle Tedavi*. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi. s. 32-32.
- Andrews, T. (2000). *Nectar and ambrosia: An encyclopedia of food in world mythology*. California: ABC-Clío, Inc.

- Arat, Reşit Rahmeti (1979). *Kutadgu Bilig I- II*. Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara.
- Arat, Reşit Rahmeti (1991). *Kutadgu Bilig I Metin*. Türk Dil Kurumu. Ankara.
- Arat, Reşit Rahmeti (1992). *Atebetü'l Hakayık*. Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara.
- Araz, Rifat (1995). *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*. Ankara.
- Arınç, K. (2009). *Doğal, İktisadi, Sosyal ve Siyasal Yönleriyle Türkiye'nin İç Bölgeleri*. Eser Ofset Matbaacılık. Erzurum.
- Artun, Erman (2005). *Türk Halkbilimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Asil, Eriş (1989). "Halk Hekimliği ve Eczacılığı Araştırmalarında Metodoloji". Halk Hekimliği Sempozyum Bildirileri. s.33-38.
- Asil, Eriş; Şar, Sevgi (1984). *Mezopotamya Uygarlıklarında Eczacılık*. Ankara Eczacılar Odası Bülteni. Ankara.
- Asil, Eriş; Şar, Sevgi (1984). *Eski Mısır'da Eczacılık*. Ankara Eczacılar Odası Bülteni. Ankara.
- Asil, Eriş; Şar, Sevgi (1984). *Eski Çin, Hint ve İran'da Eczacılık*. Ankara Eczacılar Odası Bülteni. Ankara.
- Asil, Eriş; Şar, Sevgi (1985). *Eski Roma'da Tıp ve Eczacılık*. Ankara Eczacılar Odası Bülteni. Ankara.
- Ateş, Fatma. (2015). *Adana Halk Hekimliğinde Ocak Kültü*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi.
- Ateş, Fatma. (2015). *Anadolu Halk Hekimliği Uygulamalarında Demir Unsurunun Kullanımı*. Turkish Studies.
- Aydın, Nilgün (2021). *Konya'da Halk Hekimliği Uygulamaları*. Halk Kültüründe Sağlık. Motif Vakfı Yayınları.
- Aytar, Selçuk (1976a). *Hastalığı Devretme Geleneği*. Türk Folklor Araştırmaları 16 (322): 7639-7640.
- Aytar, Selçuk (1976b). *Bazı Cansızlardaki Güçleri İnsanlara Devretme*. Türk Folklor Araştırmaları 17 (325): 7723-7724.
- Bayat, Ali Haydar (1995). *Geçmişten Günümüze Türk Halk Hekimliğinde Şeker Hastalığı*. III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongre Bildirileri. Konya, 264–271.
- Bayat, Ali Haydar (1989). *Türk Dünyasında Özellikle Anadolu Tıbbî Folklorunda Akıl Hastalıklarının Tedavi Yolları ve Kaynakları*. Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri. Kültür Bak. Yay. Ankara. s.61-82.

- Bayat, Ali Haydar (1992). “*Anadolu Tıbbî Folklorunda Göz Hastalıkları. IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*. Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara. s.43-58.
- Bayat, Fuzuli (2017). *Türk Mitolojik Sistemi*. Cilt 1. İstanbul: Ötüken.
- Beydili, Celal (2005). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Yurt Kitap Yayın. Ankara.
- Bolak Boratav, Hale; Sunar, Diane (2005). *Sağlık Psikolojisi: Türkiye Açısından Bir Durum Değerlendirmesine Doğru*. Psikoloji Çalışmaları Dergisi.
- Boratav, Pertev Naili (1994). *100 Soruda Türk Folkloru*. Gerçek Yayınevi. İstanbul.
- Boratav, P. N. (1999). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Gerçek Yayınevi. İstanbul.
- Boratav, P. N. (2016a). *100 Soruda Türk Folkloru*. 3. Baskı. Ankara. Bilgesu Yayıncılık.
- Cirhinlioğlu, Zafer (2017). *Sağlık Sosyolojisi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çelik, Adil (2012). *Kırgız Türklerinin Arkaik Destanlarında Mitik Unsurlar*. Kütahya. Yüksek Lisans Tezi.
- Çetin, İhsan (2005). *Kent Kültürü Zenginliğinde Etnik Farklılıklar: Midyat Örneği*. Ege Üniv. Sosyal Bil. Enst. Sosyoloji ABD. İzmir. Yüksek Lisans Tezi.
- Çetin, İhsan (2007). *Midyat'ta Etnik Gruplar Alan İncelemesi*. Yaba Yayınları. İstanbul.
- Çevik, A. (2007). *İlkçağlardan Ortaçağın Sonuna Kadar Midyat ve Yöresi'nin (Tur Abdin) Tarihi Coğrafyası. Makalelerle Mardin. I. Tarih-Coğrafya Mardin Tarihi İhtisas Komisyonu. Yay.No.7. İstanbul.*
- Çevirme, H. ; Sayan, A. (2005). *Alkarısı İnanmaları ve Bilim*. Milli Folklor Dergisi, Sayı:65. s. 67-72.
- Çifçi, Tekin (2019). *Adıyaman ve Çevresinde Halk İnançları ve Halk Hekimliği*. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Diyarbakır. Doktora Tezi.
- Çolak, Faruk (2012). *Niğde Halk Hekimliğinde Dışkı ve İdrar Kullanılarak Yapılan Tedavi Usulleri*. 1. Uluslararası Niğde Dil, Kültür ve Tarih Sempozyumu.
- Çolak, Faruk (2015). *Sağaltma Tekniği Olarak Tıbıka Tutma Uygulamasının Kültürel Kökeni*. II.Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri Kitabı.
- Çolak, Faruk (2015). *Yazılı ve Sözlü Belgeler Işığında Niğde Halk Hekimliği*. Konya: Kömen Yayınları.
- Çoruhlu, Yaşar (1999). *Türk Mitolojisinin ABC'si*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Çoruhlu, Yaşar (2010). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. Kabalcı Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2012). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul. Kabalcı Yayıncılık.

- Dağı, Fahri (2013). *Türk Halk Anlatılarında Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi.
- Demir, Zeynettin (2019). Mardin İli Midyat İlçesinde Yaşayan Mahalmilerin Folklor ve Etnografyası. Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Deniz, Sedef (2005). *Bitkilerle Tedavi*. İstanbul. Kar Yayınları.
- Dilek, İbrahim (2007). *Sibirya Türklerinde Ateşle İlgili İnançlar, Törenler ve Bazı Efsaneler*. Bilig / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi. s.33 - 54.
- Dolabani, H. (1972). *Tarihte Mardin*. Resim Ofset Matbaacılık Ambalaj San.Tic.A.Ş. İstanbul.
- Duvarcı, A. (1990). *Halk Hekimliğinde Ocaklar*. Milli Folklor. S.7.
- Ekici, Metin; Öger, Adem (2007). *Türklerde Ocak Kültü ve Bu Kültün Alevilik İnançına Yansımaları*. 2.Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şoleni Bildiri Kitabı. C: 2. Ankara: grafiker matbaacılık. s. 1357–1367.
- Eliade, Mircea (1993). *Mitlerin Özellikleri*. İstanbul: Simavi Yayınları.
- Eliade, M. (2003). *Demirciler ve Simyacılar*. İstanbul. Kabalcı Yayınları.
- Eliade, M. (2005). *Dinler Tarihi, Dinlerin ve İbadetlerin Morfolojisi* (çev. Mustafa Ünal). İstanbul: Yeni Zamanlar Dağıtım.
- Elmacı, Nuran (2013). *Sağlık Antropolojisi*. Siyasal Yayınevi. Ankara.
- Emeksiz, Abdulkadir (1998). *Türk Halk Kültüründe Üzerlik*. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi. Cilt 28. S.0. s.229 – 242.
- Eprem, Mesut. (2019). *Bingöl Halk Hekimliği*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Erdemir, Ayşegül Demirhan (1985). *Tıbbî Folklorumuzda Şap ve Bazı Örnekler*. Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler. C. I. Ankara. s.301– 307.
- Ergin, Muharrem. (1989). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ergun, Pervin (2004). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. Ankara.
- Ersoy, R. (2014). *Modernizm-Postmodernizm Bağlamında Geleneksel Tıp Uygulamalarının Güncelliği Üzerine Bir Değerlendirme*. Milli Folklor. S:101.
- Ertuğ, Füsun (2014). *“Etnobotik”, Resimli Türkiye Florası*. İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul. C.1.s.319-344.

- Eşmeli, İ. (2014). *Dinler Tarihi Açısından Gök Cisimleri ve Tabiatla İlgili İnanış ve Uygulamalar (Muğla-Yatağan Örneği)*. Dini Araştırmalar. C. 17. S. 45. s.195-208.
- Freud, S. (2012). *Totem ve Tabu (I-II Tam Metin)*. İstanbul: Arya Yayıncılık.
- Genç, Reşat (1999). *Türk İnanışları ile Milli Geleneklerde Renkler ve Sarı, Kırmızı, Yeşil*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. Ankara.
- Gökalp, Ziya (2007). *Türk Medeniyeti Tarihi*. Birinci Baskı: Elips Kitap. Ankara.
- Gökbel, Ahmet (2002). *Kıpçak Türkleri*. Ötüken Yayınları. İstanbul.
- Gökyay, Orhan Şaik (2006). *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Günay, Ünver; Güngör, Harun (2007). *Türklerin Dini Tarihi*. Rağbet Yayınları. İstanbul.
- Günkut, B. (1937). *Diyarbakir Tarihi*. Diyarbakir Halkevi Neşriyatı. Diyarbakir.
- Hooke, S. H. (1993). *Ortadoğu Mitolojisi Mezopotamya, Mısır, Filistin, Hitit, Musevi, Hristiyan Mitosları* (çev. Alaeddin Şenel). Ankara: İmge Kitabevi.
- Hufford, David J. (1986). *Folk Healers. Handbook Of American Folklore* (Ed. R.M. Dorson). Indiana Ün. Press. Bloomington.
- Hufford, D.J. (2007). *Halk Hekimleri*. (çev. Mustafa Sever). Millî Folklor. s.73-80.
- İlgaz, K. (1957). *İstanbul'da Doğum ve Çocukla İlgili Âdetler ve İnanmalar*. Türk Folklor Araştırmaları Dergisi. S.84, s.1338-1339.
- Illich, I. (2017). *Sağlığın Gasplı*. (Çev. Süha Sertabiboğlu). Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- İnan, Abdülkadir (1972). *Tarihte ve Bugün Şamanizm-Materyaller ve Araştırmalar*. Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara.
- İnan, Abdülkadir (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar* (No. 24). Türk Tarih Kurumu.
- İnan, Abdülkadir (1998). *“Al Ruhı”*. Makaleler ve İncelemeler I ve II. Üçüncü Baskı. TTK Basımevi. Ankara.
- İnan, Abdülkadir (2000). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnan, A. (2017b). *Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar)*. 9. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İsmail, Zeyneş (2002). *Kazak Türkleri*. Yeni Türkiye Yayınları. Ankara.
- İşler, İbrahim; Çetin, Mehmet (2000). *Dinler ve Diller Diyarı Midyat*. Midyat Belediyesi Yayınları. Midyat.

- İş, Vahap (2006). *Midyat Dinler ve Diller Kenti*. Hedef Gazetecilik, İstanbul.
- Kafesoğlu, İbrahim (1994). *Türk Millî Kültürü*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2007). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul. Ötüken Yayınları.
- Kalafat, Yaşar (1995). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnancının İzleri*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları. Ankara.
- Kalafat, Yaşar (1996). *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kalafat, Yaşar (1998). *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta Eski Türk Dini İzleri-Dinî Folklorik Tabakalaşma*: Ankara. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kalafat, Yaşar (1999). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Kalafat, Yaşar (2000). *Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları*. Ankara: Asam Yayınları.
- Kalafat, Yaşar (2002). *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları I*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaplan, M. (2011). *Halk Tıbbının Kökenleri: Teşhisten Tedaviye Din ve Büyü İlişkisi*. Milli Folklor. C.12, S.91, s. 150-157.
- Karakaş, Ayhan (2005). *Feke Halk Kültürü*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü. Adana. Yüksek Lisans Tezi.
- Karakaş, Ayhan (2016). *Değişim Sürecinde Osmaniye Halk Hekimliği*. Karahan Kitabevi. Adana.
- Karakaş, Rezan. (2021). *Doğanın ve İnsanın Dirilişinin Simgesi: Yumurta*. Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi. C: 4. S.6. s.31-51.
- Karakurt, D. (2012). *Türk Mitoloji Ansiklopedisi Türk Söylence Sözlüğü*. Wikipeidi.
- Kardaş, Canser (2019). *Muş'ta Halk Veterinerliği ve Geleneksel Tedavi Yöntemleri*. Ürün Yayınları. Ankara.
- Kaşgarlı Mahmud (1970). *Divanü Lugat'it Türk*. Ali Çiçekli (Çev.). May Yayınları. İstanbul.
- Kaşgarlı Mahmud (2018). *Divanü Lûgat-it-Türk* (Dizin) Cilt IV (Çev. Besim Atalay). Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.
- Kaya, M. (2001). *Eski Türk İnanışlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğinde İzleri*. Folklor Edebiyat Dergisi. C7. S.25 ss.199-218.

- Kolunsağ, İbrahim (2021). *Edebî ve Folklorik Yönü Olan Bir Tıp Yazması: Müntehab-ı Âliye*. Halk Kültüründe Sağlık. Motif Vakfı Yayınları.
- Koşay, Hamit Zübeyir (1956). *Etnoğrafya Müzesindeki Nazarlık, Muska ve Hamailer*. Türk Etnografya Dergisi.
- Koval, V. İ. (2016). *Mifolojiçeskiye verovaniya vostočnih slavyan*. Gomel: GGU im. Skorini.
- Köprülü, Fuad (1999). *Edebiyat Araştırmaları*. Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara
- Köse, Nerin (2002). *Kazakların Halk Hekimliğiyle İlgili Bazı Pratikleri Hakkında*. Türk Kültürü Dergisi. s. 475–476, 677–686.
- Kumartaşlıoğlu, Satı (2014). Türk Kültüründe Ateş ve Ocak İyeleri. Karadeniz Araştırmaları Dergisi. S. 43 s. 175-190.
- Kurum, Uygur (2008). Düziçi’nde Halk Hekimliği. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Lvova, E. L; Oktyabrskaya İ. V. vd. (2013). *Güney Sibiry Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri*. (çev. Metin Ergun). Konya: Kömen Yayınları.
- Malaguzzi, S. (2008). *Food and feasting in art*. California: Getty Publications.
- Mardin Valiliği (1987). *Mardin İl Yıllığı*. Resim Ofset Matbaacılık Ambalaj San.Tic.A.Ş.,İstanbul.
- Mauss, Marcel. (2011). *Sosyoloji ve Antropoloji*. (Çev.: Özcan Doğan). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2002a). *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2012). *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Oğuz, B. (2005). *Türkiye Halkının Kültür Kökenleri 5*. İstanbul: Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları.
- Oymak, İskender (2010). *Anadolu’da Su Kültürünün İzleri*. Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. S. 15. s.35-55.
- Ögel, Bahaeddin (1993). *Türk Mitolojisi (Kaynaklar ve Açıklamaları ile Destanlar) 1*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ögel, Bahaeddin (1995). *Türk Mitolojisi (Kaynaklar ve Açıklamaları ile Destanlar) 2*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Ögel, Bahaeddin (2014). *Türk Mitolojisi II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öncül, K. (2011). *Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi Halk Hekimliği*. Kafkas Üniversitesi. Kars: Türk Halkbilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Öncül, K. (2013). *Kars Örneğinde Halk Hekimliğinin Arkaik Unsurları*. Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkey Volume 8/1 Winter. Ankara.
- Örnek, Sedat Veyis (1973). *Budun Bilim Terimleri Sözlüğü*. TDK Yayınları. Ankara. s.32.
- Örnek, Sedat Veyis (1995). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Örnek, Sedat Veyis (1995). *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Örnek, Sedat Veyis (2014). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Özçelik Adak, Nurşen (2015). *Sağlık Sosyolojisi: Kadın ve Kentleşme*. Siyasal Kitabevi. Ankara.
- Özer, Nurten (1989). “*Türk Halk Hekimliğinde Kaplıcalarımız*”. Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri. s.203-209.
- Petruhin, V. Ya. (1995). *Slavyanskaya mifologiya*. Moskva: Ellis-Lak.
- Polat, Hasan Hüseyin (1995). *Sivas Ulaş'ta Halk Hekimliği Uygulamaları*. Ankara: Ürün Yay.
- Roux, Jean-Paul (1994). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. Çev. Aykut Kazancıgil. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Roux, J. P. (2005). *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*. Kabalcı Yayınları.
- Saygı, Elif (2018). *İnebolu Halk Kültüründe Halk Hekimliği*. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Sayılı, A. (1982). *Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Sevendi, C. ; Daşdemir, D. (2011). *Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri Açısından Midyat Şehri*. Sosyal Bilimler Dergisi.
- Sever, Mustafa (2016). *Mersin ve Yakın Çevresinde Halk İnançları ve Halk Hekimliği*. Ankara. Barış Kitabevi.
- Seyidoğlu, Bilge (1995) “*Mitolojik Dönemde At*”. *Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık*. Editör: Emine Gürsoy-Naskali. İstanbul. Türkiye Jokey Kulübü.

- Seyidoğlu, Bilge (1998). *Kültürel Bir Sembol: Yılan*. Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı. Ankara. s. 87.
- Sol, S. (2007). *Edirne’de Halk Hekimliği*. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. C.9, S.1, s.175-191.
- Sucu, İkbâl (1989). *Ege Bölgesi Halk İlaçları*. Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri. Kültür Bak. Yay. Ankara.
- Şahbaz, Mehibe (2020). *İslâmiyet Öncesi Türklerde Saç Kültürü*. Tarih Okulu Dergisi. S: XLVI. s.1490-1507.
- Şar, Sevgi (1989). *Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri 1*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. s.221-229.
- Şehsuvaroğlu, Bedi N. (1970). *Eczacılık Tarihi Dersleri*. İstanbul: Hüsnü Tabiat Matbaası.
- Şekeroğlu, Nazım; Koca, Ufuk; Meraler, Seval Aknil (2012). *Geleneksel Bir Halk İlacı: İkşut*. Cilt 22. Sayı 1. s. 235 – 243.
- Şimşek, Esmâ (2019). *Türk Halk Kültüründe Yılan ve “Yılan Kale” (Ceyhan/Adana) Anlatıları Üzerine Değerlendirmeler*. Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi. S.19. C.7. s.13-33.
- Tacemen, Ahmet (1995). *Türk Fin-Ugor, Moğol-Mançu Toplulukları İnanışları Zemininde Bulgaristan Türkleri İnanışları veya Türk Kimliği*. Ankara: Üçbilek Matbaası.
- Taner, Nuri (1983). *“Halk İnanmalarında Cin ve Cin Tutma”*. Türk Folkloru Dergisi. S.43, s.9-12.
- Tek, Recep (2018). *Anadolu Türk Halk Hekimliğinde Toprak*. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi. S.39. s.189 – 204.
- Tek, Recep (2021). *Anadolu Türk Halk Hekimliği Uygulamalarında Analogik Düşünce*. Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi. Sayı: 2021/18. s. 15-26.
- Tekel, Fatih (2021). *Kırıkkale Halk Hekimliğinde Ocaklar ve Türbeler*. Atatürk Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü. Doktora Tezi.
- Tekin, Ayşe (2007). *Sağlık-Hastalık Olgusu ve Toplumsal Kökenleri (Burdur Örneği)*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Turdimov, Şamirza (1999), *“Türk Dünyasında Albastı”*, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, S. III, İzmir, 261–265.
- Türkdoğan, Orhan (1974). *Bir Kasabada Geleneksel Tıp ve Modern Tıp Sürekliliği*. 1. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri. Başbakanlık Basımevi. Ankara.

- Türkdoğan, Orhan (1991). *Kültür ve Sağlık Hastalık Sistemi*. Milli Eğitim Basımevi.
- Türkmen, Fikret (1999). *Eski Türklerin İnançlarında Tabiat Kültü*. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi. S. III. İzmir. s. 175–181.
- Türkmen, F.; Türker, F. (2014). *Geleneklerde ve İnançlarda Demir*. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies, XIV/1.
- Uğureli, Ayşe (2018). *Anadolu Halk Hekimliğinde Köstebek Kullanımı ve Köstebek Ocaklarının Mitolojik Yansımaları*. Akademi Sosyal Bilimler Dergisi (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi). Cilt: VI, Sayı: 16, s. 167-173.
- Uraz, Murat (1992). *Türk Mitolojisi*. Mitologya Yayınları.
- Uslu, B. (2016). *Türk Mitolojisi*. İstanbul. Kamer Yayınları.
- Uygur, Hatice Kübra (2008). *Midyat Halk Kültürü Monografisi*. Diyarbakır. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Uzun, Gülsine (1998). *Cengiz Aytmatov'un Türkçeye Çevrilmiş Eserlerinde Mitolojik Unsurlar*. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1939). *Alkarısına Dair Halk İnanmaları*. Halk Bilgisi Haberleri Dergisi, Sayı:95, 243-246.
- Ünal, Ahmet (1980). *“Hitit Tıbbının Ana Hatları”*. Türk Tarih Kurumu Belleten. TTK Yayınları. Ankara.
- Yalın, Seher (1988). *Geleneksel Hasta Bakım Uygulamaları*. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Yardımcı, M. (1989). *Malatya'da Halk İnanmaları, Mistik Kaynaklı Halk Sağaltmacılığı ve Bazı Halk İlaçları*. Tebliğler. İnönü Üniversitesi III. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu. İstanbul: Kuşak Ofset.
- Yaylagül, Özen (2010). *Ebvāb-ı Şifā: Metin Dilbilimsel Bir İnceleme*. Tengrim Türklük Bilgisi Araştırmaları Dizisi: 8. Köksav: Ankara.
- Yıldız, Abdurrahim (2020). *Kültürel Bir Gösterge Olarak Renk Sembolizmi ve Beyaz'ın Kültürel İşlevleri*. Türk Ekini Dergisi Sayı 6. s.37-49.
- Yıldız, Ramazan (1983). *Şifalı Bitkiler ve Hastalıklar*. İstanbul.
- Yoder, Don (1975). *Halk Tıbbı*. Folkloru Doğru Dergisi.
- Yörükkan, Yusuf Ziya (2006). *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm*. Ötüken Neşriyat. Ankara.

Yörükân, Yusuf Ziya. (2009). *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm. Şamanizm'in Diğer Dinler ve Alevilik Üzerindeki Etkileri* (Hazırlayan: Turhan Yörükân). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Yurdakök, Murat (1999). *Hititlerde Pediatri, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*. S. 42. Ankara.

Zaripova Çetin, Çulpan (2007). *Tatar Türklerinde Mitolojik Varlıklarla İlgili Mitler ve İnanışlar*. Bilig Dergisi. S. 43. s. 1-32.

İnternet Kaynakları

www.acibadem.com.tr (Son erişim tarihi: 20/06/2022)
www.bbc.com (Son erişim tarihi: 14/03/2022)
www.centralhospital.com (Son erişim tarihi: 02/03/2023)
www.haberturk.com (Son erişim tarihi: 05/04/2022)
www.hemoroidklinigi.com (Son erişim tarihi: 22/09/2022)
www.hospital.kyrenia.edu.tr (Son erişim tarihi: 29/06/2022)
www.hsgm.saglik.gov.tr (Son erişim tarihi: 30/06/2022)
www.islamansiklopedisi.org.tr/ankebut (Son erişim tarihi: 07/03/2023)
www.karadeniz.gov.tr (Son erişim tarihi: 07/03/2023)
www.ktu.edu.tr. (Son erişim tarihi: 18/02/2023)
www.kuh.ku.edu.tr (Son erişim tarihi: 02/07/2022)
www.kulturportali.gov.tr (Son erişim tarihi: 07/03/2023)
www.mardin.gov.tr (Son erişim tarihi: 18/05/2023)
www.medicalpark.com.tr (Son erişim tarihi: 20/06/2022)
www.medicana.com.tr (Son erişim tarihi: 22/06/2022)
www.memorial.com.tr (01/03/2023)
www.midyat.gov.tr (Son erişim tarihi: 20/10/2021)
www.ntv.com.tr (Son erişim tarihi: 13/07/2022)
www.nufus.com.tr (Son erişim tarihi: 23/10/2022)
www.profilkerdurak.com (Son erişim tarihi: 15/10/2022)
www.sozluk.gov.tr (Son erişim tarihi: 20/06/2022)
www.tedavihareketleri.com (Son erişim tarihi: 8/10/2022)
www.theguardian.com (Son erişim tarihi: 26/10/2022)
www.wikipedia.com (Son erişim tarihi: 17/08/2022)

Kaynak Kişiler (Ad Soyadı, Eğitim Durumu, Yaş/Doğum Yılı, İkametgâh Yeri)

- K1:** Abdulgafur Ölmez: İlkokul mezunu, 61 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K2:** Abdulhamit Kurt: Lisans mezunu, 1966 doğumlu, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K3:** Afitab Yavuz: Okumamış, 1943 doğumlu, Acırlı Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K4:** Aliye Altun: Okumamış, 65 yaşında, Budaklı Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K5:** Aliye Kahraman: Okumamış, 73 yaşında, Kayalıpınar Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K6:** Asiya Danış: Okumamış, 65 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K7:** Atiye Bulgan: Okumamış, 76 yaşında, Doğançay Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K8:** Atman Akpınar: Okumamış, 90 yaşında, Erişti Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K9:** Ayhan Gürkan: Lise mezunu, 1974 doğumlu, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K10:** Aynur Genç: İlkokul mezunu, 41 yaşında, Narlı Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K11:** Ayşe Alptekin: Okumamış, 62 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K12:** Ayşe Demirdağ: İlkokul mezunu, 1980 doğumlu, Kutlubey Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K13:** Bahrem Akıncı: Okumamış, 65 yaşında, Pelitli Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K14:** Bekir Aygün: İlkokul mezunu, 45 yaşında, Mercimekli Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K15:** Beniye Doğan: Okumamış, 85 yaşında, Hanlar Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K16:** Beniye Özaslan: Okumamış, 54 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K17:** Berivan Akgüç: Okumamış, 50 yaşında, Eğlence Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K18:** Besne Aydın: Okumamış, 85 yaşında, Doğançay Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K19:** Besne Beydaş: Okumamış, 60 yaşında, Erişti Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K20:** Beşir Şahmansur: İlkokul mezunu, 1968 doğumlu, Harmanlı Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K21:** Beytullah Ağırman: Lise mezunu, 25 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K22:** Bilmez Aygün: İlkokul mezunu, 50 yaşında, Gülgöze Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K23:** Büşra Geçer: Lise mezunu, 19 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K24:** Cahide Akkurt: İlkokul mezunu, 1941 doğumlu, Çamyurt Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K25:** Canan Kaya: İlkokul mezunu, 39 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K26:** Cengiz Arık: Lise mezunu, 1970 doğumlu, Bağlarbaşı Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K27:** Diyadin Gümüş: İlkokul mezunu, 48 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K28:** Ebuzeyd Atalan: Ortaokul mezunu, 1940 doğumlu, Güven Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K29:** Emine Açı: Okumamış, 1928 doğumlu, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K30:** Emine Geçer: Okumamış, 71 yaşında, Sivrice Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K31:** Emine Üstün: Okumamış, 1936 doğumlu, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K32:** Esra Eser: Lise mezunu, 29 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K33:** Evin Ölmez: Lise mezunu, 31 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K34:** Fatima Demirdağ: İlkokul mezunu, 1956 doğumlu, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K35:** Fatma Temiz: İlkokul mezunu, 35 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.

- K36:** Fehmi Ölmez: Lise mezunu, 36 yaşında, Şenköy Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K37:** Ferah Uygur: Ortaokul mezunu, 1963 doğumlu, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K38:** Fevziye Akan: Okumamış, 60 yaşında, Ortaçarşı Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K39:** Gafur Ölmez: Okumamış, 61 yaşında, Şenköy Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K40:** Gevriye Saylık: Lise mezunu, 1931 doğumlu, Toptepe Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K41:** Hafsad Akgüç: Okumamış, 75 yaşında, Eğlence Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K42:** Halil Kılıç: Okumamış, 73 yaşında, Söğütlü Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K43:** Halime Yıldız: Okumamış, 80 yaşında, Sarıköy Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K44:** Hamdiye Arık: Okumamış, 1930 doğumlu, Gelinkaya Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K45:** Hamdiye Mete: Okumamış, 1930 doğumlu, Düzoba Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K46:** Hasan Genç: Okumamış, 85 yaşında, Çavuşlu Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K47:** Hasan Yavuz: Ortaokul mezunu, 1928 doğumlu, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K48:** Hatun Genç: Okumamış, 72 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K49:** İbrahim Doğan: Lise mezunu, 24 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K50:** İbrahim Erik: İlkokul mezunu, 46 yaşında, Yayvantepe Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K51:** İbrahim Ölmez: Lise mezunu, 44 yaşında, Şenköy Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K52:** İhsan Kaya: Okumamış, 35 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K53:** İrfan Karabulut: İlkokul mezunu, 43 yaşında, Çamyurt Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K54:** İsa Kaya: İlkokul mezunu, 40 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K55:** Kania Alptekin: İlkokul mezunu, 43 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K56:** Kumri Aygün: Okumamış, 80 yaşında, Güngören Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K57:** Kübra Akan: Lise mezunu, 22 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K58:** Mahmut Geçer: İlkokul mezunu, 70 yaşında, Çalpınar Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K59:** Makbule Demir: Okumamış, 1930 doğumlu, Sarıkaya Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K60:** Makbule Temiz: İlkokul mezunu, 74 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K61:** Masum Sayın: İlkokul mezunu, 1969 doğumlu, Gülveren Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K62:** Medine Ölmez: Okumamış, 72 yaşında, Şenköy Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K63:** Mehmet Salih Arık: Lise mezunu, 1952 doğumlu, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K64:** Melek Akyol: Ortaokul mezunu, 1943 doğumlu, Düzgeçit Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K65:** Meryem Sadık: Okumamış, 1928 doğumlu, Kayalar Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K66:** Methiye Eybek: Okumamış, 72 yaşında, Gelinkaya Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K67:** Metin Eser: Lise mezunu, 34 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K68:** M.Emin Ayyıldız: İlkokul mezunu, 65 yaşında, Barıştepe Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K69:** Mevhibe Yıldırım: Lise mezunu, 1947 doğumlu, Acırlı Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K70:** Minira Ölmez: Okumamış, 52 yaşında, Şenköy Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K71:** M.Nur Çelik: Okumamış, 38 yaşında, Gelinkaya Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K72:** Muazzez Tural: İlkokul mezunu, 1966 doğumlu, Yolbaşı Mahallesi'nde ikamet ediyor.

- K73:** Muhittin Arık: Lisans mezunu, 1954 doğumlu, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K74:** Nasrettin Doğan: İlkokul mezunu, 52 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K75:** Naif Akbulut: Okumamış, 76 yaşında, Akçakaya Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K76:** Nur Acar: İlkokul mezunu, 43 yaşında, Yolbaşı Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K77:** Nurhan Demirdağ: Lise mezunu, 1960 doğumlu, Çavuşlu Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K78:** Ömer Geçer: İlkokul mezunu, 44 yaşında, Yunus Emre Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K79:** Ramazan Akar: İlkokul mezunu, 58 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K80:** Ramazan Çelik: Lise mezunu, 27 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K81:** Ramazan Doğan: İlkokul mezunu, 25 yaşında Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K82:** Ramazan Erik: İlkokul mezunu, 48 yaşında, Çavuşlu Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K83:** Rifa Akıncı: Okumamış, 54 yaşında, Barıştepe Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K84:** Sefa Kaya: İlkokul mezunu, 42 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K85:** Semir Akay: Ortaokul mezunu, 1963 doğumlu, Bağlarbaşı Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K86:** Serhan Acar: Okumamış, 66 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K87:** Servet Arık: Lisans mezunu, 1968 doğumlu, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K88:** Şefika Yıldırım: Lise mezunu, 1956 doğumlu, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K89:** Şerif Arık: İlkokul mezunu, 76 yaşında, Hanlar Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K90:** Şemse Doğan: Okumamış, 43 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K91:** Şemsihan Arslan: İlkokul mezunu, 50 yaşında, Doğançay Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K92:** Şirin Bedir: Okumamış, 93 yaşında, Yolbaşı Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K93:** Şuap Bedir: Lisans mezunu, 50 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K94:** Şükriye Kızılkaya: Okumamış, 70 yaşında, Düzoba Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K95:** Tahir Akbulut: Okumamış, 79 yaşında, Sarıköy Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K96:** Türkan Aygün: Okumamış, 43 yaşında, Mercimekli Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K97:** Vedat Alpar: Lise mezunu, 28 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K98:** Viktorya kaya: İlkokul mezunu, 40 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K99:** Yaşar Akkurt: Okumamış, 1932 doğumlu, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K100:** Yusuf Uluışık: Lise mezunu, 1951 doğumlu, Yayvantepe Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K101:** Zeki Ay: Okumamış, 1928 doğumlu, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K102:** Zekiye Çiçek: İlkokul mezunu, 55 yaşında, Tulgalı Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K103:** Zeynettin Genç: İlkokul mezunu, 41 yaşında, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K104:** Zekiye Kaya: Okumamış, 1933 doğumlu, Yeşilöz Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K105:** Zero Atalay: Okumamış, 1941 doğumlu, Güven Mahallesi'nde ikamet ediyor.
- K106:** Zeynep Demir: İlkokul mezunu, 1979 doğumlu, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K107:** Zeynep Demirdağ: Ortaokul mezunu, 1974 doğumlu, Midyat merkezde ikamet ediyor.
- K108:** Zübeyde Demirdağ: Lise mezunu, 1963 doğumlu, Midyat merkezde ikamet ediyor.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Fatih ALGAN

EĞİTİM

2006-2010 Beş Ocak Anadolu Lisesi/Adana
2011-2015 Çukurova Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili
ve Edebiyatı Bölümü/Adana

İŞ DENEYİMİ

2016- MEB’de Öğretmen

